

atölele
biztos
ledbet
halott
hoz életet ad
mindig csatla
nem leszün

AGRIA

embereknek
születni
és meghalni
születni
és meghalni
születni
és meghalni

és no
veridde

AGRIA

Irodalmi, művészeti és kritikai folyóirat
Megjelenik negyedévente

Főszerkesztő: KÖDÖBÖCZ GÁBOR

Főmunkatársak: **ANGA MÁRIA**
BERTHA ZOLTÁN
NAGY ZITA
SERFŐZŐ SIMON
SZAKOLCZAY LAJOS

Szerkesztőségi titkár: IFJ. KÖDÖBÖCZ GÁBOR
Tipográfiai szerkesztő: TÖMÖSKÖZI PÉTER
Arculattervező: HERCZEG ISTVÁN
Lapmenedzser: BÉRCZESSY ANDRÁS

Kiadó: Eger Megyei Jogú Város Önkormányzata megbízásából
a Bródy Sándor Megyei és Városi Könyvtár
A kiadásért felelős: TÖZSÉR ISTVÁNNÉ GÉCZI ANDREA,
a Bródy Sándor Megyei és Városi Könyvtár igazgatója

Szerkesztőség: Eszterházy Károly Egyetem
3300 Eger, Eszterházy tér 1.
Tel.: (36) 520-450/2064
Fogadóóra: hétfő 10.00–12.00
www.agriafolyoirat.hu
E-mail: kodigabi@gmail.com

Kapható:
Írók Boltja – 1061 Budapest, Andrássy út 45.
Bródy Sándor Könyvtár – 3300 Eger, Kossuth Lajos utca 16.
Előfizethető: info@brody.iif.hu
Előfizetési díj 1 évre: 2000 Ft.
Kéziratokat nem őrzünk meg és nem küldünk vissza.
Nyomdai munkák: OFSZET-METÁL-TECHNIK Kft.
3394 Egerszalók, Ady Endre út 35/A/2.

A lapot az Eszterházy Károly Egyetem és a Bródy Sándor Könyvtár
különbféle szolgáltatásokkal sokrétűen támogatja.
HU ISSN 1789-4379

Nemzeti Kulturális Alap

Tartalomjegyzék

ARTériák

Tamás Tímea

érzelmes vers	13
a Bárkáról	13

Sebestény-Jáger Orsolya

Adriai nyár	14
A vámszedő	14
Két évtized (<i>férjemnek</i>)	15
Emlék	15
Hazafelé	15

Sajgó Szabolcs

tabula rasa	16
nem trendi	17
születések	17
pontosabbak	17
mennyei egyszeregy	18
meztelen Isten	18

Finta Éva

Meggyűjtani a telet – <i>Szokolczay Lajos nyolcvanadik születésnapjára</i>	19
Thanatos lova mellett	19
A daltulajdonos emlékére (<i>Dinnyés József infarktushoz</i>)	20

Fecske Csaba

Őszi vers	21
Nem vagy sehol	21
Paraszt	22
Az elhangolódott agyú	22

Kégl Ildikó

egy sóhaj impressziója	23
nem vagyok	23
avashegyi mese	24
miskolci lányok álmai	24
nyárutó a hegyen	25

Fazekas József

Most nem az az idő van	26
Jelem	26
Törékeny	27
Fénylenek	27

Csontos Márta

Rejtőzködés	28
Epidemia meglátogatott	29
Válasz nélkül	29

Antal Attila	
Panaszos ének (<i>Rimay János után szabadon</i>)	30
Nyári sorok a Tisza mellől (<i>Dél; Alkony</i>)	30
Nagyapa halotti ágyánál	31
Rigmus a mélyből róla	31
Olasz Valéria	
Őszinte ég alatt	32
Ez az év még érintetlen	32
Nagyanyám csodákra képes	33
Szöknek a sugarak	33
Radnai István	
varázslatos február	34
szerenád	34
Egyetleneim	34
a többi csend	35
Baka Györgyi	
Hazatérő utamon	35
Virágot bontó percek	35
Búzás Huba	
Napóda a hazatérőkért	36
Csáky Anna	
Keresztte ácsolt szerelem	38
Illanó szépség	38
Az igéző	39
Koncsek József	
Töredelmes virágének – <i>Ködöböcz Gábornak</i>	40
Rajongás a bodzabokornak	40
... – mondta Laura	42
Bognár Anna	
Kazinczy börtönében	43
Rigmusok	43
Kegyelet és emlékezet	
Bertha Zoltán	
A „zarándokidő” határán. <i>Anga Mária (1955–2021) emlékére</i>	44
ARTériák	
Serfőző Simon	
Hiányuk vigasztal	49
Sehol senki	50
Lukáts János	
Áldott kenyér, nyíló rózsza – <i>Szent Erzsébet zsoltár</i>	51

Száraz Pál	
Az ezüst nyárfa	54
Táncos cipőcskék	55
Vitéz Ferenc	
Agria-haikuk (1–7) – <i>Ködöböcz Gábornak</i>	57
ArtMűhely	
Szokolczay Lajos	
Erkölc és esztétikum. <i>Gáborjáni Szabó Kálmán életmű-albuma</i>	58
ARTériák	
Aknay Tibor	
Szemközt, azt a hegyet (<i>gyerekhangra</i>)	64
Öregek tánca	64
Akkor majd	64
Téli éjszaka	64
Könyörgés irgalomért	65
Hét sor	65
Ha már semmi sem marad	65
Hús szélben	65
A remény	66
Két haiku	66
Amikor...	66
Adj csendességet	66
ArtMűhely	
Nagy Zita	
Varga Benedek <i>Brazíliai tartózkodásom és élményeim (2001–2015)</i> című könyvéről	67
ARTériák	
Fellinger Károly	
Nagymihályi-járás (<i>Abara; Csicsér; Bés; Iske; Nagyráskai jakabalmát; Kisráska; Hegyi; Nagymihály; Vaján; Deregyő; Bajánháza; Budaháza; Mátyócvajkóc; Dobóruszka; Szírénfalván; Nagykaposon; Nyárádkelecsény; Mokcsamogyorós; Nagyszelmenc; Hős Reviczky Imre; Ung és Latorca között</i>)	72
Agria Exkluzív	
Jámbor Ildikó	
Az indulati gesztustól a geometrikus rend felépítéséig <i>Beszélgetés F. Balogh Erzsébet festőművésszel</i>	77
ARTériák	
Mészely József	
Madárszálloda	80

Milyen jó, hogy festhetek...	80
Fecskeváró mondóka	80
Berki koncert	80
Búbos banka	81
Mageső	81
Meggyszüretelő	81
Bóbita-játék	82
Nyári kíváncsgató	82
Szente B. Levente	
A fal – Jó barátom Hermann Gyula festőművész emlékére! 2020	83
Csak az ember	83
Félszavakból	84
Kegyelet és emlékezet	
Szíki Károly	
Elment a KÖLTŐ – Farkas Árpád halálára	85
ARTériák	
Hadnagy József	
Két kép, szoborral	89
Kiszakadt gyökerek	90
Műhely	
Máriás József	
Sas Péter: Magyar erőtér – Az Erdélyi Szépmíves Céh és az Erdélyi Helikon története	91
ARTériák	
Szilágyi Ferenc	
Husadik század	106
Merjünk magyarnak lenni?	107
Demeter József	
Véső	108
Melocco Miklós	108
Laudatio	
Bertha Zoltán	
„Karddal és lanttal” – A hetvenéves, Kossuth-díjas Vári Fábián László köszöntése	109
ARTériák	
Csatáné Bartha Irénke	
Ábelek panaszával siettél Istenhez – Farkas Árpádra emlékezve	112
Ne feledd!	112
Fényre tárt dalaím	113

Laudatio	
Mózes Huba	
Zarándoklatok útvonalán Egerbe – a Dsida Jenő-zarándokhelyet építő Lisztóczy Lászlónak, 80. születésnapján	114
ARTériák	
Káliz Sajtos József	
Felöntöttek a garatra...	116
Beteg szívem (I–II.)	116
Az írás	116
Vállald a sorsod	116
Akit az ég is elsirat (Petőfi emlékére)	117
Töprengés	117
Megfáradt szülőházam	117
Kocsis Klára	
A vén cigány, még egyszer	118
Szimultán	118
Kütyü	119
Jaj a szigeteknek!	119
Muskátli	119
Németh István Péter	
Az én múzeumom (VIII–XIV.)	120
H. Hadabás Ildikó	
Gyermekkori bábésszkodások (1–3.)	124
Kerék Imre	
Őszike (Arany János és Weöres Sándor szellemének)	126
Parafrázis egy Ronsard-szonettre	126
Mintha emelne, vinne	127
Dante – Ravenna, 1321	127
Domonkos László	
Hajnal Tímea körül	128
Szíki Károly	
Tengeri csillagok	137
László Zsolt	
Távlatok	139
Bíró József	
Keresztül (Ágh Istvánnak)	142
Nemzetben (Buda Ferencnek)	142
Kóstolóra (Kiss Benedeknek)	142

Kegyelet és emlékezet	
<i>Kaiser László</i> Dinnyés József és egy bécsi zenés-irodalmi est	143
ARTériák	
<i>Szűk Balázs</i> akkormajdfelelé...	148
Kilenc	148
égállomás	148
In memoriam	
<i>Mihályi Molnár László</i> A gyökerek – Mács József (1931. április 18. Bátka – 2017. augusztus 31., Pozsony)	149
ARTériák	
<i>Török Nándor</i> Ovidiuszhoz (részletek A szerelem hősei ciklusból)	153
Dialógus	
Vak dióba zárt lét – Bene Zoltán beszélgetése Bátorligeti Máriával	155
ARTériák	
<i>Dezső Ilona Anna</i> Éjszakai árnyak I–II.	161
Cím nélkül 65	162
<i>Petrusák János</i> Egy lány ajánlata	163
<i>M. Fehérvári Judit</i> Epreskerti hangzavar	171
<i>Gősi Vali</i> Megfáradt csöndek	172
Hajnali áhítat	172
Alkonyodó	172
Csak a csönd dédelget	172
ArtMűhely	
<i>Sz. Tóth Gyula</i> Zsibbad az ember	173
ARTériák	
<i>Kelemen Erzsébet</i> Az új spanyolnátha	176

<i>Lipcsei Márta</i> Felhasadt lét II. (A lét fáí; Létváros; Léthontalanság; Létvalóság; Létfalak; Létharmat; Létragyogás; Egy másik lét; A lét lepkeraja; Létturbulencia; Léthajnal; Lélekutak; A lét színei; Létártalmak; Lét almája)	182
Műhely	
<i>Madarász Imre</i> Óda a vakcinához. A tudomány és a sötétség harca Giuseppe Parini A himlőoltás című versében	187
ARTériák	
<i>Király Béla</i> Úton, útfélen	190
<i>Mihályi Molnár László</i> Egyszer, talán, mégis...	197
Elszámolás	197
In memoriam – Dinnyés József	197
M-lék	197
<i>Szűcs-Gáspár Borbála</i> Csak egy falevél	198
Angyal az égből	198
<i>Sipos Erzsébet</i> Rózsák kilóra	200
A lepke	200
<i>Baricz Lajos</i> Hogyha madár lennék... – A szabadság dala	201
<i>Fábián Tibor</i> Fel Varsóba! Fel Budapestre! (Részlet a Ceaușescu elvtárs, pajtás című regényből)	202
<i>Saitos Lajos</i> Cselekvő ima	205
Élet-ének	205
Kutyaszorító	205
Semmisé tevés	205
Miért?	206
A lélek hatalma	206
<i>Péter Erika</i> miniatűrök (madarak vágya az ég után; kavics; jelek; titkok; mindig; madárdalt írok)	207
Műhely	
<i>Bozók Ferenc</i> Keretezett égbolt – Száz éve született Mészöly Miklós	208

ARTériák	
<i>Csiki Melinda</i>	
Szemet nyitva	213
Menetrend	213
Gyermekhit	214
Becsapódás	214
<i>Nagygyörgy Erzsébet</i>	
Csak a pávák szépsége örök	215
Csak	215
Bús köd kúszik	215
Műhely	
<i>Darabos Csenge Judit</i>	
Babits Mihály <i>Levelek Iris koszorújából</i> kötetének fogadtatása a korabeli recenziók alapján	216
ARTériák	
<i>Vasas Tamás</i>	
Hegyi séta	222
<i>Jóna Dávid</i>	
Ferde a kép a falon – <i>Ugron Zoltán írására</i>	223
<i>Jahoda Sándor</i>	
Válogatott (monodramolett)	224
<i>Ország György</i>	
Az elmaradt libasült (<i>Knipfel Ferenc 1937–1956 emlékére</i>)	227
<i>Szabó Dárió</i>	
Vissza	229
Repülés	229
Halál	230
Dialógus	
„Okos ember hülyéskedik, hülye ember okoskodik” <i>Udvarhelyi András beszélgetése Veszélka Attila író-költővel</i>	231
ARTériák	
<i>Pósa Zoltán</i>	
Úrvacsora és hierophania	234
Ateisták nyara	234
<i>Jámbor Ildikó</i>	
Most meg a Szervita...	235
<i>Németh András</i>	
Bibliában előrelapozó gondozott, Karácsonykor	236

<i>Molnár G. Krisztina</i>	
Tovább	237
Félreérthetetlen	237
In memoriam	
<i>Biernaczky Szilárd</i>	
Megkésétt búcsúztatás (<i>Gabriel Okara 1921–2019</i>)	238
ARTériák	
<i>Sólyom Sándor</i>	
Apokrif sírversek, napjainkból	241
<i>Vései József</i>	
A vonaton Győr felé	242
Télutó	242
<i>Lencsés Károly</i>	
Bú	243
Az idő (1–2)	243
<i>Mészáros József</i>	
Te nem szoktál inni, fiam	244
<i>Balajthy Ferenc</i>	
A kiáltás ereje!	246
Tiszta szívvel (<i>Remix József Attila versére</i>)	246
<i>Bartal Klára</i>	
Ígéret	247
Télutó	247
Kortárs hangon	
<i>Nánia Csilla</i>	
Tériszony	248
<i>Szallós Kis Csaba</i>	
52 Hz	250
keltető	250
<i>Vanyó Írisz</i>	
Tánciskola	251
Planéták	252
<i>Galda Gábor Attila</i>	
A fűszerárus és a kutya	253
<i>Csepcsányi Éva</i>	
Névtelen vőlegény	255
Új ébredés	255
<i>Forgács Fanni</i>	
emléknyomok (1–3)	256
Harmadik trimeszter	256

<i>Bugya Anikó Judit</i>	
Jézus a Getszemáni-kertben	257
<i>Halász Erika</i>	
Tébolyda	258
<i>Gažik Viktória</i>	
tápláléklánc	259
<i>Aux Eliza</i>	
A kint hangjai	260
ARTÉRIÁK	
<i>Gacsályi József</i>	
Péntek a Golgotán	261
<i>Pataki István</i>	
golgota	262
<i>Bencze Mihály</i>	
Isten nevében máglyára megyek	263
Nézem az arcodat	264
Könyvjelző	
<i>Ködöböcz Gábor</i>	
Aknay Tibor: Emlékidő	265
<i>Péntek Imre</i>	
Oláh András: Fagyponat alatt	267
<i>Kovács Jolánka</i>	
Fellinger Károly: Zebra az autómosóban	271
<i>Baán Tibor</i>	
Kocsis Klára: Kóbor bolygó	274
<i>Bölöni Domokos</i>	
Barabás László: Az otthonosság gyökerei. Népismereti írások, néprajzi tanulmányok	276
<i>Bakacsi Ernő</i>	
Falunk tíz éve (Szerkesztette: Darvas József)	279
<i>Kalafatics Zsuzsanna</i>	
Viczai Péter: Viszockij nyomában avagy a Nord-jelenség. Versek, dalok, anekdoták	282
<i>Jahoda Sándor</i>	
Káliz Sajtos József: Vár a szülőföld. Válogatott és új versek	287
ARTÉRIÁK	
<i>Gáspár Aladár</i>	
Igazságkereső	288

Tamás Tímea érzelmes vers

a Bárkáról

kívüle semmi sincsen
csak sivatag
hol nagyfűlű
gyors sivatagi rókák
hallgatják rovarok mozgását
skorpiók neszt
meredő falak
állják szelek útját
s kiszikkadt kutak mélyén
az örület

a vers azért van
hogy elandalodhass
kívüle semmi sincs
csak végtelen víz
sós tükör
hol szomjan halsz
s kegyetlen (vagy kegyes)
mélybeli lények
elaggott szörnyek
étkeként végzed
ha nem vigyázol
és nem vigyázol

a vers azért van
hogy benne lakhass
hogy magaddal vihesd a
bárkára
hol nincs Noé és Sém
nincsenek állatok
az unikornis rég kiszállt
nincs élet és halál
csak a végtelen

mi nem barát
nem ellenség
közöny

a vers azért van
hogy hiess benne
mert így talán megtarthat
megmaradhatsz
ma holnap holnapután
hánykódhatsz kikötők között
a végtelen bárkán
egyedül
te
mert a párok rég kiszálltak
(a tiedet nem találtad
nélküle szálltál fel potyautasként)

a vers azért van
hogy felismerjen téged
hogy megismerjen
hogy elhagyjon
hogy szeressen
hogy a végtelen bárkán
veled háljon
hogy hazudhasson mint
egy álom
hogy kitakarjon
hogy elverjen
hogy sebedre sőt hintsen
hogy legyen
ki elhagy elvesz és elátkoz
ki eloldoz feloldoz besároz
ki pátosszal átokkal s zenével
bolonddá tesz és lelél

Sebestény-Jáger Orsolya

Adriai nyár

Visszavágni oda,
hol a hús és szédítő mélység felett
csapkodó hullámok sírják lankadatlan:
hazamegyek.

S olajfák karjain át
mintha víztükörben látná,
úgy nézi önmagát,
e létező, s mégis álmodott világ.

Az égen feltartóztathatatlanul
egy fehér habfoszlány
messzi méltósággal
továbbvonul.

S a pillanat áldását tudni
kőben, szélben és homokban,
s e lüktet, lélegző világra
naponként vágni egyre jobban,

hogy bár hullámsír temessen ma el,
ki mindent töretlen szépséggel
ránk hagyott itt, majd ha úgy akarja
– a fényes felhőkig emel.

A vámszedő

(Lk 5, 27–32)

Pompás otthona könnyörtelen,
elméjében érmék hangja koppan,
mint magányos olajfa fenn a hegyen,
a viharnek kiszolgáltatottan

Megvetetten élni, mint az idegen,
míg átnéz rajta egy unott világ,
apró láncszem egy fogaskereken,
mi egészen a csontjáig bevág.

Kövess engem – betegen, árván,
és meglátod arcom, ott fenn a hegyen,
kövess engem, úgy ahogyan vagy.
Követlek Téged jó Mesterem.

...és úgy mossa lényét tisztára a Fény,
mint eső mossa a kallódó lomot,
elhagyni mindent, hogy értsük Ki Ő...
és megírja az első Evangéliumot.

Két évtized

(férjemnek)

Látod, napjaink peregnek egyre,
mint ősi homokóra öblén a homok,
hol egy különös, zárt világ
csiszolt üvege mögül csillan fel
az örökkévalóság utáni vágy.

Ülünk a parton váll-vállnak vetve,
felold és megold e vízparti zsongás,
köröttünk tűnt időnk nyomát
hullatja ránk e pompás zsibongás.

Mert hordozzuk egymást önmagunkban,
fénytelen napokat fényesek ölelnek,
s mint ezüstön cizellált szál fonódik ránk
Isten ajándéka: a gyermek.

Emlék

A szavak egyre csöndesebbek,
mint délidőn a tűző napon,
hol elapad a rigók füttye
az aranybarna hegyoldalon.

Elcsitul az élet is fenn,
a Kopasz tűnő magasában,
lényegtelen lett – ami az,
míg Nagyapát a hegyen vártam.

Ő kapanyélnak támaszkodva
annyit mondott csupán: „Így ni.”
S én évtizedek távlatából
visszajárok oda sírni.

Hazafelé

....és eliramlottak az évek,
mint a hajnali gyors az ablak alatt,
mint megárvult háztetőről szállnak el
összel az útra keredzkedő madarak.

És számolgatnánk időnk visszatekintve,
de markunkból mindez csöndesen kipereg,
mint áttetsző homokóra mélyén
a súlytalan lehulló homokszemek.

S én mégis remélem: az utat
egykor aranybarnán szegélyező fák,
egészen a csillagokig visznek,
s azután, majd hazavisznek Hozzád.

Sajgó Szabolcs tabula rasa

*Alzheimer ajándéka egy beteg rendtársamnak.
Nevezett úr a rendtárs környezetével nem foglalkozott.*

*ülünk
szemben egymással
nézem őt
ismerősek vonásai gesztusai
tápláló mosolya
három évtizede nézem
s most keresem változott-e valami
rég a szem a száj
a figyelmező tartás a mozdulat
ismerős mind-mind
minden a régi
úgy tűnik*

*néz engem ő is
már nem tudja ki vagyok
nem tudja hol mikor
s ki mit miért
időtlen üres jelenében
már nem kavarg
múlt jövő képzete
személyes vágások sebek
se ünneplő én
se gyászoló
csak néz
szememet keresi
kitartón a szemem keresi még
vajon ezt is elengedi-e az a valaki
akivé lett
mielőtt a szíve itt
utolsó dobbanáshoz érkezik*

*tabula rasa nem vagyunk
mióta az a két sejt találkozott
azóta írja rendületlen
írja belénk már az anyaméhben
a kozmikus anyaölből
a változó világ írja belénk önmagát
s szólongat
mi meg felelgetünk
lassan öntudatra így ébredünk*

*ami kint van az lesz bent
s ami bent van
az lesz számunkra odakint
ami eltér ettől
kiszűrjük érzékeink
míg csak a nagy átmenet
el nem érkezik
és világmindenségünk erői
meg nem rendülnek
míg a nap a hold
és minden csillagok
belső egünkrol le nem hullanak*

*vagy mégsem
van más út is
odaáttra abba a másik állapotba
úgy lehet
táblánkról itt letörölődhet
ami rákerült sorra mind
s az időtlen üres jelenben
a tábla bennünk már csak azt tükrözi
amivel éppen szembesül*

*ám változó rajta többé
semmi meg nem marad
tükrét aki az időket szabja
tisztogatja még míg akarja
ő aki szólít mindnyájunkat
mindenek mélyéről
megállás nélkül
mióta létezőnk
a tér-időn túlról
a nem múltó jelenből
egyszer élénk lép
a nagy egész a hárommegy
akinek időtlen szavára válaszolva
új teremtménnyé leszünk
mi halandók mind
s az egészszel társalogva
többé nem fog már rajtunk
az idő sem a tér*

nem trendi

*jön a tél
aztán a nyár
a kertben egy cső kanyarog
ütött-kopott
likacsos
minden fénye rég oda
körötte friss élet
benővi a zöld eltakarja
mintha szégyellené
a kert*

nem trendi

*száraz napokon
aszály idején
milyen jó is*

*az az ócska cső
hogyan
életet ér
el nem dugult
s a víz a víz
likacsából az élet
ellenőrizhetetlen érkezik
a kertbe általa*

születések

*jászolmagasban
nagy álmok születnek
csöpp testbe öltöznek
a jövő titkai*

*keresztmagasban
kicsinyek születnek
élni az Ország
nekik adatik*

pontosabbak

*messze vagy
kikapcsolom a telefont
hogyan jobban halljalak*

*kitárok ajtót ablakot
sükettesz
az ego börtöne*

*a hang hullámainál
pontosabbak
a szív hullámai*

mennyei egyszeregy

foganásom háromszemélyes
benne ketten osztódtak
egy öntudattá

az emlékről leválván
egyszemélyessé éltem magam
és úgy maradtam

az egy háromszemélyes
amint a mennyben úgy a földön
és mindenben benne van

hozzá az út a kettőn át vezet
neve hűség felelősség
időben is időtelen

a menny csak van
várakozik
várja hogy benned
megszülessen

meztelen Isten

pucéran érkezel
védtelen
koponyád gerinced puha
a torkod a nyelved a szád
minden nyelvre megtanítható

öltöztetünk
formálunk saját képünkre
hagyod

szádba adjuk szavaink
útjainkra terelünk
alkalmazunk álmogyaráinkban
ezt is hagyod

rád olvassuk saját vétkeinket
s a világ bűneit mind
remélve így időt nyerünk
s te még ezt is hagyod

zsigereink mélye
átírhatatlan
a teher agyonnyom
úgy is így is
de előbb téged
kiszögezünk a fára még

mezítlen *távozol*
ahogy érkeztél
irántunk szeretetben
nem fogyatkozva
teljesen védtelen

sírodat kiválasztjuk
lepecsételjük sírköved
és valljuk hogy nélküled
minden reménytelen
a gördülő kő az üres sír
a meztelen Isten
el nem hihető

sed tecum resurrexerimus
tertia die
pedig veled már föltámadtunk
harmadnapon

Finta Éva

Meggyújtani a telet

Szakolczay Lajos nyolcvanadik születésnapjára

Február szárnyas napja!
Kifütyüli a szél a telet.
Valami beoltja a levegőt
és megáradnak a jégbe zárt vizek.

Isten borában nincs alkohol.
Selymes esővíz az itala.
Ezzel részegíti az időt
ezzel telődik Ő maga.

Halakkal zúdul a tavasz.
Élő vizekben érkezik.
Bőséget hoz, bárha nincstelen
mikor a tél bevégeztetik.

Hozott a szél, hozott a víz, Lajos!
A bőség is megjelent veled.
Áradsz, miként a hömpölygő folyó
örök mozgásban vagy, mint a vizek.

Isten éltesse, jó Szakolczay!
Áldásunkat tedd a nyolcvan mellé.
Hogy hosszú legyen még és izgató
az út, amely közös:
egyszerre emberé és Istené.

Thanatos lova mellett

szemtelenül haladunk Thanatos lova mellett
nincs semmi kötődése szívünknek a tájhoz
nincs semmi kötődése szívünknek a télhez
az elmúlás Nüx leple alatt megidézi a múltat
haladási iránya mégis előre vezényel
mert semmi kötődése szívünknek a múlthoz
mert semmi kötődése szívünknek a térhez
mert szívünk maga lett a mulandó
szemtelenül haladunk Thanatos lova mellett

A daltulajdonos emlékére

(Dinnyés József infarktushoz)

Úgy kell elmenni, ahogy élünk.
Szabadságban és könnyűségben
szerénységben és szókimondva
legyen létünknek töve, bokra
és legyen zengő koronája
ami lehetne a világfa
és összeférni a fiakkal
vénekkel és az ifjabbakkal
szerelemmel a szabadságban
úgy kell elmenni, mint az áram.

Dinnyés Jóska levette testét
lelkét fürösztli most a napban
szárítkozik a márciusban
már nem hiányolja a mások
istápolását sem kegyelmét
hogyan mit nem adtak is elvették
már nem hiányzanak a díjak
honoráriumok plecsnik fények
rivalda és a semmiségek
már túlhan nézi ezt az olcsó
zsibvásárt – lakhelye koporsó.

Szép tiszta gyolcsot adnak rája
lelke olyan, mint a ruhája
a hangszerét is letakarják
nehogy felzengjen, mint az ország
a barátok némán merengnek
hogyan nem volt több, hiába kellett
hogyan így megy el minden, mi érték
méretlenül vagy mert kimérték
s hogyan fenn, a szárnyas üdvösségben
lel jutalomra csak az érdem.

Fecske Csaba

Őszi vers

itt ténfereg már valahol az ősz
fény rejtőzik a szőlőszemekbe
öröm ihletője lesz a nedve
bennünk a nyár még elidőz

puskának megadja magát az őz
ami ő volt elveszíti teste
szegény csak az etetőt kereste
hiába a sors mindent megelőz

két pillanat közé szorulva vár
hogyan megszülethessen valami szép
de nem szabadul nem kerül eléd
talán csak úgy mint pernyéllő madár

alszik a kő nem is tudja hogyan út
láb tapos rajta koptatja szekér
zápor gyötörte megfestette vér
ki rajta megy nem tudja hova ér

Nem vagy sehol

még nem ment le a nap
de már este van a semmit tapogatja a vak sötét
megkövez a csend ez a megcsontosodott némaság
évek tüskéin fönnakadva himbálózol pedig
nem vagy sehol bordáim alatt tüdőm vészmadara
szól gyámoltalan szárnyaival csapkod
kétségbeesetten lehetne akár reggel is
a kíváncsi szem mint a sarki kocsmá nyílik
betódul rajta sáros lábbal minden
ami szép volt valaha míg az enyém
ez a sors idegen már nem az én sorsom
nem engem igazol egyetlen sor sem

Paraszt

Számély
ez volt a neve
ahogy kimondod
mintha törkölybe kortyintnál
szikár napcserezte arcú férfi
paraszt volt igen a föld szerelmese
ölni tudott volna érte
azt a néhány holdat ami
az övé volt szinte göröngyönként
barazdánként gürcölte össze
verítékszagú éveken át
görnyedt hátán cipelte a napot
hallgatagon rozsdás hangját
ritkán kalapálta bele a
mozdulatlan időbe a bajokat
kelletlen járandóságként fogadta
szólhatott fölötté a nyári égen
a pacsirta nem volt füle hozzá
észre se vette ha voltak is
érzései jól bebugyolálta
önzése durva takarójába
úgy halt meg ahogyan élt is
észrevétlenül

Az elhangolódott agyú

bebotorkál az ajtón
álmos téli délutánon belerondít
az életembe kétszer lékelt koponyával
tüskehajjal félrecsúszott mosollyal
két nagy gyerek szemé ásít rám
mint a nyílás a madáretetőn
kényeskedő kórházi macskák
emlékezetében kötekedő idétlen kiskamasz
cipeli a megfeneklett sors láthatatlan
evezőit mutatja a macskakaparást
az üdvözlőlapon amit szerelmének
szánt mit is mondhatnék Istenem
a szép idővel egyre szebb
a reménynek nem kellenek érvek

*Tavaszi szántás (Makra Sándor-
illusztráció, fametszet, 1942)*

Kégl Ildikó egy sóhaj impressziója

jó lenne ha megérkeznék
abba a holnapba
ahol puhább ceruzával
vésik húsomba
a gyásszal ötvözött önvádat
mondjuk egy 6B-s grafittal
ó nem alku ez
mint inkább fohász
(önző módon megint
a saját túléléséért)
mert ma még a tudómból
feltörő sóhaj
görcsbe rándul
vajúdva visszahull belém
Munchhá lényegül
kadmiumsárgát cinóbert
viridiánzöldet kever
és szüntelenül képeket fest
amiket kiakasztanék már
a szobám falára
hogyan végre ne bennem
legyenek

nem vagyok

kilenc hónapja várom
hogyan meghívj a beígért kávéra
fröccsre bodzaszörpre
vagy tökmindegyre
lassan olyan vagy mint Isten
nem tudom csak hiszem
hogyan vagy
nekem
gyávaságból időhatározókba
csomagoltad magad és minket
feltételes módból kötöttél masnit ránk
így lettem
kilenc hónapba töltött várakozás
kulcsszót kereső (golya)kalifa
félúton megrekedt metamorfózis:
a semmitől beljebb
a mindentől kintebb
a semmid már
a mindened még
nem vagyok

avashegyi mese

aranyárga
báli ruháját
finoman megemelve
egy kamaszhordó tetejére
heveredett az
anekdotázni kívánó idő
ráncos kezével
rezes fürtjeibe túrt
majd lány hangon e táj
bölcsőjéről mesélt s
egyszervolt emberekről

a szunnyadó présházak
ébredezni kezdtek
öreg téglák tüdejéből
égszínkéék sóhaj tört elő
s a hetyke zöldfülű hordó
tátott szájjal hallgatta
a selyemruhás
idő dallamos szavait:
az Avas-hegy
barokk zenére komponált
eredetmítoszát

híres asztaltársaságokról
Lévayról Tompáról
Aranyról
s megannyi
holt lélekről
akik szorgos
hangyaként cipelték
egykor hátukon
szőlővel és álmokkal
megrakott puttonyaikat

miskolci lányok álmai

megfogtad a kezem
úgy vonszoltál fel
a lépcsősoron ami az
avasi templomhoz vezet

kipirulva próbáltam tartani
a tempót miközben hevesen
vert a szíve a bennem
fogadó örömnnek

játékból elképzeltem
hogy az esküvőnkre sietünk
az idő épp alkalmas
a kapu is nyitva
alig múlt fél hét
még az orgona sem álmos

rajtam tornacipő bokáig
erő fehér len-ruha
nyakánál kis masni
illenék az északi homlokzat
rózsaablakához
talán hozzád is

a Zsolcai sor ódon présházának
teraszán a lopó az én poharamnak
udvarol
s már csurog is a cserszegi – gondolom
mert még nem érkeztem meg a jelenbe
mindjárt jövők
csak bennragadtam képzelt esküvőnkben
az avasi templomban
hogy meghallgassam
igent mondok-e

nyárutó a hegyen

az ősi avas hegy macskakövein
emlékek közt oson a nyár
szemében aszalt ifjúkorával
egy ódon présházra kacsint
s egyke hordóknak
családfájukról mesélve
megfürdik utószor a lét
fanyar gyümölcsillatában

a Szent Márton pihenőnél
múltjának támaszkodva nézi
ahogy egy gerle röpte várost
rajzol látómezőjébe
majd a református templom
harangtornyából kiszűrődő
wittingtoni dallamra
a mélybe veti magát

Amalfi utcája (Visioni d'Italia-sorozat, fametszet, 1930)

Fazekas József

Most nem az az idő van

Most nem az az idő van,
amikor lobogtatom
a saját igazam,
mint kőbe vésett
szent törvényt,
s viszolygok mindentől
és mindenkitől, aki csak
csahol habzó szájjal:
nem, nem.

Most nem az az idő van,
amikor süket lehet a fül
s köd nehezül
a fáradó lélek szárnyaira.
S aki áll és vár
a zűrzavarban,
azt szivárványos hitével
becsapják
a pillanat-prédikátorok,
mint vásárban a kótyagost:
nem, nem.

Jelem

Tenyeremen hordom
Krisztus keresztjét,
így varrta össze
az orvos sebem,
holtomig tartó
jelem s megszólít,
ha vétkezem.

Most nem az az idő van,
amikor egyetlen malom őröl,
a jaj.
S aki föléd hajol
arctalan arccal,
– nem tudsz róla – veled van,
éjjel és nappal,
a bódult agy rejtekében is,
vakmerő hittel:
nem, nem.

Most annak van ideje,
hinni tudjunk mind,
úgy, mint még sohasem:
mint a jobb lator a kereszten,
a vasárnapi fényben,
a megkönnyült életben.

A kő elhengerül,
most ennek lesz ideje:
erre születünk.

Törékeny

Csak ne mondjam ki,
ne is gondoljak rá,
sugárzik, mint a rádium,
eléggé cipelni terhét a ténynek.
Hajlik az idő, a tér, a lélek.
Erős legyenek, mint a pókfonál.

A szem a teljesség.
Olvasom titkát.

Vacogott, kidobták,
eső kopogott vert fején,
„kölykezett a fránya féreg,”
elszakadt benne a porond-lét.

Most csaholását hallgatom
s kiabál bennem a fájdalom.
Merre vagy irgalom?
Szama sincs,
ki törékeny s törött?

Füst, zene, örület,
villogó fények, vonaglás,
az egyik ilyen,
a másik hasonmás,
épek? töröttek?
ki itt a másság?
A hajnal kifésül belőlük mindent,
a nap lármája elrejt
jót, rosszat.
Törött a törékeny máz.
Ki rakja össze az életet?
A kör zsigerek mentén bezárul.

Szilánkjaira hullik a lét,
részleteket villant föl a fény
az emlékezet szalagán.

És elsorjázna az évek,
a kedvesek, a szépek,
de voltak, talán lesznek.

Töprengék, milyen most
a minden: a fönn, a lenn.
A nagy káosz fölött
vár türelmesen az Isten.

Fénylenek

Bezárt a baj a falak közé,
a jobb napok is hiú remény,
ígérnek ezt-azt az okosok,
csak kertem a nyereség.
Vesződöm magammal,
a száraz levelekkel,
kérges bennem az élet,
mint vén körtefa ágain,
de egy suhanás kilendít
a szürkéségből:
kibírták, itt vannak
hírhozó gólyáim.
Mert valaki mindig hoz
jó híreket,
a legnagyobb haldoklások
között is,
eméssze a vész a világot,
az élet a legerősebb.
S én hiszem, egyedül ő,
a remény fölemel,
gólyaszárnyon
ring a lélek s a vágy
a mélyből is fölénekel.

Bozontos fészkek
s körtevirágok
kék suhogásban fénylenek

Csontos Márta

Rejtőzködés

„Éles kövek között árnyékom csörömpöl,
Fáradt vagyok. Kimeredek a földből.”
(Pilinszky János: Apokrif)

A levágott szőlővenyigék,
az avarba halmozott hangyatojások,
a visszatérő megújulást akadályozó,
csendbe ásott csapda-kapu,
a résekbe fészkelő fájdalom...
a vakmerő döntések elfogadásával
a lélek ugrál a szuronyokon.

A soha át nem élt nyaralások,
a barikádokon túli lehetőségek,
a tudat, hogy nem tartasz órát
a házban, mégis üti majd az utolsót.
A legnagyobb rejtély benned Isten...
Illatát töltened léted poharába,
de csak szégyenfolt maradsz a köveken.

A felszakadt világburok,
a leszögelt ajtók kinyitása.
a hatalom féregszaporulata
nyomul, nem látni a szirén szemét,
a mentőcsónakban nem Odüsszeusz ül...
az érkező már nem a fekete sereg,
fel akarnak falni mindenestül –

Epidemia meglátogatott

Azt hiszem, a Váratlan Vendég
illata még itt van a levegőben,
izmaimban még szétfutnak
az erővonalak; zavar a formák
torzulása, a fájdalom vitalitása,
mellkasomban megrekedt az
apokaliptikus szimfónia, s
késik a felmentő sereg.
Várom, hogy megtörténjen a
kirekesztés, várom, hogy
tisztuljanak bennem a járatok
az ajkak mögötti csendben, s a
mélypontról induljon az emelkedés.

Azt hiszem, visszafogad mégis
az élet, meglágyultak szememben
a halálfej kontúrjai. Már jön a
mentőcsónak a távoli vizeken,
lejárt a betolakodó útlevele.
Érzem, agonizál a szörnyeteg
a nyakamba akasztott amulettben.
Mégkönnyebbülten dőlök az
idő falának, sodródok a holnap felé.
Wagner zenéje halkul fülemben,
lebegtet a Vangelis dallamsora;
át kell lépni a holtpontra.
Azt mondják, amiről nem lehet
beszélni, arról hallgatni kell,
pedig az egész világnak van most
sírnyalója. A megnövekedett
veszélyben már nem szólnak mindenhol
a harangok, leszakított harangköteleken
hintáznak a megrémült angyalok.

Talán új levegőt hoznak a böjti
szelek, s harmadra, Epidémia meghal
megismételt feltámadása helyett.

Válasz nélkül

Miért nem mennek kirándulni fák,
miért nem indul el soha az ég,
miért állnak oly kitartóan a hegyek,
s miért nem ragaszkodnak az ághoz a levelek?

Miért ültetett homokba a Mester,
miért nincsen végleges helyem,
miért adtak kezembe vándorbotot,
ha nem láthatom a várandós holnapot?

Miért tűrik a lombok a fejszeceapást,
miért nem véreznek a levágott virágfejek,
testem melegét miért nem őrzi ruhám,
s miért ez utolsó versem címe: *Soha már?*

A Csend miért nem válaszol nekem,
s miért gondolom, hogy az idő a valóság,
az emlék miért nem lehet nekem zöldellő fű,
létem minden perce miért csak jelen idejű?

Antal Attila

Panaszos ének

(Rimay János után szabadon)

Senyvedtél szegény
Elfogytál szegény
Jaj régi ép
aj égi szép
remény!

Csillagsors hunyni
bomolva hullni
De így?... kurta
ívet futva
múltni!?!...

Árvult sereget
az ínség fizet
Ládd-é: a hon
égre mint rom
mered

Aj kedves felünk
széllel széledünk
Jövőt vérrel
majd más férrel
nekünk

Jel még? s röppen-é
szikra – hamvadé –
száraz utunk
sáros utunk
fölé?

Nyári sorok a Tisza mellől

Dél

Pipacslángok szegélyezte
töltésút remeg
a mocsárrétek
forró leheletében

rézsűjén aransüveges
gyújtóvanyfű ural
poros katángot
borzas fűzikéket

nyárfák ezüst fején
szellők fésűje suhog
bokorfüzesekben
szúnyogok hada tesped

kenek a Tiszán
zsivajt röptetve lengnek el
és az ég s a táj újra
egymásra feledkeznek

Alkony

Öles léptű homály oltja ki sorban
a rétek tarkálló szíromlámpáit

a kifőtt arcú nap emléke párává
foszlik a fűzlombok sárszagú húsében

a folyó hamvával az égi vizek
sötétlő kékje egybevegyül

majd az első csillag fehér vére csordul
s az alkony tereit szétfeszíti az est

Nagyapa halotti ágyánál

Teste kivált a város
ideges alkonyából.
Zárvány lett. Sors-fosszília.

Kit gránát nem szedett szét,
és nem dermesztett bajnét,
se Galícia sara,

hagyja most magát veszni.
És többé nem érdekli
se álom, se való:

hogyan hadrendben a század
sírjai mint szikráznak,
ha porlik rájuk a hó,

vagy hogy lett Trianonba'
„hajózható” a Ronyva,
s ekként „határfolyó”...

Az ablakon túl vágyak
tolakvó hada árad,
pörög csúcsforgalom.

Meredez félhold-álca
féklámpák paraszába.
Este jön. Neon-szárnyakon.

Rigmus a mélyből róla

Ő az ki szívem járja
nem rettentí homály
se csúf esőknek árja
mi üregembe váj

ő óvja fent a porban
nyomom s itt lent amíg
tengek szorongatottan
vigasszal ő vidít

súgván: álom ha hull rá
látja magát velem
és nem emészti múlttá
örömünk semmi sem –

hűség tükre ő finnyás
rózsák közt lilium
húsvétom ő aranyház-
foglatban ikon

a sorkezdő betűk itt
nevére vallanak
nem érzem kín vas-tűid
amíg ő bujtogat

Olasz Valéria

Őszinte ég alatt

Ha tavasz, legyen hát tavasz,
fújja el a zord, hideg havat!
Takarja ki téli arcomat
a némaság alól,
a szorító rögök alól,
mozduljanak barkás vágyaim,
az őszinte szavak,
kimondani amit nem szabad,
amit a fagyban nem lehet.
Ha belém nyilallnak is
dárdás napsugarak,
vállalom magam!
Feltámadás lesz,
s én böjtöltem a télben eleget!
Tiszta lehelettel fekszem
majd kiterítve
őszinte ég alatt!
A csillagok értem virrasztanak,
és tavaszt szőnek ajkamon
ezüstös álmaim.

Ez az év még érintetlen

ez az év még érintetlen
nincs ölelés simogatás
virtuális még csak a csók
mellkasban vergődik
visszafojtott vallomás

csak sóhaj hallik
csillag csöppen könnyes szemre
két kiszáradt folyómedre
issza a fényt mint égi látomást

ez az év még érintetlen
szív dobogtat szív kopogtat
ó léleknek reményszárnya
fiókának új erőt adj

ez az év még érintetlen
repülj madár mint azelőtt
kutass múltat utat keress
nyolcadik nap lesz a jövőd

Nagyanyám csodákra képes

Nagyanyám felhozza
kútból a Napot
megmosdik benne
ősidők nyara homlokán
fűszálak övezik nyakát.

Nagyanyám csodákra képes
köldöksinór sugarakkal
átszökken hozzám
és mesél mesél
a föld tiszta szagáról
az érintések gyönyöréről
és csillagok peregnek szeméből

Nagyanyám csodákra képes
havat is hord a kútba
énekes madarakat itat
dalból szőtt a múltja

és esti mesével
altat engem el:
„tudod gyermekem
akkor még nem jártak
maszkban az emberek
akkor még nem volt
„divat” a magány
akkor még a szeretet összezárt”...

ily mesével csókolja szemem
és eltűnik az angyalok között
egy fényes fellegen
mert az én Nagyanyám
csodákra képes
ott ragyog fenn az égen
tudom én réges-régen.

Szöknek a sugarak

Szöknek a sugarak,
szöknek az égből
földre zuhanva
a téli sötétből

szaggatnak felleget
feltépnek álmot
látni mutatnak
való világot

nincs ki megállítsa
útjukat immár
zsendül a tavasz
szabad az ég-táj

zsendül a szív is
vér ere pattan
akár a gondolat
megindul ártatlan

mind megindulnak
szabad a határ
megállíthatatlan'
szökik a napsugár.

Radnai István

varázslatos február

amikor az értelmek nyiladoznak
virágot bont az érzélem
születni készül egy-egy levél
elégetik a tavalyi barkát

amikor valahol egy gyermek
fészkelődik táru a világ
a sírás lényegül kacagássá
pezseg az anyatej

megsimogatja kis kezével
ébred a jövő merevedik a gond

szerenád

fáklyaként lobban vágyad
ma korán kel a hajnal
ne csillapítsd a lázat
vöröslök angyalhajjal

lehunyva az ég kékje
belőled száll a pára
a vágy tüze kiégve
érzelmek árapálya

hullámot vet a reggel
felpattan minden ablak
tükörként a szemedben
mosolyog rám az új nap

a többi csend

átúszod a befagyott dunát
gyertyalángnál izzadsz
míg melegszel
a fagyott tollból folyik a vers

lám gyújt a költészet
aprófa sem kell
a vágy heve
hogyan örökítsd magad

az ablakon belőtt a háború
forgács-ihleted
lejegyzí életed
aztán macska-lépten távozol

mielőtt átúszod a befagyott dunát
s a paplan lángra lobban

Erdőirtás (Tél-sorozat, fametszet, 1947)

Baka Györgyi

Hazatérő utamon

Ebben a megoszthatatlan
elhagyatottságban megtörttek
bennem a hála szavai, mégis
hiszem, ha sorsom lefaragja
rólam a fölösleget, nem
veszteség ez, az Ég old és köt,
újja formál, a hajnali szellő
előcsalogatja azt az illatot,
amivel ölelve védem átsejlő
fényedet.

Szállok szárny-szegetten is,
halálnak vetem, ami a halálé,
hogyan sötétlő ragyogásod
átitasson, járassak a mélységet
és magasságot átfogó nyitott
utamon, csemői tanyánkba
vezető úton, elrendelt utamon,
ahová jegenyefák – rejtett zarándokok –
sora kísér, hogy haza érhessek,
gyermeki ősbizalommal lélegezzek,
végre, végre félelem nélkül,
a kegyelem cselekvő tapasztalatának
érzetével bimbót bontsak,
hálával telten.

Virágot bontó percek

Orgonafürt ringatásban,
illat áradásban sírok érted,
tudom, nem értheted,
ha feladhatatlan önvédelmed,
csodálkozol, miért remeg
tenyeremben a kínált eper,
miért örvénylenek a félénk
rózsaszirmok, észre sem veszed
sejtjeimben miféle csillag-robbanások,

rejtett szavak viharzanak,
s hullanak csöndes ámulásba,
amikor kezded gyöngéden
vállamon felejtetted, még itt,
ebben a virágot bontó percben,
távolodva a végső némulástól...

Egyetleneim

Csillagfényetek áramlása ereimben
ismeretlen érzéseket kavart.
Mindaddig váratatok, hogy vakon is
reméljek, bízzak jövőteletekben.
Hittétek, hogy megnyílik látásom...
Úgy vélem, még most is formálódik
bennem, még mindig nem lett
nyilvánvalóvá, hogy kik voltunk,
vagyunk egymásnak.

Mindent kergetve elvesztettem
a már eddig létezőt is?
Mozdulatlan kő, lezárt szem.
Nélkületek hogyan ismerhetném
meg magam? Csendetek nélkül
hogyan szólhatnak? Szenvedéseitek
nélkül hogyan kiálthatnék?
Közelségeitek rügyeket fakaszt
sejtjeimben. Ami volt, és ami
most van fojtogat vagy ölelve ringat,
átalakít és megőriz, felforgat,
lelő a tétováság szikkadt mezőire.

Gyermeki arcotok átsugárzik
a ködburok-kérgen, egy új
tapasztalás sejtjelme szakad fel,
csukódik befelé a lélek rejtekébe,
a felsejlő közép magába fogadja,
kiegyenlítő a szétfeszülő árnyakat,
mozdulatlan egybe gyűjtve a folyton
változót, a más léptékű,
idő nélküli, tüzes fókuszpontokat.

Búzás Huba

Napóda a hazatérőkért

napszállta napok... beborul... és mintha ketté törne, hasadna pillanatokra – nézd – ez a tájék, kies villámok ágbogain kivirágzanak – bomolnak a fény le-lepergő szirmai... mit, ha besodor vecsernyekor a templomainkba – né! – a szélmanó, föléled a holt is... tán az isten?

*ládd! szembe feszülve a fúataggal
talál haza máig az élő,*

talál haza konda, kanásza, lelki pásztor, városhi vizsla, vércse család, vemhes vaborászok, a sekrestyés, bezárt sörözőkből a tamburász (puszella babája sikoltja: hol az esernyőm?) az erőmű bábész álmú testeszakadt melósa bőrig ázik – mind – teketóriások futnak...

*ládd! szembe feszülve a fúataggal
talál haza máig az élő*

talál haza otthona oltalmába sok üldözött, hívogatja vissza sivár, de langy odújába a költő és a képviselő, a papok (apát urak): *miserere nobis* az otthonokért! – hisz' az az otthon, hát, ahol rég ismeritek sötétben is a járást jómadarak, csatangolóim,

*ládd! szembe feszülve a fúataggal
talál haza máig az élő*

talál haza énem is emlék-bor mámorában – iszony, vihar közepett – a földijeimhez, akad kinek porrá hamuhodtak az évei, ismerte ugyan tavaszán e hegehupákat... hja, azóta vacska veszte, üszke parázslík, ím' atyái elhagyott temetője... hol a tűzhely?

*ládd! szembe feszülve a fúataggal
talál haza máig az élő...*

dehogy! sohasem leli itt, ha már sehol a múltja, suhanckor, hűlt ölelések, ej, hova fusson? szomszédja sírva-rí, menekülne a nincs elől, nem jött haza – hír! – a neves fülcimpalyukasztó, elosonna borbély, sintér, eh, a kutyáit elzavarja – fussatok, szomorodjatok, ki merre?

*ládd! szembe feszülve a fúataggal
talál haza máig az élő?*

talál haza? hol a hazád? e föld megint vesztőhelye, réme emberiségnek, vagy teszi azzá? pokollá, hisz' reánk tör a cunami, tengerár, reánk tör az új „koronák” alattoma, vírus? avagy épp egy sátán lelkű szörnyeteg állatfajta: rombol várost, otthonokat... a láthatatlan?

*ládd! szembe feszülve a fúataggal
talál haza máig az élő ~*

harács vagyonát gyarapítja, életünk a tét, igen, ő, a zsarnokod ő! vigyétek az otthont? vegyétek vissza, ostoba földijeim, földönfutók! a galádja tehet a klímaveszélyről, az acsarkodásainkról... fölkel a nap – mi is! poggyászom hol kering? ez az érkezési oldal?

*félj! szembe feszülve a fúataggal
hazát követelnek az élők*

Csáky Anna

Keresztte ácsolt szerelem

Keresztte ácsoltuk egymást,
virágzó-rózsá-keresztte,
feszülünk rá, és meglásd,
öröm háza ez, nem keservé.
Tavaszi ékeket hozza el
felénk a langyos déli szél,
s fehér csipkés bodzafej
vigyáz a kereszt végénél.

Rég tudom, kedves, mennyi vagy,
mekkora ajándék nekem,
keresztünk rózsás kerti lak,
fátyolba hímzett szerelem,
s tudom, neked is mit érek:
szíved a szívemen dorombol,
érettem ég ott a lélek,
vágy sugárzik homlokodból.
Jó sorsom hozod, halálom,
keresztünk kerti szép díszét?
Ágai közt a rózsám találom,
szirmait idő nem tépi szét,
testednek örök társa testem,
szemed kék mécse világít,
fejed keblemen halk esten,
te vagy az Álom, a Király itt,
s ha a vágyad táncra kelne még,
szerelmem pirosan lejt eléd.

Illanó szépség

Ó, te felhő,
szép kerengő
föld felett
az ég alatt,
nincs hazád, és
léted is csak
tűnő-múló
pillanat,
fodrod, ruhád,
mint a hab,
szél öleli,
issza Nap...

Vándor vagyok
– szól a felhő –
szélben úszó,
elmerengő
föld felett,
az ég alatt...

De az emlék
szép marad.

Az ígésző

Akit egyszer megigézek,
mámoros lesz, mint a részeg.

Ki lelkem tavában elmerül,
mélyen szeret majd, emberül.

Aki engem égni látott,
Bűvölni nézi a világot.

Kedvesem, te láttál engem
egyet szántó szerelemben.

Nézz szemembe szenvedéllyel:
a Mindenség benne fészkel.

Ölelj vágyakban, bolondul:
A Föld tengelye kifordul.

Tanítom rég a karcsú nádnak
széllel hajolni utánad.

Bűvös csoda, amit érzek,
s rajtad is fog az ígészet:

kihajt szívedből a szívem
rózsát virágzó szelíden.

Sárga blúzos nő (olajtempera, vászon, 1932)

Konczek József

Töredelmes virágének

Ködöböcz Gábornak

Lehetne csupán megmutatni,
hogy nézd, ez itt a rét, a patak meg a domb.

Lehetne csupán hallgatózni,
villás szarvú fehér ökrök szarván fény,
a nyakukon kolomp,

aztán tücsökciripelés...
hiszen én egészen itthon vagyok itt.

a rezeda, hogy hogyan rezdül, margaréta hogyan bólint,
sás levele hogy sikít.

mert mindezt örökségül kaptam,
minden az enyém,
a távolt is, de itt, itt, ez a napnyugtával az árnyék, a fény,
és jó itt.
gyerektáború koromkoronghelye,

az erdő lánynemű sóhajtozása,
a bennem is kezdő zsibongás ideje

körré, fénykerekké zárul,
elnyúlok zsenge pázsiton,
széttárt karjaim alatt fűvek meg virágok ropognak,
töredelmes virágénekeim,

Isten! Ez nemcsak otthonom,

ez az itthonom.

Rajongás a bodzabokornak

Keserű szerelmű bokrom, bodzafám,
állj mindig mögém.

...tudod, volt az ősz, a tél,
az elvirágzott szellőrózsa,
nyelvembe mart a vad-csókos kökény,
a csipkebogyó a kúpos havak közt virágzott,
hiszen mind a fagy érlelte gyöngyök is virágok,
vérpiros húsúak, leplezetlen drágák –

kökény, vadrózsa,
csókra húzó szilaj-hűtlenek,
de bodzabokrom, hadd legyek veled,
borítsd az arcomra árnyas tenyered,
kínáld nekem fehér tányérjaid,
te kesernyésen mámorító
méznél édesebb zamatú asszony,

szerettem én a hóvirágot, szerettem az ibolyát,
a gyöngyvirágot, a jácintot is,
és nem sirattam őket el,
csak várakoztam,

tudtam, hogy megjössz,
s játszani hívsz mély földutak mentén,
friss források mellett,
térdig járni avar-horhosokban,
fehér nagy tenyereden
a nyüzsgő* méhekkal izgatottan,
bodzabokrom, bodzafám.

* nyüzsgő = „rajongó” rajok, méhek

... – mondta Laura

– A fényt kell nézni – mondta Laura –,
a fényt, amint a korsót öleli...

– ... ti rosszul voltatok tanítva:
satírozni, kaparászni: nem!

A fényt kell nézni – mondta Laura –,
a fényt, amint a korsót öleli...

(én őt öleltem volna,
de...)

– A fényt kell nézni – mondta Laura
nézd, amint a korsót öleli...

És ne kaparász...
ami sötét, azt alig-alig...

de:

– A fényt kell nézni, és őt kell kihagyni,
mert úgyis tudjuk, hogy ott van, ott van a fény...

– A fényt kell nézni – mondta Laura –,
nézd, amint a korsót öleli...

Bognár Anna

Kazinczy börtönében

A brnói várbörtön fénytelen verme,
nedves falak nyirkos, csillagtalan terme,
kit rejtett, kit kínzott őrjítő sokáig,
hányszor remegtek meg csontsovány bokáid,
hányszor gondoltál Széphalom dombjára,
hányszor lettél nyelvünk megfáradt kontára,
mert nem szóltál, nem írtál, csak sóhajod szakadt,
hányszor gondoltad, hogy megváltod magad,
hogy könnyebb a halál, oltalmaz, átkarol,
az öröklét tájain harsona s hárfa szól,
de sorsod, mit szöttek, nem lett könnyű kelme,
vas-zubbony szorít még és Kufstein keserve.
Elméd lángja villant; megvetés, utálat,
elítéltek téged a náladnál butábbak.
Börtönödet járom, költő, örök fegyenc.
Érted szól énekem, Kazinczy Ferenc.

Pincében (fametszet, 1927)

Rigmusok

Meleg a tűz, meleg a tó,
meleg a nyár, a vér, az óhaj,
vitorlákba belekapó
szél. Kicsiny hajóraj.

Dobog a láb, dobog a szív,
dobog a szó, a tett, az álom,
új eresze lezuhanó
faág. Ráncigálom.

Puha a szék, puha az ág,
puha a vaj, a vág, a vatta,
könnyeinket felitató
sátor. Jó alatta.

Üde a víz, üde a tánc,
üde a napsütötte reggel,
árnyainkat betakaró
éj. Ne fogj, eressz el!

Lobog a lét, lobog a láng,
lobog a haj, a táj, a zászló,
halk ütemre duruzsoló
sóhaj. Csöndre váltó.

Mulat a lány, mulat a vén,
mulat a sors, de ő ma rajtunk,
zöld mezőbe betör a tél.
Süvít. Merre tartunk?

Zuhan a lánc, zuhan a tér,
zuhan a perc, időt ha rezget,
Révbe ér a nagy utazó.
Halál. Vég vagy kezdet?

Bertha Zoltán

A „zarándokidő” határán

Anga Mária (1955–2021) emlékére

Ha voltak Egernek a szellemi kultúra, az irodalom, a pedagógia terén igazán és a legszélesebb körben megbecsült, mélységes szeretettel övezett személyiségei: Anga Mária kiemelkedő alakja közéjük tartozott. Folyóiratunk, az *Agria* legszorosabb és legmelegebb baráti közössége éppúgy gyászolja őt, mint a magyar irodalmi élet egésze. A veszteség pótolhatatlan.

Siratunk Téged most, kimondhatatlan fájdalommal, drága Marika, szívet tépő, torokszorító siratóénekeid hangján és szavaival is; „Temetésről, gyászról érkeznek a hírek,/ a házak öregedő ablakszemei ránk csukódnak,/ lassan elveszítjük gyermekemlékezetünket./ Fekete ruhánkat keressük minden éjszaka,/ megyünk a barlangokba ébredő denevérek után.” Kevés minden méltató szó életműved dicséretére. Kevés, de nekünk most csak ez maradt. Valamit felidézni abból a temérdek missziószerű feladatvállalásodból, amelynek gyümölcsei érnek, arannyá érnek az időben és a földi életben – s Te látni fogod ezt is a mennyei hazából. „Örök hazám, végső pihenésem, békém/ az Ég vagy a Föld lesz?” – kérdezted, faggattad a titkokat minden versedben, s a talányos válaszokat is az örök misztérium szférájában sejtve. De égen és földön, innen és túl: felejthetetlen lényed, egyéniséged, munkásságod: Isten és ember előtt fényesen fog ragyogni időtlen időkig, ebben biztosak vagyunk – s Hozzád is hűségesek maradunk, amikor emlékedet erőnk végéig kegyelettel megtartjuk és őrizzük mint kincset, mint emberi reményt, mint mégis megváltó isteni ajándékot.

*

Az óvodapedagógia, a közösségi gyermeknevelés országosan, sőt az egész Kárpát-medencében is elismert kiválósága volt Anga Mária. Küldetészerűen, lelkes és lelkesítő odaadással kiteljesített munkássága a kisgyermek óvodai nevelésének különlegesen gazdag és új, eredeti utakat, módszereket is bevezető nagyszerű teljesítménye. Különleges edukációs formákat meghonosító eredményei az óvodáskorúak lelki, érzelmi, erkölcsi, szellemi nevelésének, oktatásának, tanításának, identitásalakításának terén: rendkívüli gazdagodását hozta a gyermekpedagógia eszköztárának. Olyan lehetőségeit valósította meg a gyermeknevelésnek, amelyek különlegesen magas szintre emelték a növendékek készségeinek, képességeinek kibontakoztathatóságát. Az általa vezetett és irányított (és messze terjedő hírnevet szerzett) egri óvodák mintegy a mintái és példaképei lettek az egész óvodaintézményi szférának, olyannyira sikeresen vívták ki a mindenki részéről megnyilvánuló

tiszteletet és megbecsülést. A kreatív nevelésfejlesztés a változatos gyermeki tehetőség felismerésén, kiemelésén, gondozásán, bővítésén alapszik, s ennek elméletileg és gyakorlatilag is megalapozott módozatait Anga Mária az erről szóló pedagógiai, tanácsadói szakmunkáiban ki is dolgozta, ki is fejtette és közkinccsé is tette.

Ami az ő életművét páratlanul értékessé alakította, az pedig az a fajta elhivatottság és hivatástudat, és az az egyedülállóan színvonalas óvodapedagógiai tevékenység, amelynek során kivételes jelentőségű irodalmi munkásságát is évtizedeken keresztül bőven gyümölcsözőn és kamatozón vonta be nevelői törekvései közé. Ő maga országszerte és az összmagyarság köreiből is nagyra becsült költő, író, meseíró – a kortárs magyar gyermekirodalom kitűnősége. A Magyar Írószövetség tagjaként és számos kitüntető elismerés tulajdonosaként jelentette meg (a többi mellett) nagy visszhangot keltő gyermekmeséskönyveit, amelyeket például a nemzetközi hírű képzőművész, filmrendező – a meserajzfilm mestere, a Nemzet Művésze, a Magyar Művészeti Akadémia tiszteletbeli elnöke –, a Kossuth-díjas Jankovics Marcell illusztrált. Ezeket a meséit szerte az országban, gyermekrendezvények sokaságán, valamint számtalan rádió- és televízió-műsorban előadta, illetve más gyermekirodalmi műveket is bőségesen felhasznált óvodai foglalkozásai során. Mesei színjátékait, bábjátékait Egertől Székelyudvarhelyig számos helyen bemutatták, könyvei népszerűvé váltak, elismertsége az elmúlt évtizedek alatt kiteljesedett. Szépirodalmi műveinek a rangját fémjelzi, hogy a legszélesebb Kárpát-medencei szellemi körökben is méltán megbecsült egri irodalmi, kulturális, művészeti folyóiratnak, az *Agriának* ő az egyik főmunkatársa, olyan Kossuth- vagy Széchenyi-díjas alkotókkal együtt, egy sorban, mint Serfőző Simon vagy Szakolczay Lajos.

Voltaképpen ő az egyedüli óvodapedagógus, aki a legmagasabb, legrangosabb irodalmi alkotói szinten is művelője annak a gyermekirodalomnak, amelynek alkalmazásával, felhasználásával az óvodai nevelés színvonalát is a lehető legmagasabb nivóra emelte az utóbbi időkben. Széles körű szellemi, kulturális kapcsolatai révén olyan művészeket, írókat hívott meg Egerbe gyerekek közé szerepelni, beszélgetni, találkozón részt venni – a kortárs magyar kultúra klasszikusait –, mint Jankovics Marcell, Nagy Gáspár, Lázár Ervin, Ágh István, Buda Ferenc, Bella István, Utassy József, Kányádi Sándor, Csoóri Sándor, Serfőző Simon, Rigó Béla és mások. A legnagyobbakat tudta megnyerni annak az ügynek, hogy a gyerekek közvetlenül is megismerkedhessenek az addig csak a könyvek lapjairól ismerős élő klasszikus írókkal. S azok pedig mindenkor biztosították az őket meghívó pályatársukat a szellemi és erkölcsi szövetségükről a legnemesebb törekvésekben. Amilyen például a csángómagyar gyermekek magyarországi, egri táboroztatása is volt, amelyet szintén Anga Mária szervezett, aki gyakran missziószerűen el is utazott a moldvai magyarok közé, hogy ott segítse magyar nyelvük, keresztény hitük, identitásuk erősítésében az ott élő, s annyiszor magukra hagyott, elszakított nemzettestvéreinket.

Anga Máriát rajongásig szeretik azok a nemzedékek, akik akár gyermekként, akár gyermekes szülőként kapcsolatba kerültek vele. A magyar népi kultúra, a népművészet, a nemzeti magasirodalom és minden becses értékszféra hűség és áldozatos, önzetlen közvetítője, őrzője, ápolója, terjesztője és gazdagítója volt ő egész pályafutása során. Szinte hihetetlen, elképesztő polihisztori sokoldalúsága, körültekintő műveltségisménye, távlatos eszmei horizontja, sokirányú tevékenysége, termékeny sikerei osztatlan elismerést váltottak ki; *Zarándokidő* című 2015-ös versgyűjteményét a kötet borítóján Hankiss Elemér méltatta: e líravilág „az emberi élet gazdag beépülése a természetbe és a világmindenségbe”; a költő „egyszerre jár a mindennapokban és a transzcendencia felhőiben.” A Kokas Ignác festményeivel díszített kötetéről írja Serfőző Simon, hogy benne a képzeletgazdag és felzaklató versek sokasága biztosan jelzi: a szerző „költői kiteljesedésének lehetünk tanúi.” Hatvanadik születésnapján az *Agria* folyóirat (2015/4.) egész összeállítást közöl Anga Máriáról, s a köszöntők között olvashatjuk a Magyar Írószövetség akkori elnökének, Szentmártoni Jánosnak a méltatását is: „Anga Mária úgy tud mesét írni (és tegyük hozzá: mesét mondani), ahogy csak kevesen. (...) Az igazi mese olyan, mint Anga Mária meséi, amelyek lényegüket tekintve nem különböznek a magyar vagy más nemzet népmesekincsétől. Meséi úgy gyönyörködtetnek és szórakoztatnak, hogy közben élni segítenek.” Aki azt is hangsúlyozza, amit Anga Mária mintegy írói hitvallásként, „ars poetica”-ként fogalmazott meg: „Hitem szerint a mese az egyetlen beszélhető nyelv gyermek és felnőtt között.” A folyóirat főszerkesztője, Ködöböcz Gábor pedig a „versekben és mesékben élő emberről” állítja, hogy Anga Mária kétségtelenül „a kortárs magyar irodalom egyik legeredetibb és legfigyelemreméltóbb szerzője”; s ennek megfelelően „emberként, művészként, óvodapedagógusként, vezetőként és nemes ügyeket szolgáló közéleti személyiségként egyaránt koncepciózus, határozott értékrendet képviselő, nagy formátumú pályát mondhat magáénak.” S hogy „remekbe szabott alkotásait, roppant nyelvi erőt sugárzó verseit és emberi teljességet, romlatlanságot tükröző meséit olvasva mintha egyfolytában a halottnak hitt archaikus világ, a legősibb népi szemléletformákkal érintkező sámánok és táltosok mágikusan titokteljes világérzékelése/világteremtése kelne új életre. A spirituális tárgyiassággal ötvözött álomlátó realizmus angai alkotásmódja elemi és atavisztikus módon feltételezi a csodát, a csodába és a lélek varázshatalmába vetett erős, teherbíró hitet.”

Anga Mária kimagasló óvónői munkáját is mindig a hit és a szeretet vezérelte. Pedagógiai credója, hogy a „gyermekember szeretete” az elsődleges – mert a „gyermeket az Isten a tenyerén tartja”. Óvodapedagógiai, logopédiai, bölcsész tudományi képzettsége, végzettsége szinte predesztinálta a koordinátori, szervezői, vezetői szerepkörök betöltésére is. Személyisége az egri kulturális élet egyik meghatározó jelenségévé vált.

Már a hetvenes években a különböző szintű oktatási intézményekben dolgozó pedagógusok közös fórumát szervezte meg, amely megfelelő keretet biztosított

az állandó szakmai, egyúttal szabadidős tevékenységnek, valamint a szakmai tapasztalatok szabad eszmecseréjének. 1979-ben megalakította a Fialat Pedagógusok Klubját, amelynek több mint tíz évig vezetője volt. A klub nemcsak szakmai, hanem tudományos, ismeretterjesztő és művelődési teret is nyújtott a városban dolgozó pedagógusok számára. A pedagógus klub életéhez tartozott ebben az időszakban több városi szintű játszóház szervezése és programjainak lebonyolítása is. Emellett rendszeresen tartott bemutató foglalkozásokat és nyílt napokat. A város irodalmi életének alakításában olyan formában is aktívan vett részt – a Heves Megyei Irodalmi Alkotókör tagjaként is –, hogy gyermekújságokat szerkesztett, illetve a szerkesztőségek tagja lett. (1990-től: *Lurkó* gyermekújság – 3–6 éves korig –; *Facsiga* gyermekújság – 3–6 éves korig; *Zizi Magazin* – 7–12 éves korig). Az újságok szakmai anyagának nemcsak szerkesztésében, hanem írásában is részt vállalt (gyermekneveléssel kapcsolatos, felnőtteknek szóló cikkekkel, illetve gyermekirodalmi művekkel, mesékkel). Többször elnyerte a Nemzeti Kulturális Alap alkotói ösztöndíját, támogatását. Számos meséskönyvét a Könyvesház, a Magyar Könyvklub, a Móra Kiadó jelentette meg. Több mesedarabját az egri Harlekin Bábszínház játszotta nagy sikerrel. 2003-ban az egri Eszterházy Károly Főiskolán (ma Eszterházy Károly Egyetem) tanügyigazgatási szakértői diplomát szerzett. 1999-től 2012-ig az egri Deák Ferenc úti Óvoda vezetőjeként dolgozott, s például minden esztendőben megünnepezték a gyerekekkel együtt a Költészet napját – a már említett kortárs klasszikus magyar írók meghívásával. Az ünnepeken az óvodások népviseletbe öltöztek, s ezeket a különleges élményt nyújtó emlékezetes alkalmakat a Duna Televízió is bemutatta, egy egész napot forgattak az intézményben. Anga Máriának mindig szívügye volt a szülőkkel való kapcsolattartás is.

Állandóan kereste és meg is találta az újítások lehetőségeit. Így született meg az az ötlete is, hogy legyen az óvodájának egy újságja. S ez az óvodaújság abban különbözött a többi hasonlótól, hogy nemcsak a kirándulásokról, a jeles napokról, vagy az udvaron rendezett zsákban futás eredményeiről szólt. Hanem igazi célja szerint: gyermekekről felnőtteknek is. Olyan tartalommal, amely segítette a fiatal szülőket a gyermeknevelés útvesztőiben kiigazodni, tanácsokat, ötleteket adott a mindennapi boldoguláshoz. Így jött létre a *Hétmérföld* című óvodai újság, melyet közösen szerkesztett a szülőkkel. Számos szakmai konferencián tartott jelentős előadásokat. 2002-ben Prágában a gyermekirodalommal foglalkozó konferencián, ahol Magyarország képviselői között lehetett. A konferencia angol nyelven folyt, és tolmács is segítette megérteni az elhangzottakat. Erre a konferenciára Lázár Ervin ajánlásával jutott el. Ezen a helyen is a magyar anyanyelvet, annak a védelmét képviselte, az anyanyelvi nevelés fontosságát hangsúlyozva. Hasonló témában országos konferencián vett részt Budapesten 2013-ban, ahol szintén az anyanyelvi nevelés érdekét hangsúlyozta. Az ezzel kapcsolatos gondolatait, véleményét pedig az *Óvodai Neve-*

lés című szakmai lapban is közreadta. Egerben a Nagy László emlékére rendezett konferencián szintén a mai magyar gyermekirodalom jelentőségéről értekezett. Az anyanyelvi nevelés jegyében, országjáró körútjain önálló meseműsorait adta elő – a Művészetek Palotájában, a szegedi Százszorszép Házban, Tatabányán az Agórában és így tovább. A Tiszai Ökopark átadóünnepségén is mesemondással szerepelt sok száz gyermek előtt. Hűségét a magyar nyelvhez ékesen tanúsította csángóföldi zarándokútjain is, Magyarfaluba (Egertől 800 km-re) utazott a gyermekekhez mesélni. Műveit rendszeresen adták elő többek között a Magyar Katolikus Rádióban, s a gyermekek különböző mesemondó versenyein.

2012-től az egri önkormányzat képviselőtestületének döntése alapján öt óvoda szakmai vezetésével bízták meg, s ekkor is szakadatlanul arra törekedett, hogy az öt óvoda nevelőközössége mint szakmai közösség működjön. Az egymáshoz tartozást, a közösségérzés erősítését szem előtt tartva különböző munkaközösségek alakulását kezdeményezte, ezek között, talán országosan is egyedülálló, hogy megalakította a körzetéhez tartozó óvodák óvónőiből álló színjátszó kört. A Bródy Sándor Színkör felnőtt előadásokat tartott. A nézőközönség többsége a szülőkből állt, így tudták bemutatni már az első előadásukat teltházzal (450 fő) az egri Gárdonyi Géza Színházban.

Közoktatás-vezetői főiskolai diplomája és megszerzett tapasztalatainak bősége, kiemelkedő hozzáértése és átfogó, nagy távlatú rendszerszemlélete segítette ahhoz is, hogy az új Köznevelési Törvény változásainak értelmezéséhez országos szinten is érdemben hozzájárulhasson, hozzászólhasson, s a pedagógus életpályamodell átláthatóságát elősegíthesse.

Megfogalmazott célkitűzései, elvei, eszményei Anga Mária egész, úgyszólván polihisztori módon sokoldalú és fáradhatatlan munkássága számára értelmet, tartalmat, rangot, méltóságot és fényt biztosítottak.

*

S amikor most megrendülten búcsúzunk Tőle, akkor teljes szívünkben, teljes elménkben és teljes erőnkben valljuk és hisszük, hogy a szeretet, amely Őt is irányította egész életútján keresztül – soha el nem fogy. És annak az értéke sem, amit Ő alkotott.

Drága Marikánk!

Delejező metafizikai erejű verseid egyikében ezt írtad: „Odakint hűvösödik a levegő,/ mintha tavaszi este lenne,/ esőben ázik az ég./ Zarándokidőm elfogyott.” S egy másikban: „Fejem alatt csillagok, úgy alszom majd kiterítve az égen,/ mint halottak alszanak, gyermek-ing-fehérben.” Szavaid azonban továbbra is éberén vigyázzák a még itt maradottak lépteit. Mindenre kiterjedő figyelmed, gondoskodásod legendája nem fog elévülni.

Tevéled pedig a Gondviselő Úristen kegyelme legyen az örökkévalóságban, a boldog feltámadás reménye alatt! Ámen.

Serfőző Simon

Hiányuk vigasztal

Milyen időt áhítanánk mi,
amilyenre nem intenénk lemondóan,
mint Nap felé a fa:
odáig úgyse ér föl soha?

Milyen időt vágnánk?
Amilyen nincsen is,
az elérhetetlenben csak?
Amilyennek nyomát se láttuk,
a kanyarjait követhettük volna?

Nézünk a kedvetlen időbe,
s a magasság mintha nem is akarna már
föntebb jutni,
a távolság se messzebb.

Pedig hogy hittük:
ami járhatatlan is – járható lesz.
A szelet gyorsuló üzemmódra állítjuk,
hadd pörögnének
a motollák, kerekék!

Amikor kiegyenesedve a karó,
magát rátartin kihúzza.
S felkéklik a nyugalom ege:
elő az ünnepi fazekakkal!

De maradt, ami volt,
a rossz azóta se javult meg.
A lapát már arra is büszke,
legalább dolgozni mehet.

Aztán elmegy az országból is,
nem bízik naposabb időben,
a holnap se abban,
holnapja élhetőbb lesz.

Lemond róla,
akárcsak utódjairól az ember.
Mire, minek születnének?
Bajnak az ország nyakára?
Nyűgne?

Pedig ha nem bennük,
kiben, miben higgyünk?
Hitet a jövőben – vizet a kútból –
honnan merítsünk?

Mert nincsenek,
hiányuk vigasztal,
hogy amit nekünk,
ez embert kicsináló kort,
nekik nem kell megélniük.

Hogy nem látjuk
az örökös küzdelmekről kidülledt
verőerüket nyakukra rászorulni,
mint a kötelet,
súlyos pajtatetővel vállukat megroskadni,
beszakadni szájukat üres vermekké,
amelyekből messziről érezni
a testükből szivárgó
fáradt lehetetüket.

Hogy nem látjuk,
amint a reggel felragyog,
indítják ők is, ahogy mi indítottuk
a malterkeverő Napot.
Nem látjuk belefásulni őket
hajszakba, bajba,
az elvetett reményeiket kiszáradni:
itt-ott kalászosják csak termésüket.

Akiknek a világot
kellene kitanulniuk,
jó irányba fordíthatnák.
S ha nekik se sikerülne,
lenne megnyugvásukra:
legalább megpróbálhatták.

Tiszai vízfordó asszony
(fametszet, 1927)

Sehol senki

Mást se látni,
mint sodródó égtájakat,
robajló szárnyú madarakat
elsüvölteni,
hangjuk kondenzcsíkját
húzza a magasban,
mást se, mint a láthatárt
eltűnni a földhalmokon túl,
el a forgószeleket.

És sehol senki,
aki elébük állna,
aki rájuk kiáltana,
tapodtat se hátráljanak.
sehol, aki a völgyeket eltorlaszolná,
támfákkal kitámasztaná a hegyeket,
hogy állnák meg helyüket.

Csak mintha vak lenne a világ,
nem látná, amit lát.
Semmi sem számítana,
csak rohanhasson minden a vesztébe,
elege lenne önmagából,
jövőjéből is elege.
Szagától is irtózna a föld.

Lukáts János

Áldott kenyér, nyíló rózsa

Szent Erzsébet zsoltár

Szív szól belőled, szeretet,
betölt földet, betölt eget.
A szeretet csodás madár,
válladra száll, szívedre száll.
A szeretet csodás virág,
nem fonnyad el, zöld pálmaág.

Királyi gyermek, András lánya,
tavaszt hozott a bús világra,
tavaszi derűt, a szívbe békét,
örömet: ember üdvösségét.
Négy éves, apró lányka volt még,
hintóban napnyugatra vitték,
de lelkében Isten szavát
hallhatta: „Én vigyázok rád!”
Duna partjáról wartburgi várba,
magyar földről Tübingiába.
Gőg, büszkeség lepergett róla,
sosem figyelt a cifra szóra.

Wartburg talán az égig ér,
tornyán a felhő hófehér,
arany, márvány szemet kápráztat...
Erzsébet: ő csupa alázat!
„Enyém, Uram, ez nem lehet,
én széjjelosztom kincsemet,
hogy más is éljen jól belőle,
ne kényszerüljön fagyos földre”.
Wartburgban menhely lett szegénynek,
hogy szárnya keljen a reménynek,
Erzsébet ápolt, etetett
öreget, koldust, beteget.

Lajos, kinek lett ő arája,
ámuldozó örömmel látta,
hogy a magyar hercegisasszony
megkönyörül szolgán, paraszton.
Nem hord selymet, bársony ruhát,
se ékszer, fejdísz, cicomát,
inkább visel kámzsát, darócot,
rongyolt ruhások között forgott.
S az ékszer ára, selyem ára
átváltozott alamizsnára,
átváltozott tejre, kenyérre:
hogy a szegénynek jusson ebédre.

Hajh, cifra vendég érkezett...
Lajos talán szégyenkezett,
hogy vendége ilyennek látja,
hogy asszonyát – szakadt ruhába!
És égből szállt köpeny le rája,
Erzsébetre mennyi koronája,
Wartburg úrnője makulátlan
ismét bársonyban, selyem ruhában.
„Én jószágom, gyönyörűségem! –
szól Lajos – Áldott feleségem!”
És égi ajándék helyett
lett boldog, földi szeretet,
mit asszony s férfi egymással érez,
s jó szívvel járul Istenéhez.
Boldog család, három gyerek,
kit két szülője úgy szeret,
példát adott népek, világnak,
boldog híre ment Wartburg várnak.

Lajos térdel imazsámolyra
fejét Krisztus lábához hajtja,
„Szolgálom – szól – a szent keresztet,
akárhon, Uram, megkereslek!”
Fölkel s indul keresztes hadba,
a lelke láng, a szíve katlan.
Erzsébet könnye földre perdül:
Megtér-e a veszedelemből?
Vár az asszony s három gyerek,
szorong a szív s a könny pereg,
álmatlan éj, ködös napok...
És híre jön: Lajos halott.
Az özvegy térdel, talpra áll,
karját az éghez nyújtja már:
Uram, ha így lett, így akartad,
irgalmazzál az itt maradtak...

És szív szól újra, szeretet,
betölt földet, betölt eget.
A szeretet csodás madár,
válladra száll, szívedre száll.
A szeretet csodás virág,
nem fonnyad el, zöld pálmaág.

Wartburgban Henrik már az úr,
a sanda sógor, ő vadul
számlálja pénzét, vagyonát,
Erzsébetnek fillért sem ad!
Elad Erzsébet láncot, ékszert,
árából egy kosár kenyér telt,
a vár alatt a koldusoknak
szétosztja éhes asszonyoknak.
„Mit tékozolsz! – Henrik kiáltja –

Pusztul nyomodban Wartburg vára!”
„Rózsákat osztok – szól Erzsébet –
friss rózsákat, virágzó szépet!”
És kosarából rózsabimbó,
szirom száll szerte, földre omló.
Virágillat cirógat arcot,
özvegyet, grófot, koldusasszonyt.
„Uram bocsássad meg csalásom,
hogy hazug szó hangzott el számon,
hogy félelmemben rózsát mondtam,
pedig kenyér volt kosaramban.”
„Rózsa volt szívben és kosárban –
biztatás szól az Úr szavában –
kenyér a testnek tápláléka,
rózsa a léleknek hajléka”.

Aztán a pénz csak elfogyott
s maradtak éhes asszonyok,
maradt kóborló utca népe,
korgó gyomorral estebédre,
ki előbb még térdelt előtte,
Erzsébetet a sárba lökte!
A hálaszó elszállt örökre...
Erzsébet rokkát vett kezébe,
vásznat szőtt-font nappal s az éjbe,
fonás-fillérek összegyűltek
s az éhezők közé kerültek.
És hívta mind az asszonynépet,
szép szó röpiült és jámbor ének,
úrhölgy voltát rég elfeledte,
a pórlányokat gyűjtögette,
kegyes munkára, ápolásra,
Wartburg alatt, az ispotályba.
Unszolta őket lelkesen:
„Hej, Erzsébet, Erzsébetem,
kicsi társam, így szólj nekem,
nyújtsál kezet, s fogd meg kezem!”

A szörnyű kór, a lepra árnya
reáterült Tübingiára,
szenvedés, halál, rémület...
Erzsébet mosott, fürdetett,
beteget ápolt, szenvedőket,
s vigaszt nyújtott a kétkedőknek.
Ki nem fért már az ispotályba,
felvitte Erzsébet a várba,
s grófi ágyban kapott helyet
a leprától kínzott beteg.
A sanda sógor dühtől lihegve
rontott rá a leprás betegre,
letépte róla takaróját,
de – Irgalom! – az ágyon mit lát?!
Krisztus testét s a szent keresztjét!
Krisztus teste sebekből vérzett,
s ajkán mosollyal visszanézett:
„Lágyítsd szíved épre, betegre,
szegényre s gazdag népeidre,
mindenkire, ki földi társad,
hogy üdvösséged megtaláljad.
Hallgass Erzsébet hű szavára,
ünnepet készít a világra,
segítséget, szeretetet,
irgalmassá tett szíveket,
lágyít kőlelket, zsarnokot,
mosolyt hozott, reményt adott.

Huszonnégy éves volt Erzsébet,
oly röpké sors, oly gazdag élet...
„Jó szó, remény és szeretet,
mindent neked, mindent veled,
Uram, de már magam maradtam,
amit adhattam, – szétosztogattam.
Vegyé, hát, égi karjaidba,

szolgálódat fogadd lakodba!”
S ajkán madárdalforma csendül,
rég hallott magyar énekekből:
„Leült mellém egy kismadár,
már énekel, már hangja száll,
már hangja szól, szívig hatol,
Erzsébet most veled dalol”.
S a repkedő lélekmadár
Erzsébet karját fogja már,
s a szivárványos napsugárban
békét lelnek a menny honában.

Szív szól belőle, szeretet,
betölt földet, betölt eget.
A szeretet csodás madár,
válladra száll, szívedre száll.
A szeretet csodás virág,
nem fonnyad el, zöld pálmaág.

Szász Pál

Az ezüst nyárfa

Nem is tudom, merről sodorhatta erre a szél azt a kis pihét. Ott szállt, keringett egy darabig a kert felett, ezután leereszkedett a kerítés mellé, és ott is maradt szorosan a földhöz ragadva.

A kis pihével együtt egy alig-alig észrevehető, apró magocska is érkezett. Sokáig feküdt a földön az apró magocska, míg azután különös dolog történt vele: megduzzadt, s lefelé gyökeret eresztett, felfele meg szára nőtt.

Azóta sok-sok év telt el. Az apró magocskából gyönyörű, sudár nyárfa fejlődött. Levelei ezüstösen csillogtak, valahányszor a szél meglebbentette őket. Ezért Ezüst Nyárfa lett a neve.

Az Ezüst Nyárfa szelíd volt és szerény. A szívességet udvariasan meghajolva mindig megköszönte:

- Köszönöm neked, Lágó Szellő, hogy lefújtad rólam a port.
- Köszönöm neked, Üdítő Eső, hogy megmosdattál.
- Köszönöm neked, Kedves Harkály, hogy megtisztítottál a bogaraktól.

Gyorsan nőtt, növekedett az Ezüst Nyárfa. Minden esztendőben egy méterrel magasabb lett. Sorjában utolérte a többi fa koronáját, sőt föléjük is emelkedett.

Egyszer az esőtől mosdatott, szélről megfésült ezüstös csúcsát a napsugaraiban fürdető nyárfa letekintett a kertre. Nézett, nézelődött, és így kiáltott fel:

- Nézzétek meg, és gyönyörködjete bennem, mert én vagyok a legmagasabb!

Így kérkedett az Ezüst Nyárfa, és egyre gögösebb lett. Már nem hálálkodott többé sem a Szellőnek, sem az Esőnek, sem a Harkálynak, egyszóval senkinek. Mindenkire haragudott valamiért, nagyhangú, elégedetlen és csúfondáros lett:

- Milyen kicsik vagytok mellettem valamennyien!

A Szellő gyengéden meglebbentette ágait, le akarta fújni a port a levelekről, ám a Nyárfa mérgesen leintette:

- Ne merj fújni! Nem szeretem, amikor rám fújnak!
- De poros vagy, és meg akarlak tisztítani – felelte a Lágó Szellő.
- Menj innen! – mordult rá a gögös Nyárfa.

Megsértődött a Szellő, és továbbállt.

Az Eső meg akarta mosdatni a Nyárfát, de az durván rákiáltott:

- Ne merj megáztatni! Nem szeretem, amikor rám hull az eső!

Megsértődött az Eső, és elvonult.

A Harkály észrevette, hogy férgek rájáák a fa törzsét. Nosza, nekifogott, hogy kivájja a férgek a fából.

Még csak ez kellett a gögös Nyárfának:

- Ne merj hozzám érni! Nem szeretem a kopácsolást!

Megsértődött a Harkály, és ott hagyta a Nyárfát.

A férgek csak erre vártak. Mohón nekiestek a fának, megrágták a leveleit, bebújtak a kérge alá, rácsálták a törzsét. Nyomuk hol itt, hol ott jelent meg a fán. Megfonnyadt a Nyárfa, megpuhvásodott, korhadni kezdett. Szegény, végignézett magán, megrémült, és így sóhajtott:

- Harkály, Harkály, ments meg a férgektől!

De a Harkály nem hallotta meg kérését.

A férgek pedig ellepték a fát, felkúsztak a törzsén egészen a csúcsáig, és egyre csak rágták, rágták.

Még jobban megijedt a Nyárfa:

- Szellő, Szellő, fújj rám egy kicsit – sóhajtotta.

A Szellő épp a kert fölött járt. Megszánta a Nyárfát, és egy ici-picit ráfújt. Ám erre szörnyű dolog történt: az Ezüst Nyárfa megingott és kettétört azon a helyen, ahol törzsét elrágták a férgek. Az egész fa recsegett-ropogott, majd kidőlt.

Szomorúan bólogattak a fák, halkán susogtak a levelek. Valószínűleg arról beszélgettek, hogy miért lett ilyen szomorú vége az Ezüst Nyárfának.

Táncos cipőcskék

Aranyoroszlán ország királylánya rosszkedvűen ébredt: nem reggelizett, nem evett ebédet. Az uzsonnáját is durcásan eltolta. Kérdezik, faggatják: csak nem fáj a torka?

Épp ekkor toppant be az udvari doktor.

– Kedves Pirulási doktor, soha nem jött jobbkor! – így szólt a királyné, s szorongatta kezét. (Ő is anya, ő is félti ám gyermekét!)

Morog a vén doktor: – Kérek egy kanalat! A kis királyleány erre sírva fakad.

– Nem kell kanál! Nem fáj se fejem, se torkom!

– Akkor miért nem eszel rubintom, galambom?

– Az éjjel álmomban olyan cipőt láttam, mely magától táncolt. Nekem több mint húsz pár van, de egyik se járja magától a polkát.

Kacag a királyné:

– Csak ez a baj? No, hát jöjjön ide gyorsan a jó Lali cipésmester!

Pár pillanat, s ott áll a megszeppent ember:

– Felséges királyném, jelentem alássan! Parancsolja, hogy a cipőt kisámfázzam?

– Nem szorít a cipő, nem az a baj, szolgám! Ül a kaptafához még ezen az órán, s készíts a lányomnak olyan pár cipőt, mely magától járjon polkát és keringőt!

Folyt a nehéz munka egész álló éjjel. De mikor felpirkadt keleten a hajnal, elkészült a cipő, tenger gonddal, bajjal.

Fényes ünnep készült az udvarnál aznap. Ökör sült, s tészta, gyümölcskazlak voltak felhalmozva hosszú asztalokon. A szép Magyarhonból jött egy ifjú rokon meglátogatni a királyi családot.

– Oly pompa legyen, milyent még nem látott a baráti ország leendő királya! – Így hangzott az Aranyoroszlán ország királyának kiáltványa.

A táncos cipőcskét az udvari bálon fogják bemutatni.

– Jaj, már alig várom! – tapsolt örömeiben a kis királylány, s oly szófogadó lett, mint a kezes bárány. Megitta kávéját, megette ebédjét, s tűrte, hogy kanállal a torkát megnézzék.

No... eljött az este. Kigyulladtak a lámpák. Szívdobogva várta minden lány a párját.

Üdvrivalgás között belépett az udvar. Elöl a király jött nejével. Mögöttük – a délceg magyar rokon karján – hófehér ruhában a kicsi királylány. A táncos cipőcskét Lali mester inasa hozta bíbor bársony párnán. Nem volt vége-hossza a csodálkozásnak, a nézelődésnek:

– Jaj! Milyen parányi! Milyen tükörfényes! A mesevilágban Hamupipókének adhatott csak ilyen tündér keresztanyja! Köréje gyűlt a bál apraja és nagyja.

Megszólalt a zene, egy bájos keringő.

– No, hadd lássuk, mit tud a táncos cipő!

Biz' az ült a párnán, le sem szállt róla A királylány arca piros volt, mint a rózsza a nagy izgalomtól, a várakozástól.

– Felséges anyácskám, nem táncol magától! – s már görbül a csöppnyi szája pityergősre. A magyar királyfi csak ellép mellőle. A báltermen át a zenészekhez siet. Valamit súg nekik. S – hallottatok ilyet? – a keringő nyomán felharsan egy – csárdás. Frissen, ropogósan, ahogy nálunk járnak. De még ezután jön az igazi csuda! Hasonlót nem látott se Prága, se Buda!

A táncos cipőcske a közepére ugrott, s míg szólt a hegedű, a nagybögő bűgött, úgy járta a csárdást, mintha magyar lányka lába bűjt volna belé. Örült, aki látta!

A jókedv átszállt mindenkire lassan. Előbb tíz pár állt fel, aztán negyven, ötven.

A bűnös cipőcskét felhúzta lábára, s ott bokázott köztük a király leánya.

Párja volt a délceg, ifjú magyar rokon. Mit beszéltek, mit nem, már azt meg nem mondom, mert hisz nem hallottam. Annyit tudok csupán, hogy a nevezetes udvari bál után kézfogót tartottak: vidámat, hangosat. Később lakodalmat, fényeset, rangosat.

Aranyoroszlán ország királylányból magyar királyné lett, s szívből megszerette a hű magyar népet. Táncolta a táncát, dalolta énekét: boldogan élte le közöttük életét.

Vitéz Ferenc

Agria-haikuk

(mikor az idő éke csak egy pillanat – és fölragyogunk...)

Ködöböcz Gábornak

1.

mikor az idő
éke csak egy pillanat –
és fölragyogunk...

2.

fölragyogunk – és
a pillanatban már nem
számít a halál...

3.

már nem számít, hogy
két jelen idő között
hol a múlt-jövő...

4.

serfőzősimon
szakolcazylajos meg
berthazolikánk

5.

A nevek: jelek.
Minden név mögött van egy
bánat-akarat.

6.

Minden név mögött
van egy szín – és nem tudjuk
a színek sorsát.

7.

Agria-szelíd,
zöldes-barna nyugalom
lesz, amire vársz.

Szokolczay Lajos

Erkölc és esztétikum

Gáborjáni Szabó Kálmán életmű-albuma

Debrecen, a Kálvinista Róma mindig is a tarsolyában hordozott valamit, és évszázadok óta – aki ismeri a magyar művelődéstörténetet, annak nem kell bizonygatni – gyakorta szolgált valaminő meglepetéssel. Ugyan a nyílt titok, vagyis hogy Gáborjáni Szabó Kálmán (1897–1955) kitűnő grafikus- és festőművész, hosszú ideje köztudott – az összefogó külföldi és hazai tárlatok és az időközi megjelenések, például az eredeti dúcokról újranyomott fametszet-album, a *Tél* (1975) grafikái jócskán bizonyították –, de egy nagy, monográfiának is beillő életműalbummal nem ártott tudatosítani: az érték az évek során nőttön-nőtt, pontosabban az évek zamatával aszúsodott, mint az óbor.

Új festőművész állna előttünk? Majdnem. Legalábbis a korábbi és a friss társadalomtudományi, történeti, filozófiai és művészeti (esztétikai) elemzések összefonódása ezt mutatja. A jól megrajzolt, karakteres arcképet. Bár nem árt megjegyezni: eme portré megannyi vonása szinte a kezdetektől fogva észlelhető volt. Az időnek, a nagy rendezőnek kellett működnie (eltelnie), hogy minél jobban érzékeljük a *friss látás* hozadékát.

A helytállásnak s a munkának fölkent művész vallomása – „Ez volt legszebb korszaka addigi gyarló életemnek” (*Hogyan festettem e Kollégium oratóriumi lépcsőházának falfestményeit?* – 1938) – és a legapróbb részletekig szétszálazott életrajz minden lényeges pontja, a családi indíttatás, a debreceni Ady Társaság létrehívása, amelynek egyik alapítója volt, a népi írókkal való együttműködés, a Református Kollégiumban és a Képzőművészeti Főiskolán való tanítás, az életművészetét meghatározó és inspiráló olaszországi tanulmányút, római lakozás stb. határozott karaktert formáz. Amelynek – sok egyéb mellett – a művészi (festészeti és grafikai) megnyilvánulás ad keretet, ám elmozdíthatatlan talpköve az erkölcs. Miként a hitet tanító és őrző őseitől tanulta, a köz szolgálata. Az önkitaljesztést csak így, evvel a boldogító, de sokszor mázsásnak tűnő teherrel tudta csak elképzelni.

Az írók közül közel állt hozzá Móricz Zsigmond, Veres Péter, Németh László, Kodolányi János, Sinka István és Gulyás Pál, s így az eszmetársi kapcsolat ereje, a népszolgálat mint élethossziglani szerep etikai „vállalásnak” is tekinthető. Az esztétikai értékkel bíró műalkotásnak ez a természetes plusz ad többletet. Az életszemlélet, a műalkotásba vetett hit és a közös gondolkodás révén nem egy képzőművészeti rokona is volt, hogy csak a festő Félegyházi Lászlót, Molnár C.

Pált és Bernáth Aurélt, vagy a szobrász Medgyessy Ferencet és Borberek Kovács Zoltánt említsem.

A Gáborjáni Szabó Kálmán-album írói s elemzői közül Gáborjáni Szabó Péter (*A művész életútja*) és Masits László (*A „pusztai város” fia*) minderre, a művész életútját s kibontakozását segítő történetre, élményre, stb. kitérnek. Hihetetlen alapossággal és adatközlő – a történelmi távlatból máig eljutó – hévvel. Különösen a nyitótanulmányt jegyző fiú, Gáborjáni Szabó Péter családfát életre keltő pontossága, és mint közeli rokon, a református lelkészcsaládot és benne édesapját szinte az égbe röpítő értékmentő (s evvel új értéket teremtő) munkája ragadott meg. Amely az élményeket, emlékeket sem nélkülöző tudós eseménytörténeti kalauz. Hát persze, hogy érdekes az apa bármely, művészetére vonatkozó adalék fölillantása – „Évek óta tanulmányozta a történeti idők fametsző stílusait és technikáit” stb. –, ám a megrázó életrajzi tények (szegénység, betegség, olasz harctér, elhallgatás, a művészeti életből való kiebrudaltatás) és a külföldi tárlatok sikereinek lajstromozása ugyanolyan fontos.

Ez utóbbit illetően, hogy lássuk Gáborjáni (bizonyos *jó szemű* körök – múzeumok, kiállítóhelyek – által fölöttébb elismert s megbecsült) nagyságát, íme néhány – szerencsére más tanulmányokban is fölillantott – tárlatsiker! 1928 végén két hónapig különtermet kapott a bécsi Kunstgemeinschaftban 62 fametszete. A következő év nyarán ugyanott 15 olajfestményét is kiállították. 1930-ban (március–április) Berlint hódította meg, hiszen önálló kiállításként 83 fametszetét mutathatta be a Scherlhausban. Végtelen sok metropolisz, köztük Amszterdam, Bécs, Milánó, New York, Párizs, adózott a debreceni alkotó művészetének. Például az Egyesült Államok huszonnyolc(!) nagyvárosába jutottak el grafikái. Szégyenünket az albumot olvasván-lapozgatván sem hallgathatjuk el (a tény a tanulmányíró fiú nyilván fájdalommal rögzítette): „Gáborjáni Szabó Kálmán 1945 után semmilyen elismerést, díjat nem kapott”.

Mindezen csúfságot nem kevésbé a politika számlájára írhatjuk, hiszen Gáborjáni – miként tanulmánya címül emelte Masits László – *A „pusztai város” fia*. Mi volt a bűne a festőművésznek és Debrecennek? Az, hogy a Kálvinista Róma messze sugárzó, fénykibocsájtó hatalom volt, „egész Magyarországnak és Erdélyiségnek a világító lámpása”. Masits fejezetcímei tömören kifejezik az életmű eszmei-tartalmi-művészeti sokirányúságát: „*A gyermek rajza beszéd...*”, „*Ide kell hoznunk a nagyvilágot*” (Veres Pétert idézve), „*születik-e új Magyarország*”, „*magasabb műveltség római otthonában*, *A művészt befogadó Itália*, *A Kollégium képes története*” stb.

Hallatlan beleérző képességgel rajzolja meg – még a szárszói konferenciát is ideértve – a népiség értékeit, Gáborjáni ez irányú kapcsolatait, tanítói-tanári munkásságának s a gyermek iránti elkötelezettségének nemességét, és természetesen

a legkisebb alkotástól (40 ex libris) a legnagyobbakig (kollégiumi freskók) kitérve, ideértve a csodálatos fametszetalbumok (*Parasztok, Tél, Visioni d'Italia*) hallatlan intenzitását, kifejező erejét, mindent, ami az életmű szépségét, gazdagságát bizonyítja. A freskók kapcsán (139 négyzetmétert számolt a reggeltől estig vérrel-verejtéssel *képekké* álmódott falmező) írja: a művész „különleges képessége az embert próbáló akadályok leküzdésében mutatkozott meg”.

Róka Enikő egy nagyobb tanulmányból kiemelt részlettel van jelen: *A fametszet nagy-mesterei: Buday György, Gáborjáni Szabó Kálmán, Molnár C. Pál. A Vágtató lovak* (1928) kapcsán, főként Delacroix-t ideértve, „romantikus ihletettségről” beszél, s nem véletlenül a példát adó mesterek is szóba kerülnek: Gáborjáni „Budayhoz hasonlóan ismerte és tanulmányozta Masereel grafikáit. S az „építészeti alapfogalmak iránti érdeklődését” az Itália-lapok bizonyítják. Különlegesen izgalmas – nyilván ebben a két háttér, az Ady Társaság és a Szegedi Fiatalok Kollégiuma is közrejátszott – Gáborjáni Szabó Kálmán és Buday György (a műre kiható) gondolkodásának összevetése. G. Sz. K. „szerepvállalása nem annyira széles körű, mint Buday esetében, és mindvégig megmarad a művészet területén”. Ugyanitt: „Budaynál a drámaiság a lázadásból, Gáborjáninál az oly sokszor érezhető éteri nyugalom a parasztság sorsával való mély együttérzésből fakad”. Hadd vessem közbe! A szegénységben szenvedő *Parasztok* megfeszítettsége, drámaisága – akár csak a népi íróknál, vagyis Sinka és Veres Péter jajsavát tolmácsolva – nem lép túl a „művészet területén”?

Eisler Jánosnak nagyon is igaza van, amikor tanulmányában (*Gáborjáni Szabó Kálmán helye a magyar szellemi életben*) szinte axiómaszerűen leszögezi az életmű egyik legfontosabb tulajdonságát, hiszen a debreceni varázslat nem más, mint „a népi realizmussal cselekvés közben bemutatott magyar táj, magyar emberekkel, magyar ecsettel”. Ugyan az esszéíró ezt a festőművész egyik alkotókorszakára érti, ám – mutatis mutandis – nyugodtan leszögezhetjük: az egészre, legalábbis gondolati szinten, ugyancsak érvényes. Szerinte, sok más elemzővel megegyezve, a *tartás* a politikus művész alkatából ered, hiszen közel érzi magához a népi mozgalmat. Az írásban az irodalmi művek illusztrációi (Móricz Zsigmond, Nyirő József, Berczeli Anselm Károly stb.) éppúgy megvilágítanak, mint a százat meghaladó ex librisek képi üzenetei. Ez utóbbiakról olvasható: a grafikus „ugyanazokkal a mesterfogásokkal él, mint amelyekkel a könyveket illusztrálta: fehér-fekete kontrasztja, a fények pászmája a legfinomabb egymás mellett futó vonalakra épül”.

Miközben Maria Teresa Papalardo a *Visioni d'Italia* című fametszetalbum (1930) előszavában megcsodálja a grafikus kivételes képességét, vagyis azt, hogy az ilyen perspektíva „a nagy festők sajátja”, kifejti, hogy számára a kiadvány mitől unikum. G. Sz. K. „úgy jeleníti meg különleges költészettel és rendkívüli líraisággal Perugia, Nápoly, Analfi, Minori, Taormina, Róma városát és San Bartolomeo

jellegzetes szigetét, ahogy mi sohasem láttuk azokat, ám rögtön észrevesszük, hogy így is tekinthetünk rájuk”.

Pogány Ö. Gábor (*Gáborjáni Szabó Kálmán grafikái*) pontos meglátással szolgál: a debreceni művészt „a szűkszavú, összefogó ábrázolásmód nevelte kitűnő fametszővé”. Magyarán: „szemérmes szűkszavúság jellemzi egész művészetét, ugyanakkor az a feszültség, ami az ábrázolás ökonómiája és élményeinek a gazdagsága között keletkezik”. Szegi Pál találékony jellemzéssel lep meg minden műfajt illetően. Úgy véli, hogy G. Sz. K. fametszetét „inkább a szobrászi szigor jellemzi”, a festőnél pedig döntő hatás „a Gaguin-képek merész folt- és színtranszponálása”. Akik a freskók szűkszavúságát ürességnek ítélték, volt ilyen álláspont, azok nem vették észre a vele szemben lévő irányt: az alkotó „stílushatározottsága valóban erősen intellektuális jellegű, »megfontolt«...” Szintén Szegi közli a Gáborjánira oly annyira jellemző igazságot: „A festészet sem merő stílusprobléma, hanem világnézeti, erkölcsi megnyilatkozás is”. Vagyis, ha Sz. Kürti Katalint idézem, egyfajta szabadságpróba. „Mint Petőfinél, nála is a szabadság, a végtelen jelképe a pusztá, számtalan metszetének színhelye a Hortobágy, a Tisza-vidék.” Tóth Endre, a kortárs vallomása a főlemelkedéshez szükséges erőnek áldoz, hiszen Gáborjáninak „már az iskola padjaiban meg kellett – a tantárgyak mellett – azt is tanulnia, hogy milyen vesszőfutás a szegény ember gyermekének a sorsa, bármily tehetséges”.

A Római Magyar Akadémia, ahol Gáborjáni Szabó Kálmán hosszabb, gyönyörű tanulmányi időt töltött (Masits László újabb cikke) nagymértékben meghatározta a képzőművész látását, gondolkodását, amely a kollégiumi freskóktól a zseniális linómetszetekig (*Visioni d'Italia*) igencsak észrevehető. S ehhez a „paradicsomi” állapothoz – ezt már én teszem hozzá – akarva-akaratlan jött az a fénnel bíró *reneszánsz éhség*, ami a tudásszomjat valójában a menny magasába röpítette. Római iskola a szegénység pusztájával beoltva, fekete-fehérben és a színekavalkád vibrálásában – ez Gáborjáni Szabó Kálmán valódi arca. Vitéz Ferencet is ez izgatta (*Végtelenségdimenziók, avagy: az expresszív intimitás megértése*): a drámai kiállás krisztusi ereje miként párosult valaminő szemérmességből lángba csapó expresszivitással. Az esszéíró azon sajnálkozik, hogy korábban nem volt (pontosabban: teljességében nem volt) birtokában eme festészet nagyságának (a Holló Lászlóról írott életregényében Holló mellett érvelt, s csak akkor változott meg a véleménye, amikor időközben fölismerte Gáborjáni „festészetének utánozhatatlan értékeit”. A tanulmány végkövetkeztetése: G. Sz. K. „a magyar festészet egyik méltatlanul elfeledett megújítója”. Az alapigazságok ismétlése – Gáborjáni: „a művészeti és morális válságból a nemzet és egyház bevált erkölcsi világnézete jelent kiutat” – itt is erkölcsi támaszt ad. Ez az alap.

S ha ehhez még megszületik valaminő találékonyságra építő megvilágosodás, akkor látni csak igazán a véleményváltozás értékének a stációt. Vitéz szerint „a

festő Gáborjáni ad kulcsot a grafikák értelmezéséhez”. Mi teszi művészi festményeit egyedivé? „A korszak művészeti hatásainak és irányzatainak egyéni ötvö-zése”. Vagyis: „egy sajátosan gáborjáni festőstílus megalkotása”. Ugyancsak itt: „a szimbolikus-expresszív intimitás jobban kifejeződik a hagyományos olajképeken” – írja az elemző. Aki szépségkutatásában a nőábrázolások összetettségére is kitér, hiszen a piktor alakjai „a szemérmertlenség látszatával magukat leleselkedő tekinteteknek fölkinálók, ugyanakkor megközelíthetetlen »modern« szentek, akik tulajdonképp testi valóságukban is csak szellemileg-lelkileg léteznek”.

Honnan a Gáborjáni Szabó Kálmán-műveket nézve a tágasság-érzetünk? „Ott lebegnek alakjai a római-hortobágyi »Róma« (ami lehet akár a kálvinista Róma is) végtelenség-dimenzióiban.” Vitéznek költői meglátása is van, hiszen ettől csoda a csoda. A debreceni festőművész „mintha a vér szerinti Szabó Lőrincet és az »ér-zék szerinti« Kosztolányi költészetét ötvözte (volna), Móricz, Veres Péter, Sinka és Németh László etikájával fölverte azt”. Csak ámulunk a Gáborjáni Szabó Kál-mán-életmű megvilágító összefogottságán! Régi és új tanulmány úgy simul össze, hogy kétség nem fér hozzá: egy új látásmód értékgyarapító tevékenységével van dolgunk...

A sok nagyszerű megközelítés között van egy legnagyszerűbb: a művészetfilo-zófus Sipos Endre – szinte külön könyvet érdemlő – képelemző arzenálja. Az *A grafikai és festői életmű néhány alkotásának elemzése* című esszé (részekre bontva is és egészében is) briliáns munka. Azzá teszi a gondolkodás mélysége, az alkotá-sok különböző létállapotainak sugallatos magyarázata, a jobb megértés jegyében költészetté emelkedő ismertetés – például az 1932-es olajfestményről (*Vörösbe-gy, Madárdal*) így ír: „A madárdal bennünk szól. A madárdal szimbólum. Érzékeny-ségünk szimbóluma” –, az összetartozás misztikus erejének-fényének rögzítése, stb. Ez utóbbi kapcsán jólesően idézzük „az életmű egyik legfontosabb alkotá-sáról”, az 1930-ban született *Pietà*-ról (olaj) írott lámpását: „a kép nyomán válik egyértelművé a szikár kálvinista istenhit és a mediterrán misztériumvallás (kato-lizmus) szellemi-lelki egysége”.

Sipos Endre minieszéinek sorát az *A grafikai-festői életművének egysége* című összefoglalóval zárja. G. Sz. K. „festészete (ami kevésbé ismert) legalább olyan gazdag és kiérlelt, mint a grafikai munkássága. Egyrészt itt vont le a fametszés tanulságait anélkül, hogy ez a festőiség rovására ment volna. A forma- és téralakítá-sban érezhető a rokonság. Másrészt a színek útján új irányba indult el, felhasz-nálva a modern XX. századi festészet eredményeit. Megértette Cézanne művé-szetét, alkalmazta a szín- és formamoduláció módszerét, megértette a kubistákat és konstruktivistákat is, azonban csak a kompozíciós szerkezetben alkalmazta vívmányaikat. Soha nem lépte át a figuralitás küszöbét, miközben jó érzékkel re-duktálta a formákat. Kitűnő rajztudással, formakarakter-érzékkel volt megáldva.

Formaalakításban könnyedén, hatásosan helyezett egymás mellé sík és plasztikai értékeket. Ezeket mindig a színek által teremtett egyensúlynak rendelte alá.”

Hatalmas album, hatalmas munka – rengeteg, valójában számolhatatlan, sok-szor egész oldalas festmény- és grafika-illusztrációval. S Fekete Károly püspök bevezetőjével. Gáborjáni Szabó Kálmánt megidézve az egészről a *hely szelleme* – ez is az építkezés talpköve – sugárzik. Köszönet érte. A szövegrengetegben úgy-szólván nincs is hiba (azért a 94. oldalon – a vallomástevő tévedne vagy volt ilyen barát? – Gulyás Gábor helyett kéretik Gulyás Pált olvasni!). A tervezőgrafikus-tipográfus Mikáczó Kamilla kiváló munkát végzett.

(*Tiszántúli Református Egyházkerület Közgyűjteményei, 2021*)

Önarckép (fametszet, 1934)

Aknay Tibor

Szemközt, azt a hegyet*(gyerekhangra)*

Szemközt, azt a hegyet
fürdeti a hajnal,
cirógatja széllel,
melengeti Nappal.

Gyűjt még harmatot is
völgyek kosarába,
csilló gyöngy pártának
erdők zöld hajába.

Öregek tánca

A mozdulatban
már több a mintha,
de a szándék
ma is a régi,
két öreg a
kicsi szobában
első táncát
most újra éli.

Már senki sincs,
aki húzná,
ő dúdolja most,
a férfi:
azt az első
szilaj nótát,
öreg fejjel
megidézi.

Lassúdik a
pörgés, a forgás,
hosszabbodnak

a csendek,
két öreg a
kicsi szobában
tánccal üzen
a jelennek.

Akkor majd

Akkor majd, mindenre fény derül.
Lehullnak a maszkok, az álcák,
és sors-béklyóban futunk
maradék hitünk parázs ölébe,
hogy fogadna vissza az,
kit csak akkor hívtunk, ha
büszkeségünk bábeli tornya
létünkre omolni készült.
Akkor ott leszünk, és
nem értjük a Szót, pedig
végig miénk volt, csak hogy
mindig voltak fontosabb dolgaink,
de nem tanultunk meg istenül.

Téli éjszaka

Gyémánt lehelet
habosul fogaim közt,
emlék árnyakat röptet
a nagy varázsló,
a lelkiismeret.
Jó volna tiszta szívvel,
mint vágyott angyal,
újra kezdeni
az egyetlen LÉTET,
hogy ne kelljen
hamis tükörbe néznem,
ha felébredek.

**Könyörgés
irgalomért**

Irgalmazzatok!
Ti mindannyian, kik
láttok és hallotok,
irgalmazzatok!
Kiket megbántottam,
kikkel jót nem tettem,
irgalmazzatok!

Kiket nem vigasztaltam,
kit az út szélén hagytam,
akinek megígértem,
barátként elcseréltem,
irgalmazzatok!
Élők és holtak,
jövendők, voltak,
irgalmazzatok!
Erdők vadjai,
mezők szelídjei,
rétek virágai,
irgalmazzatok!
Vizek csobogása,
szél szelíd fúvása,
gyermek első szava,
irgalmazzatok!
Akárki is voltam,
talán más lehetnék,
kik ismertek, kérlek,
irgalmazzatok!

Hét sor

Nem azért jött.
Nem ismerték fel.
Kiüresítette magát.
Hasonlóvá lett.
Kivéve.
Elárultatott.
Bevégeztetett.

**Ha már semmi sem
marad**

Ha már semmi sem marad,
akkor a semmi minden.
Elvetélt magzat idő
árad szét ereimben,
ülök a világ szélén
foltozott hit kabátban,
reményvirág kezemben,
visszhangos némaságban.

Hús szélben

Hús szélben táncol a pára,
hajlékot keres az árva,
rőt ősz szó csillagos álmot,
nyugszik az élet, az áldott.

Reszket a lét ma kezemben,
Reményem vagy, Te egyetlen:
újszülött hajnali csillag,
Te óvd meg szép fiainkat!

A remény

A remény sohasem zöld,
nem piros vagy fekete,
nincs különleges
szín-üzenete,
nincs kódja, hogy
titkát felfedhesd,
a remény kulcs
a végtelenhez.
A remény mindig fehér:
az összes árnyalat,
- valamennyi szín -
lélekprizmádon
ahogy áthalad
és kinyílik és
újra egyesül,
és veled marad,
egész legbelül.
A remény sohasem zöld,
nem piros vagy fekete,
nincs különleges
szín-üzenete.
A remény mindig fehér:
üres lap, teleírhatod,
a remény minden:
ő a holnapod.

Két haiku

rozsdaidózár
hollószárny éjvillanás
emlékárverés

emléktelenül
önelidegenedés
lejárt ködkonzerv

Amikor...

Amikor először gondolsz rá,
amikor részeddé válik,
amikor először
kezdedben tartod,
amikor először rád néz.
Amikor elindul,
amikor megszólal,
amikor átölel,
amikor vigasztalod,
amikor megneveltet.
Amikor veled van,
amikor hiányzik,
amikor először...
amikor...

Adj csendességet

Adj csendességet, Uram!
Annyi a kérdés, a kétely:
tudom, neked is nehéz,
mit kezdeni sok miérttel.

Adj csendességet, Uram!
Csak egy perc, valódi csendet,
mielőtt megadnám magam
a félve várt végtelennek.

Nagy Zita

Varga Benedek *Brazíliai tartózkodásom és élményeim (2001–2015)* című könyvéről

Nem túlzok azzal, ha azt írom, 2021 tavaszán a megfelelő időben a megfelelő kiadványt kaphattam kézhez. Egy könyv, persze, rosszkor sosem érkezhet, azonban a fagyokból fáradó tél után, és a szükséges, de hosszantartó korlátozásokban kimerült közhangulat derekán különösen frissítő impulzusként hatott Varga Benedek *Brazíliai tartózkodásom és élményeim*¹ című könyvújdoncsága.

Garantált, hogy a kiválóan megszerkesztett, gördülékeny és közvetlen kedélyű írásművel rögvész az Atlanti-óceán túlsó partján találjuk magunk, a jelenlegi utazási kötöttségek megsértése nélkül is. Emellett az elsőkötetes szerző idén a lakiteleki *Antológia Kiadó* értő gondozásában megjelent munkája több szempontból is igencsak figyelemreméltó. Nem pusztán 14 év (a 2001 és 2015 közötti időszak) retrospektív, gazdag élménybeszámolója, informatív tapasztalatátadása, tehetséges, színes országismertetése. Nemcsak „*kibővített önéletrajz, amely rávilágít, milyen volt Brazília a XXI. század elején, egy magyar szemüvegén keresztül*”² – ahogy a szerző summázza. Nem csupán széles földrajz-, ország-, kultúra-, társadalom-, sport- és korismeret szerencsés ötvöze, valamint élvezetes, modernkori (nem szigorú értelemben vett) autobiográfia, memoár, fejlődés-, utazó- és kalandregény eltalált műfaji egyvelege. Nem áll be a manapság divatos, elcsépett életbölcseket erőltető álfilozófiai utazóregények sorába, nem követi a közösségi média zsúfolt, manipulatív vizualitását és a személytelen információközlés túltengését. Egyediségét és értékét a végtelenül őszinte hangszíne és a sorokat átható szelíd szabadság utánózkodhatatlan életérzése teszi teljessé. Az a fajta, kissé felszabadultabb habitus, amellyel a kötet a brazilokat is több ízben jellemzi: „*Az emberekből sugárzik az önbizalom, a jókedv, az életszeretet.*”³ [...] *kedvesek, közvetlenek és rendkívül segítőkészek. Imádnak beszélni és beszélgetni. Szabadok.*”⁴

A könyv 9 jól tagolt fejezetre oszlik és könnyen követhető, nagyrészt lineáris idővonalon – amely az emlékezés műfaját tekintve egyáltalán nem egyszerű mutatóvonal – halad. A legelső fejezet, „*A kiutazás előzményei*” címmel, – többek közt

¹ Varga Benedek: *Brazíliai tartózkodásaim és élményeim (2001–2015)*. Antológia Kiadó, Lakitelek, 2021, 103. p.

² Varga Benedek: *Brazíliai tartózkodásaim és élményeim (2001–2015)*. Antológia Kiadó, Lakitelek, 2021, 103. p.

³ uo. 34. p.

⁴ uo. 20. p.

– budapesti albérleti létet, a braziliai feleséggel való megismerkedést, korábbi számos európai utazást, Kubából való vadregényes hazaérkezést elevenít fel. „2000 km várt rám, de meglepő módon, 5 autóval 24 óra alatt teljesítettem a távot”⁵ – tanúskodnak a kezdő oldalak. Elsőként ezek a fáradhatatlanul átvirrasztott éjszakák, az Európát átszelő repülő-, vonat- és stoppolással megtett autótutak „békebeli” kalandozásai asszociálhatták számomra, még a ’60-as években fellépő ellenkultúra szabadságot áhító és annak bizonyos formáit megélő, kultusszá vált alkotásait; mint például az *Úton* című Jack Kerouac-regényt, vagy a szakzsargonnal, a road movie műfajába sorolt *Szelíd motorosok* című Peter Fonda-klasszikust. Természetesen, az azokban nem kis szerephez jutó pszichoaktív szerek alkalmazását leszámítva, de a szabadságérzetük, az élethez és önmagukhoz való kalandos viszonyulásuk valahol mégis rokon. Amikor pedig a szerző a nagypapájának 1922-es BSA motorját eleveníti fel, és Brazíliában leteszi a vizsgát motorra (a nagypapa emlékének szentelve azt), majd egy robogóhoz jutva így nyilatkozik: „... nekem a szabadság érzetét jelentette a motorozás”⁶, már a fenti film zenéjének klasszikussá vált dallamait is végképp nehéz elúzni.⁷ Ez – a személyes szabadság vonzásának, a külső és belső utazás kalandjának, életre szóló tapasztalatának együttese – különös légkörrel látja el az egész könyvet. A szerző külföldre költözését sem – a modern jelenség – a gazdasági megfontolás motiválta, inkább a kaland és a szerelem, és valójában: csak így érdemes. Már csak véletlen érdekesség, hogy a szerző 1969-es születésű, a fent említett film szintén, Kerouac ’69-ben hunyt el, a nevezetes számot pedig megannyi jelentésén túl, a keleti numerológia például a tökéletesség szimbólumának tartja, amelyet azok érnek el, akik kiállják a próbatételeket, és saját életsorsuk felett diadalmaskodni képesek.

Hasonló kitartás övezi Varga Benedek regényesen elmesélt 14 évét is, ahogy fokról fokra halad előre, elsajátítja a portugál nyelvet, munkákat vállal – akár önkénteset is, – helyismeretet, temérdek ismeretséget és barátokat szerez. Feleségével költöznek, építkeznek, folyamatosan tanul, diplomázik (természetesen portugál nyelven!), szakadói vizsgát tesz, úszó- és vízilabdaedzőként tevékenykedik, jelentős szakmai sikereket és kimagasló sporteredményeket ér el (nomen est omen: a szerző monogramja is VB). Ugyanakkor, az igazi győzelmet, mintegy sportszerűen, a lényegibb oldaláról közelíti meg: „... a megnyert érmek és kupák sem annyira, fontosak, mint a kialakult emberi kapcsolatok.”⁸

⁵ uo. 10. p.

⁶ uo. 46. p.

⁷ Egyik legismertebb pl. a *Born to Be Wild* című dal, a *Steppenwolf* együttestől (magyarul később az Edda is feldolgozta).

⁸ Varga Benedek: *Brazíliai tartózkodásaim és élményeim (2001–2015)*. Antológia Kiadó, Lakitelek,

Tiszteletreméltó, hogy a külföldön élesnek nem azt a tipikus jelenségét erősíti, amely csak a munka és a helyi szupermarket közti ingázásra, valamint negyedévenkénti hazajárára korlátozódik, elintézni a „kötelezőket” (autóval, egészségüggyel, különböző szolgáltatásokkal, beszerzésekkel kapcsolatos dolgokat, mert itthon azért mégis csak „kedvezőbb”, ugye – szokták mondani). Nem is volna egyszerű, hiszen nem pusztán egy másik országban, hanem egyenesen egy másik kontinensen vágott bele az új életbe, de ezen túl is magától értetődő igénye van arra, hogy alaposan felfedezze a két szélességi kör által is átszelt⁹, hatalmas országot, a gasztronómiát, a kultúrát, előadásokra, koncertekre, sporteseményekre, kulturális rendezvényekre stb. járjon, a térség földrajzi, történelmi, gazdasági, társadalmi jelenségeivel tisztában legyen. Kiállja a bürokrácia – lássuk be, még a szülőhazában sem egyszerű – útvesztőit is, a mindennapi akadályok ellenére folytatja, kitartásában, talán, sportember karaktere is közrejátszik. A történeteket jókedvű helyzetek, valamint irigylésre méltó derűvel megélt nehézségek is színezik; „komolyan venni az arra érdemeset, a többin meg nevetni”¹⁰ szemléletű eleganciával.

Mindeközben, az egyéni életeseményeket felgöngyölítve, a szubjektív nézőpontra keresztül egy pontosan, hitelességgel rajzolt, eleven és részletes Brazília-kép elevenedik meg, számtalan érdekes ismeretanyagot – a hétköznapiától a történelmi eseményekig, a helyszínektől az élővilágig, a közlekedéstől az oktatásrendszerig, a karneváltól a vízilabda-mérkőzésekig stb. – továbbítva. Talán nincs is olyan szegmense az életnek, amelyet – akár futólag is – ne említene. Vonzóvá és közelivé teszi az általa megismert (és megkedvelt) Brazíliát, az utazási irodák propaganda-szagú kényszere nélkül. A könyvborító pedig letisztultságával, a riói Krisztus-szobor fotójának találó elrendezésével, a sárga és zöld árnyalataival kiválóan illeszkedik a tartalomhoz, Illés Zoltán remek munkája.

Nem ismeretlen Odüsszeusz, „ki sokféle bolygott”, mítosza, az utazás, mint állandó kulturális toposz, amelynek különleges értéket; más módon meg nem szerezhető tudást, tapasztalatszerzést, ismerettágítást tulajdonítanak már az ókortól. Manapság, a viszonylag könnyen átjárható határok, a fejlett közlekedési lehetőségeknek köszönhetően ez már sajnos, nem mindenki számára ennyire egyértelmű; a felfedezés, más kultúrák, országok valódi megismerésének izgalma helyett interneten posztolt, mesterkélt mutogatható illúziókká, gazdasági elvándorlással degradálódnak. Azonban a braziliai élménybeszámoló visszaidézi azt a fajta, klasszikus – ha tetszik,

2021, 77. p.

⁹ Egyenlítő és Baktérítő

¹⁰ Hermann Hesse *Der Steppenwolf* című regényében hangzik el: *Tanulja meg komolyan venni az arra érdemeset, a többin meg ne vessen!* In: *A pusztai farkas*, Cartaphilus, Budapest, 2000. Ford.: Horváth Géza.

antik – műveltséghez kötődő értéket, amely a távollétet nem a kézzelfogható dolgok árfolyamában, hanem magának az individuumnak a többértéű gazdagodásában méri. „A Brazíliában eltöltött 14 évem alatt rengeteg dolgot tanultam, nagyon sok helyen jártam, kibővültek az ismereteim és tapasztalatok egész sorával lettem gazdagabb.”¹¹ – helyesen így összegzi a szerző is. Könyve vallomás egy kibúvók nélküli, teljes mértékben birtokba vett, idegen országban való élés bőséges tapasztalatáról, annak összes napos és árnyoldalával egyaránt. Az előbbieket nem túlozza, az utóbbiakat nem hallgatja el. Beilleszkedése azt sem zárja ki, hogy származására tekintettel legyen, tudatosan – egyébként példaértékűen – keresi a kinti magyarokat, közös anyanyelvükön beszélget velük, ahogy útjai során a magyar vonatkozásokat is lelkesen felkutatja. A sportvilág határtalan mivoltára, közös nemzetközi nyelvére is számtalan magyar példát említ; pl. „Brazília leghíresebb vízilabda-játékosa is magyar volt, Szabó Aladár...”¹² vagy „...a brazilok fociimádata miatt mindenki ismerte Puskás nevét.”¹³ Való igaz, magam is találkoztam már olyan olasszal, aki ugyan a *Divina Commedia* szerzőjét nem tudta megjelölni, de Magyarországhoz azonnal (és elismeréssel) társította Puskás nevét.

Úgy tartják, idegen helyen szükségszerűen felfokozódik a létezés. Szinte egész életnyi lét és tapasztalat a majd’ másfél évtizednyi brazíliai tartózkodás mérlegén. Aki volt már kicsit is hasonló helyzetben, tudja, mennyi mersz, elhatározás – még ha az hirtelen is – kell nekiindulni és helytállni. De végül mégsem fogható ahhoz, amely majd a visszajövetelt dönti el. Az ismeretlen, az új – idővel – megszokható és a külhoni ismeretek a javunkra válnak. De visszatérni abba a korábban ismert világba, amelytől már elszoktunk, még komplexebb ingasúly. „Aki hazatért, hirtelen leng a lelke”¹⁴ – így fogalmazza meg találón Mrožek lengyel író, miután Mexikóból visszatért Krakkóba. Rokonzetűen elmélkednek a könyv sorai is: „... amikor São Carlosból mentem Ribeirão Pretoba, akkor is hazamentem. Amikor Magyarországra utaztam, akkor is hazamentem. Amikor visszamentem a São Carlos-i házunkba Budapestről, akkor is hazamentem. Hol a haza? Hol lakom én? Hol a helyem a világban? Mit keresek én magyarként Brazíliában és miért érzem úgy Magyarországon, hogy hiányzik Brazília?”¹⁵

¹¹ Varga Benedek: *Brazíliai tartózkodásaim és élményeim (2001–2015)*. Antológia Kiadó, Lakitelek, 2021, 102. p.

¹² uo. 76. p.

¹³ uo. 24. p.

¹⁴ Enyhe párhuzam, hogy Mrožek szintén feleségét követve utazott és élt Mexikóban. In: Slawomir Mrožek: *Hazatérésem naplója*. Európa Kiadó, Budapest, 2004. Ford.: Murányi Beatrix.

¹⁵ Varga Benedek: *Brazíliai tartózkodásaim és élményeim (2001–2015)*. Antológia Kiadó, Lakitelek, 2021 (74–75. p.)

Hátrahagyni az otthonossá tett új életteret (házat, ismeretségeket, munkahelyet, a megszeretett országot, a „csokoládészínű labradort”¹⁶ stb.) egyáltalán nem csekélység. Mindamellett, ha csak egyetlen emberi, őszinte indok (pl. honvágy, idős szülők) is van rá (és a legtöbb esetben van), a legbecsületesebb, legbátrabb lépés vezet vissza végül afelé, ahol már anélkül, hogy bármit tettünk volna érte, a születésünk előtt is otthon lehettünk.

(Antológia Kiadó, Lakitelek, 2021)

Juhász Géza-illusztráció (fametszet, 1937).jpg

¹⁶ uo. 61. p.

Fellinger Károly

Nagymihályi-járás

Abara

Laborc partján
áll Abara,
van vagy százhusz
agg agara,
egyik lassúbb,
mint a másik,
mindegyiken
bolha mászik.

Üresen kong
a kamara,
éhen halunk,
rí Tamara.
Nyugtatja a
lányt Abara,
van az égnek
még madara.

Csicser

Furfangos egy falu Csicser,
van ott elég bor, mák,
de a csicseriborsónak
hírét sem hallották.

Vasorrú bába dorbézol,
telefonja rezgő.
Beállítom csengőhangját,
lesz vagy hatvan pengő.

Bés

A felvégi köpcös legény
Bésén ás, de földje kemény,
csupa kavics, nem bír vele,
feltörik puha tenyere.

Az alvégen huncut Klára
csomót köt a napsugárra,
a nap feje feledékeny,
sütnie kell egész héten.

Iske

Iskefalva, Iskefalva,
tüske ment a lábujjamba.
Nem búsulok, nejem, drága,
kézen járva viszlek táncba.

A Laborcban víg Bertalan
révészkedik, igaza van.
Csintalankodik eleget,
labancnak nézi a szelet.

Nagyráskai jakabalmát

Nagyráskai
jakabalmát
esznek mind
az aratók,
mi megmarad,
majd eladja
Rákócon a
ravasz tót.

Nagymihály

Égig érő életfának
a levele mind lehull,
mire Nagy lett a Mihályból,
elfelejtett magyarul.

Gombkészítők, szabók, szűcsök
otthonukra leltek itt,
vadmadarak, gyors vadkanok
szeretik az erdeit.

A zempléni Széles-tóban
búvárkodik a idő,
a lehullott csillagokat
mindjárt összeszedi ő.

Vaján

Vajon, mézen
élnek Vaján,
nem spórolnak
ott a kaján,
takaros az
utca, árok,
emberei
jóbarátok.

Hőerőmű
vagyon arra,
lányok blúza
tarkabarka,
nem csoda, ha
gyakran esik,
a nap szirmát
kitépdésik.

Jakab István
almát akar,
töltve legyen
a kalap.
Megígéri,
kombájmba is
beleül ma,
hogya kap.

Kisráska

Büszke falu,
ahogy mondom,
lázadó
Kisráska,
égig érő
csodafáját
a pap is
megmászta.

Rázósak a
napok erre,
ettől szebb
az élet,
csavaros ész-
járásúak
a helyi
legények.

Hegyi

A bölcs hegyi legény
elhallgat ám mindent,
némább az a sírnál,
amikor becsiccsent.

Ismeri a csöndet
elejétől végig,
a barna menyecskek
minden szavát értik.

Dereglyő

Elfogyott a tüzelő,
kialudt a kályha,
didereg a hóember,
fázik a bokája.

Ízes falu Dereglyő,
nincs fölötté esernyő,
kicsi srác a Koncsol Laci,
hogya esik, majd megnő.

Bajánháza

Bajánháza szerény, parány,
nem kacag a mások baján,
Ung folyónak bal oldalán
körtáncba fog fiú, leány.

Rongyszőnyegből sose elég,
kell még hozzá jó feleség,
a kezébe cirokseprű,
ne legyen sose egykedvű.

Budaháza

Tomcsányi, Eötvös, Tabódy,
egy se gondolt csak magára,
nem volt szívük régimódi,
gazdagodott Budaháza.

Manapság sok a boszorka,
nyírfaseprű kell kezükbe,
hold udvarát felsöpörni,
dolgozzanak vénségükre.

Mátyócvajkóc

A mátyóci méhpempő
messze földön ismert,
érte még a király is
sok helyen kilincsel.

Vajkócon a kenderkóc
aranyat ér, drága,
abból van minden színész
bajusza, szakálla.

Dobóruszka

Dobóruszkán, Dobóruszkán
született bölcs Dobó István,
egri hős, erdélyi vajda,
szikrát vetett fényes kardja.

Dobóruszka, Dobóruszka,
szalvétát gyűjt, ki nem lusta,
Kozák Antónia ebben
világelső, mondom csendben.

Szирénfalván

Szирénfalván
van Pallagcsa,
sok abban a
nagy halacska,
Matyi-dombra
gólyák szállnak,
lúdcomb jár a
vén kutyáknak.

Csillagtalan
sötét az ég,
lengőhídon
járkál az éj.
– Nem mehetek
csukott szemmel,
leesem még,
s a víz elnyel.

Nagykaposon

Nagykaposon a lány
kikapós,
kezében a sorsjegy
kaparós.

A postáskisasszony
ünnepel,
a szerencse is csak
úri csel.

Nyáradkelecsény

Éhes Nyárad-
kelecsény,
sül a lángos,
a lepény,
Bercsényi gróf,
hogya látná,
a liszt árát
bizton állná.

Magyarmocsár,
Ungnyarád,
a kiskabát
jó ma rád.
Ujja hosszú,
de jó ára,
belenősz majd
jövő nyárra.

Mokcsamogyorós

Mokcsakerész bátor falu,
egyhamar el mégse ereszt,
orvosságnak a jó gazdák
fék nélkül vedelik a szeszt.

Ungmogyoróson vesszővel
a zshiványok, jaj, döbbenet,
fenekemre barátságból
ráütöttek vagy ötvenet.

Mokcsamogyorósi ember
holdat seper, nem akárki,
a felkavart aranyportól
nem lehet a holdat látni.

Nagyszelmenc

Bús Nagyszelmenc,
víg Nagyszelmenc,
szállni tanul,
sír a Ferenc.

Ha nem repül
a nap felé,
nem bírok
felnőni mellé.

Ha a szemét
már behunyta,
messze szárnyal,
mégse unja.

Ha kinyitja,
földre huppan,
várok rá az
ördöggyukban.

Hős Reviczky Imre

Hős Reviczky Imre
zászlóaljparancsnok,
Világ Igaza lett,
nem volt szíve zsarnok.

Zsidóknak százait,
menekültek ezrét,
mentette szelíden,
kívánt jó szerencsét.

Bánócnak szülöttét,
amikor bezárták,
imádkoztak érte
édesanyák, árvák.

Nem bánt vele méltón
később sem a nagy ég,
szénlapátolásból
kereste kenyerét.

Reviczky Imrének
hűs szél zengi nevét,
megvédte a magyar
hitét, becsületét.

Ung és Latorca között

Ung és Latorca között
napozik Nagykapos,
aki vitéz, s ad magára,
mind szalmakalapos.

Erdélyi János, a költő,
nem kell hozzá kotta,
szél dalának a szövegét
magyarnak hallotta.

Őszirózsa illatozik,
vágynak meleg fényre,
új karácsonyra vár a nép,
kisdéd születésre.

Jámbor Ildikó

Az indulati gesztustól a geometrikus rend felépítéséig

Beszélgetés F. Balogh Erzsébet festőművésszel

Nemcsak az Eszterházy Károly Egyetemen, hanem a városban is erőteljes F. Balogh Erzsébet művészi jelenléte. Magánemberként is ismert. Férje, Fajcsák Attila elismert néprajzos, népzeneész. Két felnőtt fiuk pedig a művészeti életben is letette már a névjegyét. Hazatérés / Homecoming címmel 2020. október 22-én nyílt a Miskolci Galériában a kiállítása.

– Eredetileg november végéig lett volna látogatható, de szigorítások miatt bezárt két hét után most 2021-ben a nyitás után újra látható – reagál a kérdésemre a festőművész.

– A galéria vezetője, Kónya Ábel úgy gondolta, hogy ideális lenne megvárni a nyitást, és utána még két hétig lehetőséget adni a megtekintésre. Közben készült egy online tárlatvezetés H. Szilasi Ágotával, a kiállítás kurátorával. Vele beszélgettünk a képekről és arról a szakmai útról, amely idáig elvezetett. Mi jelent nekem Miskolc? Már a kiállítás címében is próbáltam utalni arra, hogy a szülővárosomat, Miskolcot érzem meghatározónak a pályaválasztásom szempontjából. Ha egy szóval kellene meghatároznom azt az érzést, amelyet jelentett számomra, akkor a szabadság szót választanám. Ez nemcsak szellemi, de fizikai szabadságot is jelentett. A művészi, kulturális élet igen pezsgőnek nevezhető ahhoz képest, hogy vidéki helyről volt szó, kiváló állandó és ideiglenes kiállításokkal: a modern művészet legszínvonalasabb képviselőit lehetett látni! Csak Kondor Bélát, Szalai Lajost emelném ki, de hosszú a rangsor. Remek volt a színház, rengeteg kiváló koncert közül válogathattunk, és volt két mozi. Ruttkay Györgyhöz, a magyar aktivizmus egyik mesteréhez jártam magánórákra, aki életének utolsó éveiben a borsodi megyeszékhelyen élt. A fizikai szabadságot is Miskolc jelentette hatalmas tereivel. A belvárosban éltünk szüleimmel. A város jelentette számunkra a grun-dot. A Pecében játszottunk, a Deák téren, az Avason. Versenyszerűen úsztam a Postás csapatában, és a nyarat a strandokon, Tapolcán, Lillafüreden és a Mályi-tavon töltöttük.

A „hazatérés” címet sokszínűsége miatt adtam a kiállításnak. Tetszett, hogy rendkívül tág fogalom, és a szülőváros mellett utalhat a festészetben megtett útra is, melynek során arra a belső érzésre is asszociálhatunk, amit egy festő munkás-

sága alatt megjár. Az én esetemben ez az út nyomon követhető ezen a kiállításon, talán röviden úgy lehetne összegezni, hogy az indulatigesztus-festészettől a geometrikus rend felépítéséig terjed. A cím további kérdéseket vethet fel, például: egyáltalán „Haza lehet-e menni? Hol lehetünk otthon?”. A hazatérés egy út állomása, remélem, nem ez az utolsó, de mindenképpen lényeges a gyökerek, a múlt feldolgozásának fontos fázisa, jelen esetben számomra erőgyűjtést is jelentett, mely a folytatáshoz elengedhetetlenül szükséges.

– **Meglehetősen összegezőnek tűnik a tárlat, így online térben is. Hány év alkotói munkáját tükrözi?**

– A kiállítás az elmúlt öt év munkáiból ad egy válogatást. Örültem, hogy Bukta Imre vállalta a megnyitását, mert együtt dolgoztunk több mint egy évtizedig az egyetemen. Művészete, emberi és tanári hitelessége fontos a számomra. Készül egy katalógus is, mely a napokban kerül nyomdába. A katalógusban az elmúlt 12 év munkái láthatóak. Habár nem túlságosan gyakran jelentkezek önálló kiállításokkal, folyamatosan dolgozom, rengeteg munkám halmozódott fel a műtermemben, ezért időszerűnek és szükségesnek tartottam dokumentálni azt a szakmai utat, melyet a 2008-as Templom Galériában rendezett kiállításomtól (Földi Péter nyitotta meg) mostanáig megtettem.

– **Az Eszterházy Károly Egyetemen sok évtizedig oktattad a fiatalokat. Mennyire hatottak rád inspirálóan?**

– Ezt elég nehéz röviden megfogalmazni. Nekem az egyetemi közeg volt az otthonom. Felemelő érzés olyan fiatalokkal dolgozni, akiknek a képzőművészet a legfontosabb, úgy, mint nekem is. Egy nyelvet beszéltünk. A közös munka inspirált új utak keresésére, kísérletezésre. Azonban egyre jobban zavart, hogy bizonyos kérdésekre nem tudtam válaszolni nekik. Többek között például arra, hogy Egerben miért nincs lehetősége egy hallgatónak kiállítani a Nemzeti Kiválóság Programban elkészített festményeit? Miért szűnnek meg a kiállítóhelyek – mert megszűnnek: most öttel van kevesebb, mint három évvel ezelőtt.

– **Tudom, hogy nemzetközi porondon is sokszor megmérettetél, és megmérettetted. Németországban voltak tárlataid, legutóbb pedig a tanszékkal együtt Itáliában.**

– Igen, a tanszék 70 éves jubileumát kiállításokkal ünnepeltük. Széplaky Gerda volt a kurátora a *Látszatvilágok* című kiállításnak, melyen a Vizuális Művészeti Intézet művészei szerepeltek. Fontosnak tartottuk, hogy az egri Templom Galériában az egriek felé is jelezzük ennek az eseménynek a jelentőségét, mert úgy gondolom, hogy a város szellemiségét, kulturális életét is gazdagította és gazdagítja, ha egy ilyen színvonalú oktatás van jelen. Érdemes volna a vizuális oktatás egri történetét megírni, mert országos jelentőségű. Szóba is került az elmúlt években, még Hauser Zoltán rektorsága idején, de anyagi fedezetet nem sikerült

keríteni rá. Ezt a kiállítást a Római Magyar Akadémián is bemutattunk. Emellett több nemzetközi művésztelepen is megfordultam a közelmúltban, pl. az Art Cicle, Nemzetközi Művésztelepen Szlovéniában, a DUNART.COM Somorjai Nemzetközi Művésztelepen Szlovákiában.

– **Hogyan telnek a karanténos napok? Mit alkotsz? Mivel foglalkozol?**

– Próbálok sok munkával lekötni magam, de hazudnék, ha azt mondanám nem viselt meg az utóbbi három hónap. Én mindennap úsztam, a műtermem korszerűtlen, kifűthetetlen, a téli hidegben nem túl alkalmas munkára. Nagy kilátásokat, izgalmas képzőművészeti programokat Egertől nem remélek. Azonban mindig megcsillant valami új lehetőséget az élet. A minap kaptam levelet Szardíniából, felkérést egy művésztelepi együttműködésre. Reménykedem, hogy lesz belőle valami.

– **A közéletben is mindig szerepeltél, az Arkt Művészellátóban kiállításokat szervezel, művésztáborokat hozol létre. Hogy lesz a jövőben?**

– Az Arkt Művészellátó megszűnt, az ostorosi könyvtárban indítottunk el egy kiállítássorozatot hallgatói munkákból, de a pandémia miatt ez is megszakadt. A magyarországi művésztelepek sem kerültek megrendezésre a járvány miatt. Remélem, ebben az évben ismét mehetek Jászdózsára, Csongrádra. Egyetlen célom maradt: dolgozni, festeni, a többit majd meglátjuk.

– **Úgy tudom, a kiállítás nem zár be Miskolcon. Láthatjuk-e még, esetleg Egerben is?**

– Nagyon remélem, hogy Miskolcon még meg tudunk szervezni egy katalógusbemutatót. Szerintem érdekes lett, és elég terjedelmes, de az eredményt a nyomdai munkálatok után lehet majd értékelni. Külön öröm, hogy számomra nagyon fontos emberek segítették megjelenését. Olvasható benne Földi Péter, Goda Gert-rúd, Wehner Tibor, H. Szilasi Ágota, Patrick Nicolas Tayler írása, és Fajcsák Bence készítette a designt.

Az egri kiállítás nem rajtam múlik. Nem tudhatjuk, hogyan és mikor tér magához az élet és utána a kulturális mozgás.

Mészely József

Madárszálloda

Milyen furcsa szálloda!
Nincs függönyös ablaka.
Ajtain nincs rézkilincs,
még csak vendégkönyve sincs.
Mégis télen s nyáron át,
belakja a sok szobát
mindenféle tollas nép,
van közöttük törzsvendég,
akinek e szálloda
legkedvesebb otthona,
mert a kupola alatt
füttyörészhet nagyokat.
Anélkül, hogy valakit,
zavarna a füttyyszó itt.
Sőt, az lenne bosszantó,
ha nem szólna a füttyyszó.

**Milyen jó, hogy
festhetek...**

Milyen jó,
hogyan festhetek,
tar ágakra
rügyeket,
bolyhos-barka
csibéket,
s csivitelő
fecskéket,
mert ha fecskehangan
ficsereg a reggel,
bámulok a napba
ragyogó szemekkel.

Fecskeváró mondóka

Fönn az égen nap tündököl.
Füillatot hord a szél.
Egy-két nap és messzi délről,
füstifecskénk hazatér.

Eresz alatt várja fészke,
s én is várom őt nagyon,
mert csúszkálni sem lehet már
a licspoccsá vált havon.

Berki koncert

A berekben
fűzfa, nyárfa,
lombjuk közül
száll a trilla.

Szól a trilla,
madarének,
koncertterem
minden fészek.

Ez a koncert
örömteli,
tojásból is
dal kopog ki.

Búbos banka

Búbos banka,
mondd meg nékem,
hol vetted
a bóbitád,
hol vetted
a szépen szóló,
csirikoló
trombitád?

A bóbitád
díszes fejké,
toll-küllővel
pihe kerék.
Rézsárga
a trombitád,
tátogatja
fütty-trillád.

Hogyha volna
nékem is, hej,
bóbitám,
s trombitám,
párod lennék
nyáron át,
fenn a fán,
fenn a fán!

Mageső

Fa tetején tarka szarka,
cseresznyéink magolgatja,
hiába a kereplőzaj,
nem riad el a kis tolvaj.

Magolgatja a cseresznyét,
érettebbek édesebbjét,
a fa alja maggal tele,
nem lehet csak az ő műve!

Tegnap a fán Ilka s Réka,
cseresznyéztek, mint a szarka...
Ők voltak az „ágon járók”,
A magesőt potyogtatók.

Meggyzüretelő

A lombok közt bíbor pettyek,
szüretre értek a meggyek.

Valaki már megelőzött,
ott sűrű a lombok között.

Valaki már magolgatja,
nem lehet más, csak a szarka.

Urasága szüreteli,
s közbe-közbe ezt cserregi:

Bíbor-pettyek, édes pettyek,
az a fontos, mind-mind meggyek.

Bóbita-játék

Tágas május, víg kikelet,
hív, hogy járjam be a rétet,
öröm ölel, hisz azt látom,
színesül, mint egy szép álom.

Susmusol, zsong tenger virág,
tollászkodik a tarkaság,
fel is röppen egy bóbita,
a rét pelyhes fuwallata.

Fel is röppen, mint egy fecske,
oly ügyesen, oly repesve,
öröm nézni könnyű röptét,
villás-farkú evezését.

Felröppen, de szétpihézik,
tűzijáték-felhőt rajzik,
varázsnemző játszi szépet,
hogyan izzítsa a szívemet.

Nyári kívárgató

Az égboltnak szivárványt,
utazóknak gyors járgányt,
pihenőknek hűs árnyat,
langy szellőnek fuvalmat,
réteknek dús pázsitot,
pillangóknak virágot,
a horgokra nagy halat,
a fészkekbe madarat,
szomjazóknak friss vizet,
vitorláknak jó szelet,
gombászóknak vargányát,
hombárba ért gabonát,
focizóknak jó kapust,
könyveknek bölcs kritikust,
tölcsérekbe fagylaltot,
három, négy, öt gombócot,
s a fülünkre tizenkét,
csokorba nőtt cseresznyét.

Mórincz Zsigmond – A Hortobágy tavaszi lélekzete (külső címkép, fametszet, 1942)

Szente B. Levente

A fal

(Jó barátom, Hermann Gyula
festőművész emlékére! 2020)

„Manapság mindent meg akarnak
magyarázni és le akarnak írni. De
ha mindezt mégis meg lehetne ma-
gyarázni és le lehetne írni, a festé-
szet nem lenne művészet.” (Renoir)

festő barátom
míg ecsetével a táj színeivel játszott

sosem vette le a falról szemét
azt mondta a legszebb vászon lenne

amit valaha látott
csak hogy a vakolattal baj van

le kéne kaparni mindet
az évszázados mocskot

a sérelmeket az ígéretet a rabságot
a golyó és csákány ütötte nyomokat

lemezteleníteni a legvégső valókig
amíg nem késő

visszanyúlni a kezdetekhez
talán megérthetnénk végre

a benne sikongó téglákat.

Csak az ember

néha az angyalok
tárgyaknak öltöznek
miként a kövek

csak az ember
nem látja őket
hol kezdődik a kő
honnán nő a szikla

csak az ember
ki felejteni nem mer

élete mégis leperreg
aláesik miként a homokszemek -
elégge mégsem figyel

szemben az állatokkal
akik követik az angyalok
és a kövek mozgását

csak az ember lehet
ki a cserbenhagyott gyermekistennek
könyvet köt

túl nagy a teher – mondogatja
ha már életünkben
kő a kő hátán is
szemet bök.

Félszavakból

iszonyatos
 hogy ami rossz volt valaha
 a világban
 újra és újra visszatérhet
 egyiknek szívében
 másinak szeme előtt lebeg
 s hogy ami jó volt
 az egyre kevésbé válik
 felismerhetővé
 miközben mindennek oka
 valami pusztító képzet
 szinte megnevezhetetlen
 mikor kimondanád
 meghatározni helyét végre
 ellened fordul
 rád telepszik
 beléd költözik
 felfal egészben
 a semminek leszel része
 ami az éhséghez hasonlatos
 úgy vész el az emberben
 miként a rengetegben
 egyetlen falevél mögött
 a fényt kereső árnyék
 vagyis te meg én
 reménykedve hogy ismét
 hogy mégis
 hogy újra
 meg újra
 félszavakból
 megértjük
 egymást
 csak ne lenne
 ez a bizonytalanság.

Szíki Károly

Elment a KÖLTŐ

Farkas Árpád halálára

Ma kaptam a szomorú hírt: 77 éves korában meghalt Farkas Árpád. Egy jó barátal szegényebb lett a földünk. Kányádi Sándor temetése után készítettem egy interjút vele. Most az ő temetésének idejét éljük. 77! A matyó misztikum szerint ez 2 kasza. Ki lesz a harmadik? Vagy már kettő volt, Sütő, Kányádi és ő lett a harmadik? Nehéz ezt most értelmezni!

...

Fáj nagyon egy-egy mondata még most is, mikor legépelem azokat. Nem beszélt sokat, de mély rétegekbe hatoltak szavai, úgy, ahogyan verseiben is, amelyeket műsorombá szerkesztett Görömbei András. Szabó Viola zeneművésszel vágunk akkor – 1982-ben – a nagy kalandba, hogy őket képviseljük, kiállva a lecsupaszított életterületben értük, akiknek kisujja mozdulása is egy nemzet felkiáltójele volt.

...

Jézus tanít, övé az örök élet. A zsidók zúgolódtak, hogyan mondhatja: az égből szálltam alá. Szeretnénk az egyszerűt, a kézzel foghatót megfogni, de amikor ott vagyunk elcsodálkozunk, és nem hiszünk benne.

Az irodalom ilyen volt, ennyire földközeli '80 körül. A teljesre, a véglegesre vágyunk, de akarunk-e, tudunk-e ezzel élni? A táplálékra szükségünk van, hogy együnk belőle, mert különben túl hosszú lesz a földi út. Ezen próbáltál enyhíteni magad is, a hosszú út gyötrelmeiben.

...

Nem vagyok alkalmas interjúalany, mondtad, mikor megláttad kezemben a kamerát. Kellemesen hűvös szobádba léptünk, ahol egykor fogadtál. Legelőször 1982-ben. Melegség járt át, és valami furcsa szorongás.

...

Már ezer évnek tűnő időben mondogatom verseid, s most döbbenek rá, hogy ezer emberi riport rögzítése közben nem jutott időm arra, hogy elmélyülten beszélgessek veled, kinek nevét csupa nagybetűvel illenék írni: FARKAS ÁRPÁD!

...

Íránymutató költő lett. Volt elhatározásom, hogy programba illesztve meglekéljem gondolatait, vallassam a magyar forradalomhoz való erdélyi csatlakozásról, az 1956-os forradalom erdélyi szereplőiről! Ő akkor is beszélt, mert orra alá dugtam a mikrofont, s intelligens ember lévén ebben a beszorított székely létben nem küldött el az Alföldre! Beszélt, és az is megmaradt mementónak, sosem kimosott ereklyének.

...

Kányádi Sándor temetésének ceremóniáján is jelen volt, meghúzódva az öreg almafák alatt, járt-kelt bennem a verse akkor is:

*A Nyikó vizén, Küküllőn, Maroson és Olton
dagasztóteknőbe ülnek,
mosóteknőbe szállnak
a gyermekek,
s egyikük eljut az Óceánig...
görcsbe-rándultan is
fújuk, ugye, Bátyám,
végső pillanatig,
miként ama zenekar
a Titanic
fedélzetén.*

Most már odaát fújátok, mert a végső pillanat számodra is kitelt, Árpád.

...

Örület, hogy nem szól az a rádió, mint akkor, 1982-ben és már 2021-ben sem. Miért ez a végtelen csend? Valaki újraírt valamit? Csupa csönd a világ?

...

Árpi fejében írógépek motoznak, mert nincs befejezve a nagy mű, nincs megállás, szerkeszt és szerkeszti életét. Leül, régi mozdulattal egy cigarettát húz elő, leteszi elém a kávé, mint régen, 36 évvel ezelőtt, előveszi új, válogatott verseinek kötetét és dedikálja.

...

A magyar állam kitüntetése után nagy szerénységgel vetted át a sepsiszentgyörgyi Pro Urbe Díjat, pedig azért kaptad, mert a művészetekkel foglalkozóknak is jár ilyesmi...

...

Kérdezem: *Ott voltál Kányádi temetésén. Mit gondolsz, Sándorunk sértett vad módjára távozott vagy szelíd özként?* Sodor egyet a cigarettáján, tagoltan beszél: Kányádi nevét a sértődésekkel kapcsolatosan meg lehet említeni, mert ő sokkal színvonalasabban gondolkodott ahhoz, hogy megkerülhetetlen ember is maradjon. A köztünk lévő korkülönbséget a Nyikó mosta egybe, mert én még diák voltam, mikor ő „nagyon öreg ember”, a harmincat jóval meghaladva. Aztán ahogy telt az idő, az emberi természet különbözőségéből adódó távolságok mindjobban csökkentek és barátsággá szelídültek.

...

A szép lassan süllyedő hajón ismerkedtek össze, pedig egy vidékről származtak. Sokáig fújták együtt, egészen addig, míg Sándor be nem menekült a fák alá. Végleg.

...

Amerikában is a nyomában lépkedtem. Chicago: Sass Marci birodalma. Nem York: Püski Sándor bátyámnál, Ilus néninél a könyvesboltban, egy kávé fenn az emeleten. Egy ölelés lenn a zsúfolt polcok között...

...

Nem volt ez könnyű, Árpi! Viszonyulva megfelelni az ország törvényeinek, melyben élni kényszerültél. És vájtad az alagutakat a hóban. Hogy lássák: lehet! Mert érdemes megmaradni így is, itt is. Ott is. Ideig-óráig elhittétek, hogy átkeltek azon a szörnyű hídon, mely már akkor is, ami mindig is recsegett-ropogott, de lennie kellett egy túlsó partnak is, így ringattátok álmaitokat. Hogy majd ledől és lesz valami. Autonómia vagy olyasmi. Ebben a hívó ember csalódása a legkegyetlenebb.

...

Árpi is eltávozott. De vajon hagy-e űrt az irodalomban, kedvelőinek táborában, a Székelyföldön, egyáltalán: a létezés bármely részletében? A lelkekben, és abban a közösségben, amelyik megtanult szövegértelmezően olvasni, ott minden bizonynyal óriási űrt hagy. De a közéletben, s még a politikai életben is, dacára, hogy a napi politikába jó érzékkel nem kapcsolódott be.

...

Van, akiben eltart máig a gyász, mint a remény 1989-ben, hogy lesz ez jobb is, aztán elfagytak a reményt szállító csövek. Ez a gyász eddig-addig, ebben-abban az emberben eltart tovább is, mint a ma fogadott „*emléked szívünkben él örökké*”?

...

Jó lenne hinni, hogy nem halt meg, nincs vége, hogy nem a politikusoké a szó, főleg nem az utolsó, még ha így hiszik is a művészetbe gázolva. Csak reméljük veled, hogy ettől fogvást nem valamiféle pártgyűlésekbe járunk.

...

Ezekben a napokban megváltozni látszik minden, láthatóvá vált a közelharc a koncert. Mi történik? *A csodák csodája belőlünk* csendben elszivárgott?

...

Nem álltál be a nyüzsgölődésbe. De a hited nem csendesedett abban sem, hogy van tétje a kiadásnak, meg az írásnak. Gyönyörű új köteted tartom a kezemben (*Én nem ilyen lovat akartam*), melynek lapjai már nem gyűrődnek tovább ujjaid alatt.

...

Hogy mi volt a lét tétje? Talán csak annyi, hogy e hangzavarban lehetőleg ne rekedj be, s füled se duguljon el. Büszkén vallottad, hogy nem jutott eszedbe, hogy elköltözz, bár költöztél te is... egy tömbházzal arrébb. Lettél a megmaradás és a helyben maradás példaképe, a helytállás leképezője. Nem kellett magyarázkodnod, különböző okokra hivatkoznod. Már nem fogsz legyalogolni a földgömbről...

...

Félretaszígták ott is, itt is, félresöpörték az igazi tűzcsiholókat, *a legrátermettebb férfiakat, kik a legsötétebb időkben bizonyítottak, nem a koncert való alkudozásban*, mint a legismertebb, Tőkés László, vagy Király Károly e korszakból.

...

Büszkén és felemelt fejjel vállalhattad, hogy erdélyi, székelyföldi ember vagy.

...

A te költészeted a környezet atmoszférájában fogant. Olyan jellegű versek, amelyek a világ bármely táján élve nem lehet megírni, de a világ bármely sarkában befogadhatóak, olyanok, melyek magukban hordozzák egy történelmi tájegység jellegét, vagy miként egy interjúban nevezted: fűszerillatát. Verseid olyanok lettek, mint a kor. Lehettek volna szebbek sokszor, de lettek örökérvényes lenyomatok, kordokumentum-lélekversszakok.

...

Nekem tetsző mondatod ez is: *Én a kitüntetések előtt kitüntettem magam azzal, hogy nem sikerült ugyan nagy ívet adni a pályámnak, ahogyan azt az irodalomtörténészek próbálják összerakni, de igyekeztem az egészségemet annyira karbantartani, hogy saját utókoromat megéljem, lássam, mondjuk halálom előtt egy-két évvel már, hogy mi történik azután, ha végleg elmegyek.* Megláttad-e? Talán ebben az utolsó kötetben igen!

...

Ha költő valaki, csak azután derül ki, miután legalább háromszor lekaszálják sírjáról a fűvet – mondtad. Na, a kecskék lassan nekilátnak a legelésnek. Sajnos, a kecskék... De ez csak játék az ismeretlennel.

...

Tehát elment...

Hadnagy József

Két kép, szoborral

*„de költő nem voltam, költő én nem;
énekeltem csak félelemből a rettenet ellen,
tizenkét sírásó ember verejtékhitével
az együvértartozás ribanc reményével
állva meg itt a Temetődombon,
zúgva szembe a széllel –:
félni kell bátran! S élni. Élni.”*
(Farkas Árpád: Ha sírokon hajt ki a remény)

Farkas Árpádot az idő-falon
öregén immár s még fiatalon
látom egyszerre s temetődombon
bévülről rakott kincsekkel bronzlón.

Áll ott örökké negyvenévesen,
kincsekből öntve végérvényesen;
az egész szobron lelke világol,
félelem-páston hú gladiátor.

Hantokon nyüzsgő ecetes hangyák
nyelvét némává be nem zsibongják,
beszél azután is, hogy a hanton
saját neve áll...szaggatja lantom

a negyvenéves férfi aggálya:
„költő én nem”, csak éneklő gálya.
Annál több: zúgás szembe a széllel
az összetartás rongy’ reményével.

Farkas Árpádot az idő-falon
öregén immár s még fiatalon
látom egyszerre s temetődombon
bévülről rakott kincsekkel bronzlón...

Kiszakadt gyökerek

„Csak kis népek fia és így: mintha magába ázna! Lapátol, mintha szemetet magából!” (Farkas Árpád: Lipovánok)

Azóta sem láttam senkit ásni úgy, mint azok a derékgig meztelen férfiak. Fölrebbenő madarak voltak a levegőbe hajított rögök, ők énekeltek a néma, összepréselt ajkak helyett; néha-néha hallok azt az indulószerű éneket, aminek nincs hangja – csak a szív hallja.

Az egykori Sós-patakra* emlékezvén, melynek ők ástak pusztító kitoréseit kordában tartó medret, fölzengett bennem e télvégi estén is az a levegőbe ragadt ének, s utánanéztem, miféle nép ez, honnan jött, hogy így tud bánni a földdel?

Két ujjal vetnek keresztet, a harmadikat már ketrecnek érezhették, s örökre elszakadtak földjüktől, szülőházajuktól egy ujjnyi szabadságért.

Lapátnyi földben is megkapaszkodó, új törzset, lombot hajtó kiszakadt gyökerek.

Csak szabadságára kényes nép képes úgy szeretni a földet, hogy verejtékező csákányozása, ásása, gyökérirtása – mintha kalitkában raboskodó egzotikus madársereget engedne szabadon – szívet, szemet gyönyörködtet.

Azok a férfiak már nem ásnak, kiszorította őket az exkavátor, de bennem lapátolnak tovább, és azt éneklük: így kell kidobni a gázt, legyen az emberségnek medre, amikor esik az eső, olvad a hó, érkezik a tavasz...

* A Sós-patak medrét Dicsőszentmártonban, gyermekkorom színhelyén deltai lipován földművelők korszerűsítették.

Máriás József

Sas Péter: Magyar erőtér

Az Erdélyi Szépmíves Céh és az Erdélyi Helikon története

„Aki ismeri az Erdély kultúrhistóriáját, vár innét valamit. Aki ismeri az erdélyi magyarságot, rendkívülit vár.” (Németh László) A nagybányai születésű író 1926-ban írta le e sorokat *Az erdélyi irodalom* című tanulmányában. Az azt követő években számos írás, egy viharos visszhangú útirajz jelezte érdeklődésének gyümölcseit, keresve és elismerve az erdélyi gondolat, az erdélyi tudat, az erdélyiség gyökereiből táplálkozó magatartás, az ott született alkotások jellegzetességeit, sajátosságait, hozzájárulását az egyetemes magyar kultúrához, irodalomhoz.

Mit várhat a mai olvasó Erdélytől, az évszázadok során ott kialakult szellemi univerzumtól? Rendkívül sokat, mérhetetlenül sokat! Értékei elsősorban a megismerés sok százados ösvényein haladva bontakozhatnak ki előttünk. E tájhaza természeti és altalajkincsein, csodáin túl, szellemi értelemben nyújtott legtöbbet a magyarságnak. Erdély – Németh László terminológiája szerint – a Dunántúl és az Alföld mellett – „a nagy magyar tájak egyike”. Érdeklődésének középpontjában két kérdés szerepelt: „Milyen az erdélyi lélek? Hogyan nyilatkozik meg az irodalomban?”

Ez az érdeklődés, a válaszkeresés indított útra, valóságos vagy virtuális értelemben, a múlt század hatvanas-hetvenes éveiben számos magyar értelmiségit: Czine Mihályt, Pomogáts Bélát, a hátizsákos diákokat. Görömbei Andrást, Ablonczy Lászlót, Szokolczay Lajost, Bertha Zoltánt, Márkus Bélát... Ugyanez a felfedezési, megismerési vágy ragadta magával az ifjú Sas Pétert, a későbbi jeles budapesti irodalom- és művelődéstörténészt is. Egyike volt a hátizsákos diákoknak, aki a nyolcvanas évektől, tanulmányok, kötetek tucatjaiban kereste és adott választ a Németh László által, közel száz évvel ezelőtt feltett kérdésekre – irodalom- és kultúrtörténeti, egyháztörténeti és művészeti vonatkozásban egyaránt. Mondhatnánk: beleszeretett Erdélybe, Erdély kultúrájába, a kitiltások ellenére, annak dacára folytatta kutatásait. Egy életre elkötelezte magát, tudományos munkássága meghatározó célterületévé tette az elszakított nemzet rész jeles személyiségei, köztük Kós Károly, Kelemen Lajos, Bánffy Miklós, Bíró Vencel, Márton Áron... munkásságának/életművének megismertetését – külön tanulmányokban, kötetekben, általa összegyűjtött és gondozott, életművek egy-egy szegmensét bemutató kiadványokban, valamint portré- és dokumentumfilmekben. Törekvését felkarolták, segítették az erdélyi tudományos élet jeles kutatói, múltjának kiváló ismerői. Figyelmét nem kerülték el Kolozsvár művelődési és egyházi értékei sem.

Joggal kérdezzük, hogy mi motiválta, gerjesztette ezt a szoros személyi affinitást? Idézzük csak személyes vallomását. „Európa térképét tanulmányozva szembeötlő Közép-Európa, a Kárpát-medence s ezen belül is Erdély jellegzetes földrajzi képe. Ez a táj nemcsak földrajziségében, de történetiségében és kulturális életének kiformálódásában is egyedi. Földrajzi zártsága, történelmi sorsa, életformát, stílust, hagyományt alakító képessége magyarázhatja meg azt a különleges összhangot, mely e tájnak és az itt élő ember lelkületének összecsengésében megnyilvánul.” Ez az élmény, ez a tapasztalás indította újabb s újabb kutatóutakra, buzdította újabb s újabb tanulmányok, könyvek, köztük a most kezünkbe került kötet megírására és kiadására, amely a két háború közti erdélyi magyar irodalom, jelesen a transzilvanizmus literatúrai csúcsteljesítményébe – az Erdélyi Szépművéses Céh kiadványát, az idén 75 éve megalakult marosvécsi helikoni írói parlament és az *Erdélyi Helikon* folyóirat történetébe – avatja be az anyaországi olvasókat.. Mondhatnánk: három olyan koncentrikus, az olimpiai ötkarika egymást ölelő szimbólumához hasonlóan, amelyek külön-külön is jelentéssel bírnak, de egymást generáló, kiteljesítő erőterként voltak és ma is ott ragyognak Erdély magyar szellemi életének égboltján. Más-más szín, de egyazon akarat hordozói. Három olyan szellemi műhelybe vezet el bennünket, amelyeket a kor jeles kutatójával/krónikásával – László Dezsővel együtt – az utókor is „a kisebbségi lét ritka, de felejtethetetlen ajándékai” közé sorolja.

Sas Péter a történelmi előzmények felvillantását az 1918/19-es impériumváltásig vezette vissza. Addig az időig, melynek kezdetén Kós Károly, Paál Árpád és Zágoni István megírta és meghirdette „a magyar szervezkedés káté”-ját, amely, az exodusszal, a passzív ellenállással, a lemondással, a bezárkózással szemben, meggyőződéssel hirdette: „meg kellett mozdítani az ájult magyarságot”. Kimondta a cselekvésre szólító egyetlen járható utat mutató jelszót: „Dolgoznunk kell, ha élni akarunk, és *akarunk* élni, tehát dolgozni fogunk.” E magasztos szándék előmozdítása, elérése érdekében csatarendbe álltak az itthon maradó legjobbak, köztük Kelemen Lajos, valamint a hazatérők, a „szembejövők”: Benedek Elek, Kós Károly, Kuncz Aladár, Kemény János, Tamási Áron, Bánffy Miklós... Tevékenységük nyomán újraéled az erdélyi szellemi élet, megjelennek az első, a közhangulatot/közérzést jó irányba terelő lapok. Az irodalmi élet új célokat tűz maga elé, közte a legfontosabbnak számít: a nemzeti önismeret szolgálata, az erdélyi magyarság önazonosság-tudatának megőrzése és a hosszú távú cselekvésre, a megmaradásra buzdító akarat.

Mindeme törekvés mélyén ott munkált az évszázadok során kialakult, kikristályosodott erdélyi tudat, melynek gyökerei több száz évvel előbb, Magyarország 1541-et követő szétszakítottasága következtében fúródtak az élet talajába, a különlétbe sodort, önállóvá vált országrészen. Miért is kívánunk Sas Péter könyvének

méltatásakor ily mélyre ásni az időben? Mert hisszük, hogy az 1918/20 utáni ébredésnek megvolt a szellemi háttere, amelyre a *Kiáltó Szóban* megfogalmazott gondolat megszövegezői alapozhattak.

Az erdélyi fejedelemségnek jutott az a történelmi szerep, hogy tovább éltesse a független magyar államiság eszméjét. Miként s hogyan? A kiváló fejedelmek által, az erdélyi országgyűlés működése, a diplomácia és az önvédelmi harcok révén. Oly intézkedések révén, amelyek közül magasan kiemelkedik az 1568-as tordai ediktum, amely a világon elsőként hirdeti meg a vallásszabadságot, a négy történelmi egyház egyenlőségét. Az erdélyi szellem, az erdélyi gondolat alakításában meghatározó szerepe volt az erdélyi, hozzájuk csatlakoztatva a partiumi diákok nyugati egyetemjárásának, peregrinációjának. A katolikusok Pádova, Krakkó, Bécs, Leuven, Páris..., a reformátusok Heidelberg, Wittenberg, Franecker, Hardwijk, Amszterdam... egyetemein szerzett tudással tértek haza, lettek politikusokként, diplomatákként a fejedelemség fenntartó oszlopai, igehirdetőkként, tanárokként pedig a szellemi emelkedés katalizátorai, fáklyavivői. A marosvásárhelyi Mentor Kiadó 1999-ben kiadott *Erdélyi Panteon* című triptichonjának első két kötetében olvasható rövid életrajzok hosszú sora bő példázatát adja az 1918/20 előtti szellemi otthonteremtés áldozatos munkájának, melynek révén Erdély iskolavárosai – Nagyenyed, Csíksomlyó, Kolozsvár, Brassó, Marosvásárhely, Székelyudvarhely, Sepsiszentgyörgy... – a fejlődés, az otthonérzés, az elhivatottság vállalásának legfőbb letéteményesei lettek.

Erdély népe a fejedelemség bukása után, a XVIII. századtól osztrák tartományként, valamelyes önállóságot élvező guberniumként éltette tovább sajátosságait. Az erdélyi diéta, ha kényszerű kihagyásokkal is, működött, azon munkálkodott, hogy Erdély autonómiáját, ha részlegesen is, érvényre juttassa, őrizze. A szellemi élet az anyanyelv őrzésében, a művészetben látta erdélyiségének védelmét, ápolását. Gondoljunk csak a kolozsvári magyar színház létrejöttére (1791), Erdélyi Magyar Nyelvművelő Társaság megalakítására (1793); a politikában az erdélyi diéta működésére, az 1849-es erdélyi önvédelmi harcokra..., melyek mind-mind teret engedtek Erdély legjobbjai, az ifjúság önfeláldozó küzdelmének.

Az erdélyiség gondolata, sajátossága jutott abban is kifejezésre, hogy az 1841–42-ben megalakult Erdélyi Múzeum Egyesület, az 1844-ben megszervezett Erdélyi Magyar Gazdasági Egyesület, a kiegyezés után, 1885-ben létrehozott Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület, továbbá az Erdélyi Irodalmi Társaság (1888), az Erdélyi Kárpát-egyesület (1891) az erdélyi jelzöt nemcsak nevében hordozta, *epitheton ornans*ként, hanem lényegre utalóan – *nomen est omen* – tevékenységükben, szellemiségükben, célkitűzéseikben is a sajátosan transzilván érdekek, célok szolgálatára szegődtek. Az általános, egész Erdélyt és a Partiumot átfogó célzattal létrejött szerveződések mellett, azokkal párhuzamosan alakultak a szel-

lemi életet aktivizáló, a lokális/régióbeli értékeket felfedező, helyi hagyományokat ápoló, azokat az országos szellemi áramkörbe beépítő művelődési társaságok: a Kemény Zsigmond Társaság Marosvásárhelyen (1876), a Kölcsey Egyesület Aradon (1881), a Kölcsey Kör Szatmárnémetiben (1892), a Szigligeti Társaság Nagyváradon (1896), az Arany János Társaság Temesváron (1906)...

Az évszázadok során létrehozott szellemi értékekre alapozva írhatta Kós Károly a *Kiáltó Szóban*: „... mi nem az egységes magyarságból elszakasztott egyszerű létszám vagyunk, de külön történelmi egység ezer esztendő óta, saját külön erdélyi öntudattal, önálló kultúrával, önérzettel” (kiemelés tőlem: MJ). Kós Károly az Erdélyi Szépmíves Céh kiadásában, 1929-ben megjelent *Erdély* című kultúrtörténeti vázlatban tudatosította kortársaiban, tudatosíthatja a mai olvasóban is, hogy mit rejt ez a szó – *Erdély* –, mit jelenthet a maiak számára is. Feladatot, küldetést az ott élők számára, amint azt a *Kiáltó Szó* záró soraiban olvashatjuk: „Kiáltom a jelszót: építenünk kell, szervezkednünk hát a munkára”.

E ponton visszajutottunk a Sas Péter előszavában – *Történelmi előzmények* – kijelölt ösvényre. Joggal hangsúlyozza: „A jelszó, az építésre, a munkára, a cselekvésre való sarkalás megjelölte az elérendő célt is: az erdélyi magyarság helyben, szülőföldjén való maradását, önfeladás nélküli, a társadalom minden területén megnyilvánuló beilleszkedését.” Melyek voltak ennek a pillérei? Az előszó írója a paradigmaváltás legfőbb céljai közt említi: a nemzeti önismeret szolgálatát, az önazonosság-tudata megerősítését, a hosszú távra szóló cselekvés stratégiáját.

1920. Erdély történelmében sorsfordító esztendő. Az új helyzetben a politikai küzdelemnek nem sok esélye volt, nem véletlen, hogy a kor legjobbjai, a szellem emberei az irodalom felé fordultak. „Az erdélyi magyarság művelődésében irodalomközpontúság alakult ki, ez vált egyfajta kulturális modellé.” Megteremtői lelki szeme előtt bizonyára ott lebeghettek Petőfi Sándor sorai: „Sors, nyiss nekem tért, hadd tehessenek / Az emberiségért valamit.” A kényszerűség, amelybe az erdélyi magyarság sodródott, teret nyitott számukra, a magukra maradottság kényszerére érlelte ki, hogy a helyzet szorításában, présében a szén gyémánttá váljék. Sas Péter részletesen taglalja, miként is indult meg az a szimbolikus folyamat, lett a nagyhatalmak teremtette kényszerű helyzetből életteli, reményt és hitet fakasztó cselekvő akarat: az erdélyi sorsirodalom megteremtése. Újságok, folyóiratok születtek, könyvkiadók alakultak. A közéleti lapok közül a kolozsvári *Ellenzék*, a *Brassói Lapok*..., az irodalmiak közül a nagyváradi *Magyar Szó*, a marosvásárhelyi *Zord Idő*, a kolozsvári *Napkelet*, az *Erdélyi Szemle* és a *Pásztortűz*, az aradi *Periszkóp*, *Új Genius*...; a kiadóvállalatok közül a Minerva Irodalmi és Nyomdai Rt., a Kaláka Kiadó (később Kaláka Betéti Társaság), Haladás Lap- és Könyvkiadó Betéti Társaság... Jellemzőjük a sokszínűség – mind ideológiai, nemzetpolitikai, mind esztétikai irányultságuk, művészi hitvallásuk szempontjából. Az irodalmi

lapok közül kevés bizonyult hosszú életűnek, szükségessé vált egy erőteljes összefogás, amely az állandóságot, életképességet teremthet, olyat, amilyent Kuncz Aladár megfogalmazott: „európai szemléletű, erdélyi öntudatú” irodalmat.

Az előzmények sorában adott egy, a nagy hazatérők közül kiemelkedő személyiség: Kós Károly. Ő az, aki a könyvnyomtatás erdélyi hagyományaira – Heltai Gáspár és Misztótfalusi Kis Miklós megteremtette örökségre alapozva – valami újat, sajátosat teremt: a sztánai officínát. Az *Erdély kövei*, az *Atila királról ének*, a *Kaláka kalendárium az 1923-esztendőre* alkotója „egyszemélyben testesítette meg az író, a rajzoló művészt, a nyomdászt és ráadásnak a terjesztőt”. Oly képességeket – ma azt mondanánk: menedzseri adottságokat –, amelyek a későbbi években bőségesen kamatozhattak.

A későbbiekben, amikor, „néhányan pennás erdélyiek” az irodalomtörténet csillogok magasságába emelkedett vállalkozását – az *Erdélyi Szépmíves Céh* és az *Erdélyi Helikon* – hozzák létre, közös összefogásként.

Ezzel új korszak nyílt az erdélyi szellemi életben, irodalomban: „1924-ben megszületett az Erdélyi Szépmíves Céh, a 20. századi erdélyi könyvtípus megteremtője és forgalomba hozója.” A három koncentrikus kör közül az első. A gyorsan közkedvelté vált kötetek révén „szóhoz és kiadóhoz jutottak azok az erdélyi írók, akik addig csak a legnagyobb nehézségek árán tudták regényeiket vagy versesköteteiket megjelentetni.” A pártoló tagok száma rohamosan nőtt, a kezdeti 130-ból 1928-ban 556 belföldit és 50 külföldit számlált. A kiadó akkor vált még biztonságosabb vállalattá, amikor az időközben – 1924 – megalakult marosvécsi Erdélyi Helikon munkaközösség tulajdonába ment át. Annak a közösségnek a tulajdonába, melynek tagjai – írói és művészei – „egyben küldetéses emberek is” voltak. A története során kiadott közel másfélszáz, sok esetben művészi illusztrációkkal gazdagított/színesített kötet Erdélyben és az anyaországban is sikeren örvendett, a céh „kiadói munkássága felértékelődött”. Sas Péter a bő kínálatból villant fel néhányat, amelyek – amint a Kárpátok csúcsai az ősréngetegből – kimagaslanak: Makkai Sándor: *Magyar fa sorsa*, *Magunk revíziója*, Kós Károly *Varju nemzetség*, Szerb Antal *Magyar irodalomtörténet*, Kuncz Aladár *Fekete kolostor* című kötete, Tamási Áron trilógiája – *Ábel a rengetegben*, *Ábel az országban*, *Ábel Amerikában* –, Bánffy Miklós *Erdélyi történet* című regényfolyama, továbbá az *Erdélyi csillagok* két kiadása... Ezek és mind a többi együtt teljesítette ki azt az irodalmi áramlatot, amely transzvilvanizmus néven nyert polgárjogot a magyar irodalomban.

Az ESZC létrehozását követően jön létre az erdélyi magyar irodalom újabb nagy vállalkozása – a második kör –, a helikoni íróközösség. „...Kemény János vendégszerető marosvécsi kastélyában nyílt lehetőség az erdélyi irodalom további lehetőségeinek kidolgozására, írói eszmecserékre, az erdélyi magyarság nemzeti tudata irodalmi eszközökkel való fenntartásának és fejlesztésének átgondolására.

Idézzük fel, milyennek is látta Hunyady Sándor az írói összejövetelek színhelyét. „Kemény János báró rezidenciája völgyzáró erődítés lehetett valaha. Időtől kor-mos, aranyos falai meredeken néznek le a Maros lapályára, amelyet a havasok nyári zöldben pompázó hullámos koszorúja ölel körül. Bástyái vannak, felvonó-híd-szerűen kiképzett kapuja. És a fal alatt árok fut körbe. (...) A rengeteg falak ablakközei külön kis fészkek. Ódon erdélyi bútorok, képek, fegyverek, medvebőrök, szőnyegek, ezüstök. Nemes, régi pompa ölében vannak a vendégek. És olyan jól esik a Kemény család mindent felülmúló szívessége.”

Ebbe az idilli milióbe hív meg 1926. június 17-én huszonhét erdélyi író és költőt Kemény János báró „a tölgyfák alatti” tanácskozással, hogy együtt kidolgozzák az erdélyi magyar irodalom megújulását/megújítását szolgáló programot, a közösség írói hitvallását. „... Egy szellemi népfrentot alakítani arra, hogy a magyar kultúrá-nak, s főképp a magyar nyelv tisztaságának a védelmében összefogni.” Kuncz Aladár ezt így összegzi: „Az az erdélyi írói közösség, amelynek magam is tevékeny tagja vagyok, az irodalmi szabadság elvét testesíti meg. Politikai és világnézeti kérdésekben a legnagyobb türelemmel vagyunk egymás iránt, közös célunk az erdélyi kultúra ápolása: ebben egyek vagyunk valamennyien.” Ezt az írói szándékot egészíti ki Kemény János: „Valljuk, hogy lehet úgy irányítani egy kultúrintézmény működését, hogy azt ne érintsék a napi politika hullámai. Valljuk, hogy a szellemi élet igaz fórumán elfér egymás mellett a jobb- és baloldali világfelfogás, ha azoknak hordozói lelkük mélyén valóban a nemzet és az emberiség iránti szerelem érzelmét ápolják. Valljuk, hogy ez az egyetlen alap, amelyre fel lehet építeni az erdélyi magyarság kultúr-szolidaritását. Valljuk továbbá, hogy a nemzeti kultúrák védelme és felvirágoztatása elsőrendű kötelesség minden nép számára, mert csakis ezeknek teljes értékű érvényesülése vezethet a népek és nemzetek közötti magasabb rendű találkozáshoz, a kölcsönös megértéshez, becsüléshez. Mindeze-ken túl pedig hisszük, hogy etnografikai adottságánál, lelki alkatánál fogva Erdély van hivatva ennek a magasabb rendű kultúrprogramnak megvalósítására!” Ezen elvek alapján jött létre az „a szabad szellemi közösség”, amely az elkövetkező közel másfél évtizedben az erdélyi magyar irodalom meghatározó fóruma lett. A későbbi találkozók bő alkalmat kínáltak a komoly megbeszéléseknek éppúgy, mint „a jókedvnek, a jóízű beszélgetéseknek, a szórakozásnak”, az „önfelelt kikapcsolódást nyújtó kirándulások”-nak, a közösség elhunyt tagjairól való kegyeletes megemlékezéseknek.

Sas Péter kötetében külön fejezeteket szentel a marosvécsi találkozók két ki-emelkedő alakjának. Elsőként a házigazdának, báró Kemény Jánosnak. Életútja fontosabb állomásai bontakoznak ki előttünk, a korai irodalmi érdeklődés tanúsá-gai – az önképzőkori *Remény*, az *Előre* című lap indítása, a *Tizenegyek antológiá*-ban való szereplés –, amelyek, mondhatnánk, előrevetítették élete legfontosabb

vállalkozását: a marosvécsi írói parlament létrehozását, amelynek mindvégig há-zigazdája volt és maradt. Ennek révén „Marosvécsre egy bátor szellem és gondolat fészkelte be magát, mégpedig Európa-szerte a legsajátosabb vállalkozás, és egy kisebbség íróinak alakulata.” De nemcsak házigazdaként, hanem mecénásként is – díjak adományozásával, pályázatok kiírásával, a kolozsvári Thália Magyar Színház működésének támogatásával... „a grófi erdők közéleti átlényegülésének sajátos megnyilvánulásai” révén – beírta nevét az erdélyi művelődési és irodalmi életbe. Sőt ennél is közvetlenebb módon. „Nemcsak az ősök, hanem saját mun-kássága, elbeszélései és regényei jogán lett az erdélyi íróársadalom megbecsült és szeretett tagja. (...) Kemény János élete és munkássága bizonyítja, hogy az Erdélyi Helikon ragyogó planétájának egyik vezércsillagként világít az erdélyi magyar irodalom csillaghímes egén.”

A marosvécsi írói parlament háttérreljárának másik ikonikus alakja báró Borne-misza Elemérné Szilvássy Carola, az Erdélyi Helikon nagyasszonya. Életútjának ismertetése visszavezet bennünket a múlt század első felének kolozsvári irodalmi és társasági életébe, melynek egyik meghatározó személyisége lett, aki szerette a szépet, a művészetet, a színházat; számos művelődési, karitatív és egyházi intéz-ményben vállalt szerepet. Mint a marosvécsi találkozók háziasszonyainak egyi-ke „nagy örömmel vett részt a Kemény János vendégszerető kastélyában rende-zett író-találkozókon is”. „Az erdélyi íróársadalom nagy tisztelettel vette körül.” Ezt világítják meg Szántó György kedves szavai: „Sokszor idéztem emlékembe a marosvécsi szép napokat, amelynek lelke, most már tisztán látom, egyedül maga volt. Szeretetével, tapintatával, gondoskodásával, őszinteségével, érző, meleg szí-vével és tisztánlátásával úgy sugalmazott mindent, hogy a helikoni együttes azt nem is tudta, legfeljebb egynéhányan éreztük.” Személyiségét, lélekrajzát Bánffy Miklós regénytrilógiája őrzi, róla mintázta Milóth Adrienne alakját. Valóságos és regénybeli sorsában „talányos élet és erős személyiség összpontosult”.

A harmadik koncentrikus körbe az *Erdélyi Helikon* című lap indítása, működé-se tartozik. 1928-ban vetődik fel Marosvécsen a lapindítás gondolata, melynek ki-adását az ESZC Könyvkiadó Betéti Társaság vállalta és tartotta fenn mindvégig, 1944 szeptemberéig. Létrehozói körvonalazták annak irányultságát is: „teremtsünk orgánumot a politikai, vallási és világszemléleti elfogultságok felett álló tiszta iro-dalmi szellemnek. Legyen magyar folyóirat, ahol bármely érdekeltségű és bármely felfogású magyar író felszólalhat és együtt szólalhat meg, ha irodalmi szempont-ból művészt alkot.” Ennél líraibb töltetű célokat tűzött ki Kós Károly: „termelni akarjuk s közös birtokunkká tenni a lélek kenyérgabonáját, melynek magja Erdély földjébe és népei lelkébe örök időktől fogva elvetetett, munkálni Erdély jövődjét, mely a békességben, egymás megbecsülésében, a szeretetben és a munkában van”. Munkatárai közt a kor kiváló szervezői/szerkesztői, alkotó kvalitásokkal megáldott

írók/költők voltak: Bánffy Miklós, Kós Károly, Áprily Lajos, Kuncz Aladár, Kovács László. Észak-Erdély visszacsatolása új helyzetet teremtett, alkalmat a visszatekin-
tésre is, melyet Kovács László szavaival érzékeltetünk: „A tágabb haza helyett ott
volt a szülőföld, a lelkeket a szenvedélyes megtisztulás vágya, a magunk revíziója
ragadta meg, s élővé varázsolódott a múlt, beköltözött a jelenbe, majd annak szinte
ellenhatásaként megérkezett az élő erdélyi nép, a világon és az embereken átlátó,
kíváncsi és tiszta ember, akivel új életet érdemes teremteni.” Az 1940-es fordulat
után a lap új lendületet vett, a fiatalok sokaságát tömörítette maga köré, mégis egy
lett a sok közül, míg 1944 szeptemberében megszűnt. Értékelése azóta is vita tárgya.
Idézzünk egyet azok közül, akikről Sas Péter kötete is említést tesz. „Mit sugall hát
egy folyóirat neve? Az Erdélyi Helikoné mindenképp a nem-megosztást, a magas
értékkiválasztást: a magyarság, mint etnikum és szellem egységét és folytonosságát.
Rálátni a minden magyarokra, akárhol is élnek.”

A kiadó és a lap működtetői jól tudták, hogy azok létehez, meg- és fennmara-
dásához elengedhetetlenül szükséges az iránta tanúsított érdeklődés ébrentar-
tása. Evégett szervezték az irodalmi körutakat, melyek amolyan hangos újság-
ként szóltak a hallgatósághoz, amely több mint az írott szó. Milyen is? Bánffy
Miklós szerint „...ahogy ízebb a hegyoldalon termett alma, vadvirágokkal te-
leszórt havasi rét és keserűbb a zsálya, amely a sziklák rései közt terem.” 1927-
ben kettős céllal indultak útnak: a helikoni eszme megismertetése és előfizetők
gyűjtése végett. Erdélyi útjukon érintették Nagyváradot, Aradot, Temesvárt,
Marosvásárhelyet és még sok várost. Magyarországra három körúton léptek az
érdeklődők elé, Soprontól Nyíregyházaig, Szegedtől Miskolcig... Mi végett is?
Sas Péter szavai szerint: „Legfőbb céljuk ébren tartani az erdélyi magyar szó és
irodalom szeretetét, valamint azt a lelki kapcsolatot, amely az olvasókat velük
egységbe fűzte.” Milyen üzenetet hordoztak ezek a találkozók? A helikoni irodal-
mi eszmény lényegét: „Lehet az irodalom egészen népi és nemzeti, s ugyanakkor
európai is. A mi otthoni erdélyi irodalmunk valahogy ebben a kettősségben lett
gazdaggá. Úgy tudott európaivá lenni, hogy magyar sajátosságát hiánytalanul
megőrizte.” (Bánffy Miklós)

Adott e csodálatos kötetnek egy harmadik, dokumentációs korpusza is, amely
az előbb bemutatott három koncentrikus kör valamely részletére, vagy egészére
világít rá, mintegy kiegészítve, gazdagítva a róluk alkotott ismereteinket.

Ilyen a György Lajos és Benedek Elek közti ellentét, amely jelzi, hogy már a
kezdetekben is léteztek „szekértáborok”, amelyek egymásnak feszültek. Ilyen volt
egyfelől a nemzetben-kereszténységben gondolkodó, illetve a liberális társaságok-
ba tömörülő írók közösségi megosztottsága. A szembenállás negatív hatása/kö-
vetkezménye generálta, hogy jobban összezárjanak, minél világosabban dolgoz-
zák ki a maguk álláspontját.

A transzilvanizmus nem jelentett bezárkózást, nevében hordozta az erdélyi-
ség, az Erdélyt alkotó három nemzet sorsközösségének eszméjét. Az jelen volt az
ESZC-t, a marosvécsi írói parlamentet és az Erdélyi Helikon folyóiratot meghatá-
rozó/irányító elvek sorában. Az ESZC kiadványai sorában találunk németből és
románból fordított irodalmi műveket; a marosvécsi írói közösség számos alka-
lommal kereste és megtalálta a módját, hogy szász és román írókkal, találkozó-
kat, eszmecsereket szervezzon; az EH-ban tematikus számokban adtak ízelítőt az
erdélyi német és román irodalmi életéről, és viszont. A találkozók alkalmat adtak
arra is, hogy egymás gondolatait közvetítsék a másik nemzeti közösség felé. Íze-
lítőként ragadjunk ki néhányat, melyek mindmáig érvényes eszméket fogalmaztak
meg. Kemény János: „...a Helikon az összes erdélyi nemzetek végleges kulturális
békéjét és teremtő harmóniáját vallja programjának és eszközei egyedül az iro-
dalom tiszta fegyverei.” A szász Otto Folberth irodalmi tekintetben „az erdélyi
probléma megoldását az önálló államiság kialakításában vagy a teljes területi
és kulturális autonómia megadásban látó irányt képviselte”. A Siebenbürgisch
Deutsches Tageblatt vitát kezdeményezett az erdélyi lélekről. Miként értelmezte
azt a kor jeles román történésze, Nicolae Iorga? „A kedves mindnyájunknak any-
nyira szükséges és drága erdélyi lélek nem lehet elszigetelődési, tehát megpené-
szesedési és pusztulási jogcím, hanem igenis szünös-szüntelen ható és lüktető, a
kor minden egészséges áramlata felé nyitva álló erkölcsi elem”. E kapcsolatépítés
ígéretes gyümölcse volt Paul Chinezu monográfiája, amely „először adott össze-
foglalást a Trianon utáni erdélyi magyar irodalom és mozgalmi első évtizedéről”;
ugyanígy az ESZC által kiadott román és szász irodalmi fordításkötetek sora...
Sajnos, a történelem szekere nem a jó irányba fordult, a kapcsolatkeresés/építés a
politikába fulladt.

A szép és ígéretes irodalmi folyamatot megtörte az 1929/32-es gazdasági és mo-
rális válság, amely egyaránt érintette az ESZC helyzetét, a könyvkiadás és -ter-
jesztés folyamatosságát. Nem hagyta érintetlenül a helikoni írói közösséget sem.
Megjelentek az elégedetlenkedők, a „...magukat háttérbe szorítottan érző fiatal
nemzedék egy csoportnyi értelmiségije fellázadt és megpróbálta sorsát a saját ke-
zébe venni.” Fórumuk a kolozsvári főiskolások által 1930-ban indított lap, „a ro-
mániai új magyar nemzedék folyóirata”: *Erdélyi Fiatalok*. Ilyen volt az Ady Endre
Társaság, melynek tagjai az 1931-ben kiadott *Új arcvonal* antológiában sorakoz-
tak fel. Ezzel egy időben több író is kilépett a helikoni közösségből, az Erdélyi
Magyar Írói Rend megalakításával új csoportosulást hoztak létre, amely az ESZC
által elutasított könyvek megjelentetésével alternatív lehetőséget kívánt teremte-
ni. Mi vezetett ehhez az egységbontó szándékhoz? Az a gondolat, amely – Berde
Mária szavaival – számon kérte: „Hol vannak a kisebbségek életét kifejező iro-
dalmi alkotások?” Emellett ugyanő volt az, aki előbb a „vallani és vállalni” vitával

a megújulás igényét hirdette, amely számos író állásfoglalását vonta maga után, friss szellemet generálva az íróársadalom soraiban.

A világválság múltával, immár nyugodt szellemi légkörben került sor az ESZC tízéves jubileumára, a „megállást és visszatekintést parancsoló évforduló”-ra. A tízedik helikoni tanácskozáson Kós Károly az ESZC tevékenységéről adott számot; Dsida Jenő meleg hangú megemlékezésben idézte meg Kuncz Aladár emlékét, föl-téve a szónoki kérdést: „mit műveltünk gazdag örökségével?”; Kovács László, az EH hét évfolyama sikertörténetét értékelő számvetését lírai töltetű szavakkal zárta: „szövi a mindennapok sűrű és számlálhatatlan gondjai felett az erdélyi magyar néplélek ünneplő ruháját.”

Az ESZC kötetein és az EH hasábjain az írott szóhoz hozzá társul és vele szoros egységet alkotó társművészet: a képzőművészet, amely, a kiadványoknak sajátos jegyet nyújt. Ezt előbb is az ESZC-kiadványok sajátos jegyeket hordozó, mással összetéveszthetetlen – „ötvenhárom szerzőnek százhatvanhárom kötete” – művészi nyomdai kivitelezésben ölt testet. Ezzel együtt nyer jogot a könyvillusztráció/könyvgrafika, az ex librisek magas művészi foka. Ennek kezdeményezője, kiötlője Kós Károly volt, aki már a sztánai kiadványokban is oly magas művészi fokon művelte azt. Nevéhez kötődik a Barabás Miklós Céh létrehozása, amely a képzőművészeket tömörítette magába. Az ESZC és az EH „kiadványok külső megjelenítésében és belső illusztrációiban is Kós Károly tipográfusi-grafikusi nézetei érvényesültek”. Hozzá társultak, mögé felsorakoztak korának jeles alkotóművészei: Debreczeni László, Buday György, Bánffy Miklós, Demian Tassy, Gy. Szabó Béla... kiknek neve mindmáig ott él az erdélyi emlékezetben.

Az ünneplést követő évek újabb kihívást hoztak/jelentettek: az 1935–1939 közt felszikkasztó polémiát, amelyet a transzilvanizmus válsága és vitája címszó alatt tart számon az erdélyi magyar irodalomtörténet. Hangadó, a fiatal nemzedék vezéralakjai már a romániai valóságban szocializálódtak, irodalomszemléletük is változott. „erdélyiből romániaiá vált”. Az önálló erdélyi irodalomeszme helyett, annál tágabb fogalmi körben gondolkodtak: „Az erdélyi magyar irodalom sokat hangoztatott transzszilván jelszavai ellenére nem más, mint az összmagyar irodalom egyik provinciális elágazása.” Az új nemzedék egyik csoportja a Kolozsváron létrehozott, életre keltett *Hitel* köré csoportosult, egy másik, radikálisabb elveket vallók pedig a helikon eszméssel szemben kívánta döngölni a kapukat, az *Új erdélyi antológia* kötetben adott hangot hitvallásának: „a régi nemzedék fájdmát beszél, az új nemzedékből a fájdalom beszél”. Ezeknél is közvetlenebb szembenállásnak, útkeresésnek adott hangot Szemlér Ferenc *Jelszó vagy mítosz* című vitairata, amely belülről támadott, írása az *Erdélyi Helikon*ban jelent meg. A szerző szerint a transzilvanizmus „nem irodalmi, hanem politikai fogalom” – ezzel a lényegétől kívánta elszakítani, megfosztani azt. Kós Károly válasza a fo-

galom eredeti tartalmát idézi elénk: „az erdélyi írók öreg generációja számára a »transzszilvanizmus« bizony nem előre kitalált jelszó, hanem tradíció, történelmi tudat, akarat, reménység és mindenekfelett szilárd, megingathatatlan – hit. Hite annak, hogy a mi hazánk – Erdély. A mi földünk, a mi gyökerünk, a mi kikerülhetetlen sorsunk, amelyet nem mi választottunk, hanem amibe beleültetett és beleparancsolt az Úristen, bizonyára nem ok nélkül. Mi hiszünk abban, hogy az életünk rendeltetés, melyet szolgálnunk kell cselekedettel, kibúvás és mentség nélkül, spekuláció és alkuvás nélkül. Művészetünkkel is.” Ma is érvényesnek tekinthető hitvallás!

A viták nem rendítették, nem zavarták meg sem a marosvécsi találkozókat, sem az ESZC könyvkiadásának folytonosságát, amely az anyaországi támogatások – kiadókkal való együttműködés, baráti körök alakítása – révén töretlen maradt.

E szerves folyamat a bécsi döntést követően új helyzet elé került. Az íróársadalom az *Üdvözlégy, szabadság!* című antológiában fejezte ki örömét. Nyíró József nem hallgatta el, hogy „az egyik szemünk az örömtől, a másik a fájdalomtól sír”, hisz Erdély évezrednyi idő alatt formálódó egysége – a nagyhatalmak döntése, illetve cinkos hallgatása következtében, amolyan „fél impériumváltás” következményeként – megbomlott. Valami megszakadt. Vagy mégsem? Szentimrei Jenő szerint: „Az erdélyi szellem volt, van és lesz.” Tompa László a bekövetkezett változásról árnyaltabban nyilatkozott: „Testvérek vagyunk, de vonásaink – lelkiek és testiek – egymástól sokban különböznek.” Kós Károly, akárcsak húsz évvel előbb, ismét programot hirdetett: „...újra kell alakulnunk, új seregszemlét kell tartanunk, és módosítanunk kell irodalompolitikai és munkaprogramunkat legalább elméletben.” A helikoni közösség Marosvécsen, illetve Kolozsváron tanácskozott, kereste a folytatás új lehetőségeit – Bánffy Miklós szavaival – immár „a magyar irodalom töretlen kupolája alatt”. Eközben, velük párhuzamosan, Kolozsváron újabb fiatal írócsoport bontott zászlót, *Termés* címen saját folyóiratot indított útjára. Céljuk: „az egyetemes magyarság érdekeinek szolgálata és lappangó vagy eltemetett értékeinek felszínre hozása”. Még pontosabban: „az erdélyi magyarság, meggyőződésünk szerint csak tagja az egyetlen örök, megoszthatatlan magyar testnek, élete a magyar államiság keretein kívül számunkra elképzelhetetlen”. 1943-ban címmel „eszmetisztázó ankétot indítottak. Kós Károly a transzszilvanizmus eszméihez híven válaszolt: „Erdély tehát van és Erdély külön egység, természettől adott, változtathatatlan egyéniség.” Ennek a jegyében éltették tovább az ESZC-t és az Erdélyi Helikon lapot – amíg lehetett, amíg a hatalomra jutott hungarista mozgalom „tisztogató seprű”-je élni hagyta. Az ESZC, a helikoni közösség, az Erdélyi Helikon közel negyedszázados története végére az 1944 őszén Erdélyben újra visszatért román közigazgatás tett pontot. Jelképes fejfájára kiírhatjuk: „Hűség és szolgálat az erdélyi magyar nemzetiség irodalmában. *Gradus ad Parnassum*.”

Sas Péter *Epilógus* című záró fejezetben kívánja lezárni a kötetében megrajzolt három erdélyi szellemi erőter történetét, illetve jelzés formában utalni utóéletére, sorsára. Az indítás egy baljós hangulatú idézettel indul. Jancsó Elemér szerint „minden írótt visszavárnak, akik nem vádolhatók a fasizmusmal való kollaborálásban és készek az új idők új dalai szerint »részt venni az új arcú, realista célkitűzésű, a román–magyar testvériségért küzdő erdélyi demokrácia szellemi felépítésében« (...) ha megértik az új idők szavát és képesek lesznek írói tehetségüket az új eszmények szolgálatába állítani.” Szirénhangok voltak, hisz a valóságban, valamelyes kezdeti toleranciát követően, elhallgatás/elhallgattatás lett osztályrészük. Mi is lett/lehetett volna más sorsa az olyan íróknak, akik – egy körkérdésre válaszolva – az irodalomtól az „egyedül igaz” irodalmi tükröztetését várták (Kós Károly), vagy aki az internacionalizmus térhódításakor „az író nemzeti hivatásáról beszél”. (Bánffy Miklós) Az ötvenes években fölmerült az átértékelés, valamelyes értékkiválasztás kívánalma. Az *Utunk* hasábjain indított *Nézzünk hát szembe...* címmel kibontakozott vita nem hozott változást, elbukott, nem tudta áttörni a sematizmus, kommunista irodalompolitika falait. Nem hoztak szemléletváltást a hatvanas évek sem. Hosszú időnek kellett eltelnie ahhoz az elismerő és a lekicsinylő ellenvélemények/hozzászólások ütköztetésében eljussunk az elfogadás és a valós értékek szerinti megítélés idejébe/idejéhez. A monográfia írója Pomogáts Béla *Magyar irodalom Erdélyben* című szintézisét említi, melyben ily sorok olvashatók: a marosvécsi írói munkaközösség „a kor szülötte volt (...) az erdélyi magyar irodalom a marosvécsi írói parlament keretében szerveződött meg igazán a »hőskor« kísérletei és kudarcai után”; az *Erdélyi Helikon* folyóirat, Kuncz Aladár szerkesztése idején „a világnézeti frontok és politikai határok által megosztott magyar irodalom egységét kívánta szolgálni”. Ez a meglátás lényegében visszaigazolja Mikó Imre 1935-ben írott szavainak igazságát: „sikerült megvalósítaniuk a két világháború közti erdélyi magyar irodalom értékmentő és -teremtő megújítását.” Ma, mi is elmondhatjuk, Dsida Jenőnek a *Tarka-barka strófák* című verséből kiragadott sorokkal: „Tábornokzatok most is zengve ég, / honfoglaló, nagy írónemzedék! (...) A térképen kereszttel / jelölik majd, hol áll a vécsi vár / s tanítják: itt volt az erdélyi Keszthely”. E fényt és meleget árasztó tábornok és az azt éltező írónemzedék, Marosvécs emlékéit ápolta Marosi Ildikó több tanulmánykötete, az általa közzétett dokumentumgyűjtemény: *A Helikon és az Erdélyi szépművés Céh levelesládája (1924–1944)* című kötetei. Ezt ápolja és élteti Sas Péter több tanulmánya és jelen kötet is, amely – havasi pásztortűzek módjára – újra felszítja, felragyogtatja irodalmunk Keszthelyhez, Széphalomhoz hasonlítható fáklyalobogását.

A miként és hogyan kérdésre a kötetben oly bőséges *Függelék* révén kapunk választ. Dokumentumértéke minden tiszteletet és elismerést megérdemel. Csupán

utalásként soroljuk: *Az Erdélyi Helikon marosvécsi írói munkaközösség tagjainak névsora*, *Az Erdélyi Szépművés Céh íróinak kislexikona* (104 címszóval), *Az Erdélyi Szépművés Céh könyvsorozata* (1925–1944) (közel 200 címmel), a kötet megírásakor fölhasznált bibliográfiai adatokkal (238 tanulmány és kötet, 1010 lapalji jegyzet) gondos, elmélyült filológiai munkára utal. Az *Adattár* dokumentumok közlésével segít hozzá, hogy magunk is tájékozódhassunk a kötetben föltárt/megrajzolt koncentrikus körök háttéréről, belső életéről, tevékenységük, céljaik mibenlétéről – az ESZC indítását jelző felhívástól, az első marosvécsi találkozóra történt meghívástól az 1944 júniusáig terjedő bő gyümölcsöt termő időszakról, nem rejtve el azt a belső és külső küzdelmet, amelyet meg kellett vívniuk fennmaradásukért. Különös figyelmet érdemel a Helikon írói közösség 1942-es nyilatkozata. Az elmúltakról készített számadás visszatekint a kezdetekre, „a román uralom alá jutott magyar föld magyar művészeinek” szándékára: „célul tűzte ki és vállalta az erdélyi magyarság szellemi életének irányítását; a magyar léleknek és öntudatnak, a magyar életakaratnak és hivatástudatnak építését és erősítését”; a jelen vizsgálata válaszút elé állította őket: a megszűnés/felszámolódás vagy a közösségi munka folytatása – az utóbbit választották; ebből következett az új munka alapjainak megnevezése: „amiképpen az erdélyi magyarság élethitének és öntudatnak ápolása általános magyar érdek volt a múltban, még fokozottabban azzá kell válnia a jövőben”, erőt és hitet adva az egyéni alkotáshoz, erkölcsi törvényeink ápolásával folytatni „az alapvető emberi eszmények megbecsülését és szolgálatát”.

A kötetet gazdag képmelléklet zárja, amely élénk idézi azon helyeket/személyiségeket, amelyek/akik az erdélyi magyar irodalom ma is csodálatot kiváltó színterei, illetve alkotói voltak.

Értékelő sorainkat egészítsük ki a transzilvanizmus „utóéletével”. A háború utáni visszarendeződés kezdetén az erdélyi magyarság irányában reményt keltő pozitív gesztusok is történtek: A Bolyai Tudományegyetem létrehozása, a marosvásárhelyi Orvosi és Gyógyszerészeti Intézet megnyitása, intézményeink – Erdélyi Múzeum Egyesület, Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület... – működésének időleges tolerálása. De, amint a kommunista diktatúra berendezkedett, amint a Párizsi Szerződés „szentesítette” a trianoni határokat, jöttek a betiltások, felszámolások – köztük a Bolyai Tudományegyetem megszüntetése –, a magyarság reprezentatív személyiségei tevékenységének ellehetetlenítése, bebörtönzése.

Azonban, hatvan-hetven év magaslatáról visszatekintve, azt is meg kell látnunk, hogy a két világháború közt kialakult, létrejött és áldásos munkát végzett erők által elvetett mag, a zord politikai környezet ellenére, az elnyomó gépezet minden igrékezte dacára sem halt el.

A marosvécsi írói munkaközösséghez hasonló fórumról nem lehetett szó. A Romániai Magyar Írók Szövetsége tiszavirág-életű volt/maradt, mihamar beol-

vasztották a román írószövetségbe De annak létrehozói, tagjai irodalmi öröksége – *Romániai Magyar Írók* címszó alatt –, az Állami Irodalmi és Művészeti Kiadó révén, ha lassan is, ha megszüürve/csonkítva is, de visszaszivárgott a köztudatba. Nevük, életművük fényes csillagként ragyog Erdély égboltján. Az erdélyi magyar irodalom romániai magyar irodalom néven élt tovább, épp a kiadóvállalatok munkája révén építette újra önmagát. Ezzel egyenértékű törekvés volt a kiadó által 1961-ben indított, az ifjú alkotókat felfedező/bemutató *Forrás*-sorozat megjelentetése, amely, külön-külön és együttvéve is, új szellemiséget, új minőséget, új látásmódot hozott. Szerzőiből került ki a következő évtizedek íróinak derékhada. Az említett kiadóvállalat mellett említenünk kell a kolozsvári Dacia Könyvkiadót, amely az 1961-ben indított *Tanulók Könyvtára*-sorozattal szélesítette a diákság szellemi látóhatárát, helyet biztosított benne a klasszikus magyar irodalomnak, a két világháború közti és a kor erdélyi magyar irodalmának is.

A hatvanas évek második felének toleránsabb nemzetiségi politikája újabb szellemi frontokat nyitott: megindulhatott a Román Televízió magyar adása. Témánk tekintetében ennél is fontosabb volt a Kriterion Könyvkiadó létrehozása (1970). Az *Anyám könnyű álmot ígér* kezdő soraiban, az író édesanyjának a születendő naplójegyzetekkel szembeni elvárása: „igaz legyen” – akár jellegként is odaírható a Domokos Géza által vezetett kiadó ajtaja fölé. A fölöttük vizsla szemekkel, örködő szellemörök, szellemi perzekutorok sűrű szövésű rostája sem akadályozhatta meg, hogy ez az alkotó műhely „ahogy lehet, ameddig lehet” alapon betöltse szerepét a romániai magyarság szellemi szolgálatában.

Ezzel párhuzamosan kell szólnunk a múlt irodalmi öröksége feldolgozására, a jelen fejlődés erővonalainak megrajzolásra irányuló törekvésekről. A Szikszay Jenő, Ficzy Dénes, Kicsi Antal által különböző lapokban közölt irodalomtörténeti sorozatok, a Sőni Pál által írott kézikönyv – *A romániai magyar irodalom története* (1969) –, a Kántor Lajos és Láng Gusztáv összefoglaló munkája – *Romániai Magyar Irodalom 1944–1970* (1971), a Balogh Edgár szerkesztésében szárnyára bocsátott *Romániai Magyar Irodalmi Lexikon* (1981), mind szélesebbre tárta a megismerés kapuját.

Az 1989-es fordulat kiszabadította a szellemet a palackból. Az átütő erőt a Kriterion mellett/mögött felsorakozó kiadók jelentették, különösen sokat tettek az erdélyi szellemi/irodalmi örökség feltámasztásában. A kolozsvári Polis Bánffy Miklós és Reményik Sándor műveinek újra kiadásával...; az ugyanaz évben létrejött marosvásárhelyi Mentor Kiadó Wass Albert életművének kiadásával...; a Pallas–Akadémia Könyvkiadó figyelemre méltó sorozatok indításával, sokszínű tematikával gazdagította a könyvkiadást; a Hargita Megyei Tanács és a Hargita Kiadóhivatal száz kötetre tervezett Székely Könyvtár sorozata évszázadok örökségét ötvözi a jelenkori szerzők műveivel. Kántor Lajos és Láng Gusztáv is kiegészítette az évtizedek előtti kötetét – *Száz év kaland* (2018) –, immár a mögöttük maradt évszázad főbb fordulópontjaira, alkotóira utalva.

szíthette az évtizedek előtti kötetét – *Száz év kaland* (2018) –, immár a mögöttük maradt évszázad főbb fordulópontjaira, alkotóira utalva.

Ezzel párhuzamos erőteret képeznek a '90 után indult folyóiratok. Közülük, a túlélők mellett, a régió határain jóval túlmutató *Székelyföld* vált ismertebbé, amely Ferencz István és utódai vezérletével immár huszonöt éve „bírtja a várat”. Köztük említhetjük például a néhai Fejér László által indított zilahi *Hepehupa* című negyedéves irodalmi, művelődési, hagyományörző negyedéves folyóiratot és még sok más kiadványt, amelyek a szűkebb-tágabb tájháza értékeit mutatják fel.

Szellemi erőterek sorát gazdagítja az újraéledt Erdélyi Múzeum Egyesület, az Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület. Ernyőszervezetként katalizálják az erdélyi tudományos és művelődési életet, fölállalják nemzeti hagyományaink ápolását/védését. Hozzájuk sorolhatjuk az újra önállóvá vált anyanyelvi középiskoláinkat, melyek közül több jeles elődök nevét hordozva ápolja/építi/mélyíti a nemzeti tudatot. Hozzájuk soroljuk az Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetemet, a Partiumi Keresztény Egyetemet és minden más intézményt, melyben a magyar oktatási nyelv megmaradt vagy újraéledt.

Az olvasó a kötet címében és írásunkban is vissza-visszatérő szóval találkozhat: az erőter kifejezéssel. Az értelmező szótár szerinti jelentéstartalma: „a térnek az része, amelyben mágnes vagy valamely elektromos töltésű hatást fejt ki”. Általában fizikai jelenség fogalmi megjelölése. De miért is ne lehetne a szellemi életben is létező erőként értelmezni: magához vonzza, egyesíti, erősíti az egyformán, hasonlóan gondolkodókat?! Átvitt értelemben nyerhet oly tartalmat, amely a szellemi/irodalmi életben az analóg tartalom – a vonzerő – kibővül, mondhatnánk, ellentétpárjával, a kisugárzással társulva gazdagít, közösséget, tudatot formál, jövőt épít.

Ily erővel bírtak/bírnak azok szellemi erőterek, amelyről Sas Péter kötete ad számot, idézi meg, idézi élénk azok örök érvényű, múlhatatlan értékeit. Híven érzékeltetve, hogy van mód felülemelkedni a történelem mostoha döntésein, megőrizni önmagunkat a kedvezőtlen széljárások idején is, mindenkor.

(Kárpátia Kiadó, Köröstárkány – Balatonfőkajár, 2021)

Szilágyi Ferenc

Huszedik század

Ma sem tudjuk, hogy mivégre
űzött, vert a mézárszékre,
miért vonszolt a vérpadig
az a század,
a huszedik!?

Egyszer egy vad vihar támadt,
vitte mindkét nagyapámat;
egyiket az olasz frontra
rendelte a
talján kontra,

a másikat muszka szemek,
Galícia gyötörte meg.
Majd az antant serte-perte
szép hazánkat
széjjelverte.

Gyengék voltunk tán a hitben,
s hátat fordított az Isten?
Azt büntette, akit szeret,
más népeknek
adva teret?

Látva, hogy a magyar ásít,
boldoguljon most már más itt!
„Kevély népség, Pató Pálok,
rajtatok most
bosszút állok!

Ezer évig volt tiétek
e föld, s meg nem becsültétek!
Aki vérét másért ontja,
önmagára
nincsen gondja!”

Cifraszűr. A bajusz hetyke –
visszaütött, lám az egyke!
Elfogyott a magyar nemzet,
porontyot itt
csak más nemzett!

Soha nem zártuk le múltunk,
Trianonból sem tanultunk!
Fölösleges hezitálni,
talpra kéne
végre állni!

Mások sorsa azt tanítja,
a gyermek a jövő nyitja!
S ne éljünk panaszon, szitkon,
neveljük a
jóra! Itthon!

Merjünk magyarnak lenni?

A válasz egyszerű! A kérdést furcsállom!
Valóm megtagadni agyafúrt csúf álmom!
Magyarnak születünk, nem szégyen, nem érdem;
mi nem csúszunk-mászunk senki előtt térden!

Üdvözlöm önöket, mosziók, miszterek,
nincs bajom senkivel, mindenkit tisztellek!
A csóka csókát költ, a galamb galambot,
csak féleszű vállal vércsék közt kalandot!

A tyúkanyó pelyhes kiscsibéket ápol,
a fecskepár gólyát nem nevel fiából.
Népemhez hű vagyok, csupán a link leng ki,
hogy mi mássá váljunk, ne várja el senki!

Akié a föld, azé az ország (fametszet, é. n.)

Demeter József

Véső

„Félnek a szótól, ha igaz, s ha vádol:
félnek a papírra-rávésett lángtól,”
(Bari Károly)

Megállít az Igazság,
Miért hazudtál, kérdi.
Kórszakol a Hazugság.
Árnyékba fényt – mi vési.

Feketén, mért feketébb –
Az érem másik fele.
Győztesnél – ki vesztesebb?
Lángolj – szavak serege!

Székely János-i véset,
Fő csatát nyer, aki vesz.
Az írás sötét felén –
Református fénykereszt.

Melocco Miklós

„... a jellem maga az ember.”
(Márai Sándor)

A tehetség? Vagy van, vagy nincs.
Akár a pénz. Ég felé nőnek a fák, és!
Nem az égig, ugye... bár. A művészet –
Ily karakteres emberben – igen, ám!

Mért nem fokmérő minden
Művészen a jellem, drága Jó-
Istenem, miért. Ó, miért... Minő
példa-
Képtelenség – szószék a művészekért,

Oh, természet, emberi természet,
Miért fű a fű. A fa miért fa. A kő miért
Kő, hogyha egyszer majdan – úgyis kő
Kövön, és! Elölről minden. Ugyanígy?

A tehetség? Vagy van, vagy nincs.
Akár a pénz. Ég felé nőnek a fák, és!
Az életfák? A Melocco életfán,
Évgyűrűk alatt – csillag-szívgyökér.

*Kelt Ballószögön – szögről-végre, lám!
Szaturnusz évének Március idusán...*

Bertha Zoltán

„Karddal és lanttal”

A hetvenéves, Kossuth-díjas Vári Fábián László köszöntése

Ha van a kárpátaljai magyar sorsirodalomnak élő költő-legendája. Aki verseivel, erkölcsi tartásával, gyökeres nemzethűségével már diákkorában, a hatvanas évek második felében kiemelkedő jelenséggé vált. Az ember- és magyarpusztító kommunista diktatúra sötétjében a szellem jelzőfényeivel világítva meg a szenvedők keserű helyzetét. Történelmi hőseinket idézve, Balassit, Rákóczit, Mikest, a kurucokat, Petőfit – s a „rab” hazát, a „felnégyelt” hazát siratva a leveretésben, a bujdosásban, a megalázottságban. Részeseként a Kovács Vilmos vezérletével kibontakozó bátor ellenállásnak, az akkori legkitűnőbb fiatalokat tömörítő irodalmi, kisebbség- és polgárjogi szabadságküzdelmeknek. A tenyérnyi, töredék kárpátaljai hazácska magyar nemzeti közösségének megmentése, megtartása, felemelése ügyében. Megrendítő igazságérvénnyel tanúsítva és fejezve ki az elszakított nemzetrészek és a területi egységében meggyalázott integer összmagyarság együttes kínját és gyógyíthatatlan történelmi traumáját. És vállalva az ezért kiszabott hatalmi büntetéseket: a hetvenes évek elején a megtorló kicsapást az ungvári egyetemről, a besorozást a szovjet hadseregbe, s a további ezernyi kényszert, hányattatást, megpróbáltatást, hátrátételt. Hogy még önálló kötete sem jelenhetett meg a rendszerváltozásig.

Ha tehát van ma emblemikus, szülőföldjéhez feltétlenül ragaszkodó költő-fenomen, karizmatikus írástudói vezéregyéniség Kárpátalján: az Vári Fábián László. Aki olyan szerény, hogy szüntelenül elődeire és nemzedéktársaira mutat: Balla Gyulára, S. Benedek Andrásra, Fodor Gézára, Zselicki Józsefre, Dupka Györgyre, Nagy Zoltán Mihályra, Finta Évára, Füzesi Magdára. A vele egyívásúakra, akikkel együtt hadakoztak évtizedeken át – hősieken, „karddal és lanttal”, ugyanazért: az összetartozó magyarság megmaradásáért. A széttépettségben, a szétszóródásban („földfogyatkozás” évadán) is – a Kárpát-medencében és a nagyvilágban. Mégis-muszájjal, csak-azért-is daccal; Trianont még gyermekkori emlékeként is úgy emlegetve fel, hogy a helynévből már akkor is a „franciául kimondott tagadás” háromszoroságát hallotta ki.

S ha vele kapcsolatban a magam emlékeire gondolok: hetvenes évek, sárospataki diákkor, debreceni egyetem – és a folytatódó brutális nemzetsorvasztás idején is a lélekemelőn átélte öröme annak a sugárzó szellemiségnek, amely a legkiválóbb tanárok lényéből és törekvéseiből áradt szét, és ragadta magával minden tiltás, megfélemlítés, visszaszorítás ellenére az igaz értékekre szomjazó fiatalokat. Hogy

általuk az erőszak légkörében is túlulhatott a világ: retorziókat kockáztatva, de nyílt mód a határon túli magyarság kultúrája felé fordulni. Utazni ugyan Erdélybe is csak keserves határátkelésekkel, Kárpátaljára meg sehogyan sem lehetett. De amit az ottaniak hiteles irodalmi kultúráteremtésben megpróbáltak: annak a híre, s műveikből is néhány valahogyan mégis eljutott hozzánk. Méltatni őket persze a csonkaországban is szinte féllegális cselekedetnek számított. Ilyen körülmények között tanított (óráira olykor titkosrendőrök is ellátogattak) Debrecenben Görömbei András, aki a hatvanas évek végétől, Czine Mihály nyomdokába lépve kutatta elmélyülten a kisebbségi magyar irodalmakat, s hamarosan úttörő, nagyívű tanulmányokat készített az akkor induló kárpátaljai írógenerációról is, kiemelve „Vári Fábián László történelmi érzékenységű, gazdag képvilágú, sűrű szövésű” líráját – „átképzéletes, szerepvállaló” kifejezőmódját –, amelynek „fájdalmában is méltóság van és gondolati erő, erkölcsi bátorság”. S később is hangsúlyozva benne a népköltészeti tisztaság, a balladai, mitikus erőteljesség forma- és életérzés-alakító jelentőségét, s a sorsértelmező helytállás magasrendű etikai-esztétikai minőségét. S hogy ebben a versvilágban „egyszerre vagyunk otthon Ugo-csában és a Mindenség színe előtt.”

Penckófer János, aki két évtizede Görömbei András vezetésével védte meg a kárpátaljai magyar irodalom egészét áttekintő doktori értekezését a debreceni egyetemen, ezt szögezi le íróbarátja, a beregszászi főiskolán is tanártársa életművéről: „Vári Fábián László költészete a magyarság világképének és önismeretének több alapvető értékét tudatosítja. Az elődök felmérhetetlen gazdagságú tapasztalataiból válogat és azokat a mítoszok, mondák, népdalok, népballadák, népmesék, hiedelmek színeivel örökíti meg”; „ereje a történelmi idők rendkívüli távlatából tevődik össze, ereje gondolati függetlenség, ereje költői hatalom.” Átfogó portrétanulmányában a szintén Görömbei-tanítvány Elek Tibor így fogalmaz róla: „költészete az ősi, mitikus egyéni és közösségi léttapasztalatoktól a legmodernebb valóságelemekből is építkező apokaliptikus vízióig ívelően keresi a személyiséget és a közösséget korunkban egyaránt megtart(hat)ó erőket.” S a megint Görömbei-tanítvány Papp Endre – aki pedig életmű-monográfiát készített róla 2016-ban – ugyancsak megállapítja, hogy számára „a múlt a nemzeti história, a rebellis, a forradalmas magyar történelem példatára is”, s egyben a legázolt, elűzött, menekülő szabadságharcos hősök sorsvállalásáé; a felmutatott sorsminták „az egész nemzeti közösség szenvedéstörténetét” hordozzák. „Ha próbatétel is, állom!// Könnyebb tán csodára várni,/ Mint kivont kardok közt állni?” – kiáltja ő maga (1992-es gyűjteményes verseskönyvének címadó darabjában). Vagy az erdélyi-székelőföldi költőtársat szólítva („mert Farkas Árpádként beszéltem”) hirdeti szinte igei szentenciával és autentikus személyességgel, hogy: „E földről én el nem futhatok”. Hiszen „szent a föld” s a „magasba menekült Haza!” Lélekisztító

erőfeszítései a Kárpát-haza minden táján összeszövetkező nemzet- és nemzedékutadatos lírikusok morális közösségébe emelték őt. Az Utassy József, Kiss Benedek, Mezey Katalin, Oláh János, Kovács István, Péntek Imre és a többiek fémjelezte Kilencek költőcsoport már 1983-ban díjjal tüntette ki őt. A szellemi önvédelem erkölcsi, a feltétlen haza- és hagyományszeretet érzelmi fonalai, a bajvívó sorskölteszet művészi s a hitet és az összetartozást szilárdító személyes, emberi, baráti szálak tehát mind-mind csodálatosan összeértek. Nagy Gáspár, Antall István, Ilia Mihály, Márkus Béla, Szakolczay Lajos, Vasy Géza, Jánosi Zoltán, Nagy Gábor, Pécsi Györgyi, Ekler Andrea, Oláh András, Léka Géza, Iancu Laura, Kozma László... – még csupán néhányukra utalva azon sokak közül, akik érdemben méltatták munkásságát.

És azóta? A magyar önazonosság veszélyeztetettségének és fenyegetettségének véget nem érő folyamatában: egymásra támaszkodva küzdünk tovább. Vári Fábián László küldetése ma is aktuális: menteni a magyar lelkeket és értékeket. A mindenesi szolgálat és misszió elhivatottságával, elszántságával. Amikor Beregszásztól Budapestig, Debrecenről Egerig, Tokajtól Székesfehérvárig, Veszprémtől Gyuláig, Berekfürdőtől Nyíregyházáig a megmaradt és elszakított területeken, a számtalan irodalmi rendezvényen, konferencián, írótáborban oly sokszor és sokfelé megfordulunk mindazok, akik együtt és vállvetve igyekezünk eszményeinket terjeszteni: Vári Fábián László, Kárpátalja kortárs klasszikusa mindenütt és mindenkor megnyugtató példával jár elől. Hogy van még, aki rendíthetetlen őrző tud lenni a strázsán, aki még nevében is a várvédő és identitásóvó vitézség erényét hordozza: lakhelyétől, a bereg-vidéki, tiszaháti Mezőváritól (S. Benedek András tanácsára) átvett „Vári” írói előnévvel is sugalmazva, sőt demonstrálva a kitartás, a tántoríthatatlan kötődés, a vigyázó végvári honvédelem mintaállító etikáját.

S most szívből köszöntjük őt: a jelképes időpontban, március idusán született, most hetvenéves költő, prózaíró, regényíró, esszéista, műfordító, közíró, egyházi, közéleti vezető, szerkesztő, irodalom- és kultúraszervező, balladagyűjtő és -kutató, néprajztudós, tanár Vári Fábián Lászlót! Szívből gratulálva a frissen, éppen ebben az évben, 2021. március 15-én elnyert kitüntetéséhez: Kossuth-díjához is! És kívánjuk, hogy adjon neki az Isten sok erőt – alkotó élete és műve mindnyájunkat gazdagító töretlen folytatásához!

Csatáné Bartha Irénke

Ábelek panaszával siettél Istenhez

(Farkas Árpádra emlékezve)

Olvad a hó, zajlik a jég,
kis pocolyákba toccsan a fény,
pedig boldogan időzne még,
hóvirágokra csillantva örömet...
A Hargitán hideg szél fúj, az ég sötét,
gyászhired koppan lelkünk ereszen,
a harangszó hirdeti jó pásztorunk „elmentét,”
s már fagyos föld nehezülni szíved fölél...
A soron következő vajon ki lehet,
hogyan halál üljön tort az ember méltósága felett?...

Utolsó sóhaj, ima, búcsúzó könnyek,
lehanyatlak a pásztorbottal kezéd,
keserű árvaságra jutottunk Nélküled!
De én még őrööm azt a dacos
homlokod mögötti képet,
az egyetemistáról, a hajdani szépet,
mikor lelkedben kis rőzsedalok égtek.
Őseid erejével hitted és elhittetted:
még minden sikerülhet, ha erős a hited,
csak tartson ki az a láz s az éltető fények.

De elapadt a remény éltető ereje,
az eltorzított lelkek és vidékek
ijesztő képe megdermesztett,
ahogy egyre jobban beszűkültek
a gyűlölet szögesdrótjaival bekerített
emberi jogok, magyar életterek!...
Te jó pásztorként óvtál, odafigyeltél
virágokra, fákra, cseperedő lélekrügyekre,
és isteni varázslattal, ősakarattal, hittel,
fegyelmességgel megpróbáltad a lehetetlent:
hogyan ezt a kemény, komor valóságot
elfogadhatóbbá, szebbé, élhetőbbé tedd!

Ne feledd!

Könnyel áztatott vidékek,
hűségre tanítottak téged,
mert ez a táj annyi
vérrel megszentelve,
a Te földed,
örökölt boldogságod
és keserved.

Csak az égbe törő torony
harangszavát ne feledd el,
se az ostor csattogást,
ahogy hajnalban szántani
indult Apád,
s a Napot segítségnek
feje fölé tűzte.

Csak az imát ne feledd el,
amibe megkapaszkodott Anyád,
és tartsd jó emlékezetedben
a gyermekkorod tenyerében
féltőn melengetett madár dalát.

Csak a csodák bűvöletét ne feledd el,
mit rád testált hitük ereje,
s ahogy sólyom szárnyon
repülni tanítottak.
Mára már égi ösvényeken járnak,
és oltalmazójuk lett a Csend.

Fényre tárt dalaim

Dalom a szíveknek fényesség
és madár-melegű fészek,
virágzó hársfa-illat lengi be,
vacsorák meghitt békéje,
fiatal anyák bölcsőringató éneke,
harangszavas nyugodt álmú béke,
s hálaadó ima összekulcsolt kézben.

Értek mindent: magasságot, mélységet,
magamban hordom mind a képeket,
az örömöket, a félelmet, a jalkiáltást,
amit rímeimben görgetek tovább.
Hallom a zúgó folyókat,
a cserfes csermelyeket,
szeretetből tornyokat emelek.

Hitemmel megkérgesedett szíveket melengetek,
dalaimba szövöm a virágot, a fát, a hegyeket,
a dombot, az ösvényeket, ahogy körülölelek,
dalomban hazatalál az elkóborolt katicabogár, lepke,
egy magányos sirály, egy megvillanó fecske,
karját tárja a hullámozó tenger s az ég kék végtelenje.

Nekem dalol a hegy, a forrás, a kő,
rímeimben lüktet, ami megérinti lelkemet,
s szívemre pecsétel örök vízjeleket.
Nélkülük az életem üres lenne, árva,
nem lobogna bennem tiszta tüzek lángja,
csak pislákolnék, mint botorkáló lámpa.

Fényre tárt dalaimból, rímek ritmusából,
összeáll az otthon, a közel és a távol,
a múlt, a jelen, s minden, ami rólunk szól...

Mózes Huba

Zarándoklatok útvonalán

Egerbe – a Dsida Jenő-zarándokhelyet építő Lisztóczy Lászlónak, 80. születésnapján

Dsida Jenő 1933 májusában Firenzétől Rómán át Velencéig bejárt, riportsorozatban és riportkönyvben megörökített zarándokútját 1932 novemberében egy másik, riportsorozatból és szeretteihez írott levelekből ismert, észak-erdélyi és moldovai „zarándoklat” előzte meg, amelynek kapcsán a fiatal költő neve – meglátjuk majd, hogyan – a zarándokok védelmezőjeként is számon tartott Ægidius (franciául Saint Gilles, olaszul Sant'Egidio, magyarul Szent Egyed) nevével is összefüggésbe hozható.

Az egyetemi tanulmányait elhanyagoló költő 1932 őszén megkapja katonai behívóját, amellyel szülővárosa, Szatmárnémeti hadkiegészítőjénél kell jelentkeznie. 1932. november 3-án indul Szatmárra, ahol közlik vele, hogy katonai szolgálatát a moldovai Fálticeni-ben kell teljesítenie. Szatmárról öt átszállással – Apahida, Székelykocsárd, Madéfalva, Adjud, Dolhasca – 1932. november 6-án érkezik Fálticeni-be. Az ezred orvos-kapitánya szívbetegségére való tekintettel felmentését javasolja, s Romanba küldi felülvizsgálatra. 1932. november 11-én indul, s két átszállással – Dolhasca, Pașcani – érkezik Romanba, ahol a katonai kórház orvos-ezredese jóváhagyja a javaslatot, s újabb felülvizsgálatra Iași-ba küldi. 1932. november 14-én visszatér Fálticeni-be, ahonnan 1932. november 18-án ugyancsak két átszállással – Dolhasca, Pașcani – Iași-ba utazik. A iași-i hadtestparancsnokság orvos-generálisa megerősíti felmentését a katonai szolgálat alól. A költő 1932. november 21-én indul Fálticeni-ből, s hét(!) átszállással – Dolhasca, Dărmănești, Dornavatra, Dornișoara, Borgóprund, Beszterce, Dés – 1932. november 22-én, harminchat órás vonatozás után érkezik Kolozsvárra.

Közel háromhetes hányattatásairól írott riportsorozatának van egy részlete, amely moldovai csángó katonatársairól szól:

„Fálticeni-i tartózkodásom alatt sok csángó fiúval találkoztam, meglepett, milyen nagyszerűen, tisztán beszélnek magyarul. Kiejtésük tökéletes, szókincsük kifogástalan.

– Nálunk, tetszik tudni, kicsit másképpen beszélnek magyarul. De itt az erdélyiektől mind megtanultunk erdélyiesen beszélni – magyarázta az egyik.

Majd hozzátette:

– Otthon eleinte csúfolnak minket »furcsa« beszédünk miatt, mikor hazamegyünk, de aztán megszokják... Most már kezdenek a faluban is így beszélni...

Szelíd, csöndes, jó fiúk a csángó katonák. Öntudatosan vallják magukat magyaroknak. S a katonai szolgálat ideje alatt valóban megtanulnak magyarul valamennyien...”

A csángó fiatalokkal közelebbről is megismerkedő költő bizonyára tudta, hogy az országrész számos településének nem véletlenül van magyar neve is. Azt azonban feltehetően nem tudta, hogy a Madéfalváról Moldovába közlekedő vonat végállomásának Adjud neve a Szent Egyed patrocíniumból alakult Egyedhalma változata. Ha ugyanis tudta volna, akkor valamelyik riportjában alighanem szót ejtett volna arról is, hogy az északabbra fekvő, római katolikusok alapította Adjudeni falu eredeti neve hasonlóképpen Egyedfalva, Egyedfalvát pedig az Adjudeni név továbbalakulásával – Dzsidadfalvának is nevezik.

Külön érdekesség, hogy a mekkai zarándoklatok útvonalán elhelyezkedő nagy szaúd-arábiai kikötőváros neve magyar átírásban Dzsidda.

Amalfi útja (Visioni d'Italia-sorozat, fametszet, 1930)

Káliz Sajtos József Felöntöttek a garatra...

...már hetvenegy éve engem is.
S ahogy telnek az évek, látom:
az örökkön izgó-mozgó sejtjeim
(mint malomkövek a búzamagot)
a csalárd Idő lassacsán felőrli.

Beteg szívem

I.
Beteg a szívem
– mint a diófám,
minek fele-harmada
férgenek odva –
benne az élet bármikor
örökre elaludna.

II.
Vissza-visszatér
diófámra a fakopács.
Szívem beteg ágát
a 'mindenség harkálya'
csőrével naponta
éppen így szurkálja.

Az írás

... önkéntes gályapad:
ideget, erőt felőröl.
S bár néha a szél hajóddal elragad,
röpülsz, szinte szeled a hullámsorokat. –

Ám egyszer csak kiderül,
forgószele játszott veled:
jártál körbe a bolondok útján,
és ugyanott vagy, ahonnan elindultál...

Vállald a sorsod

*„Te mondd, ahogy Isten
adta mondanod...”
(Arany János)*

Ha reccsen is az állkapocs,
és koponyád csonthéjazata
már-már szétszakad,
úgy dübög, pulzál
benne az agyvelő –
hirdesd az ígét, állj elő!

Akit az ég is elsirat

Petőfi emlékére

„Amiért égtem, küzdöttem,
mi marad abból?”
„S a lemenő nap hol van, hol?”

A felhők mögül
– s a szemére boruló
homályon – már
csak egy vékony
fénynyaláb hatol át...

Aztán egyszerre
bealkonyul,
és kövér cseppekben
máris esni kezd.
Mintha tudná az ég:
nemcsak a hű katonát
– a legnagyobb költők egyikét –
veszti el itt a világ.

Töprengés

Hol van Balassi, Zrínyi,
Petőfi kardjának csorba éle?
Valahol a föld emészti?

S a jó vitézi rezolúció, elszántság
a magyarban él-e? él-e?!

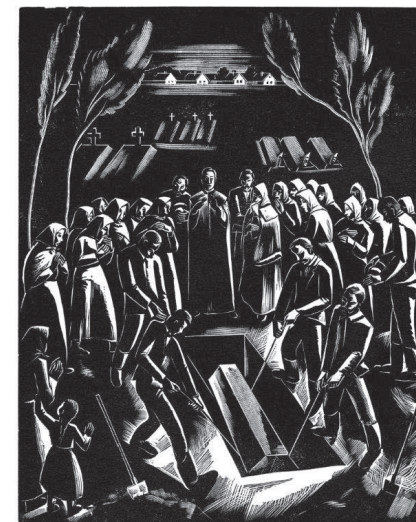
Megfáradt szülőházam

Lassan olyanná leszel, hazám,
mint mikor három család
civakodott éjjel-nappal
egy szűkre szabott házban;

sosem voltak egy akaraton,
a másikat nem hagyták békén:
pörben teltek nappalok, estek...
Semmiségeken egymásnak estek. –

Ma is ezt látjuk – nagyban,
a szülőföld széthull darabokra!...
Megöl e sok százados kórság,
a széthúzás!... Ébredj, kis haza:

Te, többosztatú Magyarország!

*Temetés
(Parasztok-sorozat, fametszet, 1936)*

Kocsis Klára

A vén cigány, még egyszer

Lábakhoz nem szoktam.
Kezeket nem kérek.
Csöndemben figyelő farkasok
heverésznek.

Hűdött közösség hűt.
Parázssal teli a párna.
Nincs város, mely még szelíden
visszavárna.

Templomunk kiégve.
Madarunk a porban.
Lesz még egyszer... Kuss, cigány,
itt minden jól van.

Halott asszony gyermekével (olaj, farost, é. n.)

Szimultán

És akkor megindultak a gleccserek,
zsíros korom hullott a városokra.
(Én Orfeuszként loholtam utánad,
hétszer árva, halott nő,
míg bűdös szájjal testedért nyűszített,
sarkadban koholt a kan idő.)

Liliomot csókoltál rám egykor,
most véred még meleg az ávosok kezén.
(Bámulom komoran, mit locsog
az ólmos folyó a híd alatt:
késdöfés, könnycsepp vagy hulló szirom
a megállított pillanat?)

Míg örült liftje rohan velünk a föld alá,
Isten üzen: él, szeret és szomorú.
(Holtak kószálnak az utcán, téren,
ahol jártunk, fogják a kezem.
Intek nekik, ők visszaintenek.
Élek még, vagy csupán emlékezem?)

Kütyü

mit pizsmog itt ez az elektroszmog
tupírfésűjével idegeimet mért tarajozza
álmomba belelő vigyorogva kiveri fogam
fonalára pofátlanul felfűzi
takaróm tüzesíti párnám felszikkrazza
hajam égnek mereszti bizsergető villámaival
belemászik májamba tangózik lépemen
kóstolgatja fülem-orrom-szemem
ereimen bendzsózik tudóm sóhajtattja
nem szíves ám szurkás gonosz és szívtelen
kajánul nézi éjjel hányszor támolyogsz ki vizelni
míg a fürdőszobakötélen égnek merednek
pimasz elektrosokkjától a kimosott zoknik
vizes talpuk összetéve könyörögnek
Szent Elektromosz elszabadult gyilkos kölkének
szűnj meg végre szigetelődj szemét szmog-erő
életembe lakásomba orvul betörő

Jaj a szigeteknek!

Aphrodité és citromok kedvelt gyermeke, sírj most,
tűnnek a békeidők. Korfu, Rodosz vize, földje
Afrika, Ázsia álutazóinak birtoka immár,
kultúrádtól ez végleg messzetaszít.

Muskátli

Pusztai ablakok ékítője, te égi virágú,
életörömmel igézi magyar keserű napomat,
örzi rövidre szabott sáros földi utam.
Magyar paraszt védőszentje, illatod póri,
telt husu szépség, nem kell Mister, nyegle ficsúr.

Németh István Péter

Az én múzeumom (VIII–XIV.)

VIII–IX.

Egon Schiele modell-erdeje

Rúzsozott mellbimbók a rügyek,
fesző szirmok bíborlanak ugyanúgy,
derékig húzzák föl fekete harisnyájuk
az ázott fák, avar rejti gyöngyház körmüket.

Égre emelik szélben ágbogas karjaik,
hónaljuk a legfinomabb moha itt,
hullámzó köldök-odúkból esőcsöpp vakít.

Egon Schiele: Erdei áhítat

Terebélyes erdei fák. Egyik sem susog
mint görcsbe rándultan vékonyka lány-ciprusok.
Bár vasszögek ütötték derekuk át,
lombtalanul is takarják csak a Golgotát.

Amit minden kép harsány színekkel hadarna
Róla el ismét, Vele újra fölaggatva.
Sünöcske gurul, koponyám, nyirkos avarba.

X.

Friedensreich Hundertwasser: A nagy út (1955)

Két pont között az egyenes a legrövidebb
s labirintuson vezet a leghosszabb út át:
sikátoronként járd a lagúnák városát
míg Szent Márk terén eléd galamb tipeg.

A zuhanó angyal törvényt sem törvén
spirálban csak a tenger csöndjén –
fosziliába kövült sikolyörvény.

XI.

Tettemanti Béla bestáriumából

Akárha hal, akárha
madárka.
Lám, az uszonya is.
És megvan a szárnya.

Föld fölött, Hold alatt
tojás-fehérség-e
ott, avagy
fészkének nincs alja?

Csak nem a nagy
vizekbe alászállva
merül vesszőkből
szépen font varsa?

XII.

(Gustav Klimt szellemének)

Alkony-aranyban úszik az őszi városka,
mintha a nyárban ellobbant ezerjófűvek
gyúlnának újra Diszel felé sorra,
Kis-tóban halak úgy aranyozzák pénzüket,
a Nagy-tó minden szökőkút-sugara pedig
kibomló hajadból a Napért irigykedik,
s ha Pallasz Athénéé látna most minket,
ölthetné e felfénylő békalencse-inget.
Vonat kigyózik túl a Szent György-hegyen,
rőten, akárha futórózsák, a sínek izzanak,
s Te a Vasudvar előtt is fogod kezem
míg ámuljuk a kovácsolt akantuszokat.
Malom csikordul bele az álmomba.
Elúszom könnyű kendődbe gyolcsolódva.

XIII.

Levélsorok Rezes Molnár Lajos diszeli szobrára

Fent Csobánc várkapuján látni át,
lent a kocsmaudvartól jobbra
háborús baka bronzszobra,
rézsút alkonyfény cirmolja sisakját;

a kerítésen belül fagyal-bokor-sor,
patak felől diófák és három éger
köti össze a kaszált rétet az éggel,
X-lábú asztalon apadó habu korsóm;

virítnak télire még be nem vitt leánderek,
öregek bagófüstjében legutóbb nyitott
(megőszült kutya mellett) szál rózsza is ott,
hozzájuk mindig szaladoz pár gyerek;

vicces szobor – cementből formált figura
csizmája süvegje Diána istennőé akárha –
az udvar közepén, nyolcszögű tálka
tartja a potykát, amin lovagol törpe fiúka.

A kopoltyúk alatti uszonyokra
helyezi talpát, mintha csak motorozna,
ingét feltúrva kezével hátrakulcsolt, na,
így kormányoz a ponty farkánál fogva.

Hiába vigyázza moccanatlan komoly a
néptelen buszmegállót a bronzkatona,
föl kell, hogy nevessek, hiányod annyira csiklandoz,
Még közelebb húzódok e manónyi Arionhoz.

XIV.

Szász Endre: Arion

„Míg megvolt hajó és meg árbockosár,
szét kellett volna néznem, honnan
a földrés, magzatvíz s merre sodor ár,
amiben hol úsztam, hol fuldokoltam.

Mióta nagyobb kínok nélkül, kapaszkodva
irgalmas delfinuszonyokba,
tarthatok, csak perzselt vállamra szárad a só,
ám testemre éjjel egész tenger a takaró.

Közel lehet a föld már, mert mialatt
fogaim közé vettem volna újra
e szétázott versemet, körém fújt a

szél egy nagy csapat katicabogarat.
Vércsöppökként vigyétek, ráncos ujjbegyeim,
Őket előre! Hátra, te, rím!”

Lovak (fámetszet, 1928)

H. Hadabás Ildikó

Gyermekkori báméshkodások

1.

Vad volt a kertünk és buja,
forró nyár csókoltá édessé
vörös-kék ringlóinkat, miknek
kicsorduló mézét a részeg bogarak
habzsolták, s a hangyabolyok
lakói még az őszi borzongásban
is elaléltek, amikor pici szájukat
megnyalintva visszaemlékeztek
a mámoros csodára.

Lepkék lebegtek almafaínik
folyó fölé benyúló ágain,
s színük száza fel-fellibbent,
ha a sodró víz habzó csöppjei
szárnyukra dobta föl magát.

A hosszú kert táncoló
kerítés-léceit bab-folyandárok
döntötték erre-arra,
s léhegyeiken olykor zöld szemű
bogarak aludtak alétan. Akkoriban
minden nyár izzó meleg volt,
s ha az ég zápora olykor
megpaskolta a tarackos fű futó porát,
ezüstté változott a letotyanó
gyümölcs, s tűhegynyi fénné
virágoztak a bokrok és gyomok.

A pillanatnyi ájulás utáni csöndben
kertünk alatt
a jéghideg folyó sodrásán
viháncoló teknő-hajók úsztak el
a mormoló malmok felé, ahol a
gyerek-vágyak napestig nézték,

hallgatták volna gyors forgását
a kerekeknek, garatba ömlő
búzaszemek mélybe zuhanó
roppanásait.

Az évszakok mind csak rám
várakoztak, amíg a kertkapu
kilincsét fogta tenyerem,
s behúnyt szememben elrejtetted
a Minden!
E gyermeki kábulatban,
– *az ördög éppen verte feleségét* –
a langy eső szikrázta fénysugárban,
orvul és fájdalmasan sejlett fel
az örök nyár végessége!

2.

Kavicsok koppantak
tenyeremből-tenyerembe.
A felhők ezüst habbá törték
a bukdácsoló patak vizében,
s az idő mosta kövek fehérjére
a bodzafa árnya lassan rávetült.

A kis kavicsban ezer évnyi idő –
fehér cukorka, selyme még sincs –
a *kenyéren lépdelő lány*
víz alatti kőpárnája felfénylik,
folyandár haján kavicsok
gyűlnek, s ezüst könnyük
pereg a sugarakban,
hallom fényben elporló sóhajuk.

Az óra mutatója kattán –
tenyeremből tenyerembe
homok folyik. Időtlen létben
észrevétlen fényesedik
márvánnyá, halott emlékké,
a gyermekkori mozdulat
csigaházat őrző világa,
és a szavak ős-bizalmat
erősítő jelentése
a reggel és az este közt!

3.

A domb alatt holtak aludtak,
katonásan, egymásra rakva,
templomba menet rájuk léptem,
földdel az arcuk betakarva –
így láttam őket, elborzadva.

A gyerekek a hőésben
vígán csusszantak le a dombról,
én vágyakoztam – s megrettenve,
a szánkójukra dehogy ültem,
arra gondoltam: feltámadnak...!

Szent Sebestyén, ha jött az este,
mindhez lehajolt, s megcsókoltá,
majd visszatért az oltárképre,
a domb tetői kis templomba,
a gonoszoktól ostromolva.

Gyermek szívemmel Istent kértem,
hiszen ő mindent megtehetne –
az oltárkép egy kis kockáját
emlékeimben lemeszelje,
álmaimba be ne eressze!

Tavasszal apró százszorszépek
szárát fogták a régen holtak,
s a pestisjárvány keresztjénél
néma neveik felragyogtak,
mementóul, hogy ők is voltak!

Méta. Egy itáliai tengerparton (famestszet, 1929)

Kerék Imre Őszike

*Arany János és Weöres Sándor
szellemének*

Fénylik az ég csillagmíriádja,
Emberi szem soha át nem látja,
ha rajtuk szerte kalandoz:
kevés hozzá a szemmérték,
a tekintet csak egy részét
foghatja be ahhoz.

Közöttük forog a Föld pörögve;
virág nyit, eső, hó hull a rögre,
újszülött sír, vénnek hálnak,
s e világot véges végig
kizsarolják, föleméztik
burjánzó hatalmak.

Félszáz évig ha jut a Kaszásnak,
úgy elhordja, mintha gabonánkat:
asztagokat halmoz össze,
sürgölődik egyre-másra
szekerekre fölviázva,
már kékbe kötve.

Ó temető, borongós ég alja,
tompán kondul a falu harangja.
Görbe kőszent posztol állva
köntöse fagyottan leng-lóg,
s oly üres a tarisznyája,
mint az ónszín mennybolt.

Parafrázis egy Ronsard-szonettre

Mint az őzbak, kikeletkor, ha már
hókupacok olvadoznak a földben,
pirkadattal erdejéből kiszökken,
oda, hol zsebéből levelet talál;

hol acsargó kopók veszélye nem
űzi tova a hegyen és völgyben,
megbújó, tavacsát átúszva közben,
s ugrálva, iramodva féktelen.

Csapda, vagy új kedvét még nem igázza,
csak akkor hőköl meg, ha eltalálja
orv nyilvessző, vérével ékszeres.

Így tavaszünnepe élvezve, én sem
sejtettem, hogy váratlan egy sötét szem
hegyes nyilával csontomig sebez.

Mintha emelne, vinne

A tarlót ősze pára lepi,
gyászfekete varjak szőrcsuhás
özöne hullámozva rebben.
Arany évszakunk véget ért. Ne bánd!
Miért pereg novemberi
zúzmara a szemedben?
Mintha két más-más
bolygóról idetévedt
idegen, kémlelően
nézzük egymást
s hallgatagon,
mintha szótlanságra ítélve.
De ne félj, tavasz jön a télre,
virágos ággal, fésző tulipánttal
május köszönt ránk,
sugaras előleg a nyárból.
Majd csengős kiscsikó ficáncol,
a kutya friss füvet harapdál.
Véneket, ifjakat, minden élő
erőre és kedvre kaptat a Nap már.
S vasárnapok virradtán
öltözünk fehér ingbe,
s mintha hősín kócsagok szárnya
emelne, vinne
rózsafelhők felé közelítve,
föl, föl a gyöngykék magasságba.

Dante

Ravenna, 1321

Száműzöttként, Ravenna, befogadtál,
kenyeret adtál, megvédve goromba
intrikáktól. – Firenze, messze vagy már;
de áldott neved mormolom naponta
és átkom is, földiánsra hajolva
égő szemem, ha reád visszareved:
látlak-e még s örök Beatricémet?

Olasz város (fametszet, 1929)

Domonkos László

Hajnal Tímea körül

A rossz testtartására figyelt föl, ahogyan a sok üléstől észrevehetően görnyedt háttal és kissé előreszegett fejjel, nagy léptekkel elhaladt a folyosón, úgy látta, ingerlően hosszú és formás combokkal, hasonlóképpen hosszú derékkal, arányos, szép, telt almamellekkel. Soha nem nézett se jobbra, se balra, láthatólag gondosan ügyelt arra, hogy szigorúan hivatalosan és minden, mégoly apró huncutkodástól mentesen haladjon – siessen! – végig a többnyire nyitott ajtók előtt a konyha vagy a vécék felé, netán át a másik épületbe és vissza. Többnyire egybeszabott, jóindulattal akár mininek is nevezhető fekete vagy igen sötét ruhában, ami kellőképpen ki is emelt a világon mindent, amit csak ki kellett emelnie nyaktól lefelé. György úgy látta, olyan volt az időnként az ajtó előtt elsuhanó jelenés, mint a Hollies valamikori slágere: *Long cool woman in a black dress*, hosszú, hűvös nő feketében. De úgy istenigazából akkor figyelt föl Hajnal Tímeára, amikor – már helyén, a titkársági lányok között legszélén ülve, az asztal mögött kimérten tüsténkedve-beszélgetve – megtudta, hogy Miloš Forman filmjeiből írta a szakdolgozatát, hogy az *Iskola a határon* az egyik olvasmány-bibliája és Faludy Villonját legalább annyira ismeri, mint ő. Ha nevetett, orrát mindig kicsit fölhúzta – a férfi ugyan látott ilyet már másoknál is, de most úgy vette észre, az óriási, spanyolbarna mandulaszemek és a hosszúkás, enyhén kreolos arc ezzel az arckifejezéssel valami egészen elképesztő huncutkás csibészséget, ugyanakkor angyali odaadást és lehetetlen finoman sugallt cinkosságot kapott. György napról napra nehezebben tudta megállni, hogy rövidebb hódoló epigrammát ne rögtönözzön róla, amit persze térden állva és bársonyos bőrére áhítatos-szenvedélyes csókokat lehelve szeretett volna elrebegni Neki, mint valami kóbor lovag. Ó, ha kóbor lovag lehetne...!

Kóbor alkalmi csevegéseik a titkárság jócskán zaklatott közegében időnként még így sem nélkülözték a fel-felparázlót, a legóvatosabban fogalmazva is intenzív rokonszenvenek nevezhető érzelmi viszonylat megnyilvánulásait. Hajnal Tímea mindenre reagált. Úgy is lehetne mondani, mindenre fokozottan és mindenféle férfiúi elvárások szerint reagált. Mikor György elköszönt, búcsút intve – „hölgyeim, a legközelebbi vérfagyasztó találkozásig” – , utánozhatatlan mosolyával, orrfelhúzva mondta neki: „mit vérfagyasztó – vérforraló...”

(Blúzáat kigombolja, ledől az ágyra, hosszú combjai ellazulnak. Félhosszú, hollófekete haja enyhén szétterül a párnán, kicsit gunyorosan, kicsit tartózkodóan néz az ember szemébe. A fekete melltartót nem tartja szükségesnek kikapcsolni, csipőjének vonala viszont tisztán kirajzolódik, a barnás-sárgás bőrfelület pontosan úgy hívogató, mint sráckorunkban fejelőpartira az udvaron a poroló előtti füves

térség. Sima és csábos, fölötte-alatta változatos, egzotikus tájakkal. El kell szédülni a ránk omló képzuhataag alatt. Igen, ahogyan Szerb Antal írta: „egy óra hosszat csak nézni fogom”.)

Hajnal Tímea mindazonáltal legtöbbször szigorú és elutasító is volt, nem is akármennyire. Igaz, meglehetősen jólneveltséggel és udvariassággal, de a határozottság annál nagyobb látszatával. György pohárka borra invitáló, szinte éppen-csak odavetett megjegyzésére majdhogynem felfortyant: nem tartja kissé furcsának, hogy egy munkahelyen dolgozván, ilyesmit kér? A nemleges választ nem firtatta: igyekezett úgy tenni, mintha semmi sem történt volna, legalábbis egy darabig. Egy későbbi megjegyzést már nem hagyott szó nélkül: midőn György prűdériának és ostobaságnak nevezte, megjátszásnak minősítette a kiterő jellegű elutasítást, rosszállására Tímea előbb egy méltóságteljes szépségű, szomorú levélben, majd egy határozott, az önérzeteskedés és a sértett kioktatás sajátos elegyét tükröző episztolában reagált. Nemsokára különös észjárásával valamiképp megsejdtette, hogy az interaktív kommunikáció, a válaszreakciók sora az ő fogalmai szerinti félreértések forrása lehet – úgy döntött hát, hogy a lehető legteljesebb mértékben megelégedi a levélírást – ezután hosszú-hosszú időkre egyszerűen úgy tett, mint aki nem vesz tudomást semmiféle dokumentált jelentkezésről – ami rögzítettett, számára eleve, ab ovo töröltetett. Ha írsz, nem létezel, sugallta, gyönyörű spanyolbarna mandulaszemeinek váltig ígésző pillantásaival. Ne vakulj: győtrődj, magyar!

Hajnal Tímea mindazonáltal e több mint fura viselkedésformákkal egyetemben, mindig készséges, finom tapintattal cinkos és a kimondatlanság súlyos önfenyelmével leplezett, valamennyi titkos fegyverével egyszerűen csak *Volt*. Időnként, sőt, időről-időre figyelve arra, hogy a férfi a kollegialitáson túl nehogy túl sok részt higgyen mindebből a magáénak: ha úgy ítélte meg, hogy lám, most újra ragyogó alkalom adódna hosszabb időt kettesben tölteni az éppen előállt, áldásos átmeneti titkársági magányban, teljesen szükségtelenül beült trécselni valamelyik kolléganője szobájába, de az is előfordult, hogy alfőnökéhez, a több mint gyanús Hoppler Ferihez is betelepedett, menekülésszerűen szinte, persze szigorúan ügyelve a munkaszervezés különféle részleteinek éppen aktuális látszataira. (Vagy mégsem látszatok voltak?)

Ez a Hoppler Feri kedves, vagány fickó volt, egykori kamionos, igazi kültelki amorózó, széles, állandó kedves-bajtársias mosollyal szája szögletében, egészséges fogsora majdhogynem hollywoodiasan csillogott. Igazi Haver, szeretetreméltó, aranyos gyerek – úgy látszott, Tímeát a családbarát báty és a tapintatosan rejtőzködő gavallér izgalmasan eredeti ötvözetével kezeli, kicsit testvériesen-segítően, amolyan hugis pajtáskodással, és... György akkor eszmélt föl igazán, mikor egyszer hivatalos ügyben Feri kocsijában vidékre utazva, az enyhén debil Lajoska kolléga Hajnal Tímea alakját kezdte dicsérni (no igen, férfiak egymás

közt), Feri meg rögvest csibészesen belekeverte az ügybe Györgyöt, hogy na, előtte aztán ne is merészeljen senki ilyeneket mondani, hiszen látja azt mindenki, mennyire rá van röppenve (meglehet, úgy mondta: cuppanva) a Tímeára, pedig hát családanya meg minden, igaz, panaszkodott is már (neki vajon?), mennyire kínos is néha számára már ez az egész. György pár pillanatig nem tudta, teljes erővel lerúgja-e a gázpedálról a jó Feri lábát, netán fél órán belül Tímeának írjon olyan levelet, amit krokodilkönnyek között fog mutogatni a járókeretéből még a dédunokáinak is – azután nagy nehezen meggondolta magát. Valami azt súgta, a dolgok sohasem ilyen bántóan sematikusak, még ha minden egyszerű is tulajdonképpen. Tudta, hogy Tímea már régóta nem éppen rajong gyermekei apjáért, boldogtalanságát számos, meglehetősen árulkodó kompenzációs mechanizmussal téve észrevehetővé, azt is látta, milyen szívszorítóan, mennyire lélegzetelállító kiszolgáltatottsággal szomjúhozza a törődést és a szeretetet. Hát ha ez a Feri – hát istenem... Érezte, ha valamikor, hát most nem ártana valami töménnyel nyakon önteni odabenn mindinkább marcangoló ördögeit, azután hirtelen inkább lázasan tervezgetni kezdett. Igen, Szolzsenyicinnek volt igaza: az alkalom mindig elérkezik... Este, kicsit nekivadultan szorongatva a borospoharat, meglátta, hogy Tímea a tökéletes gyanútlanág ártatlan békéjével cseverész két fiatalabb kollégával, azután a következő hetekben minden ugyanúgy folytatódott, mintha ördögei elő sem bújtak volna. Mindvégig gondosan ügyelt arra, hogy a több mint gyanús Hoppler Ferit még véletlenül se hozza szóba az elkerülhetetlen minimálisnál gyakrabban.

(Uramisten, te tényleg azt hitted, hogy a Feri meg én, nevet föl kicsit merengően, mintha utólag kicsit sajnálná is, hogy nem így történt, miközben pajkosan megpöcköli a vállát. Megrázza, rögtön le is simítja a haját – zavar jele, nőknél –, és szomorkás tekintettel néz el valamerre az ablak felé, mintha a függönyön túlról gyermekkacagást meg a Doors This is the end kezdetű dalának hosszú akkord-bevezetőjét hallaná egyszerre, látni, nem fog megszólalni egy jó darabig, ha a feje te tejére áll akárki, akkor sem. Érezni, hogyan borítja el az embert valami, pontosan ugyanaz, amit akkor legelőször lehetett érezni, ahogyan az orrát felhúzza kicsit, ha nevet.)

Csöndes, magába zárt szótlanossággal fogadott minden neki idézett verset, befelé, csakis és kizárólag befelé gyűjtögetve. Néha György már azt hitte, neki írta Ady A föltámadás szomorúságát: „mintha sohse jöttem volna / S csak itt vagyok: / Szemek, levelek, táviratok, / Nem tudom, miért keresnek. / (...) Olyan vagyok, / Mint rosszul kezdett / És meg se kezdett szerelem.” Ha Tímea mosolygott – ami elég gyakran megesett – tíz eset közül legalább hatban ez a szomorúság-vér ütött át a szoros külső kötésen. Jó darabig nem tudta, mit kezdjen ezzel az egésszel. Utána egy darabig azt, tudja. Azután mégse. A ciklikus váltakozások fura módon nem a

gyötrelmet vagy a lemondást: éppen hogy a buzgóságot fokozták – végül Hajnal Tímea megrökönyödve konstata, olyan szerelmi lakmuspapírrá vált, amitől tényleg meg lehetett ijedni: színe változásával úgy mérte az érzelmi áradás maró savjának hatását, hogy az ember rémülten bámulhatta a festőanyag hatásának könyörtelen, törvényszerű érvényesülését. Így várta tán valamiképpen, hogy „valaki majd / Hívni fog / S édes, meleg szájjal / Sűgja meg majd, hogy ki vagyok.”

Egyszer, egyik féltve lopott, kellő időben csempészett beszélgetésük alkalmával Dsida Jenő került szóba, és Tímea olyat tett, mintha ő volna György: idézett, még hozzá mély és régi keletű ismeretekről téve tanúbizonyságot, pontosan és rutinosan, átélten és hatásosan. György megszegeylenülten hallgatott. Az idézett Dsida-verset egyáltalán nem ismerte. Tímea meg olyan halkán és olyan szemérmesen hadarva említette futólag a vers címét, hogy még csak sejteni sem lehetett, melyik Dsida-költeményről lehet szó. Mikor e-mailben megkérdezte tőle, mi a vers címe, csak elküldés után jutott eszébe, hogy hiszen már oly hosszú idő óta – az annyira félt félreértések és mindenféle rossz látszatok! – soha nem ír és soha nem válaszol (igaz, mindig mindent szinte aggályosan számon tart és mindenre ördögi precizitással emlékszik, felidéz és visszamond és jelen van, állandóan, egyfolytában – az a nő, akivel az ember akkor is beszélget, ha évekig a színét sem látja; varázslat) – de már jött is a válasz, csodálatosképpen ripsz-ropsz, igaz, csak a verscím, lakonikusan, semmi egyéb: *Arany és kék szavakkal*. „Miképpen boltíves, pókhálós vén terem / zugában álmodó középkori barát, / ki lemoshatta rég a földi vágy sarát, / s már félig fent lebeg a tiszta étheren. / Ül roppant asztalánál, mely könyvekkel teli, / s a nagybetűk közébe kis képecskéket ékel / Madonnát fest örökké, arannyal s égi kékkel, / mígnem szelíd mosollyal lelkét kileheli. / Úgy szeretnék én is lámpásom esteli, / halovány fénye mellett megörökíteni, / Drága arany és kék szavakkal / Csak Téged festeni, míg ujjam el nem szárad, / mint romló fának ága, és le nem lankad fejem / A béke isteni ölébe, én szerelmem! / Világ legszebb virága.”

Mintha egy harang esett volna a fejére. Tudta, érezte, hogy valahol ez a vers – Tímea által küldve – voltaképpen nem neki szól, de másféleképpen meg mégiscsak néki, mint egy félig elrejtett-titokban tartott, patinás régi kupának vagy ódon keretben porosodó arcképnek, de azt is sejtette, hogy erről Tímea soha többet beszélni nem fog és neki sem ajánlatos próbálkozni ilyesmivel. Bejelölte a verset a kötetben és megpróbált egészen hétköznapi és merőben érzéki dologra gondolni, Tímea fenekére, amint kiszáll a kádból és kicsit megcsavarodik, ő meg éppen akkor lép a fürdőszobába – várta, hogy teljesen ráömljenek a szédelegtető vizuálhullámok, ehelyett csak a vers csöndesen méla üteme rezgett tovább („mint rom-lófának á-gaéslenem lan-kadfejem a békeis-teniölébeén-szerelmem...”), mint Áprily Házsongárdi temetőjében Aletta van der Maet nevének muzsikája – állt, csak álldogált ostobán a könyvespolc előtt, markolászta az egyik csiszoltfa-oszlo-

pot, apa, mi van veled, nem hallod, kiáltott rá a fia, csak elgondolkodtam, rebbent ki belőle valahogy, igen, csak kicsit elgondolkodtam.

(Üljünk ki a teraszra, mondta komoly arccal, csak óriási mélybarna szemei mosolyogtak huncut nyáresti fénnel, én falusi lány vagyok, a macskának, kutyának kint a helye, megszoktam – ha Tímea önmagáról, a múltjáról, a szüleiről vagy a szülőhelyéről kezdett beszélni, mindig felfénylett a tekintete, pedig Udvarosról egy húsvéti látogatás után megjegyezte, mennyire néptelen, elhagyatottnak látszó, szinte élettelen a faluja, és úgy tűnik, egyre jobban az. Csak néha tüzesedett át a hangja, akárcsak a teste, mint amikor – egészen megdöbbenő módon – azt feltételezte, hogy a férfi úgy hiszi, nem ismeri Blake Tigris című versét – hirtelen, ijesztően heves nekibuzdulással kezdte szavalni angolul, »Tiger, tiger, burning bright, in the forest of the night«, hibátlan kiejtéssel és tökéletes prozódijával – kevesen lennének rá képesek –, csak dermedten bámulni lehetett rá, akárcsak mikor nyúlánk párdücteste forrósodott így át, legalább ennyire váratlanul, vadul és rajtaütésszerűen.)

Ez a nő sokfelé osztja magát – fogalmazódott meg Györgyben az örök kétely, miután látta, mindig mennyire hajszálpontosan ugyanolyan készséges kedvességgel nevetgél Tímea a nála vagy tizenöt évvel fiatalabb Kispéter Lacival meg a láncdohányos, vagy hetvenöt esztendő R. Kovács Gáborral – az égvilágon semmi különbséget nem tudott felfedezni a nekik föltett élénk, igen átéltnak tűnő, őszintén érdeklődő kérdések meg kettejük fene cinkos(nak képzelt), mélyben izzó beszélgetéseik során tanúsítottak között – ennek ez mindegy, hasított belé újra meg újra, teljesen, abszolúte tökmindegy, darab, darab. Néha, másodpercekre, kétségbeesetten nekifeszülő vizslatások után mintha egy-két árnyalatnyi differenciát tudott volna szuggerálni a javára, de ezek is rendre elröppentek nemsokára, amint arra fordult a szó (például), hogy György rendszeres nagy magányos gyaloglásai során egyszer majd arra feléjük kanyarodna – első szóra, készséggel, precízen elmondta, hol, merre lakik –, az ötlet-javallatra a „szebb helyek felé járkaljon, mondjuk Budán” hűvösen föltámadó novemberi szél őszi hangszíne válaszolt. Azzal próbált replikázni, hogy hát hiszen miként is járkalhatna szép helyen, ahol ő, „szívem egyetlen királynője” nincs ott. Úgy lehet csak igazán, mondta Tímea, nem egészen logikusan.

Egy délelőtt böszén, elmélyülten és hosszasan fénymásolgotott. György, utána óvakodván, csak nézte-nézte a gép előtt a hosszú fekete ruhában a folyosón folyamatosan tüsténkedő tüneményt, végül nem bírta tovább: a több mint csábosan gömbölyödő meztelen vállat viszonylag gyengéden bár, de ellentmondást nem tűrően megcsókolta, talán a kelleténél hosszabban, de csak mérsékletes érzékséggel. A jelenség a régi, jól ismert cinkosság aggódó kétségbeesésével közölte, hát nem tudja, hogy a folyosó be van kamerázva, körbe és kissé felfelé mutatott, figyelmeztetően felemelt ujjal, kicsit anyáskodóan, csínytevés közbeni rajtakapástól tartó, édes játszótársi figyelmeztetéssel.

(Abba a vállcsókba azért beleborzongtam, bökte ki Tímea, miközben feje alá tett karjának amforás vonala földöntúli opál-árnyalatokban lebegett félig hunyt szemek pillantásai előtt. Olyan észveszejtő természetességgel tudott feküdni az ember mellett, mintha a világ sora és Isten ősi rendelése lenne, hogy ennek itt most így kell lennie – miközben spanyol Harlem-teste hányaveti nemtörődomséggel nyúlt végig a kissé használt rugózatú franciaágyon; álmos nagy macska enyhén füstszagú, napos és lusta koraőszi vasárnap délutánon.)

Tímea már emlegetett, nem éppen túlzott rajongása férje iránt egyre gyakrabban jutott György eszébe. Mikor Tímea beleegyezőleg bólogatni kezdett a férfi sanda elégtétellel kibökött konklúziójára, miszerint igenis nagyon hasonlítanak egymásra (szerencsére nem mindenben, villant Györgybe kajánul), elmesélte, mennyire mások ők ketten, kezdetben persze, „én marha”, elhitte, hogy „az ellentétek vonzzák egymást” tetszetősen ostoba, hazug közhelye helytálló, de... Nem folytatta, legyintett, jóval később, egészen más témák apropóján került elő, férj-uram mennyit és milyen hosszú időre el szokott utazni, „csak menjen, menjen” tette hozzá sietősen, csodálatosképpen a kihívás vagy akár a halovány-mérsékelt kacérság legcsekélyebb jele nélkül, szinte fatalista-hétköznapi egykedvűséggel.

Ez a fajta különleges passzivitás Hajnal Tímea legfélelmetesebb jellemzői közé tartozott: ha a másik fél nem, hát ő aztán soha semmit, semmikor – ez a viselkedésképzet elképesztő állhatatossággal próbálta belemarni magát kettősükbe, „mint fémbe a savak”, mert persze az Ódát is kívülről tudta, mint az egyik, enyhén provokatív kérdésre kényszeredetten bevallotta. Meg sem kísérelt kezdeményezni valaha is bármit, csak időnkénti, átmenetileg-éppen kellően leplezni nem tudott mohó-vágyakozó pillantása árulkodott egy-két könyv vagy cikk vagy emlegetett izgalmas személy vagy helyszín kapcsán. Egyszer az egyik ilyen fővárosba utazván, György megírta neki, szíve szerint őt és csakis őt és egyedül őt vinné magával (lázasan várt-vágyott, izzón féltett-óvott, fenséges ajándék, bizsergető izgalma csempészáru gyanánt, gondolta közben), mikor jóval később, hónapok múlva valahogy szóba került a dolog, csak egy futó-elhaló „édes”-sóhajjal honorálta – érje be ennyivel a másik, eszi, nem eszi, nem kap mást. Máskor ez a tartózkodás bár itt-ott árulkodó, ám teljességgel következetes ódzkodásba fordult, „ugyan már”, „dehogy, dehogy”, „nem, nem, dehogyis” és hasonlók torlódtak egymásra, kuszán és randán halmozódva. György egyik barátja, Kassai Tibi szerint egyszerűen azzal magyarázható mindez, hogy Tímea fél a bonyodalmaktól, eleve védekező állásba vonul a lehetséges és nyilván azonnal óriási számban tenyészni kezdő komplikációk elől, és noha eredendően nagyon is vállalkozó szellemű, vakmerő, „beleváló” lehetett – vagy legalábbis nagyon tudta ilyennek mutatni magát – az idő és a kényszerítő vagy annak vélt körülmények hatására kialakította ezt a nagy fedezék-rendszert, és sajátos, különbejáratú Maginot-vonala mögül figyel és védekezik

és küszködik és mosolyog olykor földöntúlian, orrocskáját felhúzva. Állandó és gyerekes hivatkozásai az időhiányra és a gyermeknevelő anya elfoglaltság-tengerére („az embernek arra van ideje, amire nagyon akarja, hogy legyen”, majdnem kicsusszant György száján, de idejében meggondolta magát) – mindez a valós és hiteles tények sokszoros felnagyításával valójában éppen az időnyerés rejtekösvényeit, de még inkább a menekülés, a vágyott menedékrengetegbe vágott csapásokat jelentették, melyeken a férfi tudatában át- meg átzúgott a férfiasra keményített, ősi érzékiséggel bűgő Karády-nóta, hogy hiába menekülsz, hiába futsz...

Az persze látszott, hogy sokkal inkább egyféle csöndes-kiábrándult, szinte lemondó alapállás húzódik meg Tibi hipotetikus magyarázata mögött: Hajnal Tímea valójában nagyon is hadilábon áll mindazzal, amit fejlett én-tudatnak, kissé pongyolán „nagy-nagy egónak”, hétköznapien egészséges öntudatnak neveznek. Erőteljes belső bizonytalanságait és tanácstalanságát azonban olyan lenyűgöző erővel és fegyellemmel viselte-kezelte, olyan hőroszi elszánt kitartással, hogy időközben mindvégig bámulatosan éreztetett empátiája egyszemélyes megtestesülését adta az Ottlik Géza-i igazságnak, miszerint a gyarló szavakon és nehezen kormányozható tetteken túl sokkal épebb és egészségesebb titokzatos megértés köti össze egyik embert a másikkal. György döbbenet fedezte föl egyik, érthetetlen módon írásra vetemedett fiatal kollégája sorait a legvégső lényegről: „abból élhetél (...) a találkozásból, a beszélgetésből. A vibráló levegőből, a szelíd, szép, szakrális vágyakozásból. (...) találkozást jelentett egy másik univerzummal, átlépést egy másik dimenzióba, miáltal megmagyarázhatatlanul jól érezted magad, mert beszélhettél egy nővel, aki bár nem neked létezett, mégis létezett, s ez vigasztaló és felemelő érzés: van ilyen nő, van ilyen ember, létezik efféle élet. Van ilyen dimenzió. Azóta még tovább finomult a kép (...) Másik arc, másik élet. Megesik ilyen is, bármilyen különös. Hogy neked létezik valaki, aki kiegészít benned félbehagyott szavakat, kiás belőled eltemetett mondatokat, aki által a keserű a szádban édessé ízesül, aki átrajzolja a ráncokat az arcodon és felülír benned mindent végérvényesen és visszavonhatatlanul, aki az időt állóvá teszi és időtállóvá tesz téged és benned időt áll mintegy strázsán a szépség és teljesség.”

Kassai Tibi egyre skeptikusabb alapállása az elképzelhetetlen végkifejlet előtt nem sokkal furcsa és érthetetlen ál-közönnyé látszott átalakulni, „ugyan hagyd már, végül is ugyanolyan, mint a többi”, vágta oda, olyan, de azért nem egészen, motyogta vissza György, mintegy magamagának is zsolozsmázva az elkerülhetetlennek tartható kiábrándult-fásult közöny fel-feltűnő, mind sietősebben közelgő kísértetét. De Tímea a Fennvaló hatékony közreműködésével tett róla, hogy ne érhesen a közelükbe.

(Azon a szeptember végi napon fogalmam sem volt, mire virradtunk, mondta elmerengve. A harisnyájával babrált, aztán a táskájával szöszmötölt, megint fel-

jegyzett valamit, mint a titkársági asztalán annyit látott nagy határidőnaplóba is annyiszor. Hajnal Tímea az égvilágon semmiféle fatalizmus verbális kifejtésére nem volt hajlamos, mintha irtózott volna minden rejtélyest-(ál)misztikust-sejtelmest kimondani – mintha érezte volna, mintha pontosan tisztában lett volna vele, hogy éppen ezáltal vész el minden valóságos, igazi misztérium. Ha a démonokat elűzzük, egyben az angyalokat is – fordítva is igaz, hogy ami kimondatik, el is üzetik: a pszichoanalízisből, Freuddal és minden egyébbel együtt és mindezek után szabadon, az egész modern kori pszichiáteri handabandából szinte csak azt a mélytudati igazságot érvényesítette – de azt szinte állandóan – hogy aminek szóbeli, verbális kifejezését adjuk, a legszentebbnek, a legszebbnek, a legvarázslatosabbnak: meg is semmisítjük ezáltal. „Milyen keveset tudnak ezek közölni. Igent vagy nemet, feketét vagy fehéret, nevetést vagy sírást. És mindig hamisítanak, hazudnak...mindent túlozni kell, ferdíteni, megjátszani: elnyomorítani a teljes igazságot és az ember ép, egész lelkét: a valóságot.” Nincs idő semmit sem mondani. Tímea kicsit végigsimít az ember hátán, pontosan úgy, mint nem sokkal korábban a titkárságon, amikor vele meg Kröger Balázssal állták körül Kassai Tibit, aki kórházi élményeit mesélte, olykor egészen eredeti módra festői részletekkel. Az az érintés már szinte hajszára olyan volt, mint ez a mostani – és azt már csak az az alig két héttel későbbi követte, ott a kirándulás misztériumi magányában, világ csodájára kettesben maradvá vagy három percre a magányos tanyaépület mögött, midőn az utolsó kolléga sziluettje is eltűnt a sarkon. Azt lehetett volna hinni, akkor dőlt el minden. Pedig csak akkor fejeződött be és indult el egyszerre az a páratlan létezés, amit talán párhuzamos létezésnek lehetne nevezni és amiről tudható volt, hogy már soha az életben nem lehet elveszíteni, akkor sem, ha tökéletesen kiszámíthatatlan, mikor és mennyi időre, milyen gyakorisággal és milyen körülmények között láthatja és érezheti Hajnal Tímea mitológikus sárga-láng-tigris – párduc? – testének megnyugtatóan hűvös szimmetriáját. „...valami kitermelődött, tejsav vagy gyanta, a sebektől, izomlázból, fájdalomtól, törekvésekből... valami, ami talán kevesebb a barátságnál, és több a szerelemnél.” Tímea nem mondott semmit és Györgynek rá kellett jönnie, hogy ebben az embertársában akkor is él és élni fog, midőn a csontjai porát kapirgáló sivatagi sakál utolsó utóda is kihal. Megint felhúzta az orrát és gunyorosan megjegyezte: olyan képet vág, mint a kisgyerek, mikor észreveszi, hogy eltűnt a tányérjáról a kedvenc süti. Játékosan megfricskázza, könnyedén hátat fordít és határozott lépésekkel, bár váltig rossz tartással, a sok üléstől kissé görnyedt háttal az ajtó felé indul, akárha a folyosón lépdelne, szép, kerek alma-mellei meg-megrezenve, ahogyan Somogyi Tóth Sándor írta, egy lépésre kettőt rezdülve s ekképpen tökéletesen megfelelve a kíváncsú normának. A dobhártyában vagy háromféle Hajnal Tímea-dal lüktet, kusza diszharmonióban ugyan, de egyre nagyobb hangerővel. Rendben van minden, valószínűleg.)

Ahányszor csak valamiféle munkahelyi szerveződés, kirándulás, rendezvény volt, Hajnal Tímea a legvadítóbb idegenkedésbe menekült, idegesítően hűvös hivatalosságban tért-fordult, ha a férfi a közelébe került, szinte azonnal különböző kollégákkal kezdett cseverészni hosszasan, ábrándosan lassú léptekkel sétálva, néha hosszú negyedórákat is. Kezdetben György azt hitte – mert azt akarta hinni –, ez csak közönyös, a mindig-mindeneknek-megfelelni-akaró hivatalos-udvariaskodás csupán – azután a következő munkahelyi bulin (mit tesz Isten: éppen az önfeledten sörözgető Hoppler Feritől) megtudta, hogy Tímea már vagy jó másfél éve titkos arája az egyik ifjú kollégának, egy pár éve elhunyt pártkorifeus ritka nyegle-nagyképű, amerikanisztikával meg leginkább nyomulással foglalkozó fiaskájának. Kassai Tibi garázda önigazoló somolygással bólogatott: no ugye..., ő meg tompa hülyeségben ült az asztalnál. Réges-régi kültelki szokások jutottak eszébe, szilveszterkor az éjfél koccintásnál ki kellett mondani azt a női nevet, mely azt a Legfőbb Szervet birtokolja, melynek elsőként szándékozunk boldog újévet kívánni, váratlanul a városi uszoda, a SZUÉ öltözőjét látta, ahol egy nagydarab, jó pár évvel idősebb, szőkés, göndörhajú pasas nevelő célzattal hosszan fejtegeti, miért és mitől kurva minden nő és miért nem tudnak a férfiak ezen soha, semmikor, semmiféle módon változtatni. Minden összezavarodott. Tímea bársonyosan fluoreszkáló, édes alakja hirtelen kiismerhetetlen halmazállapotúvá transzformálódott, Ottlik, Forman, Dsida meg Faludy feketében pompázó, hosszú, hűvös nőkkel indult sörözni a prágai U Fleků-ba, Villon arról szaval, hogy boldog, ki nem próbálta még, József Attila meg elmondja, hogy száraz homokként peregjen szét arcod, a kedves, nézz a magányba, melybe engem küldesz, fogad morzsold szét, fald föl nyelvedet – lásd, ez vagy ez a förtelmes kívánság. („...ily gonosszá ki tett engemet”). Hajnal Tímea értetlenül, ijedten néz, György meg közben csak rója, egyre rója a kilométereket a Városliget körül, végig a Hermina úton, el a sokadszor meggyilkolt örök magyar miniszterelnökök lakhelye mellett, a Széchenyi-fürdő meg a Hősök tere felé, a tó hídján távolról a Doors *The End*-jének bevezető akkordjai hallatszanak, áll a járda szélén és szeretne Londonba, onnan meg San Franciscóba repülni, Tímeát meg fölszólítja, haljon meg benne, mint a civódó magyar. És persze azt hitte, az egészből úgysem lesz semmi.

Szíki Károly

Tengeri csillagok

Kay fiam sokat jár a tengerentúlra. Neki Trianon az egész világba szétszórattott magyarokat jelenti. Nagy-Magyarországot játszik mindig. Főleg a tengerparton. Legutóbb is meglestem, majd megleptem őt. Beszélgetett a tengerrel. Mikor megszólítottam, hozzám is szólt

– Tengeri csillagok ők a kiszáradt parton. Vissza kell vinni őket az életet adó vízbe. Én itt vagyok, akarva, nem akarva, a végtelen vetett a véges partra.

– Mit dúdolsz?

– Fekszem alétlan a sivár fövényben és az óceán himnuszait zengem...

– Hallod, mi ez az ének?

– Anyám, a tenger apadt, s itt hagyott, kinek mi köze hozzá, ki vagyok? ... Egy verset.

– Beavatnál?

– Gazdátlan, üres ház, mire se jó, csak eldobni, vagy eltörni való. Reményik Sándor írta Kolozsvárott, aki ott maradt. Este a magyar klubban az ő verseit mondom. Apály s dagály közt, így, időm múltán várom, míg értem visszatér a hullám... Tudod, mi az, helyben maradni Trianon után? Nevet változtatni, ha nagyon üldöznek, hogy soraiddal lázíthass a bünszövetkezet ellen? Ő ilyen volt és maradt, belebetegedve is maradt... Nekem nem hazám e kietlen part, de aki titkon a füléhez tart, magányban, éjben, emberektől távol: annak mesélek egy más, szebb világról...

– És maradt? Hogyan?

– Varjú a száraz jegenyén... Károgva és sötéten... Démoni dühvel és örült örömmel. Ahogy lehet... Ahogy lehetett.

– És mit mesélt?

– Leírta a mérhetetlen gyalázatot, mindent felírt.

– És mire ment vele?

– Hitte: „Cine mintye!”

– Románról magyarra?

– Megfizetünk érte!

– Ezt hitte?

– Remélte... és kérte: próbáljatok hozzánk méltók lenni! Aztán jertek minket visszavenni!

– Dekadensnek érzem.

– Csak szomorú volt, de reményforrás lett. Tompuló hittel jártak hozzá inni. Soha ki nem apadó lelkeforrás lett, aki Petőfivel toborozta a lelkeket. Így szól az ének záró része: Mert megmaradtál Te! És benned megmaradt az ország, és meg-

maradt a hatalom, s a dicsőség is, a mi dicsőségünk. Most – és mindörökké! Ezt nevezted te dekadensnek? Pedig sok költőbarát is ott otthagya.

- Például?
- Tamási Áron. Elmegy... Kis őr-domboktól roppant ormokig Erdélyben körbefut a döbbenet: Nem ember megy, – hegy-bajtárs távozik..
- Újra dúdolsz, ez is valami Reményik?.
- Ha Te elmegy, emberszó ne zavarja a hegyek óriási kardalát.
- Elment... átjött a megmaradt hazába.
- És zúgjon, harsogjon ítéletet országok, népek és idők felett, és fellebbezze meg a végzetet!
- De ő maradt, csökönyös ember lehetett.
- Maradt. Varjú a száraz jegenyén... A bánatba halt bele... Honvágy sír bennem, mérhetetlen honvágy – nem hely után. A lelket vesztettem el – azért nincsen hazám.
- Könnyezel.
- Először sírsz... Azután átkozódsz... Aztán imádkozol...
- Akkor ők a te tengeri csillagjaid a kiszáradt parton, akiket vissza kell vinni az életet adó vízbe? Egyedül vagy barátom!
- Sokan vagyunk, nem is gondolod, mennyien.
- És az elég lesz?
- Szép történettel válaszolok... Volt egy pillanat, amikor az óceán partjára nagyon sok tengeri csillagot sodort ki az áramlat. Az emberek nézték, fotózták. Gyönyörű, nézd, mekkora, hogy mozog, csodálatos, repdestek az örömtől. Ekkor egy kisgyermek felkapta az egyiket és bedobta a mélyebb vízbe. Mit csinálsz buta gyermek, mért akarsz minket megfosztani e gyönyörű látványtól? – kapdosták elő szűrős kérdéseiket. Meghalnak, ha nem kapnak vizet, ezért én segítek nekik. Ugyan, szóltak közbe az emberek, nézd, milyen hosszú a part, sok-sok ezer tengeri csillagot nem tudsz visszahajigálni, mondta az egyik. Ez az élet rendje, ha egyszer kiveti a víz, el kell pusztulnia, így tisztítja a természet önmagát, mondta a másik és otthagya a gyermeket, aki semmit nem szólt, csak dobálta a vissza a csillagokat, amelyek azonnal életre kaptak és úsztak a nyílt víz felé.
- Aztán megérkeztek a szülei. Nézték a gyermeket egy ideig, majd maguk is hozzáfogtak a munkához. Hamarosan újabb emberek csatlakoztak hozzájuk, lassan a teljes partszakaszt ellepték már. Mikor az utolsó tengeri csillag is megkapta a lehetőséget az életre, csak álltak az emberek és hosszan néztek a távolba.
- A gyermek szeméből előbuggyantak a könnyek. Csak egy perc volt. Egy emberi perc. Egy gyermeki pillanat. Látom barátom a te könnyeidet is.
- Holnap újra eljövök hozzád. Köszönöm, köszönöm.
- Csillagos szép éjszakát neked!
- Azért mondtam el, hogy lásd, nem reménytelen!

László Zsolt

Távlatok

Látod Fiam?
 Egymásba karolnak a hegyek
 Medreket húzott az Isten a kék vizeknek
 Csillagokat fújt fejünk fölé
 az ősi éjszakák szele
 Földünkön a völgyek és hágók olyanok mint
 vénülő arcon a tanúskodó ráncok...
 Látod Fiam?
 Honi birodalmunkat
 amit a teremtő akarat terít elé
 A napokat
 ahol vasbeton tömbökben zajlik az ultramodern
 emberi létezés
 a körbeérő utakat
 és a vadrózsák lakta tereket
 Látod?
 Ahogy dértől szépül az erdőszéli molyhos tölgy
 és jégvártyáson csilingel a tőkén felejtett othello
 A vadkacsák totyogását a fagyba dermedő tavon
 Láthatod?
 Etelét Attilát
 Mátyás Királyt
 Mathias Rexet
 A fényesre köpködött kockaköveket
 október viharai után
 Lábak nélkül a „széket”
 szó és hang nélkül a Csángót
 Kárpátok ív nélküli gyönyörét
 a négy folyóból talán kettőt...
 Talán láthatod
 Ahogy kezét csókol a kegyvesztett
 a nemzetközi bazárban
 és a pódiumra lépő bohócokat
 a kékben verdeső madarakat
 és szárnyuk árnyékában

a nagy „megát”
 aki pénzt oszt
 és észt foszt...
 Fiam!
 Néha beremeg a kezem
 és a térdem sem bírja a lépcsőt
 amikor akciós áruval tömött szatyrainkat cipelem
 mert a lift is hangulatfüggő –
 És a doh a másnapos kaják
 szaga ahogy megül minden leplezett sarokban
 Kisfiam
 ezt talán Te is látod?
 A rongyosok hirtelen ébredése
 A kukákban matatók éljenzése ha találják...
 Tudod így van ez
 Ha nem tudod akkor is –
 Etele Attila
 Mathias Rex
 Mátyás Király
 „lófőszékelyek” talp és fő nélkül
 Csángók hang nélkül...
 Mint a harangok legmívesebbje
 szép de belül üres
 mert a hang ad szépet a szépnek...
 Fiam!
 Székesfehérváron járt az ősz
 Mivel sosem jártam Párizsban
 beköszöntött a szolgáltatók csekkjeivel –
 Csak az igazat akartam mondani Neked
 ezért a valódit sem mondhattam el...
 Tudnod kell hogy itt nem lesz sírhelyed
 Saját földünket újra venni kell !
 Galaktikus látásmódban szenvedek
 Bánt a csillag-sugárzás és a sötét energia
 Bánt hogy a „plebsz” vesztett meccseken legel...
 Gondolj a Kárpátokra ahogy ölelve nevelt Nekünk medencét
 Gondolj a medencére ahol dajkálták Emesét
 Gondolj arra hogy a modern „poszt” falra kente arcunkat...
 Együtt ültettünk fát

kérgesült törzséről jusson eszedbe majd kezem...
 Ez a föld ez a haza
 akkor is a miénk ha más másként akarja
 és erről nem beszélhetünk senkinek
 és halloween kivájt tökjei helyett
 nem mutatjuk föl a lókoponyát
 Fiam ha látsz
 Vezesd tovább világtalan Apádat –

Fametszet (1939)

Bíró József

KERESZTÜL

(– Ágh Istvánnak –)

rejt melyet kész áthidalva lehet
megér egyről váltószolgálatban
kedv ezentúl által feltűnésment
boldogárasztást elevenkönnyes
hasznló soha óta más iszkol rét
sorára már hely azonban mégis
visszalátón belülről nyerserejét

NEMZETBEN

(– Buda Ferencnek –)

búzaszáltól megérleli cseppharmatán
kiemelhetetlen álmrost kivált szárny
sziromeset puhán hord tisztafáról még
helyreáll viharán keserves szélzászló
váló tárnaarany nehézködű szóttessel
hűséges patakcsese szívizzást tömörít
pásztázva örökmécs bölcstürellemmel

KÓSTOLÓRA

(– Kiss Benedeknek –)

ráismer szabadságszer is meglehet
fék látható amikor volna elhalmoz
hordónyi félárnyas pince kezdetén
szánhavas változat lázadástér holt
jelrejtés körulte végére társodrony
rögzülőt ág javít tompuló asztalon
keresztfü dallamsétás hamulélekig

Kaiser László

Dinnyés József és egy bécsi zenés-irodalmi est

Vegyes, de szándékom szerint egy irányba mutató mondatokat írok és gereblyézek most össze. Elsősorban és meghatározó irány Dinnyés József daltulajdonos, aki a barátom volt, akivel beszélgetéssorozatokat rögzítettem könyvben, aki számos versemet megzenésített és számtalanszor voltunk együtt különféle irodalmi rendezvényen. Dinnyés József, aki nagyon váratlanul, tengernyi tervek és teendők közepette március 15-én elhunyt. Éppen március 15-én, micsoda véletlen (vagy nem véletlen), hiszen számomra és sokak számára Dinnyés, az egy szál gitáros, farmeres, örökké dalokkal úton levő örök ifjú és a szabadság egy volt.

Fájdalommal és nagy szeretettel emlékeztem rá több fórumon, illetve médiában, majd sebtől még friss verssel idéztem meg alakját. A vers a következő:

A dalok Krőzusa

2021. március 15-én elhunyt
Dinnyés József emlékének

Adjunk egymásnak jó erőt,
mert a március idusa
a gyásztól súlyos nappá lett:
elment a dalok Krőzusa.

Minden magyar testvéreként
– vele gitár és sok barát –
épített lent és magasban
egy lakható, békés hazát.

Ezt a lakható, békés hazát építette mindenütt, határon innen és túl. És természetesen Egerben is, ahol többször voltunk együtt is, úgy, hogy Ködöböcz Gábor is velünk volt, vagy éppen ő moderálta a rendezvényt. És ezért is meg ettől függetlenül is jött, jöhetett Ködöböcz Gábor főszerkesztői kérése: a versen túl is szóljak Dinnyés Jósikáról. Én meg merészen egy korábban, bő két esztendeje elhangzott beszédemet idézem pontosan, hűen ide, egyrészt, mert Dinnyésről szól elsősorban és a számára oly fontos magyar kultúráról, másrészt pedig közös bécsi estünk kordokumentuma is a Magyar Kultúra Napját ünnepeelve, talán megérdemli a szélesebb, hazai nyilvánosságot...

Bevezető gondolatok egy zenés-irodalmi esthez

Zenés-irodalmi est? Igen, erre készültünk s készülünk, s nagy örömmel fogadtuk el a hívást és a meghívást erre az összejövételre, még inkább ünnepségre. A cím szerint Dinnyés József daltulajdonos *Kárpát-medencei költők énekelt versei*, valamint válogatott verses-kötetem, a tavalyi évben megjelent *Vándorok, véredek, galambok* című könyv keresztmetszetszerű bemutatása a program. Ez már önmagában is megható, felemelő – és köszönetet érdemlő minden szervezőnek, s főleg dr. Smuk András baráti hívásának, ide, erre a szinte szakrális, de mindenképpen legendás helyre, a Collegium Hungaricumba, az Europa Club szíves invitálására, a bécsi magyarok közé. De az, hogy a Magyar Kultúra Napjára érkezzen a meghívás, olyan megtiszteltetés, amelyet magyar emberként, értelmiségiként, alkotóként elsősorban feladatokra, munkára biztató ajándékként tekintek, tekintünk.

Örömmel jöttünk tehát, nagy örömmel. És ennek az örömnak és megtiszteltetésnek a jegyében fogalmazok meg néhány gondolatot az elkerülhetetlenül rövid bemutatkozáson és a tényleges közös műsoron túl...

Ha már gondolatok, kezdjük a szavakkal. Magyar Kultúra Napja. Emlékezzünk Kölcseyre, dobogjon gyorsabban és forrón szívünk, ha nemzeti imánkra, annak születésére emlékezünk. És nézzük meg, mint kezdhetünk ma itt és most azzal, hogy: magyar és kultúra.

Évszázados viták és megfogalmazások erdejében a magam ösvénye leginkább Németh László igazságához áll a legközelebb: A nemzethez való tartozás legfőbb ismérve a munka. Persze eleve a minőségi munka, bárki, bármilyen tevékenységet végez, illetve olyan munka, amely a nemzetet és annak minden tagját előbbre akarja vinni, akár könyörtelen igazmondással is. Nem az üres duma teszi tehát az embert „jó magyarrá”, nem is a származás, hanem a jobbítási szándék. A kultúrában is! Hiszen a kultúra – és már itt vagyunk ennél a kiemelkedően fontos szónál – messze nem csupán az ismeretek halmaza, hanem iránytű elsősorban. Megint valami nemesebb irányba, vagy éppen a bennünk, vagyis mindenkiben meglévő negatívumok konok háttérbe szorításának kísérletével, a kellő önismeret megszervezésével. Mondják: korunk a jól informált tudatlanság kora. Igen, az információ önmagában kevés, más kell, több kell, s immár a művészetek forrásvidékénél és elengedhetetlen létezésénél, hatásánál állunk. És a napi katarzisok szükségességénél és az ünnepek fontosságánál. A Magyar Kultúra ünnepi Napjánál. A műveknél, az erőt adó alkotásoknál, példáknál. Hogy írta Nagy László? „Műben az embert megünnepeljük.” Mert a végső lényeg az ember, a méltó emberi lét.

A méltó létért – egyéni, közösségi, nemzeti méretekben egyaránt – perlekedik, ír, dalol, zenét szerez Dinnyés József. Tizennyolc éves kora óta teszi ezt a Szegedről indult daltulajdonos. Ismeri őt szinte mindenki, határon innen és túl, Sepsiszentgyörgytől Bécsig... Teszi a dolgát. Utazik, énekel, CD-ket ad ki. Hány és hány költő versét zené-

sította meg ama nehéz kádári időkben is, vállalva kockázatot, egzisztenciális bizonytalanságot. Megjegyzem, most sem olyan könnyű neki: a lumpenizálódásra hajlamos világtendenciák nem éppen a költészetnek, a magyar költőknek kedveznek. Egyébként Dinnyés költő is, talán kevesen tudják, hogy versírással kezdte pályáját, mindmáig farag költeményeket, azzal együtt, hogy énekesként és zeneszerzőként jutott a legmagasabbra, s elsősorban így ismerik. De engedtessek meg, hogy egy remek versét ide idézzem Dinnyés Józsefnek, költészet ez, s kapcsolódik mindahhoz, amiről eddig beszéltem:

Jövők a múltban

Térdig gázolunk versekben dalokban
vigyázva lépünk dúdolvadagolva
szitok ha terem ritmusra születik
jelzőcsillagnak káromlás üttetik
jövők a múltban
a leírt festett dalolt épített emléken él
a fegyvertől fertőzött világban
a versektől kér erőt és reményt
a fegyvertelen

gyűjtsük össze a kallódó verseket
mentsük a leírt halódó percek
a fegyelmezetté rendezett beszédet
holtakat túlélő szigorú emléket
jövők a múltban
a leírt festett dalolt épített emléken él
a fegyvertől fertőzött világban
a versektől kér erőt és reményt
a fegyvertelen

káromkodások szeszélyes tömegét
szerelmek lobbant lángjának melegét
az elégedetlen sorsoknak gyűjteményt
a megmentett verseket rendezzük kötetté
jövők a múltban
a leírt festett dalolt épített emléken él
a fegyvertől fertőzött világban
a versektől kér erőt és reményt
a fegyvertelen

S így már végképp igaz önvallomása, melyben magáról, népéről, művészetéről vall: „Költők között zenész, zenészek között költő vagyok. Népem egyharmada szülőföldjétől megfosztottan, más népek fennhatósága alatt él. Önmagam veszténém el, ha a világlízlést képviselném, és elfutnék nemzeti hagyományaink elől.”

Dinnyés Józsefet hosszú évek óta ismerem. Néhány év van köztünk, ifjúkoromban találkoztam dalaival, aztán, később, a magyar irodalomnak nevezett nagy birodalomban összebarátkoztunk. Számos versemet zenésítette meg, közös CD-nk van, sok közös fellépésünk, estünk, kapcsolatunk, beszélgetéseink hosszú sora egy kötetben csúcsosodott, műfaját tekintve életinterjú, címe nem lehetett más, mint *Dinnyés József, a daltulajdonos*. 2013-ban látott napvilágot a fényképekkel, sajtóságos, esszéisztikus Dinnyés-írásokkal is gazdagított kötet. Azóta is sokat teszünk, dolgozunk együtt. Mondják, hogy az emberek lakva ismerik meg egymást. Ez igaz, de – szerintem – a munkában is. Barátságunk munkába forrt barátság, barátságba forrt munka. A mai est is ezt bizonyítja.

Magamról is szólni szeretnék. Végzettségem tanár és dramaturg vagyok, dolgoztam színházban, a szinkron területén, jó két évtizede a Hungarovox Kiadót és Oktatási Stúdiót vezetem. Hungarovox, vagyis magyar hang. Filmszövegfordító, műfordító és könyvszerkesztő tanfolyamaink vannak. És persze a könyvek. Az imádott könyvek. Több mint 700 kötetet jelentettünk meg, főleg magyar költőket, írókat, a pályakezdőktől a középgeneráción át Czigány Györgyig, Nemeskürty Istvánig, aki nekem egyébként négy éven át tanárom volt a Színház- és Filmművészeti Főiskolán... Nem akarok neveket sorolni, sok háziszerezőnk is van, hazabeszélés nélkül mondhatom, hogy a magyar irodalom színe-java. De adunk ki olykor fordítást is, illetve a kiadónak van egy olaszos vonulata is. Kiadói ars poeticám, hogy a kiadó dolga és kötelessége a jó és értékes kéziratokat „működőképessé” tenni, tehát a megjelenés lehetőségét megkeresni, megteremteni a pályázatoktól az önerőig.

De most elsősorban szerzőként vagyok itt! Írtam huszonegynéhány könyvet, írtam verset, novellát, esszét, tanulmányt, interjút, életinterjút, librettót. Igen sok kötethez írtam előszót, még többet szerkesztettem. Verseim megjelentek lengyelül, oroszul, románul. Dinnyés Józsefen kívül mások is megzendítették strófáimat. Tavaly nyáron *A fekete emberek* című novellámból, amely az 56 utáni időket járja körül egy gyermek szemével, rövid játékfilm készült. Vannak díjaim, de engem elsősorban a munka érdekel meg az a tisztesség, amely számomra állandó harcot jelent, hogy a bennem levőket jó irányba mozdítsam el: a gyarló ember lelki békéért való mindennapi küzdelme a munka, a kapcsolatok, az írás segítségével.

Azt hiszem, erről szól a most terítékre kerülő válogatott kötetem, ebből olvasok föl majd néhány verset s ebből énekel el egy-kettőt Dinnyés József barátom, így beleférek az ő nagy ölelésű, Kárpát-medencei költőket fölvonultató műsorába.

Kötetem beszédes címe: *Vándorok, véredek, angyalok*. Igen, vándorok vagyunk, sokfajta értelemben, meg hát életünk is vándorút. És bennünk és közösségeinkben, tehát magyarságunkban is ott vannak a véredek és angyalok. Ebből következően nem csupán állandó vándorúton vagyunk, de választások és döntések útjain is botorkálunk s lépdélünk. Talán sejtjük, hogy merre menjünk, merre ne menjünk, talán ezt is megvillantja ennek az estnek és résztvevőnek, minden bécsi és nem bécsi magyarnak ajánlott versem, melynek címe: *XXI. század*.

Szeretni kéne,
nem undorodni,
szépen szólni kéne,
nem káromkodni,
hajolni kéne:
mások fölé, mellé,
de búcsú nélküli elválások
nyírnak, osztanak ketté.
És lám: nyomulnak mindenfelé!
A köszönés minnek,
csak luxuscikkek a tiszteletek.
Hogy szerveznek, díjaznak,
a látszatra sem vigyáznak,
csak viszik, amit épp lehet:
pénzt, sarzsit, hatalmat,
közben unott arccal
isznak és itatnak,
abrakolnak és abrakoltatnak.
Mással mérik magukat
nappal és éjjel –
mint a mindenséggel.
Isten kéne, remény, szeretet, könyv –
satöbbi és satöbbi,
nemzeni, szülni, becézni kéne –
satöbbi, satöbbi,
de jobb most alázni, elfoglalni
vagy semmibe venni, ölni –
satöbbi és satöbbi.

(Elhangzott Bécsben, a Collegium Hungaricumban, a Magyar Kultúra Napja alkalmából rendezett ünnepségen 2019. január 23-án)

Szűk Balázs

akkormajdlefelé...

„Azok, akik itt állnak,
Kiáltanak, ha az ajtó bezárul.”
(Kapuk Könyve)

halállégyapárom
fénybeztsebánom
hajózanraversz
hamellémheversz
mintfentrőlledóltfa
térdenissuttogva
takarjlepledbe
gyorslombokhelyett
sírjéjszememfelett
rajzoljafoldreeget
gödörbefelleget
leheljhűspermetet
halennélpárom
széphasonmásom

Kilenc

Szent egészség:
Boldog szépség.
Jó merészség
Járó csendben,
Amint lebben
Egyre szebben.
Bús-bágyódó
Tág tücsökszó,
Sorsom Gorgó.

égállomás

várok
egymennyeibuszra
égikalauzra
egysosenvoltbálba
vívomagasságba
állók
reszketőlázban
pirulóvágyban
patakzóárban
tisztahalálban
várok
szépmennyeibuszra
fényeskalauzra
régiiistenemre
mostésmondörökre

Mihályi Molnár László

A gyökerek

Mács József (1931. április 18. Bátka – 2017. augusztus 31., Pozsony)

Ugyan, mi indíthat valakit arra, hogy író legyen? Vagy az csak úgy jön, mint az álom vagy az éhség, amit csillapítani kell? Abból biz' volt Gömörben bőven: álmodozásból is, meg éhségből is. De soha nem azért, hogy elveszejtsék az itt élőket, hanem éppen ellenkezőleg: hogy próbára tegyék, mint a mesebeli királyfit vagy a szegénylegényt, hogy megerősítsék a próbatételekben. Hogy igazságot tudjunk tenni, legalább önmagunkban, ha már a világban mindig hatalmas urak rendelkeztek felettünk.

Egyik a Jóisten, akinek e nép mindig a kedvében járt. Szép templomokat emeltek a dicsőségére még a legkisebb településen is, és mindig tudták, hogy a döntéseit alázattal kell elfogadni, még ha olykor kétségbeejtően fáj is, amit ránk mér. Meghajoltak előtte, bár nem hajlongásra termett ez a nép, és tisztelettel megülték az ünnepnapokat. Munkával kiérdemelt rang volt, ha valaki elől ülhetett a templomban, és nagy szégyen, akit a restség vagy a mértéktelenség hátrébb parancsolt.

A többi urasággal és hatalommal viszont a végletekig dacoltak. Ha lehetett csellel és furfanggal, ha kellett, erővel, de ha egyik sem vezetett eredményre, akkor konok hallgatással. Olykor a szótlán ellenállás is lehet olyan kemény és szilárd, mint a várfal. A dacosan szikrázó tekintettől még a hatalom kivezényelt szolgálja is visszahőköl, ha egy egész közösség felszított haragja táplálja azt. Ilyen volt a Balog völgye is évszázadokon át, amióta csak megtelepedtek e vidéken a szkíta és a hun ivadékok, s ebbe kellett beleszoknia minden befogadott vendégnek vagy menekültnek. S aki végigélte az elmúlt évszázad javát, annak alaposan kijutott a történelmi leckék és a megpróbáltatások sorából.

Jó termőtalaja ez a képzeletnek, és tápláló ereje van a mesék, a hiedelmek tüzek mellett kiforrott üzenetének, amit nem csupán az tesz sejtelmessé, amit a szájhagyomány ránk testál, hanem az is, hogy nem látni sem a dombok mögé, sem az erdők mélyére, ezért a képzelet sólyomszárnyán kell oda elmenni. Márpedig a sólymok, vércsék, kabák, karvalyak, kányák, ölyvek errefelé szent madarak, az ég urának a hírvivői. Még a pajkos gyerekek is tudják, hogy a szarka- vagy a varjútojást ki lehet szedni, de a sólymok meglopása nagy büntetést vonna maga után, az egész falu számára is. Kígyók, békák lepnék el a házakat, s mehetne mindenki Ipricsomba!

De mert a közösségünk iránt felelősséggel tartozunk, amíg ezt meg nem tanulod, nem léphetsz a legények sorába! Felelőtlenségeddel kockáztathatod a saját

sorsodat, de a népedét soha. Annak elárulóját a föld is kiveti magából, annak a lelke az örökkévalóságig céltalan bolyongásra lesz ítélve.

Ebbe a világba pottyant bele az anyja hasából Mács Dodo. Bár gyerekkora legnagyobb vágya az volt, hogy lovasgazda legyen, aki az egész báltai határt körbeszántja, végül csak egy Pegazus jutott neki. Annak a nyergében kellett őt állnia a Kárpátok peremén, és felvidéki véreinek a sorsát, vágyait és álmait ügyelve, a történelem viharait és a rosszindulat nyílzáporát is kiállva kellett népe napszámosaként munkálkodnia. Eleven lelkiismeretként a hazudozás és feledés ellenében!

Nem így tervezte, sőt menekült a feladat elől, mint Jónás, ám Trianon bűzös cethala a Parnasszus partjára lökte: boldoguljon, amint lehet, ahogy tud. De „lehetsz-e bölcs, lehetsz-e költő, mikor anyád sikolt?” – tette fel a kérdést Dsida Jenő is, aki a babiloni rabságot idézte meg a román megszállás idejéből. Ady sem ad jobb tanácsot, csak azt, hogy meg kell szenvednie az ellenállónak, mert „Kín volt itt mindig a dacnak legízesebb tápláléka”.

A pokolraszállás Trianon árnyékában kezdődött. És mindvégig ez maradt az írói elhivatottság meghatározó kerékvetője, miközben világháború, német és szovjet megszállás, Beneš-dekrétumok, jogfosztás, hontalanság, vagyonekrobzás, deportálás, kommunista diktatúra fűszerezte és kínálta az „élményanyagot” a csehszlovák impérium igája alatt magyar reformátusként két pogány közé szorulva. Úgy írni, hogy tintát sem adnak hozzá. Mert a magyar szolgánépnek az nem jár!

Parancsolatok, tilalmak és útmutatások szent labirintusában kereshetjük az írók Ariadné-fonalát. Vágyak, félelmek, elveszett, tiltott vagy elérhetetlen dolgok jelentik az ihletet a művész és a művészetek számára ősidők óta.

Van, aki rémálmainak kísérteteivel viaskodva menekül az írásba, van, aki teljesen vagy teljesíthetetlen vágyait váltja valóra, vagy helyét és otthonát kutatja, míg önmagára lel, van aki egy elveszett világot akar visszaszerezni, s van aki egy elérhetetlent kíván legalább képzeletével felépíteni. Mindenkit más és más motívál. Mácsot mindegyik, egyszerre.

Így Dodóból Mács József lett. A vakmerő, csintalan gyerekből magyar népének sorsát felelősséggel vállaló író, aki kiállta a próbát, és akinek ez a lakonikus egyszerűséggel megfogalmazott felirat kerülhetett hamvai fölé a szülőföld temetőjében: „A FELVIDÉK KRÓNIKÁSA”.

Fohász a szélfúvásban

(Mács József emlékére a szülőfalu temetőjében)

Suttog a szél, jajgat a szél...
Felvidéken, Palócföldön, Rima parton,
Sajó mentén, Balog völgyön suttog, jajgat, sír, mesél.
Itthon vagy már, visszajöttél,
megpihenni hazatértél,
mögötted sok, ezer örvény,
vár az Örök Csillagösvény:
ez a Törvény.

Jajgat a szél, suttog a szél
sólímok szárnyán fenn az égen,
lenn a mélyben, a gyökérben,
sudár **fákban az ágvégén,**
itt a völgyben, sírgödörben,
kínból fogant örömkben:
ezért éltél,
hogy a télben, sötétségben
és örökös szélfúvásban,
történelem viharában
igaz szóval megigézd.
S nem hallgattál,
ha mindezért
nem is kaptad meg a részt.

Jajgat a szél, suttog a szél
az élőknek álmai közt,
őseidnek sírja fölött,
a meggyötört Gömörország
népe örök vágyaiból fogalmazott sorok útján
most **már végleg hazaérsz.**

Itt születted, itt e tájban.
Az apáknak igazában,
szép anyai ölelésben,
karja-szava melegében nevelkedtél,
s mint egy herceg elindultál

világ ellen: népedért.
Viaskodva káprázattal,
országrontó sárkányokkal,
koncra *váró keselyűkkel*,
s ide tért meg minden út,
hogyan elmondhasd mindeneknek:
élőket és eljövöket féltő hittel --
magyarul !

Mennyi szitok, mennyi átok,
harangvesztő szolgaságok közt dacoltál,
s hű maradtál:

hű *a szóhoz, hű e néphez*,
amit adott sors és végzet -
magyarsághoz, emberséghez.
Betelt ím a vitézséged:
a próbákat kiálltad !
Örök Igaz Bíró előtt
már megállhatsz igazaddal,
s ha eljön a végítélet,
megbékélhetsz
diadallal.

Siralmaknak helye nincsen,
osztozunk a közös kincsen,
s nincs minálunk gazdagabb.
Mert az írás, mint a forrás
a mélységből felfakad,
és a műved, mit ránk hagyta,
amíg szól a magyar ének,
dicséretet zeng a lélek,
általunk is: megmarad.
Amen

Erdőben. Elhagyatottan (Tél-sorozat, fa-
metszet, 1947)

Török Nándor Ovidiushoz

(részletek A szerelem hősei ciklusból)

Halhatatlan lettél, hiszen erre vágytál,
leomlott a szirt, az ekét marta rozsdá,
s nem enyészik dalod¹ (dicsősége rád száll),
mit nem kímélt soha a cenzúra-rosta.
Irigység és idő hiába taposta.²

A „gyöngéd szerelmek játékos költője”³
voltál és maradtál ezeknek tudója:
szerelmi szállakat, aki tovább szője,
szerelmi utakat, aki tovább rója.
S aki szötte-róttá, az daloljon róla,

és te eldaloltad: Corinnát szeretted,
de más nőt is bírtál válogatás nélkül,⁴
soha nem bántad meg sok-sok csalfa tettet,
tunikák alatt a szépséget kerested.
És ha megtaláltad, megdicsérted végül.

Önként jött ajkadra kötötten az ének,⁵
saját léted jogán múzsák papja lettél,
hirdetted az igéd, hogy a nemi gének
ágyéktáji heve soha el nem vetél:
Mindenkiben buja testi szeretet él,

¹ „Korral elomlik a szirt, az ekét elemésztí a rozsdá,
S mindenén úr az idő: ám nem enyészik a dal.” (Amores I. 15./31–32)

² „Élőn rág az Irigység, ám megtorpan a sírnál...
... Szellemem el nem enyész, és örök életet él.” (Amores I. 15./39)

³ (Tristia IV. 10./1)

⁴ „Szívem a lány szerelem nyila könnyen ütötte keresztül” (Tristia IV. 10./66)

⁵ „Önként jött ajakamra, kötött formában az ének,
S vers lett mindenből, bármit írt le kezem.” (Tristia IV. 10./26)

lehet pór vagy nemes, lehet ifjú vagy agg,
szerelemre szomjas minden emberi lény,
a római polgár (ha szolga, ha szabad)
altesti vágyához nem kell zsarnoki kény.

Felismerésedhez vezetett ez igény.

Igényesen róttad disztichonjaidat,
miből *A szerelem művészete* vált ki,
ezek ütemére ácsoltad a hidat
férfi és nő között, s olvashatta bárki:

Amores, a kornak új elégiái,

szerelmi praktikák: férfi, mint hazudjon,
hogy behálózhasa szerelmének tárgyát⁶,
s a nő, udvarlóját miképp várja otthon,
hogy elégítse ki mindkettőjük vágyát⁷.

Az se baj, ha közben törvényeken hág át.

Hősnők levelei, Metamorfózisok,
s múltat dicsőítő fél Ünnepi naptár,
töredékek, miket felsorolni is sok,
s számkivetés lett a jutalmad, mit kaptál.

Hűvös magányodban Tomisban maradtál⁸.

Epilógus:
Önmagad sem tudod, hibáztál mi okból,
barátok elhagytak, s nem segített ima,
bús *Orros Ovidként*⁹ távol otthonodtól
(nem volt ott asszonyod, nem volt ott Corinna)
Nem volt ott, ki veled egy pohár bort inna.

⁶ „Ígérj szemtelenül! Ígéret a lányka csalétke” (Ars amatoria I./182)

⁷ „Tégy hamis esküt hát, ha kinek teszed önmaga is csál.” (Ars amatoria I./210)

⁸ „S föld, hol a vad hadizaj s tél hava el sose fogy” (Ex ponto III. 1./2)

⁹ Ovidius ragadványneve

Vak dióba zárt lét

Bene Zoltán beszélgetése Bátorligeti Máriával

A közelmúltban jelent meg Bátorligeti Mária A gondozónő című regénye az Irodalmi Jelen Könyvek sorában. A könyv, amelynek témája rendkívül időszerű (a főhőse egy külföldön munkát vállaló, fiatal nő), végig feszültségben tartja az olvasót. Sodró erejű a regény nyelvezete, meglepetések költői képei. A történet pedig a kegyetlen realitás és egy mágikus, képzeletbeli világ keveréke.

Az íróval beszélgettünk.

– Az új évezred egyik jelentős, a közbeszédben rendre nagy súllyal megjelenő kérdése az elvándorlás, illetve a külföldi munkavállalás. Az elcsatolt területekről az anyaországba érkezők kálváriájával több irodalmi alkotás is foglalkozik, a Nyugatra vándorlásról, a modern kori, napjainkra jellemző nyugati munkavállalással sokkal kevesebb. Talán a téma érzékenysége miatt. Ön miért nyúlt ehhez a témához? Hogy érzi, bátorságra van szüksége ma egy alkotónak ahhoz, hogy erről a problémáról írjon?

– A keleti államokból a nyugat-európai országokba irányuló gondozónői munkavállalás viszonylag újkeletű jelenség, ami a népesség előregedésének sajnálatos következménye. Hálátlan téma, nem szívesen nyúlunk hozzá művészi céllal. Mivel azonban nekem személyes ügyem lett, sürgető kényszernek éreztem megírni a jelenség irodalmi vetületét, ugyanis tapasztalatom szerint sok téves elképzelés lengi körül. Egy gondozónő megvásárolt munkája biztonságot, érzelmi többletet jelent az idegen család számára, a saját családjától viszont hónapokat, éveket marad távol. Ennek az áldatlan helyzetnek a következtében a későbbiekben akár beláthatatlan morális és pszichikai károk is jelentkezhetnek, különösen az anya hiányát hosszú ideig elszennedő kisgyerekek esetében. Ennek legsúlyosabb vetületét mutatja be Böszörményi Zoltán *Sóvárgás* című regénye. A témaválasztásban az is szerepet játszott, hogy olyan kiszolgáltatott helyzetben lévő embert akartam bemutatni, akinek tevékenységét túlnyomórészt a munkaadója jelleme határozza meg. Meghatározó volt Kosztolányi Dezső *Édes Anna* című regénye is. Rokontémájú, mai életkörülmények között játszódó történetet akartam írni. Édes Anna, aki a tyúk nyakát nem képes elvágni, egy késsel halálra szurkálja a kenyéradóit. A regényemben néhány allúzióban megidézem az alakját, bár a regényem főhőse, Magda, lelkiületénél fogva nem lenne képes ölni, ellenkezőleg: pártfogásba veszi a magára maradt gondozottját. Magda élet- és természetszeretettel teli ember, hajnalonként a természetben keres támaszt, kocogással igyekszik a folyton kibillenő lelki egyensúlyát kordában

tartani. Nem gondolnám, hogy bátorság kellene egy ilyen téma megírásához. Az írásmód, a regény referenciái, a karakterek megszerkesztése, a fikcionalitás és valóságábrázolás kapcsolata viszont – a téma érzékenysége miatt – gondos odafigyelést követelt. A társadalmi kérdések, a világ problémái egy gondozónő által érzékelt módon türemkednek csak elő: a regényben háttérként vannak jelen.

– **Milyen adottságok és feltételek szükségesek a külföldön vállalt gondozónői munkához?**

– A regény szereplőjének francia nyelvismeretét a munkaközvetítő iroda méri fel, és ismernie kell alapszinten a gondozottja nyelvét, a nagwuát is. „A többibe majd belejössz”, mondja Magdának Ruanné, a munkaadója. Elhivatottság, némi gondozási gyakorlat, empátia, megfelelő érzék, és ami a legfontosabb, szeretet szükséges hozzá, ezek nélkül gyötrelme ez a munka. Ezen feltételek részleges hiányában indul a regényem főszereplőjének, Magdának a gondozói tevékenysége a francia tanyán. Elsősorban azt a lelki utat akartam megmutatni, mely a teljes elfogadásig vezet a gondozott és a gondozó között. Ami közben történik, felfogható próbatételek sorának.

– **A regény központi alakját, Magdát, elsősorban az anyagi meggazdagodás reménye hajtja Nyugatra. Ön szerint kifizetődő külföldön dolgozni?**

– Az a fajta anyagi biztonság, amiben a gondozónők a külföldi munkát illetően reménykednek, valójában törekeny. Az általam is megtapasztalt valóság irodalomba konvertált szeletét a 36 éves Magda helyzetén keresztül mutatom be, aki, mint általában a sorstársai, a meggazdagodás vágyával hagyja magára a tini lányát és a házában élő élettársát. A körülményei is egy jól megfizetett munkára sarkallják. A helyzete azonban úgy alakul, hogy anyagilag nem jut egyről a kettőre, nem oldódnak meg a problémái, erkölcsi értelemben pedig vesztesen kerül ki: elhagyja a hozzá legközelebb álló két ember. A tanyán gondozónőként eltöltött nyolc hónap a vegetálás sajátos módjának tűnik. Magda szenvedésének ez az egyik oka, ami konkrét verbalításban kevésbé fogalmazódik meg, sokkal inkább az eseményekhez való viszonyulásában, folytonos hiányérzetében, a rá törő honvágyban. Nem a saját életét éli. Hogy kifizetődő-e külföldön dolgozni? Erre a kérdésre a regény egésze adja meg a választ – az olvasóra bízom az állásfoglalást.

– **Mióta foglalkoztatta ez a téma? S van-e a témaválasztásban személyes érintettség?**

– A cseléd, illetve a gondozónői téma csaknem egy évtizedig szunnyadt bennem. Olyan munkanélküli nőknek tanítottam idegen nyelvet, akik német nyelvterületen vállaltak munkát. Beszámolóikban egy addig ismeretlen világ nyílt meg előttem: a leszorított léthelyzetben élő nők világa. Egy alkalommal lehetőségem volt néhány hétre gyakorlatban is kipróbálni ezt a testet-lelket emésztő munkát. Életre szóló, meghatározó élményekben volt részem. Az egyik írói intencióm volt megosztani az olvasókkal ezeket az élményeket.

– **Említette a tanyát. Ez a regény fontos és szimbolikus helyszíne, ráadásul egy önmagába zárt világ...**

– Valóban, a tanya egy viszonylag elzárt terület, ahol minden történésnek jelentősége van, a mozdulatok is közelre hozott nagytájakban meg. Ingerszegény környezet, ahol a belső életre legalább akkora hangsúly helyeződik, mint a külső történésekre, s ennek következtében a valóság és a szürreális világ keveredése néha a mágikus realizmus irányába tolódik el. A tanya valóságos színtérnek mutatja magát, melyen hús-vér emberek élnek a maguk belső törvényei szerint. Magdát megalázzák, kihasználják, olyan eseményeknek lesz részese, melyeket nem áll módjában kikerülni. Elviseli a körülötte élők sajátos természetét, gondozottja érdes személyiségét, reflexiók nélkül idomul a tanya jellegzetes, olykor vad szokásaihoz. A lét legmélyebb bugyrait járja meg a tanyán. A gondozással járó összecsúszás és az egymásrautaltság is próbára teszi. Állandó feszültségben él. A zsáktelepülésről nincs kitörési lehetősége, a betelepültek veszélyes zónája veszi körül: ezt Magda szokási kísérletével mutatom be. Tágabb értelemben a tanya a korlátok közé zárt léthelyzetet is szimbolizálja.

– **Német nyelvet tanított, tanítványai német nyelvterületen álltak munkába, Ön mégis Franciaországot választotta a regény helyszínéül. Adódik a kérdés: miért?**

– Franciaország szerepe mindig meghatározó volt az európai kultúrában, mivel követendő mintával szolgált az élet sok területén. Az utóbbi harminc évben nemkívánatos változások zajlanak az országban, melyek egyik oka az évtizedek óta tartó tömeges bevándorlás. Regényem főhőse nem véletlenül kerül egy dél-franciaországi tanyára, ahol a négy-öt regényalak közül csak egyetlenegy ember francia, a többiek bevándorlók, akárcsak a környező tanyákon élők. Franciaországban jelenleg körülbelül tizennégy millió bevándorló él. Vannak olyan települések, különösen az ország déli részén, ahol egyetlen francia ember sem lakik. Magda gondozottja nagwuai, aki titokzatos, egyben félelmet keltő múlttal, sajátos vallással rendelkezik. Általa ősrégi szokásokat elevenít fel a család, mint például az Esőisten-rituálét, aminek részletező bemutatásával az európai kultúra lehetséges irányváltását akartam érzékeltetni a szubkulturális viszonyok szélsőséges eltolódása esetén. A regényben szétfeszítem a helyi társadalmi erővonalak alkotta kereteket, és rámutatok európaiságunk legfontosabb kérdéseire.

– **Mindenképpen rendkívül izgalmas megoldás Nagwua beemelése. A regény világa egyfelől a szigorú realitás, másfelől viszont egy különös, mágikus-mitikus ország is megjelenik a lapjain. Ugyanakkor szerintem mégsem a mágikus realizmus jut az olvasó eszébe... De miként született Nagwua?**

– A regényhez olyan helyszínt kellett találnom, amitől az olvasó úgy érezheti, érintve van, de mégsem tudja ellenőrizni, s ezáltal nem adott a lehetőség ujjal

mutogatni egyetlen országra sem. Nagwua egy letűnőben lévő, ősi hagyományokat ápoló, civilizálatlan nép közösség, mely új területeken keres megkapaszkodási, túlélési és újraképződési lehetőségeket. Nagwuáról csak másodlagos narrációkon keresztül kapunk ismereteket a regényben. Saját vallással, kultúrával ruháztam fel az országot. A szegmensekben viszont felfedezhető egyféle közös eredettörténet más kultúrákkal. Nagwua úgynevezett *terra incognita*, az emlékezet ősi rétegeiben létező területként is felfogható. Ugyanakkor mindazon országokat jelképezi, ahol külső erők civilizációs szándéknak álcázva vagy belső viszályt szítva szétlúgtak egy (ősidőktől fogva meglévő) életformát, a háttérben érzékelhetően gazdasági érdekek által mozgatva. Nagwua azon országok általános elnevezése, ahonnan bevándorlók érkeznek egy gazdaságilag fejlett országba. A letelepedésük után azonban már nem az a legfontosabb kérdés, hogy milyen kultúrát hoztak magukkal, hanem az, hogy ez miként befolyásolja a befogadó ország életminőségét, kultúráját. Kifejezetten sokkoló jelenségekkel, a kultúra devalválódásával érzékeltettem ezt a problémát a nagwuák által működtetett kulturális szórakozóhely bemutatásával, ahova Magdát elviszik kikapcsolódni. A nagwuák valamilyen szinten maguk is áldozatok, mivel kiforgatták őket a saját országukból, az otthonaikból. A regény egyik szereplője hazamegy egy hétre Nagwuába, hogy megnézze, áll-e még a háza, de a mindennapos hatalmi zavargások miatt siet is vissza a viszonylag nyugalmasnak mondható francia tanyára. Nagwuában nem volt kifejtett érzékük az embereknek észrevenni, honnan és mivégre fájnak az idegen szelek a házaik közötti sikátorokban. Feláldozták országukat a csillogást, gazdagságot jelentő, fejlett civilizációnak, mint ahogyan egyik-másik ősük egy csillogó tükörért cserébe egy egész törzsi territóriumot áldozott be. Ha úgy tetszik, Nagwua a megvezetett, átvert, becsapott országokat is modellálja.

– A regényt át- meg átszövik a szimbólumok, amit a magam részéről igen nagyra értékelek, hiszen ezáltal többdimenzióssá válik a szöveg, az érvényessége is bővül, az értelmezési horizont tágul. A szerteágazó szimbólumok is nagyon tudatos alkotómunkára utalnak. Jól érzem ezt?

– Jól érzi. Nagwua például jelképiségénél fogva tágitja ki a regény terét. Szimbolikus képek, metaforikus rendszerek hálózata fedezhető fel a szövegben. A regény felszíni rétege mögött meghúzódik egy tágabb értelmezési lehetőséget magába foglaló világ képe. Ilyen például a regény elején megjelenő vadkacsa-motívum – az idő és a folyó árján érkezik a szerelem létrejöttékor –, s ez a motívum átalakul, végül gyalázatos módon megsemmisül, akár csak a nagy érzések. A folyton előtérbe kerülő fán a madarak egy-egy embertípust jelképeznek, a körkörösén zajló emberi életet a sokszor felbukkanó mandalával fejeztem ki, mely a kisebb-nagyobb körökben megtett utakról, a körbezártságáról, a *vak dióba* zárt létről szól. Magda is körkörös utakat tesz meg, melyekből képtelen kitörni. Az idegen nyelv meg-

értésének működését a puzzle szabályai jelképezik... Maga a regény egésze egy életérzés-metafora.

– Manapság gyakran előkerül az irodalmi párbeszédekben a nőirodalom kifejezés. A *gondozónő* című regény kapcsán is óhatatlanul fölmerül a kérdés: a szerzői szándék szerint ez egy női regény? S ha az, milyen értelemben az?

– Diszkriminatív a női regény meghatározás, szerintem, mivel androgün- vagy férfi regény kategorizálás nincs. Ennek ellenére kiirthatatlanul beleivódott a köztudatba. A női regényről általában egy felszínes, álproblémázó, rózsaszín ködös, csillámporos, hepiendes regény képzeje jelenik meg előttünk. Nos, a regényem ennek az ellentettje. A női regény mint általánosító kategória nem tesz különbséget az igényes és a felszínesen szórakoztató irodalom között. Érdekes módon a legjobb női témájú regényeket férfiak írták (Kosztolányi Dezső, Németh László, Esterházy Péter, Weöres Sándor...). A női írók viszont kevésbé sikeresek egy-egy férfi témában. A Nobel-díjas nők közül Elfriede Jelinek, Wisława Szymborska vagy a hiperszenzibilis Sylvia Plath egyaránt női témákat dolgoztak fel. Nőként női regényt írtam, és egy nő a regényem központi alakja. Egy női író alkotása magában hurcolja a nemiségét. A női amina lenyomatokat őriz a racionalitás előtti világból; a női ösztön, a megérzés évezredek során is megmaradt az utódok megóvása céljából. Mindezek tipikus jegyei egy női regénynek. Egy férfi aligha ismerheti azt a szorongást, ami Magdában, a regényem narrációs alakjában, egy gyerekszüléssel kapcsolatos rémálomban tör felszínre. A regényben a nőies szót egy bizonytalan nemi identitású alak mondja ki, amikor Magda a munkájának alantas részéről beszél affektálva.

– Esett már szó irodalmi előképekről. Az *Édes Anna* mellett nekem Szakonyi Károly *Francia tanyája* is eszembe jut, s nemcsak a regény helyszíne miatt. Szakonyi kisregényének főszereplője, Swetz ugyancsak egy végtelenségig kiszolgáltatott ember, egyfajta cseléd. S ahogyan Szakonyi története, úgy a *gondozónő* is rávilágít a fájó paradoxonokra: napjaink uralkodó eszméinek (kivált az egyenlőségnek) lépten-nyomon ellene mond a valóság. Érdekes a regényben munkaadó és munkavállaló viszonya is, hiszen az előbbi egykori gyarmatokról származik, az utóbbi európai. Nagyon halványan Coetzee *Szégyene* is fölsejlik a háttérben... A hagyományos világ és a tradicionális társadalom fölbomlása mutatkozik meg Magda történetében, amely ilyen értelemben láttelep is. De van-e, lehet-e megoldás és egyáltalán: kell-e az írónak megoldások után kutatnia?

– Szakonyi Károly alkotását régről ismerem, talán filmfeldolgozásból. Egy sebesült magyar katona kerül a francia tanyára. Két nő, anyós és a menyé gondozák. Felépülve a tanyán dolgozik, akár egy cseléd. Beházasodhatna a családba, de a szíve hazahúzza. A tanyára szűkített helyszín és a kiszolgáltatottság szülte élet-

helyzetek lehetőséget adnak az áthallásra. Ebben a műben is sérült embersorsok és kapcsolatok rajzát ismerjük meg. J. M. Coetzee *Szégyen* című művéről keveset tudok. A könyv elolvasásával adós vagyok magamnak. Mikor az író csaknem húsz évvel ezelőtt megkapta az irodalmi Nobel-díjat, sokat lehetett erről a műről olvasni, hallani. Főszereplője egy egyetemi tanár, aki szexbotrány miatt elveszíti állását, majd egy farmon kegyetlen tényként szembesül azzal, hogy civilizáltságunk csak egy vékony máz, ami bármikor széttöredezik, ha a körülmények úgy diktálják. A regényemben az Esőisten-rituálé és Ruanné megerőszakolása jelzi ezt, Coetzee farmján a brutális kegyetlenkedés, és a főszereplő lányának megerőszakolása. Mindkét műben a civilizáció fokmérőiként szerepelnek az állatok. S az én regényem is, akár csak Coetzee *Szégyene*, romantikától lecsupaszított lélektani regény, talán ez is szembetűnő hasonlóság közöttük. A kérdésre – van-e megoldás? – számtalan politikai, bölcseleti, művészi... válasz született. Az író leképez, bemutat jelenségeket, de a végső kérdésekre és megoldási lehetőségekre aligha született még használható válasz. Visszakanyarodnék Babitshoz, aki a létet a *vak dió* metaforával érzékeltette...

– **Dolgozik-e éppen valamin, s ha igen, publikus-e már, hogy mi és mikorra várható Bátorligeti Máriától?**

– Nem tervezek újabb regényt írni. Vagy jön egy téma, vagy nem, olyan ez, mint a nagy érzések, s regényt írni is csak így *érdemes*: felszikkázó felismerésből.

Dezső Ilona Anna

Éjszakai árnyak I.

Éjjel fura alakok nyaldosták szívemet,
könyörtelenül égették lelkem virágát,
fényükkel érintették pihenő testemet...
osztogatta a telő Hold ingyen sugarát.
Csillogó katonák mímelték szabadságot,
és elvárták, hogy masírozzak velük tovább...
Pedig bent vagyok jó, odakint minden fájó,
nem akarom elhagyni a kényelmes szobám.
Csak simogassatok idegen kezek... végre,
hisz várom oly rég a reggeli feloldozást,
hogy meg se kísérthessenek már soha többet
az éjszakai árnyak leplei odaát...

Éjszakai árnyak II.

szakadó sötét éjszakában,
esőfelhő borítja az eget.
Lidércvillám hátborzongatóan
cikázó fénye, védtelent kerget.
Levelek sodródhatnak árok szélén,
frissen megszülettek fúlnak vízbe,
még tavasz is alig volt az idén,
almám sem pompázott virágdíszbe.
Mint gabona szárán a sok fekély,
gyászt hordozó éj koromban érik,
eső koppan ablakom üvegén,
pillám lengedező árnyak tépik...
Fura látványuk mégis megnyugtat,
angyali táncuk álomba ringat

Cím nélkül 65

lusta rituáléval köszön el a hold,
nehezen tápáskodik felhők árnyékából;
emberek, találkozások, ábrándok,
ostoba egybeesések, kéretlen álmok.
szobám falán festett képek,
születésemtől fennálló szenvedélyek,
sosem látott arcok, idegen tájak,
de sokszor vágytam látni a világot!

inkább szeretőm lenne, fiktív,
boldog, könnyed extázis nélküli!
keresek valamit, keresek valakit,
siker, csalódás, máglya vagy hit...
esti szerenádból marad a csend —
szeretsz? szeretlek — ígéred szüntelen.
távoli égbolton harang zúg a szélben,
égve kéjben, levegőt kapkodva éjben.

sokadik éve cseng a sötét égbolt,
távoli a kezdet, olyan nagyon rég volt!
mint vasajtó résén feltűnik világom,
életre kaptak, majd kialudtak lángok.
gyertyakanócnai múlt hamvasztja magát,
gyermek vigyázza lassan halódó anyját.
a fantázia nő, majd egyre apad,
testi színpadán a lélek szakad.

Petrusák János

Egy lány ajánlata

A lány váratlanul – amikor az ember azt gondolta volna, hogy szemérme tovább
űzi – megállt és a férfihez fordult, annak a szemébe fúrva tekintetét.

– Tudja, miért hoztam magát ide?

A férfi megpróbált határozott képet vágni. Vagy inkább lüken vigyorgjon? Me-
lyik hozhat több gázsít? És már hol tarthat? Talán kétszáz euró is összejött? Ez
már egész jó kezdet, itt a fővárosban. Mégsem volt annyira hülye ötlet egy nagy
lélegzetet vennie, és ide jönnie.

– Semmit sem mond? – kérdezte a gyönyörű nő. Arcán még mindig a zavar
pírja égett. Az mégiscsak jó dolog, tartották az öregek, ha egy nő tud pirulni! Per-
sze, ezt meg is lehet játszani, talán, mint mindent. De a nő zavara őszintének tűnt.

– Nem nekem kell mondani – vont vállat a férfi. Hitte, nagyon macsós, annyira
Bruce Willis-es, vagy inkább Kevin Costner volt az, aki ránézett a szép sztárene-
kesnőre, és érezte, hogy annak akármennyi pénze van, mégis ő a férfi, a hím, a
parancsoló.

A lány meghúzta a szája szélét. Talán mosolygott. Talán fintorgott. Talán akár-
mit és akármiért csinált, de mégis valahogy jól és édesen csinálta.

– Nekem – megint jó mélyen és most jó hosszan is a férfi szemébe nézett – ne-
kem... Na, hogy is kezdjek bele, hogy ne hasson annyira hülyén... – rövidke, szőke
bozontfrizurájába túrt. – Ne nézzen így, zavar! – csattant hangja.

– Akkor, hova nézzek?

– Nézze a lábát! A sajátját mondtam! Szóval – nagy lélegzetet vett. – Hogy
mondjam?

Csend.

A férfi felpillantott. A lány őt nézte.

– Ezt, tőlem kérde? – kérdezte a férfi. Ez idő szerint, most kell ennek a hülye pár-
beszédnek a végén jönni a stábnak a táblákkal, hogy „meglepetés! Kíváncsi kamera!”

A nő biccentet, aztán megint felkiáltott:

– Te se bámulj már Tom! És ne lábatlankodj annyit.

A kék szemű husky az emberekre nézett, majd visszasétált az ajtóhoz. Ezzel
mintegy jelezte, „na haver, te se leszel itt sokáig”.

A lány, a gyönyörű, a kíváncsi nő elnézett a terasz felé, aztán a kutyára, majd a
férfire, de akkor már kínálódva bekapta a szája szélét.

– Olyan nehéz ez nekem, de ki kell mondanom, mi a bajom. Nem is baj, igazán-
diból, csak probléma, amit mások, a szüleim meg öcsém is bajnak neveznek. Pedig
– a mellére ütött – ez az én életem. Kinek mi köze van hozzá?

Na, a férfi kissé megrettent. Egyedül van egy bazi nagy házban, egy csendes villanegyedben ezzel a tulajdonképpen ismeretlen nővel. És, ha ez egy szatír? (Női szatírok vannak?) Vagy női, szépkislányos vámpír, arról még valami könyv- meg filmsorozat is szól. Mit akar ez itt tőle, a vérét?

– Az van – lépett arrébb a lány, aztán vissza is. Mintha a sakktábla-mozaikon önmagával sakkozna. Sakk-matt, jobb láb adta a ballnak. A férfire nézett, de szép szeme volt. – Tényleg, kérem, semmi bajom, de – mintha szárnyalni akarna, felfemelte két mézszínű karját – nem érdekelnék a férfiak! Nyugi – tette hozzá hadarva – a nők sem. Vagyis a férfiak, mint leendő házasság, gyerek, meg egyebek, a nők meg... na, azt tudja hogy. Érti? – kérdezte aztán.

A férfi már nagyon-nagyon várta a felmentő sereggént érkező tévéseket. Csapó! Jelenet vége, és ennyi!

Ehelyett csend volt a nagy házban. A kutya feküdt az ajtónál és feléjük nézett. Kék szeme mindent látni tudott. Talán, még azt is, amit az emberek nem akartak még látni.

– És nekem, ebben mi lenne a szerepem? – hangsúlyozta ki a férfi a *szerep* szót. Hátra erre valahol a színpalak mögött a rendező megkönyörül rajta. Az azonban kegyetlen volt, és nem jött elő. Se a csapós gyereket nem küldte már végre ki, hogy ennyi!

A lány felsóhajtott:

– Na, végre, hogy megértette! Maga fogja eljátszani a barátom.

Nagy szemekkel nézett a lány. Vissza a férfi is. Hogy mi van?

– Persze – legyezett el egy kis pihét az orra előtt a nő – csak játszani kellene. Csókolnia sem, hozzám érnie se nagyon, arra meg – villant a kétség – ne is gondoljon! – Felmutatta szép kis ujját. – Ezért fizetést fog kapni. Ötezer euró, gondolom, méltányos lesz. Ehhez plusz még kikupálom – elfintorította orrát – társaságba vezetem, a nyilvánosság előtt barátként kezelem. És mindezt csak egy hónapig...

– És azután? – olyan nehéz volt ezt, az egész abszurd komédia ellenére is nehéz a férfinak megkérdeznie.

A szépség vállat vont:

– Összeveszünk. Van ilyen. Maga meg megy. Ennyi volt. A szüleim meg, meg hülye öcsém – világmindenség repesztő sóhaj – végre, vagy csak egy időre leszállnak rólam.

A férfi várta a csapót, de nem jött, vagy nem engedték, mert hitte valaki, ez így nagyon kacagtató, vagy a hülye csapó elaludt. A férfinak, mivel a lány nagyon ránézett, a nő ajka nyílt, kellett, hogy valamit mondjon.

A férfi körülesett.

– Mit keres? – kérdezte a nő.

– Semmit, csak... – nem tudta, erre mit feleljen. Itt van előtte egy bomba jó nő, és hülyeségeket beszél, ráadásul kissé túljátszva szerepét túlon túl komolyan.

– Ezt már próbáltam – ragaszkodott tervéhez a lány. – De ismerőssel nem lehet eljátszani. Maga viszont – elfintorodott – egy tök ismeretlen.

Még a kutya is felkapta fejét.

A rendező meg a csapó nem jött, se egyik filmes. A házon csend volt, ezért a férfi elnevette magát.

– Hát akkor ismerkedjünk meg! – ezzel megmondta nevét.

A lány is a magáét. De úgy, akár egy királylány. Egy birodalmas.

A férfi biccentett:

– Tehát, Lisa, Lisi?

– Nem, hanem Lisa! És, kérem, máris ne bizalmaskodjon! A sok pénzt csak akkor fogja megkapni, ha probléma nélkül végigszerepeli az egy hónapot!

Szerep! Na, ez lesz a kulcsszó! Nem jött a csapó.

Forgott a film, a lány és a férfi élete filmje. A nagy rendező biztos, hogy rájuk nézett, de nem mutatta még eddig meg magát. A forgatókönyvet meg... hogy ki lehetett az, aki ezt írta? Na, annak aztán innen üzenjük: Atya-gatya!

*

Nem film! Nem álom! Akkor ez a valóság lesz!

A férfi pillogott. Nem nagyon akarta hinni. Hogy ez vele történt? Mindent, amit a nő mondott, komolyan mondta? Ezt neki el kell hinni?

– Na, álljunk le! – szólt úgy, mint aki tényleg várná (elvárná) a csapót. Jöjjön azzal a francos fekete táblával: jelenet, és ennyi!

A lány, akinek ezek szerint Lisa a neve, duzzogó arcot vágott, amely kategóriában Oscarra lehetne már jelölni. Karját összefonta (a szép melle előtt!) és hátra lépett. Szemöldökét (jaj de szép volt neki!), összehúzta.

– Most mi van? Csaknem kihátrálna? Most, vagy nem kell az ötezer? – mindent értőn, vagy éppen haragvón csillant meg a lány szeme. – Többet akar?

A férfi megrázta fejét.

– Nem, de nekem így... ez nem fog menni. – Hátrább lépett, eltávolodtak egymástól. – Én nem tudok játszani. Ehhez magának egy színész kellene, és máris minden megoldva.

Szép Lisa az arcát csúfítón kétségbeesett arcot vágott:

– Ember! Nem tudja, mit beszél! Hát adjak fel hirdetést, szép és gazdag lány, egy hónap időtartamra sürgősen álgavallért keres! Don Juanok, Amorózók jelentkeztek! Piperkőcök kíméljete! Jelige... – toppantott. – Ha, megpukkadok!

A férfi újból fejet rázott. Sajnálta, tényleg sajnálta. De hát a neveltetése!

– Nem kell a pénz? – próbálkozott a nő.

– Így – mondta a férfi – nem! – Megpróbált a lány kék szemébe nézni. Lisa azonban elfordult.

Csend. Tom felállt. Várakozott. Kék szeme – a férfi megpróbált nem arra nézni – mintha sajnálta volna. Talán a négy lábú barát már sok ilyet látott, amikor egy férfit itt kipakolnak.

– Én... – kezdte a férfi rekedt csendesen – érzelmekkel rendelkezem. Nekem nem megy csak úgy, parancsra. Parancsra még – felnevetett – enni sem tudok! Még csoki-tortát sem, ami pedig a kedvencem.

Lisa rámeredt. Hogy a csoki-torta emlegetése fogta így meg, vagy az érzelmeké, még nem lehetett tudni.

A férfi bizonytalan mozdulatot tett.

– Én...

Lisa kék tekintete a veséig szúrt.

– Én – vett még egy startot a férfi – tudnálak szeretni! Igazán, nem parancsra szeretni.

A nő nézett, és amikor Tom pedig már visszahasalt, felcsattant:

– Maga meg mit tegez!

A férfi megpróbált mosolyogni. Inkább ez egy fancsali vigyorgás lett.

– Barátok vagyunk, nem? Én a maga... a te udvarlód. Ez meg csak – biccentett önmagának – tegeződve hihető, hiszen nem a múlt század elején vagyunk.

Lisa nézett-nézett, aztán beharapta az ajkát.

– Hüm.

Ennyit mondott (mondott?) a nő. De így is olyan édes volt, annyira kislányos, annyira törékeny, annyira szeretni való, hogy a férfi legszívesebben megölelte volna. Lisa, mert nő, megérezte ezt. Tiltakozó pillantást vetett a férfire.

– Semmi bizalmaskodás. Nem kant keresek, hanem álkant. Én – elfordult és a kutyára nézett – frigid vagyok, ezt mondták rám. Tudja ez mit jelent?

– Nem tudja, hanem tudod! – figyelmeztetett a férfi. – Egyébként, aki mondta, az nem tudta, hogy mit jelent. A frigiditás hidegséget, érzéketlenséget jelent. Te Lisa viszont – felnevetett – melegszívű, érző ember vagy! Ahogyan megismertelek.

Lisa kék szemei óriásivá nőttek. Akkorát nézett.

– Én, érző? Szerintem – vállat vont – eddig csak magammal törődtem.

Na, erre a férfi mit mondjon? Maguk mit mondtak volna? Hazudtak volna, vagy inkább hazudtak volna? Csak az a kérdés, kinek. A férfi azt tette, amit legtöbbször tettünk volna: nem felelt. Hanem a kutyára mutatott:

– Tom, ha beszélni tudna, biztos sok jót mondana kisgazdájáról.

A lány a kutyájára nézett, és valóban meglágyult a tekintete. A kutya felült és visszanézett az emberekre. Tudta, hogy róla van szó.

Lisa Tom felé lépett, majd amikor a kutyus felállt, a nő megtorpant. Most nem kettejük barátságáról volt szó. A nő, szinte durván a férfira meredt:

– Most mi az Istent akar?

A férfi mondhatta volna, hogy Isten nevét hiába... De nem ezt mondta. Helyette csak annyit:

– Amit te, Lisa! Legyünk barátok, eljátszom a szerepem, de... nem pénzért! Én

– hangsúlyozta ki – nem vagyok bérbe vehető. Vagyis, a szívem nem.

A lány nézett-nézett, aztán felhorkant:

– Ez, üzlet!

– Nekem nem – hangzott a férfi válasza.

– Hát akkor?

– Hát akkor – tárta szét kezeit a férfi – maradok. De nem pénzért, hanem barátságból.

– Az nem fog menni – rázta szép fejét a nő. – Nekem – bepárásodott a tekintete – egyszerűbb lenne az üzlet. Akarok valamit, amiért fizetek, szívességet én, ahogy apa se, meg az egész családom se, sose kérek. Abból csak – megint fejet rázott – baj lehet.

– Mint például?

– Tessék?

– Milyen bajra gondolsz? Mond ki! Halljam csak, halljam!

Lisa félve elhátrált. Tom közelebb jött és morgott. A férfi meg megijedt, hogy egy kicsit (nagyon) agresszív volt. Tetszett neki a lány, fenemód tetszett! És, hogy ez a szép, fiatal nő őt akarja, még ha csak szerepre is, de mégiscsak baráti szerepre, hízelgett neki. Eddig nem volt sok szerencséje a nőkkel: a neki nem tetszők elől menekült, a neki tetszők meg előle menekültek. Negyven éves aggkocsány! Nem csak a művészi lehetőségeinek hitte, hogy végképp annyi! Talán egy ötvenéves nő, két huszonéves felnőtt gyerekkel – meg a házában jelzáloggal – lehet már még minden reménye. Ehelyett: jött ez az álomnő! Szó szerint berobbant az életébe. Már, csak azért sem hagyhatta, hogy széjjelzúzza őt!

A lány mintha gondolkozott volna, legalábbis az látszott rajta. Egészen ráncos lett homloka, meg az orránál, ahogy összehúzta a bőrt. Végül kisimult arca, megrettenve ki, hiszen azt mondják a tévében, ha túl sokat mosolyogsz, vagy túl sokat nevelsz, akkor ráncos leszel, hát simította a nő gyorsan az arcát. Aztán kinyögte:

– Ezt most... nem értem!

Hát, szép Lisa, gazdag Lisa nem egy Einstein. De, gondolta a férfi, hogy más hímneműek nem is ezért akarnak szeretni, ami nincs neki, hanem sokkal inkább azért, ami van.

– Lisa – mondta mosolyogva a férfi – ajánlatom a következő...

– Figyelek!

– Ha egy hónap kell neked, akkor legyen egy hónap. Bármikor felőlem, meghosszabbítható – tett egy nagylelkű mozdulatot a férfi. – Veled maradok, barátod leszek...

A lány már szólt volna. Erre a férfi feltartotta kezeit:

– Jó, nem bizalmaskodom. Egyébként én, nem is nagyon szoktam.

A lány oldalra döntötte szép kis fejcskáját. De, már nem szólt, várta a folytatást.

A férfi önmagának bólintott, magában elhatározásra jutott:

– Pénzt nem fogadok el, de mivel nincs jövedelem... se pénzem per pillanat, ezért, mivel van ötletem, ezt pénzzé tenni segíthetnél.

– Ötlet?

Igyekezett a férfi nem túl nagyképű lenni. Bár egy régi osztálytársa azt mondta, az kell a nőknek, meg egyáltalán az életben. Ha látják, hogy nagyképű vagy, elsőre elhiszik, hogy okkal vagy az. Igaz, aztán ha nem tudod bizonyítani nagyképűséged okát, akkor már bajban vagy: egyszerű bunkó kategóriába sorolnak át. Szóval megpróbált nem nagyon nagyképű, vagy máris bunkó lenni, de azért kellően öntudatos. Igaz, egy másik ismerős azt mondta, ez ugyanaz, mármint a nagyképűség, meg nagy öntudat. De ha már öntudatod sincs, akkor nem hiszel magadban. Ha meg te magad nem hiszel magadban – akkor ki fog?

– Forgatókönyv – vágta ki. Gyorsan kiment. Éljen, kint volt. Aztán várta a hatást. Semmi.

A nő nagyon bámult.

– Ez ötlet? Amiből pénz lesz, és egyből? – Felkuncogott a lány. – Te naivabb vagy – legalább már tegezte (észrevették?, a férfi igen, és ki is feszítette nem kockás mellét) – mint egy porceláncsirke. Aki azt hiszi magáról, hogy csak ő nem fog soha összetörni. Ilyen egy kolosszális hülyeséget!

A férfi nem hagyta önérzetét, ezért felháborodott:

– Tudod is te!

Lisa biccentett:

– Na, speciel ezt tudom. Több haverom van a filmiparban.

A férfi úgy érezte, valaki jött, és jól, amúgy emberesen hátba verte. Na, most, itt a nagy lehetőség! Ha, igaz, amit a lány mond. De, miért ne lenne az?

– Me-melyikben? – hebegte ki megilletődött kérdését a férfi.

– Melyikben? Hát a helyiben, nem is a hollywoodiban.

A férfi biccentett. Neki ez jó volt, sőt jobb, hiszen nem tudott angolul, Hollywoodban meg valószínűleg angol (amerikai angol) forgatókönyveket forgatnak. Filmmé, meg előtte a producerek meg más filmcsinálók unottan forgatgatnak, lapozgatnak.

– Ebben segíts! Hálás lennék, így meg is köthetjük, azt hiszem az üzletet – vi-gyorgott – te segítesz a filmemen, én meg neked az izé... te projektetben.

A lány, aki szőke volt, fiatal és kék szemű, figyelmesen a férfire nézett:

– Addig te – sóhajtott – még befutsz egy könyvvel, sőt, nem is sikeres leszel, csak pénzt kapsz, bármennyi keveset is egy forgatókönyvedért, addig te éhen halsz. Nekem meg csontváz-pasi nem kell! De hulla se!

Felnevetett. A kis aljas. A kis álomtörő.

A férfi kétségbeesett mozdulatot tett. Tényleg, élete álma, forgatókönyve a diplomata-táskájában van, az meg kint, a ház előtt. Csak senki el ne lopja! Akkor hát menjen?

A férfi arrébb lépett. Kimenni mégsem tudott. Fogta őt a lány, mint mágnes. Mondom, a férfi eddig nem sokat volt szerelmes, de most igen. Legalábbis úgy hitte, ez az.

Lisa megszánta:

– Kössünk kompromisszumot. Apa azt mondta, ez minden jó üzlet alapja, a kölcsönösség. Hogy te is nyersz – magyarázta tudálékosan – és én is nyerek. Jó, pénzt nem fogadsz el, de téged, mint barátom meghívhatlak a kerti lakba... kérész lakba, hogy lakj ott, egy hónapot. És addig, hiszen csak egy feladatod lesz neked, a barátom lenni... – elpirult és gyorsan kijavította – a barátomat eljátszani, csak játszani, addig, hogy ezt meg tudd tenni, természetesen eltartalak. – Felkapta kis kezét. – Nem, nem jó szó! Csak... minden költségedet állom.

– Az nem eltartás?

A lány elgondolkozott.

– Mondjunk inkább baráti, hosszú vendégeskedést.

– És, a szüleid, nem fognak gyanakodni, hogy a barátod egy hónapon át a kerti lakban dekkol, és közben te eteted, itatod?

A lány picit gondolkodott, de csak picit, mert úgy tűnt, innen a folytatást már tudta. Pici, mézszín kacsóját előre lökte.

– Kezet rá!

– Hogy mi?

– A megállapodásra. Ha megvan, akkor innen tovább léphetünk – feltartotta bal kezét, mintha esküdne – na, nem úgy, hanem a projektünkben.

A fontoskodó, az egész komédiát komolyan vevő lány egyszerűen ennivaló volt! Persze egy hetvenéves, százhusz kilós néni, ugyanebben a szerepben már nem ment volna egészen így el. Lisa viszont mesterin alakított! Oscart neki! Tényleg van érzéke a filmszakmához.

– Na? – kérdezte Lisa kissé bizonytalanul (még a lány volt bizonytalan önmagában).

A férfi körülesett. A szép ház, a csend, ők ketten, meg a figyelő, úgy tűnik egyetlen közönség kutya, és az egész szitu mind együtt annyira szürreális volt, annyira kavargó álomszerű, hogy a férfi óvatosan magába csípett – ébren volt – akkor ez

csakis TV lehet! Az álmogár! Elő fognak jönni már mindjárt a filmesek. Elő kell jönniük. És minden tévénezőnek szakadnia kell majd a röhögéstől: te fajankó, te ezt mind elhitted? Hogy lehet az életben éppen neked ilyen szerencséd! Egy gyönyörű és gazdag nő, aki csak téged, érted, éppen téged akar? Á-á-á.

– Na-a-a? – a lány keze még meg is bökte a férfi hasát.

A férfi, mert hiszen Tom nagyon nézett, reménnyel vagy reményvesztetten, nem lehetett azt tudni, elfogadta a kezet. Hideg volt és nedves, kissé remegős a lány keze. Olyan, mint más földi halandóé. Akkor hát nem istennő, nem álmog, és nem színésznő! Ezen nők keze valószínűleg másmilyen lenne – à la olvasmányélmények/kamaszálmok – és nem ennyire emberi.

A férfi egy életem át fogta volna a lány kezét. És rázogatta volna, akár egy, az eszét, meg szakácsát vesztett turmixgép.

– Na! – mondta a lány. Ezt már nyugósen, amint kiszabadította jobb kacsóját. – Tehát, megalkudtunk – emelte fel ujjacskáját. – Teljes ellátás van, de nincs ám rinya, mindenféle macsóöntudati duma, hanem amit én akarok – fények villogtak a kék szemben, huncut fények – az lesz.

– Mibe mentem én bele? – nyögött a férfi, de maga is érezte, rosszul alakít, mert most nagyon nem tudja sajnálni önmagát. Meg nem tudja sajnáltatni sem. Hiszen sehol sem lenne a föld kereken olyan hülye (fasz), aki őt most sajnálni tudná!

Lyka Károly könyve. Ex libris (fametszet, 1934)

M. Fehérvári Judit

Epreskerti hangzavar

Ma összekuszálódott minden. A teafőző helyett a tüdőm sípolt, a tűzhely lángja jégsekreényt játszott balzsamként ömlő verejtéktestemen, ha hozzáértem végül, s sebet sem hagyott. És sebtében süllyedni látszott a konyha: dédmama nefelejcses csupra vad ringatózással lejtette táncát, míg a fejem követte a kábulatot. Hirtelen nem tudtam, túléltem-e ezt a fogalmamsicsenarról, milyen napot és hónapot és Zsófiára gondoltam, az egyetlen lányomra, vajon, ha felröpülök hozzá, ő nyit-e kaput, s boldogan vár-e, s kimondja-e: Végre, de jó látni téged mellettem, anya, vagy csak egyszerűen belemosódom a semmihártyájába, s leszek kozmikus anyag, mi nyomot sem hagy, és nem vergődöm tovább, mint hátára fordult bogár várva arra, hogy valaki majd csak eltapos.

De ez ma egy másmilyen nap lett: a konyha végül lábakat növesztett és szárnyaival vadul csapdosva elvitt haza. Édesanyám megrökönyödve nézte, hogy virágoskertjébe becsapódik egy elalélt madár, mindig szerette az állatokat, s felemelt engem is, de, hogy ki vagyok, nem tudta már, hiszen Isten túlságosan régen máshol hintette szemeibe az égi valóságokat, s csak arra emlékezett, hogy Apám a gyökér a házunk előtti akácfák hús lombjai alatt, s hajnalonként ő emeli magasra marionettzsinórokon a Napot.

Ma összekuszálódott minden. Orvos kellett volna mellém, de, csak a rettegés festette arcomra bíborfoltjait, s jajaim is csontjaim hajtogatták origami lepkékké, hogy elröpülhessek a zuhany alá, hiszen mégsem lehetnek elmúlásszagúak a sejtjeim, ha még levegőért hadakoznak tüdőrózsáim, s talán, új bimbók is élednek vesszejeiken, ha üvegbúrával fedem be önmagam, hogy ne fújjon szilánkosra a szél, ha az esőben csobbanni akarok. És nem maradt más, csak a régmúlt mesepirulái olvadtak számban málnaillatú holdfénné: túléltem a tegnapot.

Gősi Vali

Megfáradt csöndek

Lehajlunk bukó napokkal
megfáradt csöndjeink mögé,
mint parti fák görnyednek némán
gyors sodrású folyók fölé.

Halkulón hullámzó szívvel
nyeljük a fuldokló hangot,
az időbe simulunk melán;
rozsdálló vízparti lombok.

Gigászi torkolatok hívnak,
örvénylő, forgó áramlatok,
és szétfolyunk a víztömeggel;
némán elmúló tegnapok.

Hajnali áhítat

Hogy mi a boldogság,
már nem kérdezem.
Régóta elég nekem
a remény, az emlékezet,
és minden újjászülető tavasz.
Elég a pillanat, mi megvillantja
a tűnt álmokat, ha pirkadatkor
– mióta már...! –
beszédes ráncaidra révedek.
Csak nézlek hosszan, csendesen,
hálával, hogy veled ébredek,
erőtlen, lehajló alkonyok után is,
a virradó hajnalban hiszek,
és biztatlak fáradt szerelemmel:
csak *bátran!* Kitartással,
oroszlán-akarással,
csak szeretni, mindent-odaadással!

Alkonyodó

Zabolátlanul
hullnak rám
a hiány-szavak,
súlyos terhükkel beborítanak,
míg állok hosszan
e vége-nincs csöndben
a sejtelmes, tél-végi ég alatt,
nézem, ahogy misztikus fénnel
aláhanyatlik a Nap,
nyomában roskad,
omlik, a fényhíd,
mint sereghajtó ínség,
a lélek-nincstelenség
terhe alatt.

Csak a csönd dédelget

Megint egy vége-nincs délután,–
keserves, tél végi túlélés talán;
csak a kályha-meleg ölel óvón,
akár egy ósdi kabát,
és pár régi tárgy beszél ma már
a padlásfeljáró pudvás,
rozsdás szögekkel átfúrt oldalán,
csak a csönd dédelget, mesél,
hogy a hűvös magány ne járja át
egészen a meddő délutánt,
és legalább a vén cserépkancsó
őrizzze az emlékek asztalán
az éledő tavaszi álmok
meghitt teaillatát.

Sz. Tóth Gyula

Zsibbad az ember

A velünk élő bacik. Járvány, vírus, vakcina. Ránk jár a rúd. A költőket, írókat, zenészeket, művészeket megihlették a motívumok. Sorra születtek a művek. Radnai Istvánt szerencsére elkerülte a járvány, ám a hatása nem.

Járvány

*kerek egész a kő a jégbe zárt anyag
tűzbe égett molekula örök a fagy
ős-hidrogén alkotta mutáció
véletlen változás lét-molekula
ítéletet hirdet első stáció
elektron-kacsokkal fojt pokol ura
kristályba fagyott halál erenes-anyag
élősködik bennünk a kapzsi láncolat
mely hajt és morzsol akár kemény követ
hitetlen sejtjeinkbe falja magát
a bölcsesség elhal feleselsz öreg
időd lejár babona-spirál achát
ha megszólal benned a teremő tudat
magadban véled keresed a tévutat
ha kénsárgán elpárolog a lélek
kevély tested mint földköpeny törékeny
melyen áthalad a teremő lényeg
gőgjében gúnyolódik az igéken
a kövek szépsége e parányi tökély
túlél az érc vak szolgálószton ösztökél
nem észleled hogy hit a szerves léted
a rend a véletlen sejt fölé emelt
alkotni szólni rendelt az élet
a múlandó köt meg amikor letelt
táncol az élet határán a véletlen
szólít az úr de benned kő és jég terem*

(Megjelent: *Búvópatak*, 2020. május)

Kicsit belemélyedünk a szövegértés, a szövegértelmezés jegyében.

Verses kórtani látélet. Tetőtől talpig, és még tovább. Fiziológia állapotunk költői képekben kimutatva. Átvizsgálva a modern élettan jegyében: a belső környezet (milieuintérieur) a külső környezetben (milieuextérieur), azok együtt élése, viszonyuk. Komplex élettan – vírus élettan, baktérium élettan, növényélettan, állatélettan, humán élettan (Az eltérő helyesírások a szakirodalom alapján rögzítve.) Humán élmény természettudományos övezetben. Mechanikus naturalizmus lírában kifejezve. Fiziológiánk költészeti átvilágítása: kórokozók kimutatva, hatásuk megjelenítve. És mégis szép. A szép szürrealizmusba hajlik. „Ott” mi a szép? Lautréamont szerint: „Beaucomme la rencontre fortuitesurunetable de dissection d’unemachine à coudreet d’unparapluie. – Szép, mint a varrógép és az esernyő véletlen találkozása a boncasztalon.” Milyen szelíd ez a szép! A szürrealizmus már-már romantikussá edződik. De mennyivel más most mindez a vers által, a realizmusszűrőjén, a kor változik, az elemek összetartoznak, „a kövek szépsége e parányi tökély...”

Mert hát a posztmodernben járunk. Hosszan lehetne boncolgatni, erre itta versben a világkép és a nyelvezet vonatkozásában „ütős” argumentumokat találunk. Például: hogyan kezeljük „a beszédfordulatot, amely egy absztrakt fogalmat a fizikai világgal kapcsol össze”. Jacques Derrida ír erről, a „trope-ok igazságtartalmáról”, amikor lényegi kapcsolat jön (jöhet) létre a szó és a dolgok között... A trope-ok, mint egyik formájuk a metafora, „explicit módon úgy funkcionálnak, mint a »Fehér Mitológia« ontoteológiai manifesztációja, ami elviseli az »átmeneti értelemvesztést« azért, hogy a megfelelő eredményre jusson.” Ezt Makai Mihály idézi kitűnő könyvében: „Merre vagy szellem napvilága” (177.). A versben a tudományterületek közötti „áthallások” elfogadhatóak, nem zavaróak, nem akarjuk a szöveget tudományos kontroll alá vonni. A beszédfordulatokkal, a nyelvi képekkel az analógiák kifejezik és megértetik az állapotot, színesítik és gazdagítják a költői nyelvezetet. A szöveg nem táplál hamis tudatot. Miként az előfordul Yuval Noah Harari *Homo Deus – A holnap rövid története* című könyvében, amelyről, alapos elemzés nyomán, többek között ezt vontam le: „A munka tudományos elemekre hivatkozva, bravúros szellemi teljesítmény, veszélyes fikció. Hamis tudatot táplál.” (*Tanári notesz* 249. o., és *Partium* 2020/2., tavasz, 107. o.)

A Radnai-vers tudást sugároz és költői bölcsességet. Amikor zsibbad az ember, nagy szükség van erre. Hogy mennyire így gondolom, Lautréamont szavaival támogatom, akinek eredeti neve Isidore Lucien Ducasse, második műve, *Maldoror énekei* (ford. Bognár Róbert): „A melankólia helyébe a bátorság, a kétségbe a bizonyosság, a kétségbeesés helyébe a remény, a rosszindulatéba a jó, a panaszokéba a kötelesség, a szkepticizmuséba a hit, a szofizmus helyébe a hűvös egyenlőség, a büszkeség helyébe a szerénységet helyeztem.” A rend kedvérért hozzáteszem: a

szofizmust, Lautréamont nyomán, nem a ’szócsavaró’, a ’tudáskodó’ értelemben használok. Itt melegen ajánlott hideg filozófiáról van szó. Esszé is lehetne, az is: lírai esszé. Esszévers a javából. Figyeljünk csak: „a kevély test göggyében gúnyolódik az igéken... túlél az érc... „*ha vak szolgálószton ösztökél, nem észleled, hogy hit a szerves léted, a rend a véletlen sejt fölé emelt...*

Ez nem rábeszélés, itt ridegen is fortyogó, ám ékesszóló gondolkodás lüktet. A beszédmódot megfejtteni feladat. Rajta! *A múlandó köt meg, amikor letelt, táncol az élet határán a véletlen, szólít az úr, de benned kő és jég terem.* Megrendítő figyelmeztetés. Hanem tudsz mozdulni, kővé válsz, jégverembe merevedve. Fontos üzenet. Mert nagy a veszély és az esély, hogy a mostani kaotikus és apokaliptikus világhelyzet az emberből a rosszabbik énjét hozza elő. Vannak erre utaló mozgások.

A cím összetett metafora, nyelvi, fogalmi megjelenésével társadalmi és kulturális, testi és idegi rendszereket fog át. Napjaink égető jelenségeinél tartunk: *virtuális demokrácia, mesterséges intelligencia*. A vers több szálon kapcsolódik a fentebb már említett Harari-könyvhöz. Radnai a természetes intelligenciát félti, erkölcsi felelősséggel érte emel szót. Vagyunk néhányan így. Egy fiatal francia filozófus, Gaspard Koenig is kemény ellenvetéseket fogalmaz meg Harari teóriáival szemben. (Koenig Gaspard, *La Fin de l’individu. Voyaged’unphilosophe au pays de l’intelligenceartificielle*, Paris, Éditions de l’Observatoire/Himensis, 2019, 15. *Az egyén vége. Egy filozófus utazása a mesterséges intelligencia vidékén*, a címet ford. Sz. T. Gy., magyarul nem jelent meg.) Szerinte a történész bestsellerré lett könyvében szédületes jóslásokat ereszt meg. Például: a mesterséges intelligencia ipari applikációi felgyorsítanak és megvalósítanak a jelenkori tudományok felhasználásával megideologizált szabad akarat eltűnését. „Mindezzel rá akarnak venni bennünket, hogy megkérdőjelezzük az egyéni racionalitás primátusát.” (Sz. Tóth i. m.) Koenigszerint a virtuális demokrácia személyes interakciók révén működhet, mely közösségi döntésekre épül. Az embereknek szükségük van arra, hogy kifejezzék hovatartozásukat és elkötelezettségüket a konkrét szabadságot illetően. Harari nézeteivel vitázva, a Homo deusztól eljut az emberi fenevadhoz. Az egyént vissza akarja helyezni a mesterséges intelligencia szívébe, hogy megmentse ezt a gyengeségekkel, haragvással teli, de rejtett nagysággal bíró, bepiszkolódott fenevadat. (*La bêtehumaine* – utalás Zola 1890-as regényére, magyarul *Az emberi dúvad*, ford. Adorján Sándor; Révai Kiadó, Budapest, 1928.)

Úgy vélem, összeérnek a szálak. Korszakos műdarabnak tartom Radnai István versét. Művészi nyelvezetével, gondolati rendszerével a jelenből korszakokat érint, szel át, műfajt újít meg a kulturális hagyományok értékfolyamatában. És hogy ebben lenne „némi” konzervativizmus is, nem is említettem. Hagyjunk élvezetet másokra is.

Kelemen Erzsébet

Az új spanyolnátha

A fekete borítású imakönyvét elővette. Olyan kicsi volt, mint egy zsebnótesz, amit az unokája használ, vagy mint egy mini irattartó, ami a fiának is van. Megsimogatta a tetejét. A bordázott fedél közepén egy aranykereszt ragyogott az Oltáriszentséggel. Reszkető kezével megsimogatta, kinyitotta:

– Kis örökimádás. A legméltóságosabb Oltáriszentség imakönyve – olvasta hangosan a belső lapon. Régi darab, még az édesanyjától kapta.

– Mikori is lehet?

Az ágyon ült. A szemüvegét kereste. Közvetlenül előtte a kis asztalán egy pohár víz volt, mellette a kis gyógyszeres szelencéje, újságok, amit időnként a fia hoz neki, és kinyitott, teljesen vagy félig megoldott keresztrejtvények sora, amivel szívesen tölti az idejét. Mindig is szeretett rejtvényt fejteni, most pedig tudatosan is töltögeti a kis négyzetláncokat, mert jó az elmének: memóriafejlesztő. Kilencvenkét éves, hát kell a karbantartás az agynak, szokta mondani a fiának, a szomszédjának. Meg is találta az egyik rejtvény alatt a szemüveget. De nem tette rögtön fel, hanem szépen, gondosan az ölébe helyezte, mert eszébe jutott, hogy már régen ivott. A pohár vizet lassan elkortyolgatta, majd az asztal mellé helyezett műanyag flakonból újra teletöltötte. Mindig így szokta. Talán a következő ivás így hamarabb eszébe jut, és jobban rászánja magát, hogy kezébe vegye a teli poharat. Felvette a szemüvegét. A közben becsukódott könyvet újra kinyitotta, és ismét olvasni kezdte a belső címlap szövegét, mintha először tenné:

– Kis örökimádás. A legméltóságosabb Oltáriszentség imakönyve.

Aztán eszébe jutott, hogy eredetileg miért is kereste a szemüveget. Előre lapozott. Még így is nehezen látta a kiadási évet:

– Ezerkilencszáztizenöt.

Jól emlékszik erre a dátumra. Az édesanyja sokat mesélt róla: ekkor halt meg a fronton a az apja.

– A nagyapám! – suttogta önkéntelenül.

Az édesanyja tizenhat éves volt ekkor, s jól emlékezett a háborút megelőző figyelmeztető jelre, az ezerkilencszáztizennégyes megrázó erejű, pusztító viharra. Olyan volt, mint egy végítélet. A tomboló orkán egész Európán végigsöpört. A magyar földet sem kímélte. Házakat döntött össze, fákat tépett ki, a pesti Bazilika ormáról egy mázsás nehézsúlyú vasalkatrészt leszakított, a Mátyás-templomot is megrongálta, a Parlament ablakait betörte. Halottak mindenütt, számtalan sebesült. Nem jó jel! – mondták az öregek. Ez a földindulás Isten haragját jelzi. Még a fiatalabb nemzedék is így értelmezte. Istentelen ez a nép, ezért van ez a büntetés.

És rá öt napra kitört a nagy háború.

A nagypapát ezért nem ismerhette: ott halt meg valahol az isonzói csatában. De ezt sem tudják biztosan, hogy az olasz fronton veszett-e oda. Hősi halált halt? Megsebesült? Hadifogságba esett? Soha nem tudták meg. A nagymamája sokáig várta haza a férjét: ha otthon nem számítottak senki érkezésére, és hallotta, hogy nyílik a kapu, izgatottan mondta, biztosan ő jön, és fekete kendőcskéjében kisietett a tornácra: Megjöttél? Te vagy az, Ferikém? – kérdezte. Aztán csalódottan fordult vissza – mesélte az édesanyja a gyermekeinek. Még ő is emlékszik erre: a kilencedik évét már betöltötte, a háborúnak húsz éve vége volt, de még mindig várta vissza a nagymama a nagypapát.

– Isten nyugtassa őket! – mondta, és keresztet vetett.

Emlékezett, hogy az imakönyv végén is van egy dátum, egy ceruzával írt bejegyzés. Hátralapozott.

– Igen, itt van – nyugodott meg. A memóriája mégsem olyan rossz. Mégiscsak érdemes azokat a keresztrejtvényeket mindennap fejtegetni. Egy öreg színészlány is hasonló dolgot hallott: mindennap megtanul egy verset. Így tartja karban magát.

– 1919. augusztus 16. – olvasta szintén hangosan, mintha valakinek mondaná.

– Ugyan ki írhatta? Így, rövidítve?

Nézte: aug. 16. Ekkor született, csak rá tíz évre. Nagyot sóhajtott.

A kislány-önmagát látta maga előtt: a tüllszerű anyagból varrt, rózsaszín ünnepi ruhácskájában, amihez párta is volt, fehér térdzoknijban, a fehér pántos cipellőjével a lábán. Mindig emlékezetes marad számára az első fekete lakkcipője, amit első elemiben kapott a szüleitől a március 15-ei ünnepségre. Akkor még nagy ünnep volt a forradalom és szabadságharc napja, nem úgy, mint a kommunizmusban, amikor még beszélni sem lehetett róla. S hányszor megcsodálta a négy szomszédbeli fiatalasszonyt, akiket a vénkert szépeinek tartottak! Nem is értette, hogy az édesanyját miért nem vonták be ebbe a körbe, és miért nem nevezték így, hiszen gyönyörű volt, sokkal szebb, mint azok.

Soha nem felejtí el, hogy az édesanyja lüszteranyagból varrt magának egy ruhát, habos ujjakkal, fehér madeirás kis nyakkal. Csodálatos volt benne. És a maradék anyagdarabokból, a vékony csíkokból neki is készített egy ruhakölteményt. Milyen boldog volt! Mégis csupán egyszer volt rajta, mert annyira szúrta, hogy soha többé nem akart belebújni. De a kedvence a sötétkék alapon nagy fehér pöttyös iskolai egyenruha volt a nagy fehér fodros ujjal, amit Dóczy-honi pöttyösnek hívtak. Szép fehér, elől megköthető gallérral díszítették, ami keresztpántban továbbfutott elől. Most meglevenedett számára a kép. Látja a hosszú, befonott haját is, a végén fehér masnikkal. Megcsodálja most is, így visszatekintve az emlékeibe. Hosszú, göndör haja volt. Az iskolába viszont csak egyenes hajjal lehetett járni, ezért az édesanyja mindig copfba fonta a haját. A frufruja is göndör volt: az úgy maradt,

nem lehetett kiegyenesíteni. Nem jó szemmel nézte ezt a tanítója: Ancika, tyúkok között aludtál az éjszaka? – kérdezte tőle, és ő elpirult, szégyenlősen, megszegyenítve kissé összehúzta magát: nagyon fájt ez a kérdés a gyermeklelkének.

Az ezerkilencszáztizenkilences év sem volt könnyű a családnak. Nem szívesen gondolt erre a szülőktől és az anyai nagymamától hallott emlékekre.

– Szegény nagymama, ekkor a szomszéd településen lakó bátyját is elvesztette.

Az akkori hatalom a templomot mozivá akarta átalakítani. Lajos bátyja közbelépett, ezért a bőrkabátos, bőrnadrágos Lenin-fiúk agyonverték. A felesége sírva könyörgött az életéért, ezért őt is bántalmazták, megrugdosták, megkínózták. Egy hónapig ápolta a család, míg szegény néne felépült. A nagybácsit az édesanyja különösen szerette. Így őt is megviselték a történetek.

Ő már fiatalasszony volt, amikor az édesanyja beszélt neki minderről.

Megborzongott. Érezte, hogy szaporább lett a pulzusa. Nem szabad felizgatnia magát, ezért inkább lapozgatni kezdte a könyvet, hogy a figyelmét elterelje. Volt benne néhány kép is, azokat kereste, nézegette. Aztán hiába olvasta már a betűket: összeolvadtak előtte. A Jézus-kép, ahogy az Isten fia viszi a fájdalmas, nehéz keresztjét, ez is elhomályosult előtte. Elővette a zsebkendőjét. Levette a szemüvegét, megtörölgette a szemét, majd az orrát fújta. Erősnek kell lennie.

Imádkozni kezdett, de nem a könyvből, ahhoz még túl nedves volt a szeme, hanem ami épp az ajkára jött:

– Mi Atyánk, aki a mennyekben vagy, szenteltessék meg a te neved, jöjjön el a te országod, legyen meg a te akaratod...

Aztán a rózsafüzért is elkezdte:

– Üdvözlégy, Mária, kegyelemmel teljes, az Úr van teveled...

Egy teljes tizedet, ahogy mondták, tíz Üdvözlégyet mondott, közben egy titokkal: Aki érettünk vérrel verejtékezett. Ezt választotta. A fájdalmas titkok közül a legelső. Jézus is félt, amikor előre látta a szenvedését. Ez az emberi vonás az Istenben, ez adott most neki erőt.

A férjét két hónapja temették el. Rosszul lett. Stroke, azt mondták. Amikor kórházba került, megijedtek, hogy a vírus érte el, az új spanyolnátha...

– Na hogy is hívják...? – mondta hangosan, de nem jutott az eszébe, csak a spanyolnátha név, pedig tudta, hallotta, hogy a két betegségnek nincs semmi köze egymáshoz. A fejét csóválta. Bosszantotta, hogy nem emlékszik a névre.

Milyen riadalom volt a szülei idején. Azt mondták, hogy több áldozatot követelt, mint az első világháború. Amerikából, Kansasból jött. Hajóval, vonattal onnan hurcolták be a katonák Európába. S azért volt spanyolnátha a neve, mert a spanyol sajtó híradásaiból értesült egész Európa a hírről. Az a kór az apai nagyszüleit vitte el. Az édesapja ápolta őket. Nem is engedett be senkit a kapun, az ajtón. Jól sejtette, hogy nem szabad a szomszédban élő testvéreket és az aggódó nagynéniket

fogadni. Veszélyes kór volt. Aztán az ápolás során elkapta ő is. De a Teremtő megmentette. Söhajtott. Most pedig a férje... De őt nem az új vírus vitte el... a Covid. Igen, emlékszik már az új spanyolnátha nevére:

– Covid. Covid tizenkilenc, igen, így mondják! Meg... meg..., koronavírus! Igen, ezt is használják! Koronavírus! – mondja hangosan, többször is, mintha valaki valóban ülne mellette, vagy csak magának magyarázná, és örül, hogy végre eszébe jutott az új világjárvány neve.

A rózsafüzér lélekben kissé megerősítette. Kinyitotta ismét az imakönyvet. Most már abból olvasta az imát.

Egész nap nem is tesz mást: imádkozik, emlékezik, és megint csak imádkozik. A televíziót ritkán nézi: nem szereti a filmeket, a híradó pedig kifejezetten zavarja. A sok rossz hír, a torzszalkodások, a gyűlölet, na és a szemtelen filmek. Így hívta az erotikus adásokat: szemtelen filmek. Hová fajult a világ?! – gondolta. Nagyot söhajtott, Egészen mélyet. Ebben a szomorú világban, Szodoma-Gomorában az ima adja neki az erőt.

Most nem sétálhat ki a temetőbe sem. Pedig közel van. Nemcsak azért, mert már lassabban, nehezebben mozog, de a vírus miatt önkéntes karanténban van. A fia így kérte. Még szegény férje temetésére is aggódva vitték el. Pedig a járványügyi rendelkezés csak ötven fő részvételét engedélyezte, mégis ez sok embernek számít az ő korában. Ötven ember! Még egy személy is kockázatot jelenthet számára. A hatvan év felettiekre különösen veszélyes a kór – ezeket hallja a rádióban, a televízióban és a fiától. S hol van már ő a hatvan évhez?!

Pedig milyen jó lenne most a sírt rendezgetni, letörölgetni a márványlapot, és a szemben lévő sírkőre leülve beszélgetni a férjével. De nem teheti. Megígérte a fiának, hogy nem megy ki.

A gyerekeit is csak az ajtóból láthatja. A fia és a menyé is orvos. Sok beteggel találkozhatnak.

– Anya! Nem akarunk megfertőzni! – mondja a fia a szüntelen kérdésére, hogy miért nem jönnek be egy kicsit? Így hát a kocsiból kiszállva csak a kapun át beszélgetnek vele. Akkor is szigorúan maszkban. Ő pedig csak az ajtóban állhat. Nem mehet az udvaron át közelebb hozzájuk.

– Vigyáznak rám – mosolygott, és valami jóleső meleg érzés járta át az egész testét. – Milyen drágák! Be is vásárolnak nekem, és felakasztják a csomagokat a kerítésre. Még a súlyelosztásra is figyelnek, hogy ne emeljem meg magam.

– Egyszerre csak egy táskát vigyél be, édesanya! – mindig ezt mondja a fia.

– Drága gyermek! – mosolyogott, és a szeretet az egész arcát besugározta.

Megtiltotta neki azt is, hogy valakit beengedjen a portára. Így csak az udvaron sétálhat, a kertben, vagy a tornácon ül, és onnan szemléli a ház előtt elhaladó járókelőket. Sokszor találhatja, ki mehet el a porta előtt, ha pedig valaki a kapun át beköszön, végtelenül boldog:

– Jó egészséget! – kiáltja vissza ő is hálálkodó hangon a figyelmességre. – Vigyázzon ön is magára! – és hozzáteszi kedvesen, hogy Iluska, Sándor, Béla vagy valaki más, ha éppen eszébe jut az illető neve.

A gyerekeiért, a kicsikért, az unokákért is sokat aggódik. A fia gyermekorvos, és őt is áthelyezték egy másik kórházba, a Covid-osztályra, ahol a fertőzötteket ápolja. Komoly védőruhát kell viselniük a betegellátás közben: maszkot arcvédő pajzsral, a fejét és testét védő, szkakfanderhez hasonló kezeslábast és vizsgálókesztyűt. Utána lefertőtlenítik őket, és a szennyezett ruhákat tároló tartályba kidobják az öltözéket.

– Reggel Bertikém beöltözik, és csak este veszi le a védőruhát: nem eszik, nem iszik – mondja a kerítésen át a szomszédnőnek, akivel még beszélgetni szokott. De csak néhány szót váltanak, mert ha nem látja a másikat a száját, a hangok megformálását, akkor nehezebben megy neki a megértés.

Azt már nem teszi hozzá, hogy pisilni sem megy szegény fia, mert szégyellné ezt a szót kimondani a fiatalasszonynak. Pedig így van. Nem oldja ki a védőruhát sehol.

– Ne aggódj értem, édesanya! – nyugtatja mindig a telefonban a fia. – Ha a fegyelmelen lazít valaki, akkor történik meg a baj. Ha lekapiják a maszkot a társaságban, a kollégák között, akár csak egy pillanatra is, vagy arra a rövid időre, amikor megessznek egy pizzát, vagy egy süteményt közösen. Én ezt sohasem teszem. Ha hazaérek, még a kinti, utcai ruhámat az előszobában veszem le, egy nejlonzsákba helyezem, és alsónadrágban megyek be a fürdőszobába, hogy lezuhanyozzam. És csak ezután megyek be a családdhoz.

– Istenem! – fúzi imára a kezét – Segítsd meg!

Többször kérte már a fiát, hogy meséljen neki, mennyire betegek az ott ápoltak, milyen lefolyású a betegség, mennyi az osztályon az elhunytak száma, de nem akar róla beszélni. Ebből tudja, hogy nagyon esettek lehetnek a kórházban kezelt Covid-fertőzöttek, és nagy baj, nagy veszély lehet.

– Csak el ne kapja a kórt! Jaj, és a kis menyemnek is egészen be kell hajolnia, úgy közel, egészen a beteg arcába. Így tudja csak Katica vizsgálni a műszerrel a szemüket!

A könyv még mindig kinyitva fekszik az ölében. Elvékonyodott kis csontos keze nyugszik rajta. Megsimogatja, becsukja. A bordázott fedél közepén az aranykereszt és az Oltáriszentség ragyogását nézi. A férje mintha mellette ülne – ilyen érzése van. Oldalra néz, majd vissza a könyvre. Felsóhajt.

Többször beszél hangosan. Talán azért is, mert a férjével mindig sokat csevegett. Megvitatták a legegyszerűbb kérdéseket is: az időjárást, a klímaváltozást, az ebéd minőségét. A férje szerette a csípős ételeket, ő pedig a könnyebbeket kedveli. A zsírosat nem bírja. A gyomra mindig megfájdul tőle.

– És a babgulyás. Jó magyarosan. Füstölt csülökkel. És bőséges tejföllel. Így szeretted, drága Andorom! – gondolt vissza a férje dicséretére, amikor a kedvenc ételét, a babgulyást elé tette.

De beszélgettek akár a túloldali szomszéd hízójáról is – nagy szó manapság, ha valaki állatot tart, különösen egy malacot otthon –, és a másik utcából egy kakashang ébresztette minden reggel őket. Kakas! Egy igazi kakas! Nagy szó ez egy városban! És az ismétlődő kukurikú-éneket boldogan hallgatták az ablakot még szélesebbre tárva. Biztos csak házi kedvenc – gondolták olykor. Ők is tartottak tyúkokat, kacsákat, még libájuk is volt, de idővel felszámolták. A férje egészségi állapota romlott, ezért igyekeztek mindennel kímélni.

De komoly kérdéseket is megvitattak: beszélgettek az iskolai gondokról, az egészségügyről, a napi politikáról. Őt különösen a hitbeli kérdések érdekelték. A férje is nyitott volt erre. Most viszont szokatlan ez a nagy csend. Hát mondja ugyanúgy, mintha a férje ott ülne mellette.

– Andor! Andor! Miért mentél el?!

Majd ismét a fia és a menyé jut az eszébe.

– Istenem, segítsd meg őket!

Megszólal a telefon. Hát persze! A készülékét megint a kiskomódon hagyta. Nehezen áll fel. Mintha a gondolatainak súlya béklyóba kötötte volna. Az első néhány lépés nehéz, aztán mégiscsak megindul szaporább léptekkel. Benyomja a mobil gombját:

– Tessék! – mondja várakozóan. A mobil régi készülék, nem látja a hívóját.

– Édesanya! Megkaptam a vakcina első adagját! – hallatszik a vonal másik végéről. – Katica is! A második pedig már védettséget jelent! Hamarosan tudunk személyesen is találkozni, egészen közélről! Egymás mellett ülve fogunk újra beszélgetni! – újságolja a fia.

Nem tud beszélni. Az örömtől elcsuklik a hangja. Csak egy sóhaj szakad fel benne valahonnan egészen mélyről.

– Istenem! – gondolja, és megint csak a régi világjárvány neve jut az eszébe. – Az új spanyolnátha mégiscsak véget ér?

*Lipcsei Márta***Felhasadt lét II.****A lét fáí**

szeretnénk ha gyümölcsöket teremnének
 az alma magjait hagynánk szóródjanak a földre
 a többi gyümölcs magvai majd csak becsapódnak
 együttérző képernyőkön követnénk a növekedésüket
 közben videójátékokkal fűszereznénk a várakozást
 megérzéseink hallgatással telve figyelnének
 és életünket összegző folyosókon távoznánk

Létváros

kapuja nyitva áll sokan laknak benne
 álomházak sorakoznak észhalál temetők
 alázat és gyalázat templomok
 szív nélküli huzatos utcák
 idegenek akik ide tévedtek
 szellemvándorokká váltak
 így lesz e város boldogság hona
 a meg nem születetteknek

Léthontalanság

kívül maradtak ki a hibás a hon vagy a lét?
 végül kihullnak az időből a meghasadt kőtáblák
 csak mállnak az égi hálón fennakadt kémkedők
 lassan téován elindulnak a tovaftató út árnyas
 képzeletein lehet hogy Te is velük tartasz
 hajlékuk otthonuk nem lesz idegen
 érzik meg kéne pihenni végre

Létvalóság

a mozdulat súrolja a létvalóságot
 préselt szavak elhagyják a pillanat illúzióját
 csordulnak szétkenődnek az ízek halmazán
 a lét madarai szállítják emlékeinket
 útkereszteződéseknél rájövünk egyedül vagyunk
 befagyott szemmel nézelődünk idegen testek
 mintha bennünk nőnének
 ha régi terelőutakra tévedünk
 a vészjósló csend mindjárt visszafordít

Létfalak

saját falainkba botlunk
 lelkünk irányíthatatlanságáért
 az Úr felel keskeny kapukon
 a világ üzenetei felé igyekszünk
 azt hisszük változtatni fogunk
 a világ szerkezetén szeretnénk
 lefordítani a létezésben talált
 kételkedéseinket majd nézzük
 a falakat melyek menthetetlenül
 ott húzódnak köztünk és előttünk

Létharmat

korán kell kelni ennyi az egész
 a létharmat cseppjei lábunkra tapadnak
 súlyunkkal nyomot hagyunk a füves talajon
 kötözött szárnyaink kiszabadulnak
 és az ég madarait kezdjük utánozni
 a távolból halljuk a visszafordító
 visszhangot és ittlétünkkel
 világra nyíló tekintetünk
 újra és újra a belső reflektorok
 fényébe kerül hogy az apró részletek
 harcoljanak a naggyal a hibák határai
 pedig hallgatólagosan hasadjanak

Létragyogás

szeplős az ég várjuk ragyogását
 nem akarunk együttműködni a zuhanással
 kiképző táborok levegőjét szeretnénk szívni
 veszélyes amplitúdókat kikerülni
 párhuzamosan futó utak közül választani
 sürgető sűrű sivatagi dűnéken
 makacs fűcsomók boldogtalan páráinak
 ölelésében borzongató ütemű széllel
 létragyogásban szeretnénk tovaszállni

Egy másik lét

cseréli színét az ég a magányosság
 lépésről lépésre egyre közelebb kerül
 éles csőrű madarak egy másik létbe terelnek
 ahol fekete gyöngyök hullnak alá
 forognak a fekete könnycsatornák rétegei
 gyűjtik emésztő vulkánok hamuporát
 s a földközeli megfutamodásra készlet

A lét lepkeraja

a lét falán csöppnyi rés
 az új közegben másféle törvényeken
 töpreng az ész az idő cseréli kombinációit
 fraktálvirágok feketesége izzik fölötte
 a bezárt terek egyre tömörebbek
 az út szélén nyüzsgés rebben
 mintha a lét lepkeraja verdesne

Létturbulencia

a lét vize halkan surrogva folyik
 megindul valami fel-alá hullámozás
 majd körülfollik a gondolat-nyomásokon
 valahonnan támad egy másik frekvencia
 mely már nem tart lépést az előzővel
 ritmusok fedik át egymást versenyeznek
 majd egymás ellen fordulnak
 a falnak ütköző hullámok
 interferálnak az áramlás egyre bonyolultabb
 a lét turbulenciájában növekszik az energia

Léthajnal

egyre csak fogynak a rétegek
 színfalak mögött az élet torkát szorongatják
 elnémulva a lét mégis hívja a hajnalt
 vetkőzteti a körbezárt éveket
 a reggel ablakán kibámulva
 nézzük a magasfeszültség oszlopait
 és gondolatban már az öröklét
 jeges vizében úszkálunk

Lélekutak

a létben mindig keresni fogjuk a lélekutakat
 arcok sokaságát illanó reflexek játékait
 teremítő gondolatok találkozását
 fölfelé haladó mozgólépcsőkön
 a töprengések átutazó turistáit
 rendszerezve hagyjuk hogy a lét ereiben
 lüktessen a világ összes fáradtsága

A lét színei

a nap ízei másak érnek a gondolatok
táguló pupillák keresik az alkonyatot
visszacsillannak a lét színei és szavakba
gyűjtik az új hajnali létvonalat láthatatlan
ablakán átvonuló jelen elenyészett régi
dallamait figyelő arcok ráncai égi
reménytől kísérve feszítik az érő időt

Létártalmak

frissen festett fásult létfalak
létkerékre feszült ártalmak
lét nyakán szoruló kegyelem
préselt üdv csak érthető legyen
a gondolat gondja mely tovább
ontja maradék sütnivalóját
addig míg lehet bár öreg keze már remeg

Lét almája

a síkban kerek több dimenzióban gömbölyű
a tájban mint furcsa gondolat a megelőző
pillanat elkerülhetetlen szenvedésének
sajgó öleléseiben fogant tévedések
lüktető lényegképe a szertefoszló idő
kopott üres tereiben megtalált új lépcső
a megtermékenyült remény vidám tápláléka

Madarász Imre

Óda a vakcinához

A tudomány és a sötétség harca Giuseppe Parini A himlőoltás című versében

A költők a rosszat is jóvá tudják varázsolni: a fájdalomban ihletforrást találnak, hitvány anyagokból örök építményeket emelnek, a rút tárgyat a művészettel megszépítik. Cserébe olykor kétségtelen negatívumok, szerencsétlenségek, sorscsapások teszik újra időszerűvé a halhatatlan remekműveket, figyelmeztetnek múlhatatlan elevegenségükre. Ez történt most az olasz felvilágosodás legnagyobb költője, Giuseppe Parini¹ *A himlőoltás (L'innesto del vaiuolo)* című, 1765-ben írott és megjelent, az 1975-ös Dante Isella-féle kritikai kiadást követő edíciókban a Parini-Ódák (*Le Odi*) kötetét megnyitó költeményével², melyet ugyan a kritika mindig is magasztalt „haladó, felvilágosult” szellemiségéért – Giuseppe Petronio egyenesen Parini „ideológiailag legmodernebb” alkotásának minősítette³ –, egyszersmind azonban bírálta formai és nyelvi „korlátait”⁴. A verset a muzeális múlt tisztaságából – aligha várt fordulatként – egy olyan esemény ragadta ki, hozta közel hozzánk, ragyogtatta fel, amely pedig a legsötétebbnek bizonyult korunkban az emberiség egészét, globálisan, a leginkább fenyegető veszedelemnek a második világháború után, és a legsúlyosabb közegészségügyi katasztrófának a szinte pontosan egy évszázaddal korábbi spanyolnátha óta: az új koronavírus világjárványa. A pandémia elleni heroikus harc jelképe és fő fegyvere: a vakcina és az „oltakozás” érdekében, az oltásellenes, tudomány- és észellenes babonák, hiedelmek, híresztelések, a butaságpropaganda legyőzéséért folytatott küzdelem tette oly aktuálissá a Parini-óda felvilágosult-humanista üzenetét és pátosát, ismét, sokadszor figyelmeztetve a felvilágosodás örökségének (hagyatékának és öröklétének) egyetemességére, tanításának és értékrendjének érvényességére, „örökön megújuló” korszerűségére. Az olasz irodalom egyik régóta nem népszerű, beporosodottnak vélt klasszikusa „egy csapásra” (egy csapás révén) kortársunk lett. És – újfent – tanítómesterünk.

Az óda („látszólag”⁵) alkalmi és ünneplő („enkomiasztikus”⁶) jellege, s ezek kapcsolata, már az alcíméről szolgáló dedikációból nyilvánvaló: „Giammaria Bicetti de' Buttinoni doktornak”. A rendkívüli alkalom egy rendkívül maradandó verset gyümölcsözött: olyat, amely egy rendkívüli, nem szokásos-szokványos hőst ünnepel rendkívüli módon azért is, mert az ünnevelt személyén túlmutat. Giammaria Bicetti, Parini akadémikustársa az Accademia dei Trasformati nevű milánói felvilágosult reformtársaságban, vezette be – a versben nevesített

angol Lady Maria Wortley Montagu példamutatása nyomán – Lombardiába a himlőoltást; az ő e témának szentelt és Lombardia felvilágosult kormányzójának, Carlo Firmiannak ajánlott könyve (*Osservazioni, sopra alcuni innesti di vaiuolo*, 1765) függelékében látott napvilágot a költemény. Parini nem – mint a reneszánsz költőfejedelmek is – nagyhatalmú uralkodókat dicsőít, hanem egy szellemi nagyságot: a tudós orvost, és véres háborúk emlékezte helyett egy korabeli szent harcot: a (fekete)himlő és az oltásellenes előítéletek ellen. „Az orvos a modern kor hőse lesz” – írja Norbert Jonard.⁷ Az új kor, az új világ újfajta hőse, akit Parini a túlzást is megengedő költői logika szerint joggal, indokoltan hasonlít rögtön a költemény elején az egykoron új világot (az Újvilágot, Amerikát) felfedező és felfedezésével új korszakot nyitó „Genovaihoz”, Kolumbusz Kristófhhoz. Az indokolatlan – épp annyira, mint amennyire általános –, hogy a kritika felhánytorgatja ezt a retorizáltságot, költői túlzást, „a téma túl messziről való megközelítését”, „Kolumbusz távoli útjának” felidézését, amely, úgymond, „nem hasonlítható az orvos Bicetti vállalkozásához”, valamint az „aulikus, irodalmias, szónokias és klasszicista” nyelvezetét.⁸ A kolumbuszi hasonlattal, párhuzammal Parini kellőn grandiózus képet akart – és tudott – festeni a felvilágosodás és az obskurantizmus, a Fények és a sötétség, a szellem és a tudatlanság, a haladás és a maradiság világtörténelmi harcáról, gigantomachiájáról. Hasonló célt szolgál a harmadik strófa rejtett – a szakirodalom által észre sem vett – Dante-reminiscenciája: a „Herkules oszlopain” túlhaladó, „új csillagokat üdvözlő”, „új viharok tombolását hallgató” hajós hős képe (a dantei *Pokol* huszonhatodik énekéből), Odüsszeusz, Kolumbusz és az „illuminista” bátorságát, hőstetteit köti össze grandiózus (diadal)ívekkel, a progresszió nagyléptékű világtörténelmi útját vázolja fel.

Bicetti nem tengeri viharokkal és szörnyekkel küzd meg, hanem „a babonával, az igazság ellenségével”, mely „az újat hazugságnak tünteti fel”. Amiképp Odüsszeuszt a szörnyeteg, Kolumbuszt pedig az óceán, úgy „a bölcset” – a talán leghíresebb, tizenhatodik versszakban olvasható – „Sem fenyegetés, sem megcségyenülés / Meg nem állítja, el nem tántorítja”, ő „halad a közhaszon útján”: „Bizonyítékot bizonyítékra halmoz; / A népi tévhit bálványát ledönti, / S egészséget az eljövendőkre hágy”. Mintha a kortárs Batsányi sorait olvasnánk *A látóból*: „Ím, az igazságnak terjednek sugári, / Dőlnek a babona fertelmes oltári...”

Bicetti doktor úr „az embernek” azt adta, „ami neki az aranyból is drágább: / Az élet meghosszabbításának reményét”. Megérdemli hát az utókor tisztelgetését, dicsősége halhatatlanságát. Parini ezt ígéri, versének végén ezt ajándékozza neki: hogy „ifjú szívekben él” majd, hogy szobrát fiatalok nemzedékei fogják újabb s újabb koszorúval felékesíteni. A felvilágosodás hőseinek nem csupán „rögtön egész koszorút kell adni”, hanem sok-sok koszorút az idők során.

Ama „borostyánt” kiérdemelte maga a verssel-koronázó Parini is. Több mint két és fél évszázad távolából is magával ragadóan, lelkesítően int humánumra, bátorságra, a humanizmus és a felvilágosodás örök-szent ügyének bátor szolgálatára: „Téved, ki azt mondja, hogy a természet / Ember elé korlátokat állított.”

Jegyzetek

1. Madarász Imre: *Az olasz irodalom története*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1993, 239–249. o.
2. Giuseppe Parini: *Il Giorno, Le Odi, Dialogo sopra la nobiltà*. Rizzoli, Milano, 1978, 27., 201–208. o. Vö. Giuseppe Parini: *Poesie e prose con appendice di poeti satirici e didattici del Settecento*. Ricciardi, Milano–Napoli, 1951, 186–191. o.
3. Giuseppe Petronio: *Parini e l'illuminismo lombardo*. Laterza, Roma–Bari, 1987, 164., 166. o.
4. Massimo Mezzananza: *Invito alla lettura di Giuseppe Parini*. Mursia, Milano, 1990, 102. o.
Angelo Ottolini: *Parini*. Alpes, Milano, 1929, 226–227. o. Petronio, 166–168. o.
5. Petronio, 161. o. Mezzananza, 99. o.
6. Petronio, 166. o.
7. Norbert Jonard: *Introduzione a Parini*. Laterza, Roma–Bari, 1988, 130. o.
8. Ottolini, 226. o. Petronio, 166–168. o. Mezzananza, 102. o.

Király Béla Úton, útfélen

„Setét Lajos, te jámbor, puha, jó vagy
De, meg ne sértődj, mégiscsak bakó vagy.”
(Heltai Jenő: A néma levente)

Alsó-Sófalva az erdélyi Sóvidék szívében fekszik, kilométernyi távolságra az A/13-as országúttól, amely a fazekasművészetéről híres Korondról jövet a parajdi sóbánya fele tart. Ezután érinti Szováta fürdővárost, de nem a Medve-tót, mert balra kanyarodva halad az erdőszentgyörgyi Rhédey-kastély irányába. Kr. u. 1969-ben egy rozoga autóbusz döcögött a poros földúton kifele a faluból, majd a műútra érve Parajd közelében balra fordult. Műkedvelő színjátszó tanítókat és összetákolt díszleteket szállított.

Ha a májusvégi késő délutánon az Úr Jókai hunyorgó tekintetével letekintett odafentről, kitalálhatta, hogy a járgány az észak-nyugatra fekvő Kis-Küküllő menti Sóváradra igyekszik. A sofőr mögötti ülésen a sóváradai iskola kopasz igazgatója – nemrég még daliás Mátyás király – paprikás hangulatban épp azt magyarázta a feszengő tornatanárnak, a volt udvari bolondnak, hogy hatásvadász közbeszólásaival rontott Heltai vígjátékának színvonalán.

Nemsokára viszont ő is terítékre került. A deres hajú, természetes történelemtanár – nemrég még Galeotto Marzio – hitelrontónak tartotta Mátyás királyunk gusztustalan gesztusát, hiszen monológja közben a nyílt színen megállva beletrombitált a zsebkendőjébe.

– János – jött a szentencia –, ilyen mégsem lehet tenni, bárki bármit mondjon! Bonfini, az udvari történetíró sem tudósít ilyenről! A zsebkendő későbbi találmány!

– Mit tehettem volna Anti, ha folyik az orrom leve? Vis Maior! – szólt vissza a direktor.

– Mindig tied az utolsó szó! – dohogott tovább Galeotto Marzio. – No hiszen, valamiben azért hasonlítás megboldogult Mátyásunkra – fejből idézem Bonfiniét –: „Ha vendégeskedéskor barátait kínos émelygés fogta el, emberségesen segítségükre sietett, s nem törődve királyi méltóságával, fogta a fejüket, mikor hánytak.”

– Ha már itt tartanak – fordult feléjük egy pillanatra a sofőr –, szerintem az volt a legrosszabb, amikor legördült a függöny és a sófalvi téeszelnök felsiettet a színpadra. Leintette a tapsot és közölte: volt, ami volt, de holnap reggel mindenki legyen időben a mezőn, ne gyűjtsék meg a brigádvezetők baját! Maguk nem hallhatták, már az öltözőben voltak.

Közben hátrább a buszban magasra csapott a jókedv. A fonott, tízliteres korsó kézzel kézre járt. A kiszabadult dzsinns birizgálta, kacarászásra unszolta a torkokat. Még a volt udvarhölgyek is meg-megkóstolták a hegy nedűjét. „Hétre ma várom a Nemzetinél, ott, ahol a hatos megáll!” – bődült egy, talán Bartók gyűjtötte népdalra Beppo, a színdarab csatlós szereplője. Csak a Néma Levente bámult ki az ablaküvegen. Tekintetével az erdővel tarkított dombokat pásztázta, amint lépcsőzetesen emelkednek a távoli hegyekhez közelítve. Már kikerültek a hegyek szorításából, de a fiatal földrajztanár még mindig beleélte magát a szerepébe. Nem olvadt le róla a színpadi varázs. Nem szegte meg a némasági fogadalmát sem, pedig szeretett hölgye, a szíve választotta ezúttal mellette ült. Igaz, Zilia Duca civilben a felesége volt.

Csak egy ülésről hiányzott valaki. A negyvennyolcas huszárnak öltöztetett Mátyás katonát hiába várta gondosan összehajtogatott öltönye, fényesre pucolt félcipője. Eddig még nem nehezményezték a nézők, hogy negyvennyolcas katona szerepel a XV. századi cselekményben. Inkább a lovat hiányolták alóla, azzal – így a fáma – sokkal hitelesebben vonulna be a falu színpadára. Kaktusz doktor szerint még csak az hiányzik, hogy valakinek szemet szúrjon e tény. „Ha a latin-amerikai íróknak szabad idősíkokat váltogatni, akkor nekünk, székelyeknek miért nem?” – állt ugrásra készen replikájával e pályatévészett rendező, a falu állatorvosa.

Az előadás után még jó fél órát vártak Gusztira, a huszárra, de az csak nem jött. A tantestület párttitkárjának elfogyott a maradék türelme.

– A hétszentségit a szeszkazánjának! – csapta be a busz ajtaját, és indulásra jelzett. – Megint jelmezestől iszik valahol! Jöjjön csak haza húsz kilométerről az úrfi úgy, ahogy tud!

Az öreg motor felhördült, messze űzve a közelben tanyázó libacsordát, és – miután a kultúrközpont minden porát felkavarta – lassan elindult. Székelyruhás leánykék futva követték vagy száz méteren át.

*

Jó két óra múlva kiért a nemzetközi műútra a kapatos huszár is. Csizmáját porolva mérgesen dohogott.

– Látszik, hogy nem vagyok könyves ember – csikorgatta fogát –, mert nekem meg merik vetni a figurát! Bezzeg hónapokkal ezelőtt tudtak könyörögni, hogy vállaljam el ezt a hülye szerepet, mert nincsenek elegendő! De az nem érdekelte őket, hogyan oldom meg ezt háromváltás műszak mellett. Késő estig próbálj színdarabot a fűtetlen tornateremben, majd kísérd haza Ancsát, beszélj vele az időjárásról, s – ha kedve kerekedik – keresd ki neki a Nagy Göncölt, mert a kicsi már nem is elég neki! Milyen nagyravágyó lett, amióta színész! Aztán éjfél tájban támasztani a kapufélfát, mert csak a kezét szabad megfogni! Eszébe sem jutna szólni, hogy a nagyapja nemrég bekente azt, hogy jobban állja az esőt! De a foltos ingeden

kuncogni, azt tud a zshivány! Aztán éjre haza későn, ébreszd fel a zsémbes öreganyád, hallgasd végig tőle a rigmust, amiért csupa degenyeg a kockás inged meg a trapéznadrágod. Még az is! És legyen erőd hajnalban felkelni, kerékpárra ülni és felkarikázni a szovátai gyárba, a farönkök közé! Hogy a nyüvek rendeznének pártkongresszust az agyukban!

Időnként megigazította vitézkötéses kabátját, csákóját. A ritkán járó gépkocsik valamelyikét kívánta leinteni. Nem is kellett túl sokat várnia. Hamarosan felbukkant a kanyarban egy Dacia, a Kárpátokon túli rendszámmal. A sofőr kissé lassított és tágra nyílt szemmel meredt a huszárra, de aztán rálépett a gázra és elhúzott, amilyen gyorsan csak tudott. Guszti dühében az oldalára kötött fakard után nyúlt, aztán legyintett, és egy nagyot sercintett.

– A keserves édesanyjukat! – tercelt a mezei tücskök ciripelő kórusához. – Biztosan az a nyúlkepű párttitkár miatt nem vártak meg, az olyan érzékeny, mint egy kötőőgép! Hát, ki lehet bírni másképp? Van egy jelenésem az elején, egy a közepén, és kész! Nem élek én sóskapezsgőn, mint ők! És a volt katonakollégám? Vele sem találkoztam már évek óta! Tehetek én arról, hogy neki jobban dukált a színdarabnál az, hogy megigyon velem két-három üveggel otthon, náluk? Leteszem a nyakam, hogy csak a kocsmában kerestek ezek a tavaszi zöld küllők!

Hirtelen ismét egy gépjármű bukkant fel, ezúttal egy Moszkvics, de lassításra sem méltatta őt. „Vörös vagy, mert erőlködsz!” – rázta az öklét Guszti, majd rántott egyet a mundérján. „Ha pej lovam lenne, bíz’ Isten utolérnélek...” – morogta végül. Hirtelen delejesség lepte meg, mintha idegen emberi lény sorsát teljesítené. Aktivitása néhány perc erejéig a befagyott vízcsepével veteledett, de egy hirtelen feltoluló emlékhullám újra életet lehel belé.

– Anca is hogy felvág mostanában – villant szemében újfent a harag. – Pipiskedik, fent hordja az orrát volt tanárai között. És hogy mozgatta ma is a farkeresztjét a színpadon; hogy ágált, hogy illegett-billegett, mintha okleveles színész és nem varrodai alkalmazott lenne! Hiába, taps kell a fehérszínűnek! Taps meg duma... A tegnapelőtt is, amikor hazakísértem, egyéb sem volt, mint Gianni Morandi így, meg úgy, meg a slágere, hogy *térden állva térek vissza hozzád...* a fene essék az idétlen taljánjába, teljesen elvette a leányzó eszét! Ma, az előadás előtt még volt mersze azt mondani, hogy nem áll velem szóba, ha még egyszer ittasan lát! Hát mi az a féltucat pohár ital, mit fáj az neki? Meg tudok állni a lábamon, vagy nem?! Találkozunk mi még, beosztom vele szemben a haragom, mint Mátyás néni a sírást a férje temetésén! Csöszlegénynek még bezzeg jó voltam, ugye, a tavaly őszi bálon?! De mikor jobb belátásra próbáltalak bírni a minap, azt válaszoltad azzal a Heltaiddal, hogy „Bókolsz, bakó?” És egyáltalán: miért nevezel mostanság Setét Lajosnak?

A szél frissen kaszált szénaillatot sodort meg-megújuló hullámokban feléje. Levágott rendek száradtak az út mentén. Amint ment-mendegélt előre, egyre több

krumpliföld sorakozott zölden, éppen virágba borulva. Már arra készült, hogy leül egy kis időre, amikor Skoda tűnt fel, és jó kilencvenessel közeledett. Guszti lépett egyet az út közepe felé, és kivonta fakardját viszketeg hüvelyéből.

– Na, Miklós, most vagy soha! Itt a cseh bajnok! – mókázott. A kocsikapitánya hosszan tülkölt, majd az út másik felére húzva elsuhant az elbizonytalanodó legény mellett.

– „Vasvillát, vasvillát, hadd dobjam utána!” – zakatolt agyában a rosszul bevészt Petőfi idézet. És tízpercnyi menetelés után végre lehuppant az útmenti sánc szélére. Két-három sikertelen próbálkozás után cigarettára gyújtott. Hallgatta, hogyan nyüszít a szél, mikor testébe szúr a tüskés növény, a hírmondónak maradt néhány kolokány.

Katt-kat-ta-katt. Képzeltben odavarázsolta a hiányzó vasutat, ami Parajdtól Székelyudvarhelyig és onnan tovább Csíkszeredáig tartana, ha pénzesebb őseink és a kormány körüli nagyokosok el nem tökölték volna annak idején. Igaz, a korondi parasztagazda sem volt külön a Pesten összegyűlteknél! Nem egyezett bele, hogy épp az ő csűrjén haladjon keresztül az eltervezett sín pár! Minek annyit nyitni és csukni a kaput? Nem bakter ő az apjától örökölt portán!

A képzeltbeli gőzmozdony – amelyre Felső-Sófalván még felszállhatott volna – közben elrobogott, éjféketét pipálva a kifeszített szürkés-kék égboltra. Az utolsó kocsiból Anca integetett csúfondárosan. Aztán a szerelvény-szemelvény eltűnt a sőtartó-szótartó dombok között, és cigarettáját taposva ő is felkészülődött. Gyengülni kezdett halántékán az abroncs szorítása. A meg-meglibbenő szellő, mint rozsdás borotva vágta-nyiszálta az alkohol gordiuszi csomóit, a Sóvidék démona pedig pipettával csöpögtette lelkébe a jókedvet. Szemlátomást simult ki ábrázata. Várt néhány taktust, aztán dúdolni kezdett egy dalt, amit a pesti táncdalfesztiválról hallott a kivénhedt Ballada rádiójukban:

*„Van nékem egy csodás szép pár csizmám,
Mindig tudják, hova visz az út.
Hogyha bántasz, rossz vagy néha hozzám,
Máris csizmát húzok, jó hosszú szárút.”*

De a refrénre már nem került sor. A nagymosásra váró égboltvászon menny aszszony pecsétje, a Nap, már éppen lebukkanni készült a kárörvendő láthatár mögé, amikor a messzeségben feltűnt egy Trabant.

*

A járgányban újdonsült házaspár ült, bár mindketten túl voltak már egy-egy válóperen. Ezt a hátsó-erdélyi túrát nászútjuknak tekintették. A hirtelenszökre festett nő a Panoráma Kiadó *Utazások Erdélyben* című bővített és javított kiadását lapozgatta, miközben egy minduntalan a szemébe lógó pimasz hajtincset

fújdogált. Vastagon csücsült a rúzs csücsörített ajkain, amivel otthonossá tette a kocsi belsejét. Piros lenyomatát ugyanis otthagya az összes útjába kerülő tárgyon: cigarettavégen, szalvétán, az urán. Most is épp egy cuppanósat nyomott a gazda füle tövére.

– Ne paráználkodj a Trabantban, mert szétesik! – mórlikázott a férj, és megci-rógatta a nő nyakát.

– Még emlékszel a Trabantosok tízparancsolatára? – adta a naivapózt a festett szőke.

– Naná. De mondok neked még egyet, mucus, ezt most tanultam: Trabanttal ne előzz szénásszekeret, mert kiröhögnek a lovak!

– Jocókám, ne bolondozz! – csiripelt a szőke. – Inkább áruld el, melyik falun jöttünk át, mert *a könyvben nem látok itt semmit.*

– Mondtam már, mucus, szólj, ha difi van – kerülte meg a kérdést a párja –, mert úgy ismerem ezt a vidéket, mint a tenyeremet! Sóvidékről származott a dunaujvárosi keresztapám, a nagy Fradi-drukker, aki – tudod – most a Lágymányoson lakik. A hátunk mögötti falu lakóit különben legyeseznek gúnyolják a szomszédok.

– Micsoda? Viccelsz?!

– Úgy bizony, mert az őseiknek egyszer elégük lett, összefogdosták a legyeket, és felvitték az egyik földjük padlására – füstölni. A létrát pedig messze vitték a padlás szájától, hogy ne tudjanak lejönni.

– Milyen klassz formában vagy ma, Jocó! Imádlak! – villantotta szemfogait a szőke, majd felerősítette a zajládát: – Hallgass egy picit, tök jó ez a szám, a kedvencem!

Hogyha eljön majd az a lány, á-á-á..

Akit úgy várok igazán, á-á-á...

Akkor én majd így fogok szólani:

Helló bébi, helló bébi...

Tudom én, hogy nem vallomás

Ez a szájalmas dadogás,

Mégis én majd így fogok szólani:

Helló bébi, helló bébi...

Aztán a szótárból bókolok én,

Fent a vén Gellért-hegy tetején,

És ő erre válaszul

Csókra tanít angolul, á-á-á...

Áhítattal percnyi csendet szenteltek Payer András és S. Nagy István szerzeményének, Korda György hangjának, aztán kanyar következvén, ismét összpontosítottak. Ekkor pillantották meg a huszárt, aki jó száz méterrel odébb integetett buzgón, fején a csalére álló csákóval.

– Mucus, ez nem igaz! Csípjél meg! – kiáltotta a sofőr.

– Ez egy kiköpött magyar huszár! – kontrázott az anyósüléses.

– Bem apó hagyta volna itt magnak a hegyi latin földben? – hitetlenkedett a kormányos. – Utóvéd lenne, vagy mi a túró?!

– Az *Interpress Magazin*ban olvastam a japán katonákról, akik a háború befejezése után még évekig tartották magukat az őserdőben. Nem tudták, hogy annak már vége! Tuti, hogy valami ilyesmi lehet – okoskodott tovább a feleség. – Ó, nézd, milyen egzotikus, akár egy Jancsó-film!

– Odahaza elmondjuk valamelyik pihentagúnak a *Népszabínál*, hadd írja meg, s a dohányt majd felezzük – darálta gyorsan a férj, majd lassított és megállt.

– Árulja el nekünk, hogy kinek a katonája? – kérdezte fesztelenül a hálálkodó huszártól, miután elindultak.

– Kié másé, hát Mátyás királyé! – ment a játékba évődve Guszti.

– Nézze – pillantott jelentőségteljesen a tükörbe a sofőr –, sokat hallottam a székelyek csavaros észjárásáról. Nem kell nekünk bizonyítani!

– Jó, jó, de azért beleélhetem magam... Ha nyílna rá lehetőség, lennék én biza Mátyás katonája! – erősködött a huszár. De meghalt Mátyás, és oda az igazság!

– De hol hagyta a lovát? – fordult hátra a szőke.

– A lovam otthon abrakol az istállóban... Színdarabot adtunk elő egy közeli faluban, és amíg poharaztam a katonapajtasommal, a türelmetlen játszótársak elmentek a busszal, és vitték a ruhám is.

– Aha, így már más! – pottyant le elől a tantusz. – Most már minden világos, mint a vakablak. És persze, oda a varázs!

– Mondja csak – szólt kisvártatva –, tudja fogni a Kossuth rádiót?

– Én még a Petőfit is, ha kell! Reggel a Rákóczi indulójára kelek, mert messze a gyár.

– Nagy Pali, Nagy Pali, mindent lát, szemüvegen át, szemüvegen át... – dúdolta a szőke, majd vihogott hozzá.

Gusztiban elindult felfelé a pumpa. Nem díjazta, ha Rákóczi kapcsán vicceket gyártanak

– Körúton vagyunk, és nem tudjuk, hogy mit csinált legutóbb a Dózsa – fejezte be magyarázatát a sofőr.

– Melyik, a dálnoki vagy az újpesti? – csavarta Guszti a kérdést szándékosan Rákóczi miatt. – Az egyik nyugszik békében, a másik döntetlenre mérkőzött a Tatabányával. Rá szabad gyűjtani?

– Kérem – mondta foghegyről a Trabantvezér.

Gusztai nem tudott eligazodni ezen a válaszon, és vesztet maradt. A szőke törte meg a csendet.

- Nős? – firtatta.
- Dehogya – jött a válasz. – A szüleimnél lakom. Miért tetszik kérdezni?
- Gondolom, otthon már tűkön ülnek, vagy nem?
- Nyugtalankodni nyugtalankodnak, az már egyszer biztos.
- Fogadom, a legjobban a spinéje gerjedt be, amiért nem ért időben haza! – kapcsolódott ismét be a szőke. – Vagy nincs spinéje?
- Hát... izé... olyasmiformám éppenséggel volna – röstelkedett Gusztai és furcsállotta, hogy a Duna mentén, ahol soha nem járt, így nevezik a férfiszerszámot.
- Mi az, hogy éppenséggel... – erősködött a volános. – Ne legyen már olyan szerény, hiszen a vak is látja, hogy kurvajó spinék teremnek erre felé! Gyakran kiáltak utánuk „Kisanyám, te ki vagy, mert én ki vagyok egészen?”
- Tartsd már a szád, Joci! – berzenkedett a szőke, majd témát váltva hátrafordult. – Nem forr a bosszú magában, hogy így otthagyták?
- Nem hagyom én annyiban – fogadkozott Gusztai. – Majd megmutatom nekik, hogy kivel van dolguk! Tetszik tudni, hogy van: meghalt Mátyás király és...
- ... és? – türelmetlenkedett a szőke.
- ... és eltemették! – fejezte be Gusztai.
- Nagyon oda van azzal a Mátyással – mondta kioktatólag a férj. – Nálunk a történészek sok mindent kiderítettek azóta. Sok legendát gyártottak róla, nem árt, ha tudja. Az apja is román volt, vagy szerb, a fene tudja!

Gusztait lassan elöntötte el a düh, de aztán annyira, hogy elfehéredett.

- Álljon meg, de azonnal, amíg nem teszek kárt magában! – kiáltotta a bicskáját keresve. – A Pecsovics-mindenit a pofájának – ordította kifelé kászálódva. – Hát magyar ember maga, hogy őt is pocskondiázni meri? Inkább gyalog megyek! Nem szívok e taligában magukkal egy levegőt!

A huszár egy darabon még bámulta a sötétben tovatűnő kocsifarlámpáit, majd a székelő útlevelet, a bicskáját zsebre vágva állingált egy kicsinyég. Mit nem adott volna azért, ha nem jelmez, hanem igazi mundér lenne rajta! Most azért csikorgatta a fogát, hogy nem száznyolcvan évvel ezelőtt élt és cselekedett.

- Hát ilyenek is vannak odaát?! Hogy vennék el a villanyt, amikor operálnak, te jampec! – dohogta.

Mégis a kétely lassan kezdett beleköltözni, és összefércelni hiányos történelmi ismereteit. Bizonyoságot, valami megdönthetetlen bizonyoságot keresett ellenszerűl. Várt. Nézte, hogy bukkan elő a Hold a felhők mögül. Messziről mintha szarvasbőgés hallatszott volna.

- Heltai mégsem hazudhatott – hunyorgott maga elé, aztán tétován elindult a kitartó holdfényben.

Mihályi Molnár László

Egyszer, talán, mégis... Elszámolás

Egyszer majd mi is
hazatérünk
és akkor nekünk is
lesz majd hazánk
amilyen mindig
megilletett minket
ahová megszült
édes jó anyánk
ahol a szó
amit ő adott
ahol a dal
mit ránk hagyott
ahol a táj
mi bennünk él
feltámad újra
mint a szél
és visszafoglalja magának
a széles szemhatárt
hogy elmondhassuk végre
kik vagyunk
és ez itt az otthonunk
hazánk

M-lék

elveszett szavak
elkopott képek
ellopott tájak
vidékek
beomlott jövő
országnyi csend

meghasadt
tört-én-elem
idétlen idő

hiszem
az idő nekünk dolgozik
de ránk rakódik
mint por a képre
s nem mossa le
tisztító zápor
nem ment meg mindent
a restaurátor

repedezik
fakul a festék
munkánkat mérik
éjekbe hajló esték
mégse lesz vége
hisz nem megyünk el innen
nyomtalan

In memoriam – Dinnyés József

Elment a dalnok
már nem zenél
az elárvult lantok
serege szárnyra kél
felszáll az égbe
a felhőkön túl
angyalok kísérik dalolva
magyarul

Forgószél támad
és felkavar:
magától szólal meg bent a dal

Szücs-Gáspár Borbála Csak egy falevél

Ülök a kanapén, és nézem az ablak által bekeretezett őszi világot. Éppen a szomszédok fájára látok, égig érő, karcsú, csupasz ágaival kapaszkodik a szürke égi semmibe. Lehullott a lomb, pőrén vacog a fa, tépdesi a bakonyi szél.

De lám, ott, a fakorona közepén árválkodik egyetlen levél. Sárgásbarna, aszalódott, hirdeti az idő múlását, és azt, hogy még élni szeretne, nem akar avarrá hullani, fentről szebb a világ. Nézem, és magamra gondolok. A saját árvaságomra, a magam kapaszkodására életem egyre csupaszabb fájába. Hasadozott, tépett, széltől borzolt, de még él. Madár sem üli meg, még hó sem takarja, dideregve szemléli a múltó világot.

De nicsak! Fönt, az égbe nyúló korona legfelső vékonyka ág leghegyén, ahol már csak a porszem tapadhat meg, egy icipici madárka trónol. Körötte az egyhangú égi szürkeség. Él, és hirdeti, hogy élni jó, még az elmúlás előtti alkonyatban is. Nem énekel, nincs társ vele, magányos, de ott hajladozik mindennek felett.

Iszom egy korty teát, közben elmélázom a benti, kellemes világban, mégis kifelé vágyom a szabad levegőre. Kis léptekkel kimegyek a teraszra, és újra a fára nézek. Éppen akkor hullik le a megtépett falevél, mintha szárnya volna, lassan-lassan ereszkedik. Felnézek a fára, keresem a kismadarat, de már nincs ott. Elrepült a falevél utolsó útjával ő is. Avarszággal teli az udvar levegője. Tudom, hogy ez már nem az őszi illata, hanem a közelgő tél. Elmúlt egy tavasz, egy nyár, és most az őszi is. Leselkedik ránk a tél.

Angyal az égből

Amikor pillám lehunytam, egy angyal szállt le az égből, puhán és sejtelmesen. Lágy azúrfény öntötte el a szobát. Mosolya gyógyító és vigasztaló volt. Leült mellém az ágy szélére. Szememből lassan szivárgott a félelem és elhagyatottság, és az ő pillantásában is ott csillogott az együttérzés harmata. Megsimogatta hajam selymét, és megszólalt hetven év távlatából megőrzött Anyám hangján: – Ne félj, ne sírj, a vész elmúlik, és Te boldog leszel. Fájdó hátamat lágy kenőccsel vigasztalta, kiszáradt ajkaim közé nektárt csepegtetett, mannát adott kenyerem helyett, és álmodni segített. Átölelt karjaival és szárnyaival. Arcom simogatta. Puha boldogság suhant át szívemen, és újra sírni kezdtem. – Isten áldását hoztam, mondta, és ajkaival megérintette homlokomat. Ültünk csendesen, vártunk valami meg-

nevezhetetlent, ami hiányzik, ami nélkül nem lehet élni. Az Angyal átlátszó teste hol szét omlott, hol testet öltött, megfoghatatlan volt, és mégis olyan valóságos. Mindent, ami vágy, hiány, sóvárgás volt bennem, feloldott, és segített várakozni. Ölelése meleg volt és kényeztető, fájdalmasan jó, és reszketve félt az elvesztése. Az ég Angyala átjárta testem, lelkem, lassan megnyugodtam, éreztem, hogy élek, és még élni fogok. Aztán puhán, pille könnyedén lefejtette rólam a vágyakozás megtestesülésének szárnyait, és lebegve fölemelkedett. Amikor szemem kinyitottam, azúrkék köd oszlása töltötte be a szobát, meg kinyújtott karjaim ölelték a semmit. De szívemben ott maradt a bizonyosság, hogy élni jó, és élni fogok, mert érdemes. Mert eljut még hozzám Anyám hangja, mert vannak vágyaim és céljaim, mert még van erő két fáradt karomban és lelkemben, ami az isteni erő része, mindennél nagyobb adomány.

Ég áldjon, mennyek angyala, félelmeim és kívánságaim szülötte, álmom és valóságos csodám!

Balerina (fametszet, 1929)

Sipos Erzsébet

Rózsák kilóra*

Groteszk valóság:
pokolban rózsák...

Az egyik öntözi, nyesi,
a másik kötegbe renkezi,
a harmadik ölben hordja,
testébe mar a tüskék karma,
s az öl rózsával megáll,
rövid fohása égbe száll:
– Add, Uram, hogy amit viszek,
ne virág legyen,
változtasd kenyérré, Istenem!
Tégy fordított rózsacsodát,
tudom, itt elégettek
minden Bibliát,
itt nincsen irgalom,
csak gyűlölet,
küldd el Szent Erzsébetet!
Te jól tudod, Uram,
nincs bűnöm semmi,
ne hagyd a töviskoronát viselni,
és annak sem volt bűne,
ki elvittek temetni,
mikor hajnalodott,
jeltelen sírjára
a rózsákból nem jutott,
s felette komoran
a Mátra suttogott.

A lepke

Egy tankra rászállt egy lepke,
meg se mozdult behemót teste.
A monstrum hallgatta,
ahogy a csöpp élőlény elhadarta:
– Azért születtem, szép legyek,
s ne romboljak házat, népeket!
Valamikor nekem is hernyótalpam volt,
de felülemelkedtem magamon,
nekem minden sikerül, ha akarom.

* A kilóra mért rózsákat a foglyok termelték Recsken parancsra.

Baricz Lajos

Hogyha madár lennék...

– A szabdság dala –

szeretnék akkor ágról ágra szállni
kint a természetben, mindig szabadon,
és történhetne körülöttem bármi,
mert nem kellene engedélyre várni,
szállhatnék kedvemre, bárhol, szabadon.

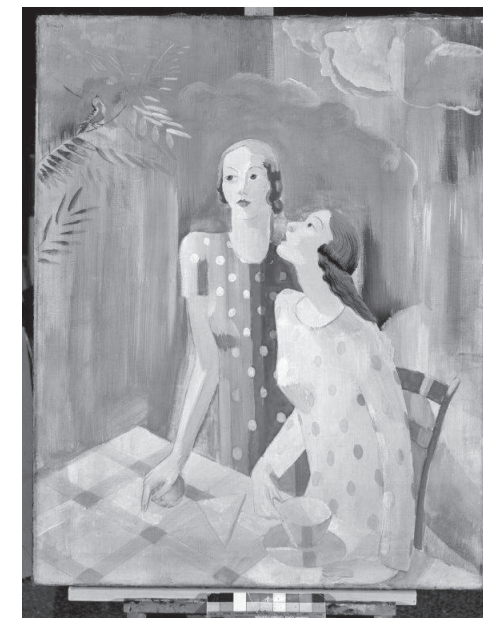
Hogyha madár lennék,
egész áldott nap én csak énekelnék,k
ahogy nekem tetszik, csakis szabadon,
lehet, hogy néha még táncra is kelnék,
az emberek mind örömeiket lenék
szívemből áradó vidám szavakon.

Hogyha madár lennék,
kalitkában én egy órát se ülnék,
járnám a világot, mindig szabadon,
időnként, biztos, börtönhöz repülnék,
a raboknak a fülükbe fütyülnék:
jártok nem sokára ti még szabadon.

Hogyha madár lennék,
egy alkalommal jó Istenhez szállnék,
meglepődne talán Ő is szavamon,
mély alázattal színe elé állnék,
s amíg mondhatom, türelemmel várnék:
világ magyarjait hagyja szabadon!

Hogyha madár lennék...
de nem vagyok az, ember vagyok én is,
játszadózom csak az édes szavakon,
tudom hiába, de elmondom mégis,
hallja meg a föld, tudja meg az ég is:
nem élhet a népünk itt még szabadon.

Hogyha madár lennék...
az lenne belőlem, szabdságmadár,
aki, noha kicsi, de a szava nyom:
minden emberre a méltósága vár,
adjátok meg tehát ami neki jár,
hadd beszéljen, éljen ki-ki szabadon!

Vörösbe *Madárdal* (olaj, 1932)

Fábián Tibor

Fel Varsóba! Fel Budapestre!

(Részlet a Ceaușescu elvtárs, pajtás című regényből)

„Tisztelt elvtársak! Meleg forradalmi üdvözléssel köszöntöm önöket a testvéri Romániában, a Varsói Szerződés bukaresti tanácskozásán. Mostani találkozásunknak igen fontos szerepe van. Azt tapasztaljuk, hogy hatalmas változásokon megy keresztül a világ. A kapitalista országok a hidegháborús évek szembefeszülése után mostanra taktikát váltottak és képmutató közeledésükkel, a különféle reformtörekvések lelkes támogatásával szeretnének éket verni a kelet-európai szocialista tábor egységébe. Ezt pedig mi nem tűrhetjük szó nélkül! Nyíltan ki kell jelentenünk végre, hogy bizonyos szocialista országokban olyan események zajlanak, amelyek az internacionalizmus és a proletárhatalom elárulásához, és a marxizmus–leninizmus sárba tiprásához vezetnek. Mindannyian tudjuk, kikre gondolok. Magyarországra és Lengyelországra. E két országban vészesen meggyengült a szocialista egypártrendszer öntudata és elővigyázatlan nyugatbarátságukkal lábbal tiporják a szocializmus eszméit. Honecker elvtárs, Husák elvtárs, Zsizskov elvtárs és jómagam, országaink képviselőitében felszólítjuk Gorbacsov elvtársat, hogy a Szovjetunió tegyen sürgős lépéseket, amíg nem késő. Ezúton kezdeményezzük, hogy a Varsói Szerződés többi tagja katonai beavatkozás útján segítsen Lengyelországnak és Magyarországnak visszatérni a szem elől tévesztett politikai irányvonalra és hatalomra juttatni azokat az ottani elvtársakat, akik ebben partnerek. Mi, Honecker elvtárs, Husák elvtárs, Zsizskov elvtárs és jómagam, szükségesnek látjuk egy olyan megbeszélés megszervezését, amelyen az említett két ország jelenléte nélkül megvitathatjuk a szükséges lépéseket. Ennek időpontja lehetne akár az 1990. január 9-re tervezett gazdasági tanácskozásunk Szófiában, vagy egy még korábbi alkalom, hiszen a tét nagy. Kérjük tehát Gorbacsov elvtársat, hogy támogassa felvetésünket és a Szovjetunió álljon az élére a szocialista egységért vívott forradalmi harcunknak. Nem szabad megengedjük, hogy különféle nyugatbarát politikai szerencselovagok visszafordíthatatlan károkat okozzanak a saját országuk munkásmozgalmában és a nemzetközi munkásmozgalom harcában.”

Ceaușescu elvtárs beszéde befejeztével körbenézett a jelenlévőkön. Elégedett volt magával. Gorbacsov nem kerülheti ki a választ. Reagálnia kell. Tekintete egy pillanatra megpihent Németh Miklós vörösre gyúlt arcán, amelyen düh, harag, felháborodás és aggodalom egyvelege kavargott. Az Elnök élvezte a helyzetet és kihívó vigyorral bámult a magyar kormányfő arcába. Gondolatban már Pesten

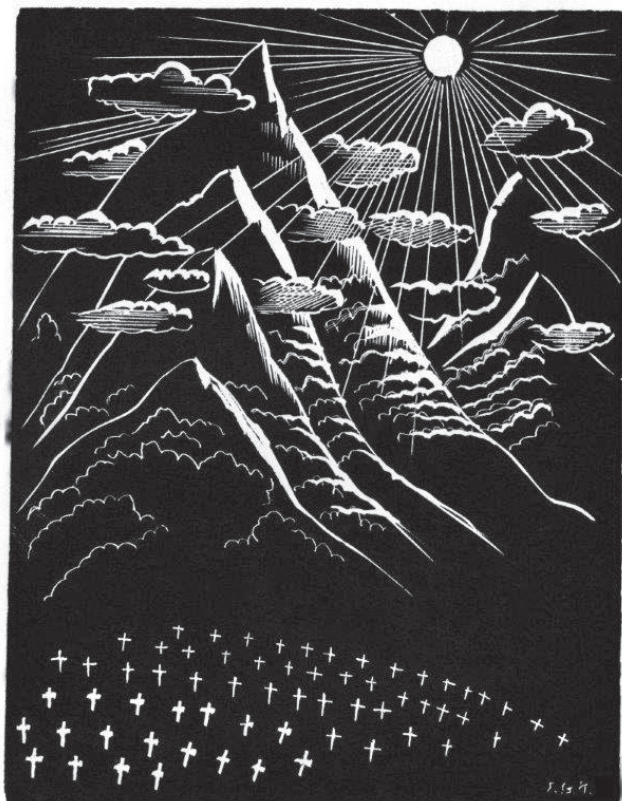
járt. „Hm, ez máris beszart. Könnyű dolgunk lesz. Ha megindulunk, pár óra múlva Budapesten leszünk. Aztán felszólalok a puccos Országházukban. Ez lesz csak az igazi móka. Aztán megnézzük, van-e még keményvonalas, tökök marxista a magyarok között. Ha nincs, majd küldünk egyet innen.” Ezen kis híján hangosan felnevetett.

A teremben pár pillanatig néma csend uralkodott. Azt mindenki tudta, hogy a Varsói Szerződés ezzel a beszéddel hivatalosan is két táborra szakadt. Az Elnök a maga és keményvonalas társai nevében nyílt hadüzenetet intézett a nyitást szorgalmazó országok ellen. A magyar és a lengyel küldöttség tagjai leforrázottan bámultak maguk elé. A magyar kormányfő hosszú pillanatokig a zsebkezdőjét kereste, és amikor végül megtalálta, sokáig a homlokát törölgette, mintha eltüntethetné vele ezt a fájdalmas megaláztatást. Közben végig kétségbeesetten Gorbacsov tekintetét kereste. Ahogy a többiek is. Minden azon múlik, mit mond ő erre a provokatív felvetésre. Erre a nyílt hadüzenetre. A Szovjetunióknak döntenie kell. Velük, vagy ellenük. A keleti blokk, sőt egy világ sorsa múlik a válaszon. Ceaușescu leült, minden szem Gorbacsovra szegeződött. Rajta múlik, lesz-e újabb 56 és 68, lesz-e újabb erőszakos rendcsinálás a keleti blokk, sorból kilógó országai-ban? A szovjet pártfőtitkár visszanezett Németh Miklóssra, sőt mintha bátorítóan kacsintott is volna. Magabiztos volt a tekintete, nem ijedt meg az Elnök szavaitól. Mintha nagyon is jól tudta volna, hogy mi vár rá, hogy milyen húrokat penget majd előttük vendéglátójuk.

Közben Husák és Zsizskov elvtárs izgatottan fészkelődött székén. Néma biccen-tésekkel biztatták egymást, hogy szóljon a másik, ahogy előzőleg megbeszélték. De mielőtt még valamelyikük felállt volna, hogy alátámassza a román államfő által elmondottakat, a szovjet vezető már talpon volt és sietve magához ragadta a szót. „Tisztelt elvtársak! Jó önöket ismét együtt látni. Hálás szívvel köszönjük meg vendéglátóinknak a meleg fogadtatást. Gratulálunk román barátainknak az elmúlt években elért kiemelkedő eredményekhez. Kitartóan és elkötelezetten haladnak a szocializmus építésének útján. Köszönöm Ceaușescu elvtárs nyitó gondolatait. Magam is megerősíthetem, mindig is fontos volt számunkra a szocialista tábor egysége. Abban is egyetértünk egymással, hogy hatalmas változások zajlanak a világban és saját országainkban is. A lényeg, hogy a változások igényét és lehetőségét mindannyian a magunk hasznára és fejlődésére használjuk fel. Egy-más közti egyeztetésre természetesen minden kérdésben szükség van. Ebben is. Ceaușescu elvtárs javasolta a jövő év elejét. Rendben van. Én viszont azt mondom, ne szaladjunk ennyire előre. Előbb érék meg az elvtársak a január 9-ét. Hiszen az még olyan messze van. Azt viszont szeretném már most leszögezni, hogy a Szovjetunió részéről soha többé nem várható hasonló katonai fellépés, mint ami 1956-ban Magyarországon vagy 1968-ban Prágában történt, és nem is támoga-

tunk hasonló fellépéseket. Ehelyett azt kívánjuk, hogy a szocialista tábor országai a maguk elképzelése és döntése alapján fejlődjenek és gyarapodjanak. Mi pedig nem szeretnénk ehhez utasításokat vagy bármilyen befolyást gyakorolni. Nem szeretnénk a múlt hibás lépéseit megismételni. Ennek értelmében azt javaslom, hogy a jelenlévők, a Varsói Szerződés országai közös állásfoglalásban jelentsük ki: egyik ország sem avatkozik a másik tagállam belügyeibe, azon a címen, hogy az eltér a közös ideológiától.”

Ceaușescu egy darabig idegesen fészkelődött a helyén, majd hirtelen felpattant, mintha tűbe ült volna. Köhécselt, levegőért kapkodott, szólni akart. „De Gorbacsov elvtárs! Ezt a két országot meg kell büntetni...” „Még nem fejeztem be, Ceaușescu elvtárs!”, nézett rá szigorúan Gorbacsov. A román elnök megadóan bólintott és engedelmesen visszaült a helyére. Senki nem mert vitába szállni a szovjet vezetővel. Az állásfoglalás megszületett, az állami vezetők pedig sorban, zokszó és ellenvetés nélkül aláírták.

Temető (Juhász Géza-illusztráció, fametszet, 1937)

Saitos Lajos

Cselekvő ima

Gondoljatok a hegymászóra,
aki fölmege, felhág
a lehető legmagasabb hegyre,
sziklaszirtre, oromra,
hogy egyre közelebb kerüljön
Istenhez...! Végül ima ez is:
a hegymászó cselekvőn imádkozik!

Élet-ének

Rajban mint a katonák
rajban mint a hangyák
rajban mint a méhek
meghódítani a mindenséget
hófödte csúcsoktól
a mocsárföldekig
virágos ágtól a
gyümölcs-édenig...
Rajban mint a katonák
rajban mint a hangyák
rajban mint a méhek
az egymásra utaltság
élet-énekének...!

Kutyaszorító

Ember, vigyázz, hogy
ne kerülj kutyaszorítóba!

Ha mégis kutyaszorítóba
kerülnél, igyekezz sértetlenül
kijutni kelepcéből!!

Ha ez mégsem lehetséges,
akkor jelöld ki terrénumod,
lehetőségeid, s nyüszíts
vagy hallgass!!!

Semmisé tevés

A kőtáblákat már megírták,
már csak el kell felejtenünk
a parancsolatokat...!

S megtanulnunk
újra azokat!!!

Miért?

Csak útjaink kereszteződtek
s az irányok változtak
távolodtak...

ki voltál s miért
már nem érted...

a válasz egy
másik galaktikában.

A lélek hatalma

Alma körte szeretne lenni
testben csutkában
és zamatban

ám lélekben mindig
alma maradna

mert csak a léleknek
van fölöttünk hatalma.

Leány sajtárral (fametszet, 1930)

Péter Erika miniatűrök

madarak vágya az ég után

a madarak elrejtöztek,
sosem hallom énekelni őket,
kalitkákba zárva élnek,
s nevetnek, hogy ne kelljen sírniuk
kinn az ágakon
csak fájdalom és szél motoz

kavics

találtam
egy sima kavicsot,
drágakőként
tartom tenyeremben,
haragoszöld bőrén
nyálkás érzet
– tudom, akármikor
varanggyá lehet

jelek

ujjbegyeim
bőrcsigáit nézem;
a spirálmotívumban
elmúlt érintések
melege lapul,
lejjebb tenyérvonala indák
vázrajza domborul

érzem minden
apró elágazását
a tenyér-deltatorkolatnak

titkok

titkok rejtik múltamat,
ott bujkálnak

a kaméleon-fellegek mögött,
vagy talán éjszakai
köd takarja mely
opálköpenybe
burkolja az idő
megállíthatatlan
áradatát

mindig

mindig csak parancsok,
parancs-szavak mindig
és megint hallgatás,
rendszerbontás sebzik
agyam domborzatát,
utolért engem is
a mondatok csődje
– visszavágyom
az embriói csöndbe

madárdalt írok

a fény
csupán felvillant,
majd ismeretlen
helyre költözött
mellemre vén este ül

levegőre gombostűzve
szállnék, mint a lepkék
s dalolnék a szélnek
az ingatag világ
filmvászna előtt

most tanulom
a türelembe menekülő
csendjét és várok,
míg a hajnal letekint rám
– madárdalt írok csak,
mely hirtelen elszáll

Bozók Ferenc

Keretezett égbolt

Száz éve született Mészöly Miklós

„Ó, szállj le ide sólyom,
ó, szállj le ide sólyom,
csak szállj le, szállj le, szállj le, ha mondom,
csak szállj le, szállj le, szállj le, ha mondom!”

Te sólyom, aranycsőrű,
te sólyom, aranycsőrű,
te sárga, sárga, sárarany körmű,
te sárga, sárga, sárarany körmű!

Hasítsd fel selyemingem,
hasítsd fel selyemingem,
csak tárd ki, tárd ki, tárd ki a szívem,
csak tárd ki, tárd ki, tárd ki a szívem!”

(Nagy László: Kórus)

A második világháborút és ötvenhat traumáját egyaránt már felnőtt emberként megélt nagy nemzedék több tagjára is jellemző ugyanaz a pontosságra, egyfajta szövegredukciós lényegre és koncentrált igényességre törekvés az alkotás szövegszerkesztésében és a tökéletessé sűrítés a mondanivalóban. Ebben a tekintetben elsősorban a költő Nemes Nagy Ágnesre, Pilinszky Jánosra, valamint a prózaíró Mészöly Miklóssra, Ottlik Gézára gondolok. Említett alkotók nagy műgonddal, koncentrált és fókuszált sűrítéssel, a saját igényük szerinti magas nívót állandóan megtartva alkották műveik legjavát. Mint Mészöly Miklós ragadozó madara, mely „Nem süllýed, nem emelkedik, tartja a magasságot, mintha kimért, síkos pályán siklana körbe.” A szikár sűrítés és lényegre fókuszálás mellett fontos a négy megnevezett alkotó számos művében a külső objektív szövegtestre ráfűjt transzcendens értelmezhetőség aranypora is, azaz a nyitottság az értelmezhetőség immanens és transzcendens, párhuzamos és szimultán lehetőségei irányában. A koncentrált alkotástechnikára kiváló példa Pilinszky lényegre fókuszáló és végsőkéig tömörített, sűrített, redukált lírai megszólalása. Ismeretes Pilinszky Jánosnak (aki Mészöly Miklóssal azonos esztendőben született, tehát szintén idén lenne száz esztendő) Maár Gyula által készített, *Hűség a labirintushoz* című televíziós interjában meg-

fogalmazott „célkereszt-perspektívája”. Ennek lényege a feszült „semmire koncentráció”, pontosabban pásztázása az alkotói „semminek”. De erre a „semmire”, azaz az ihletre váró üres mezőre egy fegyelmezett vadász puskacsővének célkeresztje szegeződik. Amint beleugrik a „valami” az üres térbe, a vadásznak azonnal lőnie kell. A sólyom a levegőben lassan repül, önfeledten úszik rá a légmozgásokra. Ha azonban meglátja a mezőn futó prédát, megszűnik számára minden körülötte és egész testével egyfókuszúvá, célirányossá válik. Ottlik Géza és Nemes Nagy Ágnes koncentrált szöveg – és mondatszerkesztési metodikáját ugyanezért a véglegesre csiszolt, fölöslegest a szövegtestbe be nem engedő, lényegre koncentráltásgért szokták dicsérni az ítések.

Mészöly Miklós alkotástechnikájára is elmondható ez a kilengést, fölösleges szövegburjánzást nem tűrő, puritán célra irányultság. A sokak által reprezentatívnak és a szerző kulcsművének tekintett *Magasiskola* esetében voltaképp lehetetlen elvonatkoztatni az ötvenes évek miliójától. A kisregény (vagy hosszúnovella?) szereplői nem csupán allegorikus „kafkai” hősök. Megjegyzendő, hogy Kafka *Kastélyának* Klammya Beranekhez hasonlóan, szintén afféle sosem látható „Big Brother”. A sólyomtelepi történetnek konkrét életrajzi előzménye is volt. Mészöly maga is eltöltött néhány hetet az Ohat-pusztai kísérleti solymásztelepen, 1956-ban.

A szöveg hasonlít az ötvenes években megszokott és preferált realista és termelési riportokra, lehetőséget adva egy kortársi, álnaiv de valójában összekacsintós percepciónak, afféle engedékeny „fedő-értelmezésnek”. A szövegben az adott korszakra, a Rákosi - rezsimre semmi direkt utalás nincs. Csak könnyen kimagyarázható áthallások, allúziók. Az üzenet szándékosan enged teret az allegorikus, szimbolikus vagy akár transzcendens értelmezés lehetőségeinek, de lehetőleg ügyel a cenzurális hivatali packázások elkerülésére is. Az urbánus küldött meglátogatja a vidéki termelő munkát és jelentést ad a központnak.

Majdnem szépirodalmi igénytel megrírt szociografikus riport is lehetne ez formailag, melyre a korszak olyannyira vevő volt. Még a nyolcvanas években is mennyire magára ismert a találó közéleti és társadalmi humorra igényes és éhes magyar befogadó közönség a *Kőbe zárt lélek* című, Markos – Nádas –féle falusi szocioripor-paródiában! A nutriákról (?) Mészöly ezt írja: „*minden héten jelentést kell írni róluk, az életmódjukról, a szokásaikról (...) – ez a parancsa Beraneknek.*” Ismerjük a korszakban a „jelentésírás” konnotatív terheltségét. A nagy Beranek a felső, szinte absztrahált, csodált és rettegett hatalom, a „nagy testvér”, aki a főosztályról hivatalos leiratokat küld és beszámolókat, jelentéseket vár. Big Brother is watching you. „*De úgy is mondhatnám, mindnyájan Beranek kezében vagyunk.*” – fogalmazza meg Lilik. A prédaállatokról pedig ezt írja: „*Halálraítéltek, de a vödörnyi szeméthal mindennap kijár nekik. (...) Némelyik csúf tépés nyomait viseli*

a hasán, a begyén. (...) A rend azt kívánja, hogy a ligetben komor, méltóságos rend uralkodjék.” Könnyen asszociálhatunk az Andrássy út 60. borzalmaira. Nagy gellert ad az olvasásnak, ha tudatosítjuk, hogy a mű pontosan 1956-ban jelent meg. Lilik a hatalom meggyőződéses, bár korlátolt, de öntudatos követője és csodálója. Csodálja a hatalom markáns férfiasságát és hogy a hatalom erőt mutat és fegyvert visel. Lilik lehetne az a „sólyom” aki elrepülhetne, de mindig visszaesik büszkén a sólyomra, aki jól ismert karjára. A tágas égbolt és a repülés a legerőteljesebb szabadság-toposok, ugyanakkor a telep minden lakói rabjai vagy prédái egymásnak. Lilik és Teréz is mechanikus alávetettjei a nagy Benareknek. Lilik öntudatosan és büszkén hivatkozik egy „nagy és bölcs tanítóra”, Husszein Darlach Thaymurra. Eme jeles perzsa sólyomkönyvének minden szava igaz és megkérdőjelezhetetlen tekintély számára.

Nem tudunk nem asszociálni a korabeli Sztálin- és Lenin – kultuszra, a „nagy tanítókkal” kapcsolatos kötelező idézetekre, hivatkozásokra. Lilik szó szerint funkcionárius. Létezését a betöltött funkció szabja meg és keretezi. Olyannyira azonosul a telep világával, hogy nevét nem is ismerjük. Becenevét kedvenc prédaállata után adja saját magának. A hatalom, a nagy Beranek is megalázó becenevén, Liliknek nevezi az írott dokumentumokban. Meglepő önleplezés, hogy nem sólyomról, hanem kiszolgáltatott és elpusztításra szánt prédaállatról adott önmagának becenevet. Tehát nem a rendszer hasznélvezőjének, hanem alávetettjének minősíti és definiálja önmagát. Mindamellet eszébe sem jut a rendszer ellen lázadni vagy akár megkérdőjelezni azt, sőt, korlátolt de lelkes végrehajtónak mutatkozik.

Az ötvenes évek burkolt társadalomkritikáján azonban túlmutat a *Magasiskola*, üzenetét ugyanúgy fölösleges maradéktalanul aktualizálnunk, mint például az említett Ottlik *Iskola a határon*-ját, vagy Pilinszky *Harmadnapon*-ját sem szabad kizárólagosan az adott történelmi pillanatokhoz horgonyoznunk. Tévedés lenne például Pilinszky *Harmadnapon*-jában csupán Krisztus szenvedését bemutató húsvéti verset látni, de a „*hamuszín egek*” sem csupán a krematóriumok füstjét asszociálják, hanem az egyetemes emberi szenvedést vagy mártíriumot. Ugyanígy Fábry Zoltán *Körhinta* című filmje sem csupán a kolhozosítás propagandája. Vagy a *Hannibál tanár úr*, vagy Sánta Ferencről Az ötödik pecsét sem csupán az adott kor hatalmi mechanizmusainak és a kisembernek a relációit mutatja, hanem valami örökérvényűbbet, általánosabbat. Szentesi Zsolt így ír: „*Az ötvenes évekre történő aktualizálás, a műjelentések illetve a művilág effajta allegorézise durva túlzás lenne, félreértése az elbeszélés egészének, valamint Mészöly alkotói módszerének egyaránt.*” (Az *autentikus létezés lehetőségei a választás jegyében*; Irodalomtörténeti Közlemények; 2006. 3-4. szám) Lilik a városban, a tőle idegen világban otthontalanságot él meg, idegenszerűen mozog és csak kényszerből for-

dul meg. Idegenkedik minden olyan tértől és tevékenységtől, ami nem a telephez kötődik. Ugyanakkor a civil életből, kívülről érkező látogatót is igen nagy elbizonytalanításban részesíti és akaratlanul is az önfeladás felé próbálja terelni a telep világa. Elhanyagolja a személyes higiéniát, a borotválkozást és nem tudja, milyen nap van. Lilik egy félmondatából derül ki, hogy a telep látogatója foglalkozását tekintve újságíró. A telepiek egyfajta belső időt használnak, melyet a munkavégzések monoton egymásutánja határoz meg hajnaltól szürkületig, napról napra. Lilik nem csupán a „csiga puhaságú” várostól idegenkedik, de mindentől, ami nem a telep. Az erdő-rezervátum is: „*Ez a másfajta rend első perctől zavarta Liliket, nem tudott úgy tájékozódni, mint otthon, a telepen.*”

A sólymok, a légi csendőrök, tetteik végrehajtását követően szemüket takaró bőrkávékat viselnek. Elvakult végrehajtói a rendszernek. Megfigyelhető paradoxon, hogy minél igazság – és szabadsághányosabb egy társadalmi berendezkedés, annál inkább hivatkozik az igazságra és a szabadságra, nyilván különös lelkiismeret-furdalás által gyötörve, kompenzációs, bizonygatási céllal. A Pravda a Szovjetunió vezető napilapja és a szovjet kommunista párt központi bizottságának hivatalos orgánuma volt. A *Pravda* szó jelentése: *igazság*. A *Szabad Nép* a Rákosi-rendszer napilapja. A hivatalos elvtársi köszönés így hangzott: Szabadság! Korabeli politikai viccként terjedt az ötvenes években az újságos és a vásárló közötti abszurd párbeszéd: Vásárló: – Szabadság! Újságos: – Szabadság! Vásárló: – Kérek egy *Szabad Népet*. Újságos: – Nincs, elfogyott. Vásárló: – Nincs *Szabad Nép*? Újságos: – Jól hallotta az elvtárs, nincs *Szabad Nép*! A szabadság illúziójával és erőltetett retorikájával lehet igazi kereteket szabni. A sólymok számára tágas az égbolt, akár meg is szökhetnének. Lilik a kísérleti telep vezetője. (Kísérlet ~ kísérlet járja be Európát...) A keretezett égbolt kapcsán így fogalmaz: „*Ez egyike a legfejlettebb gyakorlatoknak, pszichológia van benne és kockázat: már csak egy hajszálon múlik sokszor, hogy a madár megtagadja az engedelmisséget.*” De nem tagadja meg. Vannak olyan struktúrák, melyekben sem az üldöző, sem az üldözött, sem a ragadozó, sem a préda nem tekinthető szabadnak. Az idomítás vonatkozik az idomítottra és az idomárra egyaránt. Az idomárokat is idomítják. Nem tudható pontosan, hogy ki kit figyel meg. Ez a tipikus „vadnyugati felállás”, amikor mindenki mindenkire fegyvert fog. Előfordulnak vakmerők, akiknek sikerül kirepülniük a struktúrából. Ők a „disszidens” madarak. A sólyomtelep hivatalos látogatója fogalmazza meg, hogy „*a pusztai égbolt bezár, mint egy fényketrec; mintha billiówattos lámpa tűzne a szemedbe, folyton a nyomodban jár, mindenütt megtalál; ennyi erővel cellában is ülnél rács mögött, ott egy százas körte ugyanezt megteszi.*”

Máskor szintén a madarakkal kapcsolatban így fogalmaz Lilik, a kísérleti telep vezetője: „*én neveltem és különben is az állam tulajdona.*” A Lilikkel vitatkozó fiatalember pedig, Lilik szavaira így replikázik: „*akkor jelöljék meg...rakjanak egyen-*

ruhát rá.” A rendszer nem tűri az individuumot. Vagy likvidálja, vagy kigúnyolja és megalázza a szabálytalan, megkívánt normáktól eltérő madarat. Radnóti szavaival mindazt, aki a rendszerért „*lelkesedni rest*.” A Bogarász gúnynévre hallgató sólyomnak minden testi és szellemi adottsága meg lenne ahhoz, hogy a rendszer élcsapatához tartozzon, csak Lilik szerint nincs benne ambíció. Bogarász nem tölti be a sólyomtól elvárt direktívát, így nem is részesül a Liliktől többi sólyom számára biztosított, megtisztelően ünnepélyes, díszes temetésre. Az elpusztult Bogarász büntetésből napokig bűdösödött a szállás mellett, míg végül elkapták. A rendszer jó alkalmazottja a szubjektumtól minél mentesebb, szocreál, uniformizált dolgozó. Bori Imre meglepően direkt fogalmaz a jugoszláviai Híd folyóirat 1968. évfolyamának 5. számában: „*Rend, engedelmesség, fegyelem, parancsok teljesítése, aszkétizmus és harc, póráz és szabadság, könyörtelen determinizmus – ennek parabolisztikus mélylélektanát alkotta meg Mészöly Miklós még 1956-ban.*” Bori Imre felhívja továbbá a figyelmet a párhuzamos értelmezhetőség lehetőségére a *Magasiskola* és Kafka *A fegyencgyarmaton* című elbeszélése között.

A délvidéki magyarság szellemi fórumai nyitottabbak voltak az anyaországi szellemi fórumoknál a hatvanas-hetvenes években. A telep látogatója csodálkozik, mennyire nincs Terézben semmi egyedi. Nincsenek például saját, egyedi tárgyai. Teréz igazi „terézségének” nyomait sem leli. Csak korpásbögre, almozóvilla, füveszsák, funkcionalizmus és barbár, de lakható otthontalanság. Teréz feloldódik a mindennapok lelketlen, mechanikus munkavégzéseiben. Pedig lett volna tehetsége a szobrászathoz és a rajzoláshoz, de azokat nem találta eléggé célirányos, funkcionalista elfoglaltságnak. Időpocsékló játéknak tekintette. Elhagyta azt a kifejezésformát, melyben szubjektuma manifesztálódhatott volna. A sólyomtelepen tett látogatás végeztével a látogató már csodálkozik azon, ami korábbi életében természetes volt számára. A korábbi, megszokott, civilizáltabb életébe visszazötyögő vasúti szerelvény étkezőkocsijában a szabad választás mámore lepi meg: „*fehér abroszos asztal várt, kristályvíz, halk, udvarias kiszolgálás, az asztalon étlap: bármit választhatok, amihez kedvem van éppen.*” A kívülről érkezettet visszavárja a régi életmódja. Mindvégig külső megfigyelő maradt és végtére is nem vált résztvevővé, azonosulóvá.

Kortársi visszaemlékezésekből tudjuk, hogy Mészöly Miklós testében jó kiállású, lelkében mindig valami belső szabadsággal és autonómiával élő, öntörvényű, büszke sólyommadár volt. Nemcsak természetesen volt szabad, hanem valamilyen „természeti” módon is. Nádas Péter szerint személyes viszonyt ápolt az időjárással, a fákkal, hegyekkel, rétekkel, miként a szelídhíhetetlen madarak. Szabadok voltak a személyes döntései és irodalmi tárgyválasztásai is. Mészöly része volt ugyan a keretezett égboltnak, de képes volt magáról, a sólyom magasan szálló perspektívájából tekinteni rá.

Csiki Melinda Szemet nyitva

Kőbe nem vések semmit sem
válaszút korhol a létben,
kollázsképp villan, amiben
keresem a jobbik részem.

Blues-t hallgatok, a zene
mélyen a lelkembe talál,
bimbózik az álseb benne
szirmait bontva felzabál.

Rejtvényt fejték és a betűk
elsatírozzák a léte,
álmot űzők, meseszerűt
amely soha nem ér véget.

Napfényes oldalra állok
rám süt, majd fókuszál a fény,
hullnak szívemről a rácok,
és szemet nyit a boldog én.

Menetrend

Mar az univerzum, az arc hamis
térzene hallik, plakátok lógnak,
mellkasban sík felület a szív is
mázolt képe az emberbohócnak.

Kacatok között mantrák lobognak,
dús lélekmarajt felszakít a csend,
körtalan álma gyűl a mocsoknak,
dühöng a század, már semmi se szent.

Koldus az utcán, kóbor kutyával
sorstalan rója semmis napjait,
magával küzd s a haláltusával
sorsa kaparja lélekmagvait.

Torz világ csüng le rozsdamart szögön,
túl elfajzottak már a „boldogok”
hisz lassít, megáll, s szétnéz a közöny,
majd menetrend szerint elrobog.

Adriai tenger, halászbárkák alkonyatkor (Visioni d'Italia-sorozat, fametszet, 1929)

Gyermekhit

köd szövi a szürke kóbor álmat
tavalyi tél így jön velem szembe
öszönösen festi a világot
fehérre szívdobbanásom selyme
lelkem nyújtja igazul utána
az idő madarai fázódnak
reményük szinte marihuána
kábultsággal lézeng elsodródna
a beléjük fáradó hideget
én is érzem felnőtt nem leszek már
teljesen soha gyermekhitemet
megtartom ablakomban fecskepár
fészket rakja elférhetnék benne
hol helye van a fénynek a napnak
és a tél valahogy elröppenne
a fagy önmagába belehalna

Asszony a hóiharban (Tél-sorozat, fametszet, 1947)

Becsapódás

noktürnöt dúdolnak a tücskök
az idő megáll öntelten elterül
sötét szilánkok fedik a naptükröt
elaludt a világ csak én egyedül
maradtam saját pillanatom foglya
s tehetetlen nézem az éjben ahogy
a be nem teljesült álmok foltként
becsapódnak a Holdra

Nagygyörgy Erzsébet

Csak a pávák szépsége örök

Csak a pávák szépsége örök,
talán Istentől való,
mint a kéklő, büszke sarkkörök.
Világok sejtelmes derengése a tekinteted,
úgy kalandozok benne éjjelente,
akár, ha egy saját, egyéni univerzumom lenne.
Vonzanak a szemed mélyén a csillagok,
tudom ma gyengéden susog lelkedben
a fenyves, s e csendes csodát,
én többé már el nem engedem.

Csak

Csak Isten tollkönnyű sziklája,
az tud itt most lebegni,
de lelkemben az apró kövek,
ma mérhetetlenül nehezek.

Bús köd kúszik

Szívemnek kedves telek lobognak fel,
mély álomba hullt alatt a hómező,
ott bent, jégcsipkés ablakhomály dereng.

Pőréen állnak künn a fázós, néma fák,
hisz köröttük most csupán a szél matat,
dermedt kis virágok álma száll tova.

Bús köd kúszik, és ma még a fagy az úr,
dér hízik a fenyvesen, szép csendesen,
s holnap új remény szítál a fákra tán.

Darabos Csenge Judit

Babits Mihály *Levelek Irisz koszorújából* kötetének fogadtatása a korabeli recenziók alapján

„...érdekes egyéniségű költő lép benne a közönség elé.”¹

A modernség- fogalommal kapcsolatos paradigmaváltások vizsgálata megkerülhetetlen, ha a századelő legfontosabb szellemi orgánumáról és Babits Mihály költészetéről gondolkodunk. A fogalom alakulásának első stációja – mely a tanulmányhoz szorosan kapcsolódik – a recepciótörténethez köthető, az első publikációk által keltett visszhangokban az alkotókat *modernnek* kezdték aposztrofálni. A szó kétélű, egyszerre végérvényesítheti a XIX. századi poétikát, s kijelölheti az új irányvonalat. A XX. századi lét állapotára, az egyénben felmerülő kérdésekre nem lehetett az előző század válaszaival felelni. Ennek a gondolatnak a racionalizálása szintetizálódik az új formába öltöztetett hagyománykultusszal, s hívja életre Babits Mihály első kötetét. A kötet versei közül sokban felfedezhető a formakultusz, az antikvitas tisztelete, a görög műveltségesség, olyasféle dolgok, amik mindenképp a XIX. század hagyatékai, ötvöződve a modern embert foglalkoztató filozófiai kérdésekkel és a modern nyelvhasználattal: „*a dal is légyen örökkön új, /a régi eszme váltszon ezer köpenyt, /s a régi forma új eszmének/öltönyeként kerekedjen újra.*” (In *Horatium*). Ebben áll tehát az első kötet jelentősége, megkerülhetetlen mivolta, mely kontinuitást képez a századelő és az utókor között. A világ kérdéseire Babits Mihály a modern „poeta doctus” válaszaival felel.

Babits Mihály első kötetének megjelenésekor már nem volt ismeretlen a kritikusok és közönség számára. A *Holnap* antológia hasábjain jelentek meg a költő első versei, melyek többsége azonban már 1904–1905 között elkészült. Ezek a szövegeken ekkor még nem érhető tetten az a filozófiai projekció, mely az első kötetben publikáltakon igen. Ez lényegében abból fakad, hogy nem fedi egymást teljes mértékben a két szövegtöredék.² Az antológia mellett 1908. november 16-án nyomtatásban megjelent négy verse a Nyugatban is.³ A fogadtatása azonban nem

¹ Schöpfung Aladár: *Irodalom és művészet. Vasárnapi Újság*, 1909/26, 551–552.

² A *Golgotai csárda*, *Turáni induló*, *Vérivó leányok*, *Theosophikus énekek*, *Fekete ország* mind közös eleme az antológiának és az első kötetnek is.

³ Babits Mihály: *A csendéletekből: Asztalfiók, A csendéletekből: Cumulus, Himnusz Íriszhez, Mesze... messze... Nyugat* 1908/22.

volt egyöntetűen pozitív. „Az irodalmi hercehurcák, s az hogy Rákosiék, Gyulaiék, általam nagyra becsült kiváló emberek éppen belém ütköznek, mint botránykőbe, s elrettentő például citálják jóhiszemű s egy kis jóhiszeműséggel mindenesetre megérthető verseimet, – annyira elkedvetlenítenek, hogy alig írok valamit, s a régieket is a fiókomban tartogatom, szinte szégyellve hogy költő vagyok...”⁴ – írja Babits 1909-ben Kun Józsefnek a fogadtatás kapcsán. Érthető tehát, hogy az alapvetően visszahúzó fiatal Babits tartott attól, hogy hasonlóan fogadják első kötetét, mint a *Holnap* antológiát. A *Levelek Irisz koszorújából* című kötet azonban ennek ellenére is napvilágot látott a Nyugat Kiadó gondozásában, 1909 májusában. Ebben az évben a kiadó megjelentette Gellért Oszkár *A deltánál*, Kemény Simon *Lamentációk*, Móricz Zsigmond *Hét krajcár*, Lesznai Anna *Hazajáró versek*, Lengyel Menyhért *Tajfun*, valamint Balázs Béla *Doktor Szélpál Margit* című művét is.⁵

Babits kötetéről roppant kevés kritika született, Lesznai Anna kötetével a *Levelek...* kötetéről írták a legkevesebb recenziót. A kortárs lapok közül 11 közölt hosszabb-rövidebb kritikát a kötetéről.⁶ Hozzávetőlegesen időrendben szándékozom bemutatni a kritikák fő sodorvonalát, hiszen megfigyelhető egymásra épülésük, azonban érdemes megjegyezni, hogy ezen 11 lap néhány hónap leforgása alatt jelentette meg kritikáit, ebből kifolyólag időben sokszor fedik egymást.

Nádai Pál *A Hét* című hetilapban elsőként – még a megjelenés hónapjában – fejtette ki véleményét a kötetéről. A kritika tulajdonképpen a költő megkésetttségét hangsúlyozta. „Ő is azok közül való, akik elkésettek.”⁷ Nem tudta értelmezni, hogy a XX. században hogyan lehet létjogosultsága Berzsenyi-féle hangoknak. „Romantikus és visszaálmódó lelke van”⁸ – nyilatkozta a fiatal Babitsról. Alapvetően valaminemű érzékiségből fakadó szépséget hiányolt Nádaival, de tagadhatatlanul megkapónak is titulálta. Egyetlen verset, a *Sugár* címűt emelte ki a kötetből, melyet egyenesen „az utóbbi évek legszebb szerelmes verseként” nevezett.⁹ Azonban a szikrát, a tüzet ebből a versből, s az egész kötetből is hiányolta: *De ha csak egy szikra volna benne abból a tűzből, amelybe ifjan, gyönyörködve égtünk el.*¹⁰

Ezt az átütő erejű szikrát az 1909-es évben a róla író összes kritikus egyként

⁴ Babits levele Kun Józsefnek, 1909. január 4. In: *Babits Levelezése 1907–1909*, 180.

⁵ Sipos Lajos: *Modernitások, alkotók, párbeszéd.* Válogatott tanulmányok és kritikák, Savaria University Press, Szombathely, 2016, 48.

⁶ Sipos Lajos, i. m. 43.

⁷ Nádaival Pál: *Levelek Irisz koszorújából. Babits Mihály versei. A Hét* 1909/22, 370.

⁸ Nádaival, i. m. 370–371.

⁹ Nádaival, i. m. 371.

¹⁰ Nádaival, i. m. 371.

rótta fel Babitsnak. Szilágyi Géza júliusi kritikájának is ez egyik gyújtópontja. Ebben a kritikában egy morális összefoglalás előzte meg Babits értékelését. S ebben a kontextusban a költő versei pozitív szemszögből látszanak. Érdekes a nézőpont, ami eljuttat minket a *Levelek...* kötet recenziójáig, hiszen a kritikus úgy vélte, hogy gyakorta születnek jó versek, azonban „a mai közepes lírikusok többet mondanak és különkül is mondják el, mint a múlt század végén a lírai közepszerűség képviselői.”¹¹ Lényegében az ifjú költő a lírai közepszerűség képviselőjének címét kapta meg, ami az elmúlt századhoz képest pozitív előre lépésnek tűnik. A viszonylagos pozitív kritikát azért kaphatta Babits, mert bár „nagyívű lendület nincsen verseiben, s sokszor valami hidegség és szárazság teszi rideggé és bágyadttá sorait”¹², viszont nem sorolható a Szilágyi-gondolatrendszer alapján szemérmetlen költőnek. Ugyanis a kritikus fő problémája a századeleji költőkkel, hogy mind Ady tollával dolgoznak, a legtöbbjüknel némi változtatással, de ugyanazok a szimbólumok és témák jelentek meg, mint Adynál. S ebben Babits tagadhatatlanul újat hozott, nem is lehetne ettől különbözőbb Adytól. Abszolút paradox, hogy Szilágyi üdvözölte Babitsban azt, hogy lénye fedve marad, hogy nem a tipikus én-lírát folytatja, azonban hiányol belőle valami olyat, ami tagadhatatlanul Ady, valami elementárisat „egy hatalmas érzés bizonyára emberibbé és mélyebbé teheti költészetét...”¹³, „...talán megindulást is érezhetnénk olvasván...”¹⁴ Mintha Ady után már kritikát sem lehetne írni Ady szelleme nélkül, sokallta a kritikus az Ady-féle hangokat, de aki más hangon szólalt meg, abból az Ady-féle lüktetést hiányolta, s ezzel nem volt egyedül Szilágyi.

Bródy Miksa a „legkitűnőbb dilettáns”¹⁵ címet adta Babitsnak, értékelte a formai megoldásokat, de ugyancsak a versek alacsony hőfokát hozta fel kritikaként, amik mellett „nem lehet felmelegedni.”¹⁶ Schöpflin Aladár A *Vasárnapi Újság* hasábjain bátorító hangnemben méltatta a kötetet, s megjegyezte: a „legérdekesebb jelenségek egyike abban a lírai kavardásban, a melytől a magyar líra legújabban zajos lett.”¹⁷ Kiemelte Babits Mihály páratlan nyelvművészetét, a kritikus érezte, hogy ez „...nem a faj lelkéből magából előbuzgó, szinte öntudatlan gazdagsága a nyelv-

¹¹ Szilágyi Géza: *Versekről. Új Idők*, 1909/28, 30–33.

¹² Szilágyi, i. m. 32.

¹³ Szilágyi, i. m. 33.

¹⁴ Szilágyi, i. m. 33.

¹⁵ Bródy Miksa: *A Nyugat két költőjéről. Magyar Hírlap*, 1909. máj. 28., 3.

¹⁶ Bródy, i. m. 3.

¹⁷ Schöpflin Aladár: *Irodalom és művészet – Levelek Irisz koszorújából. Vasárnapi Újság*, 1909. jún. 27., 551.

nek”¹⁸, „... hanem tudatos, a szók értékének, hangzásának, színező képességének pontos kiszámításán alapuló művészete.”¹⁹ Méltatta az ifjú költő műveltségét, világirodalmi intertextusait, az ész és értelem elsődlegességét, azonban mégis úgy vélte, hogy „könyvtár-szaga van” a kötetnek.”²⁰ Az ezek után következő kritikák közül több szó szerint említi a Schöpflintől átvett „könyvtár-szagot”.

Ignotus értékelése sem váratott magára sokáig, bár igen rövid terjedelműen nyilatkozott az író. A Nyugatban jelent meg azzal a céllal, hogy bemutassa, a kiadó gondozásában mely költő kapott lehetőséget a megjelenésre. Ignotus nyilvánvalóan ismerte az addig megjelent recenziókat a kötetről, s ezáltal egy védelmező, magyarázó színezetet is kapott kritikája, egészen egyértelmű, hogy Babits megjelentetésének létjogosultságát kívánja alátámasztani. Hangsúlyozza klasszikus műveltségét, s nála olvashatjuk először a versek kapcsán Swinburne és Poe Babitsra tett hatását. Ignotus reagálni kívánt valamit az oly sokat hiányolt lángoló érzelmek elmaradására, Babitsnak „kultúrszerelmei vannak” – jelentette ki. Úgy vélte, a fiatal költőben is megvan a szenvedély, csupán annak tárgya tér el a megszokottól.²¹

Formaművészetének egyediségére Baráth Sándor is rávilágított, azonban ő sem tért ki arra, miben véli azt egyedinek. A versek hőfokuk miatt nála sem átütő erejűek, úgy véli, a versek „nem közvetlenek vagy lírai hevük által magukkal nem ragadók, hanem inkább márványszerűen hidegek”²², amikből azonban tagadhatatlanul kiérződik a „sajátos, különös egyéniség.”²³

A *Husadik Század* hasábjain jelenik meg a következő kritika a kötetről. Lukács György Babitsról egyenesen azt állítja, hogy a „legnagyobb nyelvművész és legtudatosabb nyelvvirtuóz.”²⁴ Lukács a kötet első kritikusa, aki objektíven értelmezte azt, s nem érzelmektől túlfűtötten követeli a költőtől ugyanezen heves érzelmeket. Lukács a hangzás és színvilág keltette erős érzések, benyomások mentén kiemelte a *Golgotai csárda*, *Hegeso sírja*, valamint az *Iris himnusza* és a *Fekete ország* című verseket.²⁵ Halasi Andor az értelmező elemzések, kritikák sorát folytatta²⁶, ami-

¹⁸ Schöpflin Aladár, i. m. 551.

¹⁹ Schöpflin, i. m. 551–552.

²⁰ Schöpflin, i. m. 551–552.

²¹ Ignotus Hugó: *Babits – Levelek Irisz koszorújából. Nyugat*, 1909/14, 97–98.

²² Baráth Sándor: *Babits Mihály. Levelek Irisz koszorújából. Kelet Népe*, 1909. július 30.

²³ Baráth Sándor: *Babits Mihály. Levelek Irisz koszorújából. Kelet Népe*, 1909. július 30.

²⁴ Lukács György: *Új magyar líra II. Husadik Század* 1909/11, 420–422.

²⁵ Lukács, i. m. 420–422.

²⁶ Halasi Andor: *Babits Mihály: Levelek Irisz koszorújából. Egyetemi Lapok* 1909/14–15, 20–22.

kor arról értekezett, hogy felfedezni vél a kötetben egy mélyebb réteget.²⁷ Dutka Ákos azonban nem a Lukács-féle értelmező elemzések sorát folytatta, megelégedett azzal, hogy Babitsot emberként, s nem költőként értékelje.²⁸

Végigtekintve az 1909-es év nyomtatott újságokban megjelent kritikáin, kijelenthető, Babits Mihály forma- és nyelvművészetét mindenki elismerte. Bretovszky Ernő is így tett, aki az ebben az évben megjelent Kemény Simont mégis sokkal tehetségesebbnek tartotta, az ő költészetéből nem hiányolja a „szociális színezetet” úgy, mint Babitséból. Babitsot hideg, tudatos költőként említette, aki azonban „*tanító költőnek gyöngé egyéniség.*”²⁹ Miklós Jenő is a szociális színezetet, a költő emberi mivoltának háttérbeszorítását emeli ki, „*nemigen ereszkedik alá emberi mélységekbe a költő.*”³⁰

A recenziók kapcsán fontos kiemelni, hogy 1904-ben még maga Babits Mihály is azt érezte, hogy a versei nincsenek még teljesen a helyükön, azonban vélhetőleg mást érthetett ezalatt, mint kritikaírói. A heves érzelmek távol álltak a pályakezdő Babitstól, a „színtelenség” gondolata, azonban tagadhatatlanul foglalkoztatta.

„Az Ódák csakugyan nem készek, és nem szépek; – előbbutóbb mégis meglátja őket. A két készet elküldöm, hogy ne panaszkodjék; (...) az ilyen célzatosan tartott előhangokba, mint az In Horatium akart lenni, rendesen belesül az ember. Mindezek még lágyak, nyúlok és színtelenek; még nincs rajtuk a bélyeg és a zsinég. (...) A színeket már látom, de nedves az ecsetem – még nem elég sűrű rajt a festék”³¹ – írja 1904-ben Babits Kosztolányinak.

Ahogy Sebők Melinda is kiemeli, a „sűrű festék” metafora a világirodalmi minták sűrítésének költői kísérletezést jelölheti, a kísérletezés pedig már a *Levelek Iris koszorújából* című kötet tervét jelenti, mely 1909-ben jelenik meg. Babits Mihálynál a „színes újszerűsége törekvés” volt tagadhatatlanul a cél, mely újfent levelezéseiből rajzolódik ki számunkra.³² 1904-ben Kosztolányi Dezsőhöz címzett leveléből bizonyosodhatunk meg ezen szándékáról: „*mindannyian keressük az új formát, és ezt egy nagyon régi formában találtuk meg. Érezzük azt a szörnyű*

²⁷ Darwint és Spencert nevezi meg

²⁸ Dutka Ákos: *A Nyugat könyvei. Nagyvárad*, 1909. november 20., 1–2.

²⁹ Bresztovszky Ernő: *Új emberek új könyvei*. 1909. júl. 18., 6.

³⁰ Miklós Jenő: *Két verseskönyv. Egyetértés*, 1909. június 6., 14.

³¹ Babits Mihály Kosztolányi Dezsőnek 1904. július 24. előtt írt levele. In: *Babits Mihály levelezése 1890–1906*, s. a. r., Zsoldos Sándor, Budapest, Historia Litteraria Alapítvány – Korona Kiadó, 1998, 86–87.

³² Sebők Melinda: *Filozófiai kérdések. Műfaji-formai sokszínűség Babits Mihály Levelek Iris koszorújából című kötetében. Tiszatáj*, 2019 / 2., 113. Vö.: S. M., *Modern értékörzők*, Felsőmagyarországi Kiadó, Miskolc, 2017, 11.

dallamuntságot, ami elveszi kedvünket legszebb énekeinktől, hogy nem tudunk új ruhát adni nekik.”³³

Nyilvánvaló, hogy az oly sokat keresett új poétikai irányvonal a régi értékek és a modern újítások szintetizálása volt. A kötetkompozíció nagyszerűségét a régi forma és az új szín koherens egymásba ágyazottsága adja. Kritikusai nem ezt a vetületet értelmezték, nem a szintetizáló Babitsot méltatták, olyan hangokat hiányoltak, melyek nem a saját hangjai. A ráció és emóció szembeállításánál során a rációt képviselő Babits minduntalan elbukni látszik a kritikusok előtt. A költészet még mindig csak az emócióból táplálkozhatna? Tizenegy kritikán keresztül várhatjuk, hogy a kortárs lapokban részletesebben elemezzék Babits korai verseinek filozófiai mélységeit, a formai bravúrait, s értékékként említsék a műfaji változatosságot. Ezeknek a különösebb értékelése, elemzése elmaradt. Babits Mihály tizenegyszer bukott el Aphrodité oltára előtt, tizenegyszer rótták fel neki, hogy nem látják az embert a versek mögött, hiszen azok mentesek a szenvedélytől. A szenvedély primer értékképző szerepe megkérdőjelezhetetlennek tűnik. Valóban olyan delíriumot hozott Ady Endre költészete az olvasókra, kritikusokra, mely miatt egyszerűen nem tudnak irodalmi zsenialitásként tekinteni a más vérmérsékletű versekre?

Ady Endre szimbolizmus és Babits újklasszicizmus sajátos színezetet ad a Nyugatnak, „Ady a szenvedély, a vér, az élet; Babits: a gondolat, tudás, művészet.”³⁴ A fiatal Babits ellentmondásos fellépése után azonban néhány év alatt a magyar irodalmi élet első számú szervezője lesz, – azt gondolom, Kazinczy Ferenc és Arany János után Babits Mihály az, aki igen sokféle relációban befolyásolta véleményével, tehetségével a magyar irodalmi életet. Nemcsak első kötetére, hanem egész életére vonatkoztatva is igazzá válik az áhított sokszínűség: író, költő, műfordító, lapszerkesztő, kuratórium elnök szerepkörében is hatással van kortársaira és az elkövetkező nemzedékekre egyaránt.

³³ Babits Mihály Kosztolányi Dezsőnek 1904. augusztus 20-án írt levele. In: *BML*, i. m. 95.

³⁴ György Oszkár: *Babits, a költő*. In: Sebők Melinda: *In memoriam György Oszkár*. Vörösmarty Társaság, Székesfehérvár, 2016, 137.

Vasas Tamás

Hegyi séta

hiszen lassan elfelejtem
 hogy volt itt régen egy kápolna
 majd úgy jár mint a domb
 aminek a helyén most a házunk áll

elrejteti a világot az ég alá
 pedig a végtelen hasadékokkal teli
 gondosan lyuggatott szita alá

magamat is elbújthatnám
 nedves női vádlik hálójában
 vagy a cigarettám füstjébe
 a völgyben az út elején
 a kis presszó teraszán
 üres korszók közé
 és az mégis mindig
 fölfelé száll

itt ez a bicikli – már évek óta –
 majszolja a rozsdá mégis vár
 sötétedik és lassan esni fog

ma éjjel nem alszik isten
 csak egy kihűlt kávé mellett klikkelget
 bele sem gondolok – talán nem is merek –
 hogy milyen könnyen rám kereshet

megéget bár így tart meg
 a képernyőből áradó zavaros fény
 – rajta lenni a meghajtón –
 mint törölt mégis kallódó
 szüntelen böngészési előzmény

Jóna Dávid

Ferde a kép a falon

Ugron Zoltán írására

Ferde a kép a falon,
 nagyapám kiegyenesítette reggelente
 a kormos éj az időt a falra kente,
 de mivel a szög maradt,
 a kép így újra ferde lett estére,
 míg a szemközti falon a kép húsz éve mozdulatlan,
 a ferde képnek keretazonos mostohatestvére.

Nagyapám felkel, szövetpapucs,
 ablakon kinéz,
 az öreg Marvint felhúzza az erős férfikéz,
 majd a kép elé áll, biccent,
 alig-mozdulattal igazít,
 néhány karkörzés, napi rutinban szusszan,
 makacs nyakat kilazít.

A ferde képet megörököltem,
 az én falamon is ferde,
 az időt mutatja az istenverte,
 de mégis több mint egy óra,
 hisz a folytonosságnak pillanatot áldoz,
 reggelente a kép miatt jutok el
 a régen-halott nagyapámhoz.

Jahoda Sándor

Válogatott

(monodramolett)

Szereplők:

A Költő, 65 éves

Játszódik: Magyarországon, napjainkban

1.

A Költő a napfényes szalonjában, selyem köntösben, egy mahagóni íróasztal fölé hajolva egy töltőtollal körmöl; az óriási asztalon egy jókora halom kézirat hever, nagy összevisszaságban. Egyszer csak megáll a toll a kezében, fölmereng a mennyezetre, majd hirtelen felugrik a székéből.

(tollal a kezében, fennhangon) Heuréka! (az asztalra hajítja a tollát és meggörbítve testét, öklözni kezdi a levegőt) Ig-gen! Ig-gen! Ig-gen! (arcán boldog mosollyal, visszaül a székére, hátra dől, kezeivel malmoz a hasán, és gyönyörködve nézi a kézíratait; álmodozva sóhajtja)

Drága gyermekeim, kincseim... Hogy ez nem jutott előbb az eszembe... Két válogatott verseskötet, két kiadónál, ugyanazon anyaggal... A Könyvhétre két kiemelt kötetem jelenik meg... *(könny perreg le arcáról)* Te szent Atyaúrsten, micsoda nagy zseni vagyok!... korunk költője vagyok, bizony, a LEGJOBB... az EGYETLEN... Hej, micsoda *(göggel sziszegi)* dilettánsok vesznek körül... tiszta fürtelem... *(lebiggyesztett ajkkal)* ... ahová nézek *(teátrális mozdulattal egy nagy kört rajzol a levegőbe)* csupa-csupa középszerű költőcskék és kiadócskák keresik a társaságomat... ...a kegyeimet... szegény... szerencsétlenek... *(megborzong)* Hah! Még mit nem!...

Ismét föláll. Tűzzel, föl-alá járkál a szobában; hirtelen a homlokára csap; az asztalhoz rohan; megáll a telefonjánál; gyorsan tárcsáz.

Halló, Vilmos? Igeeeen... Én vagyok. Csak annyit akartam mondani, hogy... Hogy? Nem biztos, hogy a Könyvhétre kijön?... *(megtörli a homlokát)* Na, és... mennyibe kerülne önnek, ha mondjuk... plusz 200? Csodás. De legyen inkább 250000 és a Könyvhét magazinban egy egész lapos ismertető meg egy kis interjú... Jó, persze... Valóban. Én is úgy gondoltam. Igen, így jó lesz! Már megírtam a kriti-

kát, amit... Persze, hogy ÉN! Más néven, más ímélcímről... Természetesen, elvégre én ismerem legjobban magamat és a munkáimat, nem? Dehogyan fog kiderülni! Ne aggódjon, nem lesz semmi baj... Ó, pompás! Remek! Akkor várom a PDF-et ímélen. Igen! Viszontlátásra, Vilmos! Jó egészséget kívánok! *(leteszi a kagylót)*

(elégedetten rácsap az asztalra) Végre! Egyik kilőve... Jöhet a másik!... *(újra tárcsáz)* Szia, Armand, éééén vagyok! Persze! Hogy vagy? Ne csinááááld, visszadobták?! *(kajánul vigyorog)* Ez szomorú, Armand, nagyon szomorú! Pedig te egy igazi zseni vagy! Nem viccelek! Ez nem vicc, komolyan beszélek... *(magában kuncog)* Nem értenek téged, ez a helyzet, de a jövő a tiéd!... Tárt karokkal vár... Hogy én csak vigasztalni akarlak, azért mondom ezeket?! Én nem szoktam hízzelegni, tudod jól, undorító szokásnak tartom, mi több becstelennek... Tehát: ha én azt mondom neked, hogy ez a kor nem tudja értékelni az igazi tehetségeket, mint például téged, akkor majd a jövő fog téged értékelni. Te a jövő embere vagy és kész! Ne hálálkodj nekem, nem hoztalak én vissza téged semmilyen pokoli mélypontból... *(halkan nevetgél)* Ugy-gyan! Á, teljesen véletlenül ebben a pillanatban jutott az eszembe, hogy írt már vissza neked az a...? Ó, ez remek! Vállalja, ez jó. Nem, ráér a jövő évi Könyvhétre is. Hogy ennek a monográfiának, ami rólam és a munkásságomról szól, a mi legyen címe? Tudomisen, mondjuk: *Korunk költője*, vagy: *Ez a marha köztünk a legnagyobb zseni...* mindegy, valami ilyesmi... Tetszik? Ennek nagyon örülök. Igen. De ha nem elég méltató, akkor nem igazán... Hogy már egy csomó ilyet írt? Akkor ért hozzá, valóban. Ja, és mondd meg neki, hogy ha tényleg tetszik nekem, akkor kétszer annyi a gázsi, oké? Hogy jön-e ki még most a Könyvhétre valami tőlem, máshonnan? Hogy ugyanaz az agyag, mint ami nálatok jön ki? Ö... természetesen, nem. Erről szó sincs. Hogy képzeled? Ez csak pletyka, ne dőlj be ilyeneknek! Egy teljesen más anyag, az igen, de... Jól van, köszi. És aztán írj ám és küldj is! Igen, igen, szívesen. És köszönöm! Majd kereslek! Szia!

(leteszi a kagylót, boldog göggel mosolyog, és tapsol egyet) Ez is el van intézve! *(visszaül a székébe; nézi a kézíratait; magában motyogva)* Az egyik verseskötet címe legyen... mondjuk... *(kinyitja az asztalfiókját; kivesz egy rohadt almát; fintorral, hosszasan szagolgatja)* Mmmm... ha Schillernek is jó volt... az ihletre... az ember sose tudhatja... *(fölnéz a mennyezetre, orrán a rohadt almával; és egyszerre kigyúlnak a szemei)* Megvan! Megvan! *(gyorsan visszateszi a rohadt almát a fiókba és tollat ragadva írni kezd; közben fennhangon mondja)* „Asztalfiókból előrántott költemények”... nem, ez nem jó... *(gyorsan áthúzza; aztán a homlokára csap)* Ez az! „Késtkől előrántott költemények” *(válogatott és új versek)* Jó lesz! Aztán... a másik legyen... mondjuuuk... „A legszebb kór”... nem, ez... nem jó... *(könyörtelenül áthúzza; aztán kitör)* Ohó! „Versek: életre, halálra” *(új és majdnem)*

új versek) ... igen... ez pompás! (leteszi a tollat; kéjesen megropogtatja az ujjízületeit; majd gyönyörködve nézi az írást) Hm... isteni címek, nem mondom... azért ez a Schiller nevű (megdörzsöli az orrát) középszer... tudott valamit... ha nem is volt olyan tehetséges, mint jómagam... mindegy... ez egyszer... megbocsátok neki... (újra kihúzza az asztalfiókját; kiveszi a rohadt almát és kétszer egymás után megcsókolja) Köszönöm néked, köszönöm, szent starking! (visszateszi az almát és feláll; majd ismét járkálni kezd; jobbát a köntös övéen felül Napóleon-pózba vágva; fennhangon dünnögi) Hirdetni fogom... a köteteket... multiplakátokon... poszttereken... a neten... újságokban... MINDENHOL! Pénz nem számít! És ha nem győzöm a kritikákat írni... a saját könyveimről... akkor kiadom azoknak a (bosszúsan megdörzsöli az orrát) középszerű, padlósszobában nyomorgó írócskáknak, akiknek minden pénz jól jön... a jobbakat persze szerződtetni fogom... (álmodozva) egy életre...

Hirtelen felcsöng az asztali telefonja. Boldogan lép az asztalához. Nyugalmat erőltet magára.

(krákog) Khm! Halló! Igen, én vagyok. És szabad kérdezni, maga ki? (elképedve) Hogy a bankomtól?! Az igazgatóhelyettes? Ember, beszéljen értelmesen! (a homlokához nyúl) Mi az...? mit mondott...? ZÁROLTÁK A SZÁMLÁMAT?! A NAV?! HOGY MINDJÁRT JÖNNEK HOZZÁM A RENDŐRÖK HÁZKUTATÁST TARTANI ÉS LETARTÓZTATNIIIII?!... Hogy maradjak OTTHOOOON?! (lassan, leteszi a telefont, és lerogy a foteljébe; bambán néz maga elé; motyog) Végem van... hogy fogom ezt a kiadókkal ... meg a... megbeszélni... nem lesz kötetem... se kettő... (könnyekre fakad) ... se egy... nem lesz semmi... (zokog) semmi... semmi...

Vadul megszólal a lakás csengője.

VÉGE

Ország György

Az elmaradt libasült

(Knipfel Ferenc 1937–1956 emlékére)

– Mesélj mamika! – mondta Julcsi a kőbányai panellakás szobájában, porolgatás közben, Feri bátyja fényképére bökve. – Mamika, mindig halogatom, hogy mesélni fogsz róla. Kééérlek szééépen!

– Na gyere, ülj mellém kis királynőm, ide a pamlagra. – Az ablak felé nézett, gondolatai évtizedeket mentek vissza, 1956 őszére. – Akkor én is nyolcéves lehettem, mint te most. Csepelen, a Királyerdőben laktunk 1949 óta. Akkor jött fel a család Kenderesről, ahol nagyon nagy volt a szegénység. Édesapámék cselédek voltak, a sok gyerek jött egymás után. A gólya úgy járt hozzánk, mintha családtag volna.

– Mami, mi az a cselédség?

– Tudod az, ha valaki sokat dolgozik a máséban, fizetség van is, meg nincs is. De ne szólj közbe, mert eltévedek a gondolataimban. Nagyon nyirkos, ködös idő volt. A Napnak alig volt ereje átsütni a felhőket. Édesapa a közeli gyárban dolgozott, három fiútestvéremmel. Egyik volt a Feri nagybátyád. Addig az őszi napig minden a helyén volt. Havonta fizetés, és abból a kis ház törlesztése, élelem, ruha. Szerényen, de megvolt. Édesanyám mestere volt a pénz beosztásának. A mai politikusok tanulhatnának tőle, nem lenne ilyen bajban az ország.

Feri bátyád éppen, hogy nagykorú lett, s ez a fizetésén is meglátszott. Karácsonyra egy lódenkabátra gyűjtött. Engem nagyon szeretett, azt mondta, hogy belőlem úri nő lesz, nem enged elkallódnai a tanulás terén. Mindig tanult velem, mert a szegény gyerekek kétszer annyit kell tudni, hogy érvényesüljön – mondta. Aznap Feri nélkül tértek haza apáék. Édesanyám kérdőre vonta, de ő csak hümmögött, hogy a politika így, a politika úgy. A politika nem az ilyen szegény embernek való. Hogy szüleim egymás közt mit beszéltek, nem tudom, de éreztem a levegőben a feszültséget. Nehezen aludtam el. Másnap még szomorúbb volt a hangulat. Apa odatámasztotta a tükrét a recsegő rádió mellé borotválkozás közben. A rádióból semmit sem értettem, de a szüleim ijedt tekintetét látva gondoltam, hogy nagy a baj.

Édesanyám mielőtt fát tett volna a sparheltre, megsimogatta a fejem búbját. Valamit mondani akart, de nem jött ki hang a torkán. A távolból dörgések hallatszottak. Apa félig borotvahabosan az arcán, trikóban kiállt az ajtóba. Sovány, inas válla mintha megrezzent volna a dörgés hallatán. Becsukva az ajtót, halkán ennyit mondott: – Már lőnek. Kopogtak, majd édesapám dörgő igenjére Balogh szaki

lépett be. Leültek a sarokba, közel húzva egymáshoz a hokedliket. Nem tudom, hogy mennyi ideig sugdolódzhattak, de az lett a vége, hogy nem kellett se iskolába menni, sem dolgozni. Este, mikor körülültük az asztalt, furcsa dolog történt. A mindig kicsi asztal mintha megnőtt volna, úgy összehúztuk magunkat.

Édesanya csendben tette az asztalra a kelkáposzta főzeléket, majd szedett mindenkinék. Feri tányérja előtt megállt, letörölte könnyét a csuklójával, majd a lábast visszahelyezte a sparhelt szélére. Halkan mondtuk el az asztali imát, majd leülve csak néztük a tele tányért. Édesanya köhintésére nekiálltunk, de csak nem akart fogyni az étel. Apa állt fel először, láthatóan nem nagyon evett, csak az ételt terelte össze a tányér egyik felébe. Lehajtott fejjel az ablak elé állt. Akkor éreztem először, hogy szégyelli magát, hogy nem tudta megvédeni a családját. Másnap teherautó állt meg a házunk előtt, dudálására Anyu kiment. Kint tárgyaltak, majd egy ázott libával tért vissza. Úgy gágogott szegény, hogy megesett rajta a szívem. Apa szó-kás szerint a rádió mellett ült, de most megszólalt: – Anya, tekerd már ki annak a lúdnak a nyakát, mert nem hallom a rádiót. Dehogy tekerem. Nem is kérde-d, hogy kitől kaptuk? Na én elmondom: a felkelőknek hozták vidékről az elemőzsiát és Feri fiad ide irányította ezt a nagy, kövér jószágot. Ne üldögélj ott, hanem vedd elő a katonaládádat, abba tesszük bele. – Minek tennénk, tán vissza akarod külden-i a feladónak? – Nem küldöm, dehogy küldöm! Akkor kerül a tepsibe, ha Ferike hazajön. És ezzel a vita le volt zárva.

Igen ám, de a liba úgy gágogott, mintha a tollát tépnék. Ki is tettük ládástól a pajtába. Egy délután halkan nyílt az ajtó, s ott állt Feri bátyám, hóna alatt egy vekni kenyér. És ha lehet, még halkabban csukta be maga mögött az ajtót. Édes-anya mozdult először. Nem szólt egy szót sem. Kivette a kenyeret a kezéből, majd lesegítette a kabátját. A hokedlit alátolta, majd a sparhelthez lépett, s a teáskannát közelebb húzta a tűztérhez. Odaszaladtam a bátyámhoz, megöleltem és a fülé-be súgtam: – Ugye többet nem mész el? – De, kishúgom, vissza kell mennem. A jobbkezét a szívére tette, a balt felemelve, ennyit mondott: – Felesküdtem a szabadságra, s az esküm kötelez. – Micsoda?! – mordult föl anya. Dehogy mész! Én meg erre teszek fogadalmat – majd a nyomaték kedvéért bezárta a bejárati ajtót és a kulcsot a ruhája zsebébe csúsztatta. Te csak ott ülsz mamlaszul! – szólt apuhoz. Apu csak ült, nedves szemét megtörölte a zsebkendővel. Holnap libasült lesz – mondta Anya elégedetten. Ma este meg zsíros kenyér, a frissből, melyet ez a csavargó hozott.

Másnap reggel üresen találtuk a fürdőszobabeli ágycsúszóját, s a nyitva hagyott ablakot ki-be csapkodta a szél.

Szabó Dárió

Vissza

Ha valamit megtanultam *A visszatérő* című filmből
Azon kívül hogy ne mászkáljak egyedül az erdőben
Az az hogy közhely de mindig van visszaút
És hogy a visszaút olykor inkább egy tovább
Tovább a *visszaságban* rejlő újrarájátszáson keresztül
Mert a *visszaság* közel s távol otthon belső hajlék
Az én benne mint egy fa tenyerében alvó öreg madár
És arról álmodik hogy DiCapriót a medvék már nem kergetik
De még mindig fut mintha bármelyikünk lenne
Az én hajtja mert a kivágott erdőben sosincs egyedül
És a mások kergetik nem a többiek és
Az ég közben kifut az éj sötétkéjje alól hogy megszűnjön a
Külső hajlék

Repülés

A látomások nem tudnak
olvasni,
tenyérből eszik az öregedés jeleit.
A magyarázkodás gödre megtelik vízzel,
hogy a belső hangok tanácsára a címtől és a szerzőtől
elforduló fejek belefulladásnak.
Fütyülnek utánad a sorok,
a síneken végződnek;
az írás előtt már befejezett minden
– széttörik a madárcsont, hangja
tovaszáll.

Halál

A kalitka nyitva marad, a madarak
nem repülnek ki, bent várják
az örökkét
valóság nélkül.

A rácsok elolvadnak a füttyszó mellett,
a madarak foga beletörik
a sorokba,
saját fesztávolságukat kívülről nézik.

Nyírő József-illusztráció (fametszet, 1940)

„Okos ember hülyéskedik, hülye ember okoskodik”

Udvarhelyi András beszélgetése Veszélka Attila író-költővel

Végre egy jót röhögtem. Elolvastam ugyanis Veszélka Attila A költő, aki hülye verseket írt című vidám, derűt árasztó regényét és azt gondoltam, meglátogatom Szegeden, hogy interjút készítek és személyesen is röhögjek vele. De igaza volt, amikor betegsége miatt elhárította a személyes találkozást, viszont egy távinterjúra kapható volt.

– Kedves Uram! Köszönöm a lehetőséget, hogy távinterjúban beszélgethünk és remélem, hogy majd a járvány elmúltával, személyesen is találkozhatunk a csodaszép szegedi Széchenyi téren, a Tisza Lajos-szobor közelében. Azt mondja Ibsen, hogy az írás ítélet önmagunk felett. Ez igaz az író és az újságíró esetében is, aki a kérdést könnyen teszi fel, de a kérdezettnek nem könnyű válaszolni. Ez az interjú tehát ítékezés önmagunk felett. Képzeld, hogy néhány perc múlva indul a vonat és neked egy szemtelen újságírónak, nekem kell lényegre törően válaszolnod arra a kérdésre: Ki vagy? Ki ez a Veszélka Attila?

– Mostanra ki merem mondani, hogy Veszélka Attila költő és író. Hogy miért gondolom ezt? Ha leülök írni, akár verset, akár prózát, már nincsen bennem kétség az iránt, hogy jön-e az ihlet, vagy hogy jó lesz-e az, amit írok, mert rövid szemlélődés után, ami alatt csak nézek ki a fejemből, bizonyosan jön, és az írás bizonyosan jó lesz. Igaz, ez egy kicsit olybá tűnik, mintha nem én irányítanám a folyamatot, de tán ettől olyan csodálatos érzés írónak lenni, hogy ez az egész megmagyarázhatatlanul működik.

– Végigröhögtem könyvedet. Ha az volt a célod, hogy szórakoztasd a nagyerdeműt, hát sikerült. Felüdülés volt olvasni. Háromszor is elolvastam, háromszor is végig röhögtem. Gondolom, örülsz ennek! Van valami elképzelésed olvasóidról?

– Nem gondolok az olvasóra (kivéve, ha egy bizonyos réteget célzok meg, mondjuk, mesét írok), és ettől nem is tartok. Akkor jó a mű, ha nekem tetszik. Ha én felnevetek írás közben, márpedig ez gyakran megesik, akkor az olvasó is nevetni fog, ellenben, ha elszomorít az, amit leírok, abba az olvasó is beleszomorodik, ebben biztos vagyok. Inkább tartok attól az álságosan prüd kurzustól, amibe mostanság a művészeket, illetve az írókat és az olvasókat próbálja beszorítani a politikum. Ez ugyanúgy tönkre teheti az írókat, mint az, ha állandóan képzeletbeli olvasója elvárását követi.

– **Nehezen szülted meg a könyvedet?**

– Az írás rendkívül könnyen ment. Régente ilyenkor mindig gyanakodtam, úgy gondoltam, ha nem dolgoztam meg eléggé a sikerért, ha nem „izzadtságzagú” az elkészült mű, akkor nem is lehet jó. Mára ez nincsen így. Inkább az utómunkálatok a nehezek, amikor felfedezzük a mű pontatlanságait, logikai és helyesírási bakijait. Hiába vagyok a magyar nyelv tanára, bevallom, a magyar helyesírás még mostanság is gyakorta falhoz állít. Nagy igazság, hogy az író legfontosabb kelléke a radír (ami korunkban, ugye, a *Delete* billentyű).

– **Miért írtad? Mennyiben voltál tudatos és mennyiben ösztönös?**

– Az ember mindig tudatosan ül az íróasztala elé, azt elhatározhatja, mit és hogyan ír majd meg, aztán miközben elkezd írni, jön a meglepetés: a készülő anyag életre kel, és szépen beviszi a málnásba.

– **Miért ebben a humoros stílusban írtál?**

– Egyszerűen ilyen vagyok gyárilag. A tragikusban azonnal meglátom a komikumot, a komikumban pedig a tragédiát. Mondhatni: teljes mértékben dialektikusan gondolkodom.

– **Mi a véleményed, mi a humor? Moldova azt mesélte egy interjúnkban, hogyha az alsó erkélyről lehamuzzuk a fölöttük levő erkélyen levőket. Vagyis a szokatlanság, a meghökkentés.**

– Bergson szerint a nevetés a legmagasabb szintű intelligencia megnyilvánulása: csak az embernek van humorérzéke. (Közülük sem mindnek).

– **Igaza van-e Sas Józsefnek, hogy a humor nélküli emberek veszélyesek, mert minden gazság kitelik tőlük?**

– Erre csak Királyhegyi Pál humorista elhíresült mondatával válaszolhatok: „Akinak van humora, mindent tud, akinek nincs, az mindenre képes.” De idézhetem a Czigány Ildikótól hallott bölcsességet is: „Okos ember hülyéskedik, hülye ember okoskodik.”

– **Nagy bátorság kellett, hogy regényedben sok trágár szót, kifejezést használj? Nem félsz, hogy ebből botrány lesz? Mi a véleményed a trágárság szép-irodalomban való megjelenítéséről?**

– Voltak félelmeim, és vannak is. Mielőtt belefogtam volna az írásba, referenciákat kerestem. Olyan írókat, akik ki mertek mondani, le mertek írni akár szentségtörő gondolatokat is. Nekem ilyen tájékozódási pontok voltak régi barátaim, Temesi Feri, Száraz Miklós Gyuri, a szegediek közül pedig Darvasi László, Szilasi László és Bene Zoli, akivel a kéziratot még utoljára átolvastattam. Megmondom őszintén, a legnagyobb lökést a könyv kiadása felé Bene Zoli adta azzal, hogy pont a leghúzóssabb részleteket lehozta a Pannon Tükörben. És óriási meglepetés volt számomra a Hungarovox Kiadó vezetőjének, Kaiser Lászlónak hozzáállása, ugyanis tudtam, milyen magas elvárásai vannak, milyen az esztétikai beállított-

sága és azt sem hagyhattam figyelmen kívül: ha kiadja a könyvet, azzal kockáztatja, hogy a kiadója esetleg nem kap állami támogatást a későbbiekben. Nem mondom, hogy nem tipródott, mielőtt ráállt a kiadásra, de ismert jól, hiszen több könyvem felett bábáskodott már, így tudta, hogy l' art pour l' art obszcén szavakat nem használok, csak ott és akkor, ahol azok hitelesek. Most már csak attól tartok, hogyan fogadják az olvasók.

– **Nagy kockázat a regényírás. Örkény azt írta, hogy „Az ember, ha biztosan is áll a lábán, mihelyt egyet lép, reszkírozza, hogy hasra esik.” Te nem félsz a kudartól?**

– A kudartól mindenki fél. Én huszonöt évig sportrepülő voltam. Akiben a sporttársaim közül nem volt egy egészséges félelem, az hamar meghalt. Az írás is veszélyes üzem. Kiadom magam a könyvben, ezzel megkönnyítve, hogy egy bizonyos olvasói réteg pálcát törjön felettem. Stanislaw Jerzy Lecnek van egy klassz aforizmája erre: „Ne siessetek tárt karokkal embertársaitok üdvözlésére. Miért könnyítenétek meg nekik, hogy keresztre feszítsenek?!”

– **Mennyire befolyásolja munkásságodat, ismertségedet, hogy vidéken élsz, messze a fővárosi vízfejtől? Mit jelent vidéki írónak lenni?**

– A vidékiség mindenképpen hátrány, mert az ország tényleg vízfejtő, Budapest-Magyarország, ez van. Aki ismertté akar válni, az Budapestre költözik. Vidékről ismertnek lenni még manapság, az internet korában is bonyodalmas.

– **Mit nem kérdeztem még, amit fontosnak tartasz?**

– Csak a dilettánsok imádnak órákig magukról beszélni. Hamar megtanultam: ha Temesi Ferivel és nagy tanító mesteremmel, Szepesi Attilával beültünk egy kocsmába trécselni, ott a szakmáról, az irodalomról nem eshetett szó. Nem zárhatnám tehát jobb mondattal ezt a beszélgetést, mint Ludwig Wittgenstein Logikai-filozófiai traktátusának utolsó mondatával: „Amiről nem lehet beszélni, arról hallgatni kell.”

Pósa Zoltán

Úrvacsora és hierophania

Most magamhoz veszem
Testedet, véredet
Oh édes Jézusom
Majd átlényegülök
Lényedhez szentülök
Bűnmegvallást teszek
Tanítványod leszek
Prófétád, gyermeked
És majd egy ihletett
Örökké keresett
Varázspillantásban
Hozzád eltalálok
Veled eggyé válok
Létem mintája lesz
Szeplőtlen életed

Ateisták nyara

Percre sem hűsül a tűzkatlan, döng, dobog
Izzó légterükbe perzselőn berobog
Leteríti őket fél-élő halottként
Kihullnak időnkéből eszméletlen roncsként
Nemléteken túli kínjaikra hintett
Istennel dacoló ostoba tekintet
Farkasvakságától bókászna botorul
Bár leszállt a Napjuk, röstetnek botorul
Nappalt-sötétséget vegyítenek vadul
A jelentől semmi nem óvja meg őket
Amitől most félnek, rég túllendült rajtuk
S amiről azt hitték, hogy úgyis eltűnik
Rájuk nyomult, betölt mindent, túllétezik
Hitetlen tévelygők, létrontók várába
Öncélú dacolók Dafke világába
Nekik a Megváltó is későn érkezik
Csupán rájuk legyint bús reménytelenül

Krisztus feltámadása (dr. Varga Jenő könyvborítója, fametszet, 1940)

Jámbor Ildikó

Most meg a Szervita...

Most meg a Szervita Rendház
tetején billeg egy munkás:
Szelfit készít:
háttérben a templom toronnyal.
Alatta a Fájdalmas Szűzanya
Szentély,
Jajj, csak baja ne essék!
Rakják a cserepet, javítják
a tetőt.
2021-ben nagy felújításban
Egerben az Egyház.

Mondják: a rendház udvarán
paticsfalú,
középkori kunyhó,
meg színes, török cserepek,
régí fémpezek
garmada.
A feltárás mindig
felfedezés is!
Közel a múlthoz, s egyre közelebb
a megtalált jövőhöz.
Mindez a Covid –19
a vírusos félelem idején!

Németh András

Bibliában előrelapozó gondozott, Karácsonykor

– *Ego sum via, veritas et vita*

Járhatnék én is a vízen
háromszázhatvanöt igen
bátorságával. Idegen

csendben némák bizonyosan
meg nem szólalnak az olyan
látványtól, mint ami, ha van,

nincs, elképzelni se lehet
megtörténő ideaként.
Élettel tölti el a vént,
engem, márhogy meseszöveget

tart emlékek szavaiban
később, jól, mert a csoda szül
tényt, és majd róla remekül
morfondírozna okosan

érvelő, pro vagy kontra. Jel
maradnék így az éterben
megfogalmazott, azután
ellebegő mondatokban.

Mindenesetre könnyen
másoktól fordulnának el,
fókuszba kerülnék. Gyermek
nélkül, szeretetotthonban

kaphatnék legalább némi
figyelmet, mikor elszököm
innen, keresztül a hátsó,

parkszéli patakon. (A szél
sem fújna ki saját porom
a talpam alól. Valóban.)

Halott katona (olaj, farost, é. n.)

Molnár G. Krisztina

Tovább

Állócsillagok között perpetuum mobile.
Valami épül a semmire.

Homályos a világ. Cseppenként omlik
a csend, tétova elégia.

Utolér minden levetett perc,
ócska gúnyák gyér romantikája.

Hóbortos jelmezbál. A holnapi
jelszó is tegnapról érvényes már.

A mozdulat takarékos és bohó.

Ha nem vigyázok, rám nyihog egy hintaló.

Az illatgyertya csonkját félre csapja,
faggyú-patakok dermedeznek. Se későn,
se hamar, a legjobbkor érkezik a vésnök,
meg én.

Pár mondatot a lelkemre varratok.

Elhagytam minden kincsem.

Szerteszét nincs-nyomok.

Hamvadó világ. Tovább.

Félreérthetetlen

Félreérthetetlen a szándék,
már látom – velem maradsz.
A kőben, a kenyérben, a vér
plazmarétegében suhansz

nesztelen, átfolysz csendesen
egész testemen,
lágyan támasztod karjaim,
átsiklasz a gyomornedveken,

és körül nézel a fejemben,
bár nincs oly gondolat,
mely ne belőled indulna el,
s ne hozzád térne az ámulat.

Szemem már régtől duplikált,
nézünk, mint boci az óceánt.
Lustán görögnek a pillanatok.
Sehol se vagy, és te is én vagyok.

Erdei munkások (Tél-sorozat, fametszet, 1947)

Biernaczky Szilárd

Megkésett búcsúztatás

Gabriel Okara (1921–2019)

Gabriel Okara (teljes nevén: Gabriel Imomotimi Gbaingbain Okara) nigériai íjaw (ejtsd: idzso) író, költő, műfordító, aki a magyar irodalomban is nyomot hagyott egy különös szépségű és sokat idézett, emblematisz kisregénye, valamint néhány költeménye magyar nyelvű közreadása okán (lásd: *A hang*, ford. Keszthelyi Tibor, utószó: Karig Sára, Európa, 1968), valószínűleg a leghosszabb életű afrikai irodalmi alkotónak számít majd 100 évre elnyúló életútjával. A múlt évben (március 25-én) távozott el csendesen az elysiumi mezőkre. Így már csak e távoli világba küldhetjük el számára munkásságát felidéző méltató sorainkat.

Okara a felszabadult, vagyis a posztkoloniális nigériai irodalom képviselőjének számít. Bár 1960 táján, a nagy afrikai felszabadulási hullám idején már majd' negyvenéves, de csak négy évvel később, 1964-ben teszi közzé egyetlen regényét, amelyben, mint Karig Sára írja utószavában, „Gabriel Okara... szakított az európai irodalom európai iskolájával: műve... a varázslat világában játszódik, és inkább balladaszerű, drámai történet. Nem tudni, hogy témája a hétköznapi életből vett egyszerű történet-e, vagy a szájhagyomány által megőrzött, tovább élő legenda... Okara angol nyelven írta kisregényét, de angolsága csak a szavakban hasonlít az angol irodalom termékeire, mondattana afrikai anyanyelvének mondattanát sejteti, és nyelvének szimbolikája is azt mutatja, egy tudatos nyelvűművész... kísérlete arra, hogy... afrikai módon mutassa meg az igazi, az új afrikai életet...”

A regény főszereplője Okolo, akinek a neve *hangot* jelent, és aki a regény záró fejezetében, mint az újat hozó fiatal, úgy látszik egy pillanatra megosztja az egyébként évszázadokon át mindig egységes vénnek tanácsát, de végül kihívja maga ellen a végzetet (a történet cselekmény-magvát lásd magában a regényben):

„Otutu felpattant a helyéről, és torka szakadtából kiáltotta:

– A mi nagyra becsült második vezérünk második vezérünk azt mondja, menjünk Okolóhoz, essünk térdre előtte és könyörögjünk. Kérdezlek titeket – fordult a vénekhez –, hallottatok ti már ehhez foghatót?

Volt, aki nemmel válaszolt, mások nem nyitották ki a szájukat. Otutu egy kissé csalódottan ült le, amiért nem kapta meg a remélt teljes támogatást a vénektől. Valamit mormogott magában.

Izongo bensője úgy felkavarodott, mint az örvény, ahogy szeme Abadu és Otutu között vándorolt. A vének tanácsán eddig még sohasem hallott ellenkező véleményt. Eddig mindig egy emberként cselekedtek a bensőjükkel. E soha-

nem-történt-dolgot nézte a földön, nézte az égen. Míg Abadi beszélt, úgy rémlett, mintha a hátát akarná neki fordítani. Abadi eddig mindig a bensőjét adta neki, de most úgy látszott, valami más van a bensőjében.

– Mi rejlik ennek a mélyén? – kérdezte magát. – Még egyik-másik vén sem nyitotta ki a száját. Mi rejlik ennek a mélyén. Okolónak kell a mélyén lennie. Mióta Okoló megjelent, bajjal és nehézségekkel kellett szembenéznie. Okolónak tehát el kell tűnnie!

Ahogy Izongo így gondolkozott, a tekintete Abadiról Otutura, Otuturól Abadirar. Aztán, amikor Otutu magában morogva leült, Izongo fölállt, és így szólt:

– Izongo főnök vagyok. Nevem, akár a szél, mindenhová eljutott, mindenki fülébe jutott. Az emberek olyannak ismernek, aki mindig az egyenes dolgot teszi, azt, ami a szájából kijött. Azt mondtam, egész bensőnkkel mindannyian együtt voltunk, amikor elhatároztuk, hogy ha Okolo ismét az arcát mutatja a városban, örökre elkergetjük. Ma a mellét döngöztetve visszaért. Ezért verjük mi is a mellünket, és vigyük véghez azt, amiben megegyeztünk.

Szünetet tartott, egyenként végigpillantott a véneken, mint a leopárd szeme az éjszakában, csillogó tekintettel. Aztán hirtelen felcsattant a hangja:

– Te mégy, és elkészíted a kenut – remegő újat az egyik vénre szegezte. – Mire várunk? Gyerünk, és fogjuk el őket...

Amikor elmúlt az éj, felvirradt reggel, a nap fénye egy kenura hullt, amely céltalanul úszott lefelé a folyón. És a kenuban egymásnak háttal, lábukkal az üléshez kötve, Okolo és Tuere ült. Lefelé vitte őket a víz, egyik parttól a másikig, mint ahogy a roncokat sodorja az ár. Aztán a kenu örvénybe került. Körbe pörgött néhányszor, majd lassan leszívta az örvény mélye, és végül eltűnt. A víz hömpölygött fölötte, és a folyó simán folyt tovább, mintha semmi sem történet volna.” (Okara 1968, 106–108. old.)

Okara egyébként (Anatole France esetére emlékeztetően, aki köztudottan apja könyvkereskedésében nevelődött jeles alkotóvá) könyvkötőként került kapcsolatba az irodalommal, utóbb tájékoztatási tisztviselő, majd a nigériai rádió igazgatója lett. Íjából angolra fordított verseket. Megjelentette első költeményeit. 1953-ban elnyerte a nigériai kulturális fesztivál nagydíját. Mint a Niger deltavidékének egyik népéből érkező művészeti és közéleti személyiség, az igbo Achebével együtt segélykérés céljából az Egyesült Államokban járt a biafrai háború (1967–1970) idején. 1972 és 1980 között a Rivers State Publishing House igazgatója volt Port Harcourt-ban. 2017-ben, amikor éppen 96-97 esztendő lett, Gabriel Okara Irodalmi Fesztivált rendeztek Port Harcourt város egyetemén a tiszteletére.

S bár kisregénye máig az elemzések középpontjában áll, életművének másik, talán fontosabb gerincét a mindmáig ugyancsak figyelemnek kitett költemények adják, amelyeket összegyűjtve 2016-ban jelentettek meg (*Collected Poems*, University of Nebraska Press). Kritikusai mind regénye, mind költői művei alapján, ami persze már a korábban leírtakból is világosan kiderült, a szenegáli Léopold Sédar Senghor,

illetve a Martinique-i Aimé Césaire fémjelezte négritude mozgalom képviselőjének tartják, hiszen írásait afrikai gondolkodásmód és képzelet, afrikai vallási elemek és folklórműfajok jelenléte hatja át, Okara művészetének a célja az afrikaiság megjelenítése. Ma persze inkább úgy mondanánk, az afrikai literatúrára oly jellemző *irodalmi folklorizmus* egyik képviselője volt. Erről vallanak azok a versei is, amelyek a mindmáig legteljesebb magyar afrikai költészeti antológia, a két kötetes *Fekete Lángok* nyugat-afrikai gyűjteményében (*Nyugat- és Közép-Afrika költészete*, Európa, 1986) Gergely Ágnes és Keszthelyi Tibor jóvoltából napvilágot látott. Ezek közül idézzük most Okara egy négritude-szemlélettel áthatott, afrikai életmozaikot életre hívó szép versét (egyébként Okara egyik kötete címadó darabját) Gergely Ágnes magyarításában, amely regényéhez hasonlóan az új világ elhívásaival harcban álló régi-új Afrikát állítja elénk, ezúttal egy csodaszép metafora útján:

A halász invokációja

(*The Fishermen's Invocation*)

Az ünnepségnek vége
de a visszhangok köröskörül
örvénylenek mint a sivatagi
forgósél amely homokot szór köröskörül
és arcot főd a kéz és dobol a láb.

Az ünnepségnek vége
s a dobok csöndben, elcsitultan várakoznak.
Szétszóródnak a táncolók, ütemes járású
lábuk sok táncot ismert, mely ismét csak másik
táncba fordul, ütemes járású
szívük végre helyére kéredzkedik a
lábfejükből, s a pálmabor leszáll
fejükből, megülekszik végül hasukban,
s testük kihül. Eltávozott a táncnak
szelleme, most már pőrék az arcuk.

De a Gyermeke-Múlthatatlan az ölkében fekszik
s a Múltható mérhetetlen csecsét szopja,
aki zöld bölcsődalokat énekel, hogy a fejünk bizsereg.
És mi félig ismerős, félig idegen dalokat tanulunk,
mi táncolni tanulunk félig ismerős, félig idegen
s álmokban készült ritmusokra, míg a Gyermeke-
Múlthatatlan alszik, alszik, s az anyamell a száján.

Sólyom Sándor

Apokrif sárversek, napjainkból

Jól élt míg élt, mert tehette.
És ennek is mi lett a vége?
Egy sötét gödör, étele, se itala,
de ő lett a nyúvek dús asztala.

*

Míg éltem, csak szerettem – dúdolta,
mert ezt mondja a...a...Tanítás.
Ahogy az ágyak kifogytak alóla,
egy gödörben találta magát
s ott nem sóvár kezek simogatták
testét, csak a férgek eszegették.

*

Álságos imáját a kereszt is
megunta s rádőlt egy pillanatra.
Neki is kezdtek kisedni alóla,
ám helyette egy varangy vartyogott
a keresztet vissza állítókra.

*

– Márpedig vírusok nincsennek! –
harsogta Kontrafej királyi pózban,
önmagának is tetszelegve.
Amikor már hallgatni is elunták
a víruskák, a föld alá dugták,
hogy ne tudjon többet ártani.

*

A gravitáció lett Furkónak veszte,
amikor a harangot leszerelni kezdte.
Most e kő alól fennen hirdeti:
nem templom kell nekünk, nem is a tornya,
semmi haszonnal nem járó cicoma,
sem harangozás, mert elavult szokás.

Vései József

A vonaton Győr felé

Az átlagostól csak valami
megmondhatatlanban
különbözött.
Ahogy leült,
eligazította szoknyáját.
Karba tette kezét,
lehunyta szemét.
Aludt.

Elhagytunk jónéhány falut.
Valaki ébresztette úgy,
hogy kezét a vállára tette.
Fölnézett, rám mosolygott.
Öltözött és leszállt.

Néztem a helyét...
A vonat elindult,
de az idő megállt.

Télutó

Az ereszek jégcsap szakállait
rövidíti az idő.
Árnyékos erdő avarán a
hóvirág kinő.
A tél piszkosfehér paplanát
huzatolja át a tavasz zöldre.
Búcsúzóban jégkönnyei hullanak
az éledező földre.

Lencsés Károly

Bú

Bús hidak. Lomha sodrú fekete folyó. Jajgató városok.
Ropog, reszket sokemeletnyi magány. Kancsal ablakok úsznak,
Csillogó fény töri be tükrüket. Bús ház falára repkény költözött.
Bús eresz alá szomorú fecske költött.
Lefagyott begyógyszerezett erkély mered mélységek fölé.
Ugrásra kész az alkony. Csillámos égtakaró öleli körbe a földet.
Bús melegével kényeztető Halál foga csikordul, arrébb,
Egy vidámabb holnap felé mozdul a Hold. Elfelejtet a tegnapot,
Mikor eltévedtél egy letargikus gondolatban. ..

Az idő

Letaposott kerítés megszégyenült legyőzött élet.
Ügető idő. Nem pej, nem szép. Gebe. Folyton fogy.
Nincs ereje árkot, kerítést átugrani, inkább a földbe döngöli a kertet.
Akadály vagyok, ami az útjában áll. Ha megállítani nem,
De azért lassíthatom, még ha úgy is letarol,
És a porban csúszva csúf sebhelyes arcú koldus leszek.
Ha egy percre lemaradt, még fiatalságomba időz aggságom,
A vén koponya bölcsessége kisimul a rónán.
Érthető lesz a miért, és szerethető a miért nem...

Az idő 2

Egy virág ölelése. Leapadt forrás tisztasága.
Vállra omló sárga haj a hajnal. Szomjat olt az óramutató,
Ahogy késve szádhoz emeled az ébredést.
Egy seb a térdeden. Még hét évesen.
Aztán átbukdácsolva a negyvenen,
Két ránc szemed sarkába mosolyod.
Ellenállhatatlan vágódás, hogy maradj,
És megítasd a galambokat. Huhog a párkány.
Por, és ropogó szárnycsapás tánca jár az emlékezetben.
Tegnap még megtetted, ma már nem.
Tolod magad előtt, csak tolod a holnapot.

Mészáros József

Te nem szoktál inni, fiam

Kovács doktor megérkezett szülei lakásába. Nem kellett neki ajtónyitásra várnia, mert kulcsos volt kisdíákora óta, s az is maradt. Érkezését mindig háromszori pötytyintett csengővel jelezte.

Későre járt, anyját már az ágyban találta. Szokásához híven az előszobából beköszönt: – Szia, anyácska!

A hálószoza nyitott ajtajában megállt. Két kezével kitámasztotta magát az ajtófélfákon, előrehajolt, mint síelő a sáncon és várta, hogy pulzusa lecsillapodjon. Már megbánta, hogy nem az előszobában pihentette a százhuszat verő „motort”. Az aggódó kérdésekre azt hazudta, hogy gyalog jött fel, mert rossz a lift. De ez a föllentés nem volt sikeres, mert behallatszott a gépház zúgása.

A doktornak percek múlva javult a szívritmusa. Sarkon fordult, kiment a szobából. Egy konyakosüveggel és két pohárral tért vissza. A zsámolyt az ágyhoz tolta, leült és töltött a poharakba. Az anyja csak nézte, és nem értette, hogy mi lelta a fiát.

– Te nem szoktál inni, fiam! Apáddal konyakoztam utoljára, nyugodjon békében.

– De én élek, és most én törődök veled. Éppen ezért úgy döntöttem, veszek neked egy apartmant a Jó Reménység Idősek Otthonában.

– Miért fiam? Nekem nagyon jó itthon. Az börtön, ne üzz el innen!

– Biztonságot szeretnék neked, ha már én nem leszek.

– Miket beszélsz?! Előbb az öregnek kell elmenni! – fia kezét hosszasan az arcához szorította és sírt.

A konyakospoharak érintetlenül maradtak.

Kovács doktor sajnálta, hogy fájdalmat okozott, próbálta helyrehozni a dolgot.

– Szeretlek, anyácska! Csak a kényelem, az állandó felügyelet miatt gondoltam az idősek otthonára.

Elszoruló torokkal indult haza.

Felesége ingerülten fogadta, hogy hol a fenébe mászkált eddig, már elmúlt a vacsoraiddő. A kórházban telefonon azt mondták a lányainak, hogy: „Már régen elment!” A mobilon sem lehetett elérni, mivel szokásához híven most sem vitte magával.

Kovács, némán hallgatta felesége szavait, gondterhelten leült az ebédlőasztalhoz. Várta a vacsorát. A két nagylány futva elköszönt tőle, mert a ház előtt többször megszólalt két autó sürgető túlkölése. Kettesben maradtak. Szótlan vacsorájuk után – lélekben összeszedve magát – megtörte a csendet.

– Olga! Tegnapelőtt beugrottam a laborba Vass doktorhoz, tudod, akivel teniszezni szoktam. – Ha már itt vagy, csináljunk egy teljes vérképet! – mondta kedélyesen. Ma feljött az irodámba. A mindig nyitott ajtómat becsukta. Leült mellém, és a szelkott nyers modorával közölte, hogy leukémiás vagyok. Remélem van még időm.

– Reméljük! – válaszolta az asszony, majd elsápadva nézett a szemközti falra.

Kovács doktor átgondolta, hogy mi mindent kell megnyugtatóan elrendeznie. Munkáját ráhagyta beosztottjaira, saját ügyes-bajos dolgainak intézésére koncentrált.

Barátja meggyőzte, hogy ritmuszavara miatt pacemakerre van szüksége. Így könnyebben fogja elviselni szíve a kemoterápia terhelését. Egy hét múlva be is feküdt egynapos kezelésre a városmajori klinikára. A prof egy-két ejnye-ejnye után – mivel nem hozott magával labort –, vért vetetett tőle.

– Kolléga! A szívritmuszavaron kívül semmi más bajod nincs.

– Nincs leukémiám?

– Nincs! Remélem nem hiányolod?

– Nem – válaszolta Kovács doktor, és arra gondolt: „Biztos elcserélhették az ampullákat. De mi lehet azzal a szegény vérrákossal?”

Másnap kisebbik lánya ment érte a klinikára. Miután hazavitte, elviharzott otthonról. Kovács doktor útközben elhatározta, hogy hazaérve pezsgőt bont és akkor jelenti be a feleségének:

– „Olga! Élek! Nem vagyok rákos!”

Az ünnepélyes bejelentésre az asszony arcán kényszeredett öröm látszott, koppanással tette le a poharat az asztalra. Élettelen szemmel nézett maga elé, szembogara egészen eltűnt szeme sötétkék íriszébe.

– Már nincs mire várnom. Bejelentem, hogy válunk!

Balajthy Ferenc

A kiáltás ereje!

„... elfelejtett kiáltani
mielőtt földre roskadt.”

(Pilinszky János: *Ravensbrücki passió*)
(Holokauszt 2021)

Öröknek hitt a szenvedés,-
Ember embernek maga!
Határ az ég, a mennybe ér,
Holt lelkek csend otthona.

A magasban elérnek mind,
Béke van, - s élni szabad!-
Halál kaszája nem suhint,
Nincs ott már foglár, se rab.

Ha ember embernek megint,
A Vég csendet nem hozhat!
Addig légy kész kiáltani, -
Míg nem a földre roskadsz!

Tiszta szívvel

(Remix József Attila versére)

Bennem apám él, s anyám,
Van Istenem, van Hazám.
Volt bölcsőm, lesz szemfedőm,
Van csókom, van szeretőm.

Harmadnap még ehetek,
Kolbászt, hurkát, kenyeret.
Hetven évem egy vagy, -
Azt, senkinek nem adom!

Hogyha kell is, van kinek,
Nem viszi, s nem veszi meg!
Tiszta szívvel nem szökök,
S Embert soha nem ölök!

Elfogyok, s már nem élek,
Áldott mag, mind szétszéled,
S Éltet hozó Vers terem,
Istenáldott - SZÍVEMEN!

Bartal Klára

Ígéret

Mikor a poklost gyógyítottam,
A lelketeken kopogtattam.
Köztetek néhány, aki látta,
Kapuját s szívét is kitárta.
Utam tovább vitt. Megszomjaztam,
Sarum elkopott, s hogy lerogytam,
Szamáriában a kút mély volt
S magasan, messze fönt az égbolt.
És jött egy asszony. Ismeretlen.
Megszánta szomjam. Nem feledtem.
S ha véget ér majd földi léte,
Csöndesen lehajlok érte.
A vendégsereg úgy örülhet,
Hogy ő is asztalomhoz ülhet
S pohara telve lesz majd nálam
Az örök élet italával.

Télutó

Ébred a fűzfa, hajlik az ága,
Bomlik a barka, zöldül a rét,
Égerek ága lépted vigyázza,
Lágyan lehajtja fű a fejét.
Cserreg a csóka, nyílik a nárcisz,
Kéklőn borul rád felhőtlen ég,
Friss szelek fújnak, víg tüzek gyúlnak,
Megdobogtatva vének szívét.
Futva, rohanva március jön már,
Bizton ígérve nyár idejét,
Messzi elűzi északi tájra
Félelmünk s véle tél hidegét.

Nánia Csilla

Tériszony

Jó ideje figyelem,
 hogy folyton ellenőrződ,
 nálad van-e a kulcsod és
 hogy szeretlek-e még.
 Azt hiszem, attól félsz, hogy
 egyszer kizáródsz a lakásból,
 vagy az életemből – a sorrend teljesen mindegy.
 Én mindig attól félek, hogy
 egyszer bezárádom valahová – egy lakásba,
 egy életbe. Talán ezért van az,
 hogy sosem mesélek a gyerekkoromról,
 mondjuk arról, hogy egyszer a szomszédok
 rendőrt akartak hívni, mert azt hitték
 kiugrom a negyedik emeleti ablakból.
 Pedig csak azért álltam
 a párkány szélén, hogy beengedjem
 magamba a teret – először az ajtót akartam
 kinyitni, de azt apám kulcsra zárta, nehogy
 bajom essék, míg lelép. Cigiért.
 Akkor sem tudtam, hogy mondjam, mennyire
 szorítanak a falak idebent, ha egyedül vagyok,
 hogyan zsugorodik a tér és a levegő
 is egyre kevesebb. Mikor azt kértem, ha
 elmennek az utcán hagyjanak magamra és
 ne idebent, még elnézően nevettek, mielőtt
 kulcsra zárták az ajtót.

Válogatás az Eszterházy Károly Egyetem, a Miskolci Egyetem és a Babeş-Bolyai Egyetem nemzetközi hallgatói irodalmi pályázatából

Most is gyakran arra ébredek éjszakánként,
 hogy nem kapok levegőt, ilyenkor gyorsan
 megnézem, ott vagy-e mellettem.
 Sosem merlek felébreszteni, csak suttogva
 mondom, hogy egyre összébb nyomnak
 a falak és félek, ha tovább zsugorodik a tér
 már soha többé
 nem jutok ki
 magamból.
 Te befele fordulsz, én tapogatózva indulok
 megkeresni az ablakot.

Rémület (Juhász Géza-illusztráció, fametszet, 1937)

Szallós Kis Csaba

52 Hz

süvít a szél a parton
a tájra csak
a térnek rezonanciáiból
a távolságra csak
a táj tónusaiból
lehet következtetni
egy mélytengeri élőlény
mozgásának ritmusában
veszed a levegőt

amúgy el tudod hinni
hogyan valahol
most is bolyonghat
észrevétlenül egy bálna
és a megszokottnál
magasabb frekvenciájú
hangon énekel
meg hogy ebből fakadóan
tőle pár száz kilométerre
csak úgy elúsznak
mellette a társai

keltető

nyelvem alatt
ribizlibokorból
raknak tüzet
hamis vajákosok

a füstben
a némaság bölényei
vágatnak
megrepedt íny
felpattogzott fogzománc
jelzi útjukat
bundájukba ragadt
piros bogyók robbannak
felettük már szürkülődik

szájpadlásomon
feketerigók éneke
hasítja fel a húst
bomlik a lágyszövet
pattog a rőzse
kikelet

Vanyó Írisz

Tánciskola

Néha nem könnyű az élet.
Eljár felettünk az idő,
és túl sok a teendő.
Minden nyár a végéhez ér,
mindennek el kell múltnia.
Túl sok a mondandóm,
de szavaim nincsenek hozzá.
Az iskolában nem tanítanak meg az életre.
Bezárnak falak közé,
korlátokat húznak fel.
Miért nem mondják,
hogyan fejezzem ki magam,
hogyan a rombolásom is építő legyen?
Óceánt hordok a testemben
az el nem sírt könnyekkel,
tonnákat az elfolyt szavakkal.
A szívem virágból van;
a szirmait letépték, ami maradt,
elfújta a szél.

Nehéz vagyok, ha meg kell mozdulni,
és súlytalan, amikor táncolok.
Az élet az én tánciskolám;
a spic tanított egyensúlyt tartani,
az ugrások növesztették ki a szárnyam.
Az elrontott lépések vittek előrébb,
a balettrúd segített megismerni magam.
Sok mindent tanítanak az iskolában,
de nem azt, hogyan légy ember,
vagy miért imádkozz.
Nem mondják, mit tehetsz,
ha jön az árvíz,
vagy hogy oldd meg a problémáid.
Nem tanítják, hogy éld túl,
ha összetörik a szíved,
és hogyan győzd le a féltelmeidet.
Az életet nem tanítják,
ezért küzdelem az életiskola,
ahol mindenkinek legnehezebb
a saját gondja,
pedig néha egy mozdulat elég,
hogy megváltozzon minden.
Fejet hajtok a célnél,
amikor a függöny legördül.

Planéták

Mi úgy omlunk egymás karjába,
ahogy távoli csillagok összeállnak
néhány emberöltő után.
Nem is telt el, csak ezer év,
mióta láthattalak.
Az élet még fiatal volt itt,
fák álltak az utcasarkon odalenn.
Most fáradtan lopjuk a napot távoli vidékeken,
mindig valamit várva.
Talán eljön egyszer.
Mi fiatalok vagyunk, mégis vénülni látjuk
az időt a szemünk sarkán.
Most ölelj még, amíg tart ez az élet,
mert látod, hamar elszalad!
Nekünk csak egy pillanat kell.
Mi az két tévelygő csillagnak?
Mi mindig találkozunk.
Ha nem holnap, majd száz év múlva,
majd egy másik életben.
Most szeress, míg csókunkból
fenyőfák és patakok születnek.
Holnap már másfelé szállunk,
de hegyek visszhangozzák időtlen dalainkat.
Menjünk most messzire,
távolabb az utolsó napsugárnál,
hogy a visszaúton ne kelljen lassítani,
csak suhanjunk közelebb és közelebb,
míg egyetlen csillag leszünk,
és a fényünk annál távolabbra érjen!

Galda Gábor Attila

A fűszerárus és a kutya

Nem sokkal pirkadat után a fűszerárus felállította asztalát és kipakolta portékáit. Különböző méretű edényekbe válogatta a fűszereket, a gyógynövényleveleket és a mindenféle termést. Az erőteljes illatok szétterjedtek a falu piacterén, mint a váratlan köd. Úgy gondolta, ha a reggeli piacozók először ezeket az illatokat érzik meg, nemcsak jól indul a napjuk, de szívesen térnek asztalához. Sokszor megesett, hogy a többi kofa is nyugodt, lehunyt szemmel szagolt a levegőbe, amikor megérkeztek helyükre. Talán pont ennek a kellemes légkörnek köszönhető, hogy még sosem alakult ki erőszakos versengés a kereskedők között.

A fűszeresnek sokszor egy órát is várnia kellett, mire megjelent valaki a téren. Ráérősen üldögélt a széken lábát keresztbe téve, lámpafénynél fejtette a sudokut. A grafit súrlódásán és a lámpásban ropogó tűzön kívül még minden csendes volt.

Feltekintett a szalmakalapja alól, és kíváncsian körülnézett. Néha éles, de rövid kopogások pattogtak, amiket lihegés kísért, majd hirtelen megtorpantak. Néhány perc után, egyre hallhatóbbá vált a szokatlan nesz. A sötétkék hajnalban megjelent egy fehérén virító eb. Láthatóan neki is tetszett a terjengő fűszerillat, boldog nyelvlógatással szimatolt az asztal felé. A fűszeres még sosem látta erre felé, nyakörv nem volt rajta, de a kinézete ápolt volt. Ha gazdátlanra is vált, akkor is csak pár napja kóborolhatott. Beleszagolt a paprikadarába, de ettől még ő is elkezdett prüszkölni. Az árus mosolyogva simogatta meg a fejét.

Végre megérkezett az első vásárló, de a fehér kutya megijedt tőle, és elcsaholt. Az árus látta, ahogy a reggeli kékületből elszökik az éles fehér, és eltűnik a sarki épület kőfala mögött.

Lassan megjelent a többi árus is, és a főtéren valóságos tömeg kerekedett, mire teljesen kivilágosodott. A délelőtti és az ebéd utáni órák a legforgalmasabbak. Estefelé eltűnnek a falusiak, a tér helyett lassan átköltöznek a kocsmákba, vendéglőkbe, vagy az otthoni lámpafénybe. A fűszerárusnak ma is átlagos napja volt, szerencsére kelendők a javai, az itteniek előszeretettel ízesítik a legegyszerűbb ételeket is a lehető legváltozatosabb módon.

Estefelé, amikor a levegő ismét elkezdett fakulni, a sötétedő kék ellen csak a bódék szélére akasztott lámpások és a remegő villanypóznák narancssárgái harcoltak. A fűszerárus este is sokáig kint maradt, szinte életközegének tekintette a piacteret. Minden barátjával és vevőjével itt találkozott. A légmozgás is frissebb volt, mint kis házában. Mint egy jóbarát, végül csak akkor tért haza, amikor már mindenki más szétszéledt.

Pakolászásba fogott, összecsukta székét és újságjaival együtt a kocsira pakolta. Ismét körömkopogást és lihegést hallott. A kiskocsiról jól látta, hogy a fehér kutya ismét

megjelent, sőt egyenesen felé ügetett. Megállt az asztal mellett, és mint egy márvány-szobor, az árust nézte, aki leugrott a kocsiról és boldogan megsimogatta a fejét. Az eb pofája most komoly maradt, és azzal a nyugalommal nézett, mint eső előtt a szél. Az árus arra gondolt, hogy a Reyhan egy jó név lehetne neki, de nem akarta hazavinni. Asztaláról elpakolta a megmaradt kincseket, kisebb-nagyobb zsákokba és üvegekbe szórta őket. A fehér kutya végre megmozdult, és egyenesen a zsákok nyílásába dugta az orrát. Olyan mélyeket lélegzett a fűszerekből, szépen sorban, mintha tudatosan akarná róluk ellopni az összes illatrészecskét. Az árus csodálkozva nézte, hogyan bírja elviselni a sűrű szagokat. Még a paprikát is olyan bőszen szagolgatta, mintha a kellemetlen csípés most erőt adna neki. A férfi tovább pakolgatta a zsákokat és edényeket a kézikocsira, ami alig volt nagyobb egy taligánál. Megsimogatta a kutya fejét. Levette a bódé széléről a lámpást és helyet engedett a sötétkéknek.

Az állat azonban nem tágitott, követte az árust hazafelé. Valamikor szigorúan mellette haladt, de néha előreszaladt, és figyelmesen a sötétbe tekintett, a ritkásan elszórt narancsfények felé, és megvárta a kézikocsit toló árust.

Messziről, a határ felől lassú harangok kongása érkezett. Talán éppen most van valamilyen mulatság, és néhány helyi, hagyományos öltözkében pengeti a kalimbát és fújja a nádsípót. A fehér kutya hegyesre mozgatta fülét.

A falu szélén már alig álldogált egy-egy ház, nem volt ott senki. A fűszerárus nem tudta, hogy mi okozza a zenebonát. A határban elterülő vetőkön és termőföldeken túl már nem volt emberi élet, de a kongás és csilingelés egyre hevesebben érkezett.

A fehér kutya is mintha a zenébe meredne, mégis hátrafordul, és visszaroohan az árus felé. Sebesen fut és hirtelen a kocsi tetejére ugrik, a fűszeres zsákok közé. Az árus megrémül, mintha szellemet látna, és megtorpan. Meglepődve figyeli a kutyát, mire készül.

Az állat állkapcsával fölzakítja a zsákok körbetekert száját, és mélyeket szagol a fűszerekbe. Egy szem sem gurul ki, óvatosan és mohón szippantja magába a bódító illatokat, és mint egy éhező vándor, mindbe belenyál. A csilingelő, tompa csörrenések egyre hevesebben szállnak a határ felől. Az árus próbálja lelökdösní a kutyát, de mintha ereje és súlya százszorosára nőtt volna, nem mozdul. Fehéren rikító pofáján a szőr egyre magára gyűjti a narancssárga és vörös fűszerek, zöld és lila gyógynövények porát.

Az árust megdöbbsentette a látvány. A kutya egész feje úgy nézett ki, mint a pirkadati égbolt és a hajnal utcalámpái. Nyála a tájat beterítő zenébe csöpögött. Testével belefetrengett a legnagyobb zsák kurkumába, majd rávetette magát a szerezsendióra. A csilingelés és síphuhogás egyre ádázabban érkezett és mosódott össze, mintha láthatatlan madárrajok marnának egymásba fejük felett. A kutya teste elkezdett ragyogni, mint az esti bódékon a lámpások, mint a sötétkék éjszakában az a néhány fénypont, és az egész állat olyan illatot árasztott magából, olyan rikítóan világott az éjszakában, hogy még a zene is alig mert a bundájához érni. Mint egy ájtatos totem, két lábára emelkedett a kocsi tetején, a zene hirtelen elcsöndesedett, és megdermedt ragyogásában.

Csepcsányi Éva Névtelen vőlegény

Kopogtatnak ajtómon,
de senki nem áll ott,
csak betört ablaküvegek
jelzik utadat.
Tégedet nem,
csak örületedet szeretem.
Botrányos tangó járja
önmagát lobogó kandalló
előtt a szalonban,
míg én, a konyhalány,
a sparhelt mellett áhítok
üres képkeretbe.
Eső verdes, vihar kiált
az ablak alatt, át hallom
rajta lépteid, varázsos
hallgatás kötöz hokedlihez,
Névtelen Vőlegény, sírkövedre
már felvésték nevemet.

Új ébredés

A pokolról többé
nem vitatkozhatunk,
a keretek sorban leomlanak,
csak te feszülsz még mindig
a keretek nélküli képben.
Valahol harangok szólnak,
megdöbbsent az első angyalok
arca,
végül minden a helyére kerül,
ahogy minden, minden atomjaira
hull,
megannyi el nem mondott mese,
most a tabernákulum Szent Teste
ünnepel.

Tanyasi temetés (Tél-sorozat, fametszet, 1947)

*Forgács Fanni***emléknyomok**

1

fürkészek, ahogy a tóban a csillagok
rámnehezedik a krétahold
szelet hordó nyarak
zsebében újraálmodok

2

kifut csónakod alól a Sajó
horoghintán dobog egy amur-szív
veled leszek amint havas lesz a kert

3

dal vagyok
az akácfa ágán várom
a felém repülő varjúfelhőt
szabad-e a költőre várni?

Harmadik trimeszter

szűk a tér szinkronúszol
bélmozgásaimmal konok
mozdulataid formálják
testemet anyává teszed
oda vágysz ahol betakar
a dalok melege és látod
a reggeli fényeket szememben.
ahol nevetésed születik,
ahol a kezed a kezemben

*Bugya Anikó Judit***Jézus a Getszemáni-kertben**

Születtem, mint minden ember.
Éltem a Te elvárásaid szerint,
és most egyedül e kertben
térdre hullok megint.

Mert vannak itt,
szükségük van rám.
Gyenge még a hit,
amit óreájuk bízta.

Elárulnak majd.
Eladnak harminc ezüstért.
Megtelik véremmel a kupa
és kockát vetnek rongyaimért.
Magad mellé fogadsz, ha meghalok?
Júdeában nincs helyem többé.
Lásd Izsák is szerette Ábrahámot,
most én is, mint bárány jövök eléd.

Atyám! Ha van mód,
kerüljön el engem ez a kehely!
Véremet, ha eljön majd a végszó,
a földnek lágy pora fogja s szívja fel.

Hanem mégis!
Az életem tőled kaptam,
legyen a Te akaratod szerint,
és semmikképp se úgy, ahogy én akartam.

Halász Erika Tébolyda

Az épületek régi pompájuktól mentesen, stabilan álltak, holott az idő már rajtuk hagyta a vasfogát. A levegőben terjengő szag, amelytől nem lehetett szabadulni. Talán sajnálat? Szánalom? Esetleg félelem? Nem. Egyik sem. Ez más volt, valahogy visszataszítóan ismerős, talán már bűznek is nevezhető. Igen, ez a találó. Ez a kórház bűze, a gyógyszerek zamata, és a tisztítószeres vegyülete együtt alkotta meg ezt az aromát.

A folyosó jobb oldalán egy középkorú férfi ült, egy hálóingszerű ruhadarabban. A szemei meredten és fátyolosan tekintettek előre. Üres volt, mintha csak egy egyszerű porhüvely lenne lélek nélkül. A szájából folyt a nyál. Nem reagált semmire. A ruhája foltos volt, egyenesen koszos. Vajon milyen ember lehetett, mielőtt idekerült? A férfi, aki talán egykoron egy családapa volt, egy rendes dolgozó ember. A helyiség bal oldalán egy hintázó sovány idős nő alakja sejlett fel. A közelében erős vizeletszag terjengett, de ő csak hintázott és dúdolt. Talán valamikor egy jó nevű iskolában volt tanárnő.

Fehér köpenyesek szakították meg az örült kábulatot, de sem a nő, és sem a férfi nem tulajdonított nekik jelentőséget, és a köpenyesek is vidáman kávéjukat kortyolgatva, az édes pletykákat osztottak meg egymással. A legérdekesebb minden bizonnyal az volt, hogy az osztályvezető főorvos hogyan szűrte össze a levét a legújabb gyakornokkal.

A kilátás a folyosó ablakaiból káprázatos volt, egy zöldellő völgy terült a kinéző szeme elé, amelyet a nap sugarai világítottak meg. Ott állt egy fiatal, aki nézte az ablak előtt táncoló pillangókat. Szinte hívták játszani, csak kajánul kacagtak az őket szemlélő emberen. A fiatal férfi, lelkében ártatlan vággyal feléjük nyúlt, de nem érte el őket. Fellépett a párkányra, hogy ő is csatlakozhasson a pillangók örült táncához. Már majdnem megvolt, amikor megcsúszott a lába, és lezuhant a tizedik emeletről. Ekkor haladtak el mellette a fehér köpenyesek, lustán kinéztek az ablakon. A betonon a fiatalember vére és agyveleje terült szét, a szemgolyója az arcát érintette.

- Hányadik a héten? – kérdezte a magasabbik férfi.
- Az ötödik – válaszolta a fiatalabbik nő.
- Ideje lenne, ha rácsot szerelnének az ablakra – sóhajtott egy idősebb férfi.

Aztán mintha mi sem történt volna, folytatták a kávéik szürcsölgetését, olyan izgalmas témákkal foglalkozva, hogy mi lesz a főorvos és a gyakornok afférjával.

Gažik Viktória tápláléklánc

A tápláléklánc biológiai folyamat, melynek során a természetben élő szervezetek egymás segítségére sietve táplálékot biztosítanak egymásnak, önmaguk személyében.

A növények, melyek a szerves anyagot elfogyasztva szerves anyagot hoznak létre, a növényevő állatok martalékává válnak; a növényevő állatokat pedig a húsevő állatok falják föl.

A csúcsragadozót = az embert – miután mindezt elfogyasztja – a saját élete emészti meg.

Ez a természetes kiválasztódási folyamat arra készítet minket, hogy fogyasztóvá váljunk.

Láttuk, ahogy a természet termékeket hoz létre saját fenntartására, az ember létrehozta a saját táplálékláncát: nehéz munkával termékeket gyárt későbbi fogyasztásra.

Az elfogyasztatlanul maradt termékek a süllyesztőbe mennek, szemétként halmozódnak fel körülöttünk.

Ez a szemét, melyet nehéz munkával megalkotunk, szépen lassan felzabál mindannyiunkat, vagy talán mi magunkat?

*Aux Eliza***A kint hangjai**

Sötétbe sóhajtok,
a szobám morog,
mint a Covid hírek.
Nem akarom hallani.
A kint hangjai kellenek!
Tavaszi zszizsegése,
napfény cuppanós csókjai.
Ereszen kopogó eső,
harsány szivárvány.

Lázmérő csipogása.

Koncerten berekedésig kiáltani,
Belenevetni az éjszakába

Tévészercezés. Doh dohogása.
Covid hírek.
Örökké tart?
Igen.

Hajnali első madárszó.
Sziszegő szellő ölelése,
susogó fák, macskanyávogás.
Szomszédok trécselnek az ablakból.
Kutyaugatás.

Covid hírek.
Örökké tart?
Igen.
Nem.
Talán.

Gerlehuhogás az erkélyről,
Zene szól hangszóróból.
Tánc a nappaliban.
Sorozatok főcímdala.
Eső kopog be az ablakon.
A kint be akar jönni.

Covid hírek.
Örökké tart?
Nem.

*Gacsályi József***Péntek a Golgotán**

Názáretből való, istenadta lélek,
jámbor – azt beszélnek – akit elítéltek.

Valami tanító, csodatévő mester,
a hegyre hajtották iszonyú kereszttel,

s ahogy kívánta a hajthatatlan többség,
gyenge kezét, lábát szeggel átütötték.

Orrából, füléből lassú vér szivárgott,
látták, s nem tudták, ez kegyelem vagy átok,

panaszszava sem volt, s valahol az égen
a lelke titokban eltűnt észrevétlen.

Röhögött, jajgatott boldogtalan, boldog,
mind, akit a huzat éppen összehordott,

jól tellett az idő, mulatságos péntek,
hiszen ma önekik könnyet, vért ígértek.

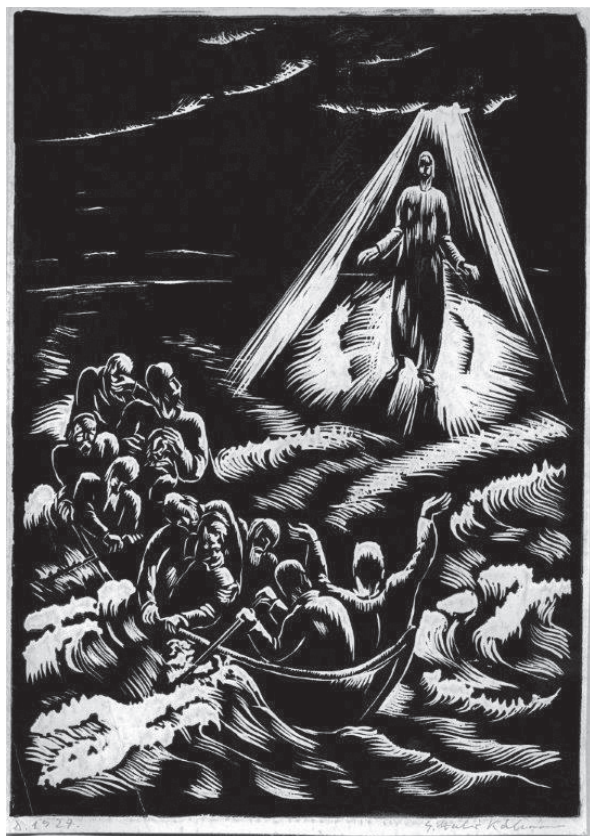
Végül hazamentek, hisz megfőtt a kása,
s egyikük sem gondolt a holnaputánra.

Pataki István
golgota

az igazak
 mindig útjában voltak
 az álnokoknak
 a gazoknak

a bölcsét kigúnyolták
 az ostobák
 az alázatost
 a szolgalelkűek
 megalázták
 a bátrtat megölték
 a gyávák

de arcán felragyog
 az alvadt vér
 lehunyt szeméből
 árad melenget átölel
 az örök fény
 a lelkeket felgyújtó láng
 s feltámadnak benne
 a magyar Krisztusok
 a Petőfik, a Dózsák

Jézus a tengeren jár
(Jézus élete-sorozat, fametszet, 1927)

Bencze Mihály

Isten nevében máglyára megyek

Suhanó fákban élet korhad, határtalan a tér,
 Eszmék és téveszmék kérgesednek, zötyög a szekér.
 Nem látlak, árnyad jár mellettem, megfognám a kezéd,
 Mennyekek helyett a földön kereslek, ruhám viseled.

Évek óta feszítenek a képzetek, s kérdések,
 Választ keresve, elnyűtt testemből sokszor kilépek.
 Most Rómán keresztül a szívembe zarándokolok,
 Megtisztulva megtisztulni, szülessenek új tanok.

Sötét hajam deres tincse, homlokomra redőt fest,
 Égető fény keres, megváltóm óv, ha kell el is rejt.
 Elmúlás rőt szele már nem borzol, megvan mindenünk,
 Csillagokra írom fel: „Erős vár a mi Istenünk”!

Szentségek terhét átveszem, vérpiros az alkonyat,
 Európa lángba borul, forr a bosszú s indulat.
 Fegyverem a tiszta szó, éjjeli csendben zokogok,
 „Erős vár a mi Istenünk”, tele hold is felragyog.

Megtartó anyanyelv tűzében érthetőbb az ima,
 Krisztus nyomában járj, ez az egyetlen medicina.
 Az elmélet, a világ zord faláról visszapattan,
 Tévelygő lelkek bozótja visszhangzik, ég a katlan.

Csípős hideg szorongat, szellő pirosítja arcom,
 Tűzzel - vassal vallat a gonosz, hitem fel nem adom.
 „Itt állok, másként nem tehetek”, a császárt se bántom,
 Isten nevében máglyára megyek, én Luther Márton!

Nézem az arcodat

Nézem az arcodat, de csak álarcodat mutatsz,
S közben, az én féltett gondolataimat lopkodod.
Tiltva voltál nekem, mindig látni vágytalak Nyugat,
Pénz nincs, hát stoppolok, minden úri kutya megugat.

Mit hordasz álarcod alatt, mit takar a sok festék?
Milyen vagy, békeszerető, haragtartó, s az esték
Milyen tükröt takarnak, mi az, ami láthatatlan?
Van-e még szívedben oly hegycsúcs, ami járhatatlan?

Hideg szél éles sorokat vág lelkemben, már deres,
Kálvin szénásszekere is roskadozik, s egy heves
Szerelmespár dallama csónakázik a tavon,
Múlt árnya a jelennel egybecseng, a fehér havon.

Itt lenn még tombol a nyár, lepkeszárnyon suhan felém,
Mintha angyalokkal érkezne, köpenyt terít elém.
Újra fáj minden perc, reformáció egy pillanat,
Égő gyertyák füstje száll, gránit emléke itt maradt.

Margit templomba megy (Goethe Faust-illusztráció, fametszet, 1927)

Ködöböcz Gábor

„Két végtelen közt vagyunk végesek”

A festőpoéta lélekbe égett képei – Aknay Tibor: Emlékidő

A festőpoétai és poétafestői erényekkel rendelkező Aknay Tibornak karakteres víziója van a világról. Okos szívvel és érzékeny elmével életre hívott korábbi kötetei (*A Macskaistennő; Festőangyal*) jól példázzák, hogy az irodalmi alkotás – amennyiben hatalma van – az emberi gondolkodás gyémántfogalataként és a csönd szűrőpróbájaként tarthat számat sokak érdeklődésére.

A nyelvi erőt, emberi mélységet és artisztikus szépséget sugárzó jelen kötet esetében hatalomról azért beszélhetünk, mert emlékezetes belső ragyogást kölcsönöz számára a szellem, amely létrehozta. Ilyeténképpen – a magas művészetre valló kvalitásként – Aknay Tibor legszebb lelki energiákból születő verseskönyvének magával ragadó mágiája, a szellemi-lelki járatokat tisztító terápiás hatása és megtartó ereje van.

A három ciklusban száznegyvennyolc verset számláló kompozíción belül ikonikus darabnak tekinthető remeklés (*Séta a Margit hídon*) újfent arról győzteti meg az olvasót, hogy a világmindenségnek mondott nagy egészet senki sem látja a maga komplexitásában és teljességében úgy együtt, mint a költő. Ez nyilván a költői optika élességét és a kozmikus pillantás képességét jelenti. És a dolog természetéből adódóan azt a fajta őstudást és alapmotíváltságot, amiről igen gyakran megfélekedünk: „az egésznek része csak az lehet, ki szíve részévé tette az egészet”.

Aknay Tibor titkos ultrahangokra is fogékony poézisének megannyi gyöngysze- me érzékletes eleve- séggel és az őstudás többletével ragadja meg a létezés léktetését. A lét kozmoszát nap mint nap újra álmodó szerző ezáltal léptéket és mértéket is ad a költői lakozáshoz. A „létkötélen egyensúlyozok mindennapi niagaráim felett” például egy olyan – világ nézetet és világnézetet egyszerre kifejező – szöveg- hely, amely a tér poétikáját a poétikai tereként láttatja. Mintha csak – afféle logisztikai bűvészműtávként – a lokátor tájolásával egyidejűleg a külső-belső táj lokátorozását is elvégezné a költő.

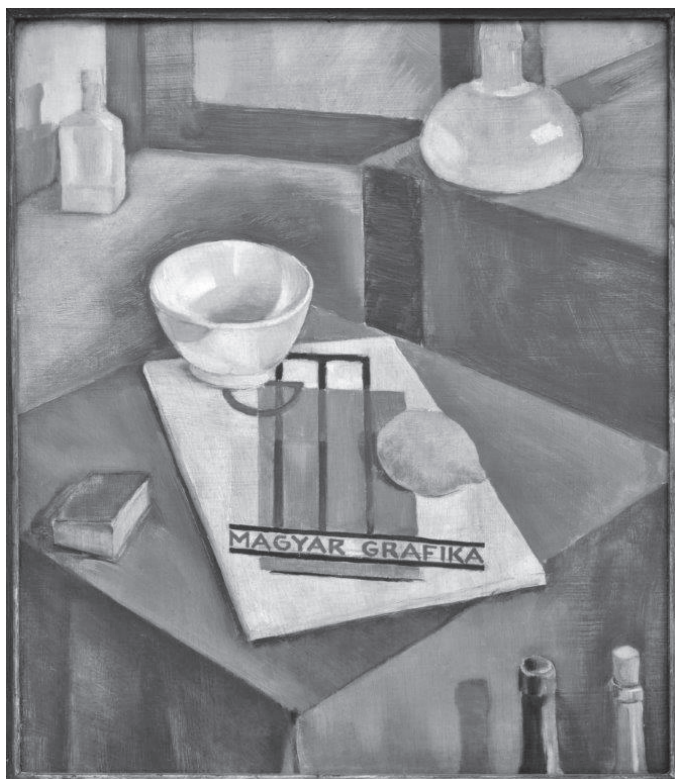
A komplex élmény- és érzékenységformákra épülő, hangsúlyosan szakrális tartal- makat tematizáló versvilág alanya – napjainkban szinte unikumszámba menő kivételként – élő és eleven kapcsolatot tart valamikori önmagával; a benne tovább élő gyermek csodá(k)ra fogékony szemével képes nézni és lát(tat)ni a világot, a lé- tet és az embert. Az emlékterekbe és időrétegekbe alászálló s onnan lélekbe égett képekkel megtérő szerző műveinek egy markáns vonulata arról a titokról lebbenti

föl a fátylat, hogy a jóság, a lelki szépség, a törekvés, a szeretet igazgyöngyei által miként lehetnénk őszintén boldogok.

Aknay Tibor beavatás jellegű versei éppen azáltal hordoznak különleges művészi értéket és szellemi izgalmat, hogy a közvetlenül érzékelhető fizikai világ végösszegeként a metafizika jelenik meg. A létrontás és világlomlás közepette is hitet téve az ember istenképmás jellege és teremtményi tudata mellett. A kötet talán leghangsúlyosabb üzeneteként artikulálva azt a felismerést, miszerint az emberlétünk alfáját és ómegáját jelentő szeretet voltaképpen nem más, mint a létezés mélységeinek megértése és Isten akaratának elfogadása.

Az eszmélkedésre hívó, épülésünkre, szépülésünkre és gazdagodásunkra szolgáló verseskönyvet jó szívvel ajánlom mindazon olvasók figyelmébe, akik változatlanul hisznek a lélek varázshatalmában, valamint a hiteles emberi szó megtartó, életalakító erejében.

(Hungarovox Kiadó, Budapest, 2021)

Csendélet Magyar Grafikával (olaj, falemez, 1940 táján)

Péntek Imre

Összeforrás és eltávolodás

Oláh András: *Fagyponat alatt*

Kortárs költészetünk az elmúlt tíz évben jelentős alkotóit tekintve súlyos veszteségeket szenvedett. Sokan eltávoztak, mások pályája megtört, nincsenek vagy alig vannak jelen a könyvkiadásban vagy a folyóiratok publikációiban. Azonban a hiány azért van, hogy betöltődjék. A kisebb mesterek életműve viszont egyre teljesebbé, érvényesebbé válik, fejlődésük mind számottevőbb, és az élmezőny alakításában egyre meghatározóbban szólnak bele. Ilyesmi járt az eszemben, amikor Oláh András újabb kötetét, a *Fagyponat alatt*ot olvastam. Ha megnézzük eddigi publikációit, eddig 14 kötete jelent meg, többnyire rangos, színvonalas kiadóknál, az utóbbi időben a Quasimodo verspályázat mezőnyében is eredményesen szerepel, a legkülönbözőbb lapokban olvashatjuk figyelemre méltó verseit. Véleményem szerint Oláh András meghaladta eddigi teljesítményét, az élboly közelébe ért.

Korábban is írtam róla, az *Április bolondjai* című kötetéről. Egyik kritikusa szomorúságára figyelt fel, én kissé egyoldalúnak tartom megfigyelését. Mások az álmok és emlékezet alkotóját látják benne. Bertha Zoltán viszont így jellemzi oeuvrejét: „A sokféle regiszteren megszólaló költő éppen ezeknek a látszólag egymásnak ellentmondó tendenciáknak a ki-kísérletezett egyeztetésével és bizonyos mives harmóniára törekvő egybefogásával vált igazán szuverén hangú alanyi lírikussá....” Én inkább ezzel a megfogalmazással értek egyet. Igazi érzékeny ember, aki belső tartalmaiból merítve képes megemelni a köznapi tartalmakat, az irodalom magasába. A *fagyponat alatt* kétségtelen bizonyos leszorítottságra vall, de Oláh egy percre sem veszti szem elől a megkövetelt távlatot, tágasságot.

A kötet öt ciklusból áll, a *Mellékutak* az első, amelyben domináns a szerelmi szál. Még hozzá a csalódott, kiábrándult szerelmi szál. A szerző „vészkijáratot” keres e meghatározó érzületből, akár fogalmi hidat építve, hipotéziseket gyártva (tegyük fel...). Nem tekerve maga köré az emlékek függönyét, nem tagadva meg az „előtápszkodó emlékeket”, de hiába. „közöttünk a mást-akarást sejtjei nőnek” – írja jelezve a növekvő kiábrándultságot, eltávolodást, s hiába a volt melegség, illat, „már csak a szétdobált álmok hevernek a téren”. A *fagyponat alatt* összegzi ezt az állapotot: „hajnalba vágyó éjszakákkal takaróztunk”, „egymás foglyaként voltunk szabadok”, mert jön a fordulat: „mégis elég volt egyetlen álmot megtagadni, hogy megnyomorítson a veszteség”.... Nincs visszaút: „kifogytunk egymásból”.

Megjegyzem, Oláh András szerelmi költészete igazi kortárs jelenség: nem ta-

gadja meg magát, saját élményeiből merít, élveboncolásának ezernyi bugyrát képes feltépni, felszabadítani, az önkínzás önfelszabadítást jelent, a menekülés az egykori vadító mámorból. A ciklus nagyobb része – bejárása ennek a kiábrándító, felszabadító útnak, („jártunk már itt”), a kétség és árulás ösvényei nyílnak meg, s a végső konklúzió: „eleven seb maradsz te is”. Nincs már távoli sziget, ahova csábulnának, csak a brutális felismerés: „elvesztettelek”. A költő azonban új dimenzióba menti át kiábrándulását, a természeti szépbe: „szítáló hó lett a fájdalomból”. S nem nyugszik a kín, újra és újra megfogalmazást keres: az önmegsemmisítés azonban semleges közegbe hullik, a semmibe: „de már nem vagy, s már nem vagyunk”. Némi visszatekintés, nosztalgia működik még: „hátrahagylak megfejtés nélküli hajnalainkkal” – próbálja levonni az önmagába is belemaró felismerést. A finom erotika – amely a *(hátra)hagylakban* megjelenik – csak a fájdalmat élesíti, a hátrahagyás belenyugvó kérlelhetetlenségével, „örök szomjúságban”. Jönnek a kísértések, az egyensúly keresése, az öngyalázás fokozatai: „elmondhassuk milyen is volt hülyének lenni saját jogon”. A mellékutak azt sejtetik, ami akár önfelmentésbe torkolthat: „véletlenül összefércelték életünket”. Ám ezek a próbák kudarcra vannak ítélve, ahogy az *idegenekben* fogalmaz, a megnyugvás igazsága: „fázósan csukódik ránk a múlt”.

A *falak* című ciklus a kiútkeresés lehetőségeit villantja fel. Egy francia kapcsolatot – melyben előkerül a mű is –, de ezek nem valóságosak, csak „megbabonázott pálcikaagyú párafoltok”. Egy másik ajánlott versben – *egy francia nőnek* – játékos feladatok közben fontos dolgokról esik szó, s a végén egy érdekes konklúzió: „Isten búvóhelyét azóta sem sikerült földéríteni.”. S egy másik, a sorssal szembenező „történet”, melyben egy erdélyi magyar család szenved el Trianont, és meg kell tanulniuk a hódítók nyelvét, szokásait, és minden bizonytalanná válik, „határok nyíltak, törölődtek záródtak”, s a párbeszédből perbeszéd lett, a múlt csak egy utca-név-tábla, idegen nyelven... Pedig itt volt az otthon, a bölcső, anyai jószág, de már csak egy fekete árnyék vetül rá a messzeségben.

Zajta pedig egy csoda: a helyi kántortanító nemzetközi reklamációja célhoz ér a határmegállapítások idején, s a falu visszakérül oda, ahonnan vétetett, Magyarországra. Egy másik alkalommal nagyapja tanítja ki unokáját: mi az a messze? S a költő a nagyenyedi barátnak is csak annyit tud mondani: „kijelentő mondatok ideje lejárt/ a meg nem válaszolt kérdések kora következik”. Egy másik történet egy végtelen sérelmet tár elő, amelynek megbántottja sohasem kap elégtételt, akire csak „legyint a történelem”, és csak sajgó hiánya marad fenn a közösség emlékezetében. Ratkó Józsefre emlékezik: „A dezertáló emlékezet tűri/ hogy újra keresztet szüljenek a fák”. Isten is mind gyakrabban tűnik fel: hol „fanyar kedvvel odafenn dohog”, máskor: „magára hagyva/ egy aluljáróban didereg”. S a reménytelenség is különös módon jelenik meg: „aki járni tud a vízen azt hiába várjuk”. A „sárkány-

fog-vetemény” allúziója itt is megjelenik, elég profán módon: „sárkánytojásból nem készülhet omlett”. És aligha találhatna meggyőzőbb tanúságot a vereségre: „Hamlet halott és Dánia gyászban”.

Azonban a költőnek ez kevés. Az *útlevél a múltba* ciklusban az újra bejárás kényszere hat; mit rontottak el az egykori végletes szeretők, szerelmesek? A kínzó kérdésre megérkezik a válasz. A visszatérés utójátéka a nagy szerelemhez: „amikor váratlanul egymásba botlottunk”. Ám találkozás öröme egyoldalú, nem lehet semmit jóvátenni: „te fáradtan legyintesz – és ez a mozdulat / a kicsorbult múltat végleg összetörte”. A vigasz csak ennyi: „jobb lett volna megőrizni téged is olyannak/ amilyennek álmodtalak”. A kényszer sodorja elő a reményt: kell egy új álom, „hogy folytathatjuk még/ bárhol bárhogyan”. Kétes epizódok tűnnek fel/elő, amelyek folytathatatlanok voltak, s mára csak az unokákra lehet emlékezni. A vád és önvád motívumai játszanak egymásba („gyilkos szavak szövődménye lettél/ elrontott másolat”), az okok elvesztek, csak az üresség maradt a nagy érzelmek helyett. S persze a kezdetek, amikor első simogatások, szerelmi gyakorlatok lefolytak (idegen emlék), hátha azokból vezethető el a későbbi nagy csalódás. Azonban az *üzemzavar* – verscím! – sem magyaráz meg semmit. A fagypon alatti memória már nem őriz semmit. S mi marad az utószezonra? A felejtés ellen? Amikor kihalunk. Analógiák tűnnek fel, amikor megjelennek a nagy eltávolodások. Valaki elmegy csak hirtelen – ez is egy lehetőség volt, a sok közül. A családi múlt vigaszt termő pillanatai tűnnek fel, az „utószezon” képei, amelyben „nagyapám szerelemgyerek volt”. Ám a „hagyaték” már semerre sem vezet, csak barbár pillanatokig, távoli meséig, s a „zátonyok” tűnnek fel a távoli múlt folyamában. Az utolsó ciklusban születik egy vallomás, melyből azért nem marad ki a vád („mióta kirabol-tál”), az alkotó észleli: „a mű pihen / az alkotó vakon ténfereg” –, s az eltéphetetlen szálak azért megmaradnak.

„mégsem tágítasz mellőlem
mert bár kifosztottál többször is
a bérleted határozatlan időre szól”
(terméklista)

A felejtés, a nagy orvos azonban itt is megteszi a magáét:
„ledobott cipőkben kutat utánunk az idő
fájdalmaink közt evezve követ”

Egyetlen cél marad: a megőrzés ahogy a *felejtés* című vers ezt intonálja. Ebben az érzelmi űrben, kafei fájdalomban „kihültek a szavak s bennünk sincs irgalom”, Ám az egykori összetartozás eltéphetetlen:

„ha majd a másik part kontúrja felragyog
ne felejtsd el hogy én akkor is ott vagyok”.

Oláh András végletes érzelmi kalandja véget ért. A köznapi szenvedély és szenvedés éteri magasságokba transzponálódott. Ennek etapjait nyomon követhettük, kacskaringós kitérőkkel, látszólagos kibúvókkal, meg-megújuló fellobbanásokkal. A Juhász Gyulai metaforák sejlenek föl az Oláh Andrási „magadévá ölelsz véglegjellegű szentenciából. A „megéltség drámája” izzik fel ezekből a sorokból, s tanúi lehetünk a költői erő teremtmény megnyilatkozásának.

(Magyar Napló Kiadó, Budapest, 2020)

Átkelés a folyón (fametszet, 1942)

Kovács Jolánka

Amikor a zebra átkel a zebrán

Fellinger Károly: Zebra az autómosóban

Különös borító, mindenképpen: egy zebra habfürdőben, ahol láthatóan jól érzi magát. A könyv címe ugyan magyarázatot ad arra, hogy a zebra nem fürdősóban tisztálkodik épp, hanem autómosóban (a borítót szemlélőben föl is merül azon nyomban, hogy van ebben valami logika, hisz egy zebra mégiscsak jobban elfér egy autómosóban, mint egy fürdőkádban). A cím maga annyira ötletes, hogy az olvasó a kötetet lapozva máris arra vár kíváncsian, hogy eljusson valamelyik versig, amiből majd kiderül, hogyan is kerülhetett erre sor.

Fellinger Károly immár másodszor örvendezteti meg kis és felnőtt olvasóit rím-telen, skandináv típusú gyermekverseket tartalmazó kötettel – két évvel ezelőtt jelent meg a *Mindjárt gondoltam* (Vámbéry Polgári Társulás, Dunaszerdahely, 2008) nemrég pedig a *Zebra az autómosóban* című gyermekkötet, a hetényi Anser Társaság Kabóca-könyvek sorozatában.

A versikék tulajdonképpen gyermekmonológok, melyekből kiderül, hogy a gyerekek megfigyelőképesége messzemenően nagyobb és élesebb, mint ahogyan azt a felnőttek gondolnák. A gyerekek olyan dolgokról mondanak itt véleményt, amit a felnőtteknek valószínűleg nem mondanának el egyenesben – a versekben viszont csodálkoznak, derülnek, eltöprengenek a felnőttek viselkedésén, vagy „megértik” őket, de saját kis világukról, érzéseikről, társaikról alkotott meglátásaikról is őszintén „nyilatkoznak”. Ami a kötet verseit összefogja, élénké és színessé teszi, az a humor, a derű, és mindenekelőtt Fellinger Károly gyermekszeretete, empátiája az öt-tízévesek felé, hisz már azzal, hogy ahány vers, annyiszor ad szót a gyerekeknek, arról a meggyőződéséről tanúskodik, hogy (sokkal többször, mint ahogyan azt tesszük) meg kellene őket hallgatni.

Maga a zebra, mint jelenség, akár a kötet poénja is lehet (ezt Bálint Mariann mosolyt fakasztó, színes rajzai is bizonyítják, hisz a zebra nemcsak a róla szóló versikéket kíséri, hanem többször is felbukkan a könyvben) ám rajta kívül még számos szimpatikus poén került a kötetbe, melyek tartalmilag és jelentésbelileg nem maradnak ugyan alul a zebránál, ám itt a zebra a menő, a csíkos pizsamás lovacska, aki minden bizonnyal sok gyerek fantáziájában szerepel, hisz vadállat ugyan, de inkább a „szelídek” közül való, és akár háziállatként is szerethető lehetne.

A kötet két fejezete, a *Tükör előtt* és a *Kockás ing* egyformán izgalmas, hisz bármi is a témája a gyermekmonológoknak, azok végig ébren tartják a figyelmet. Kiderül például, hogy a gyerekek mennyire felfigyelnek a szokásokra, a felnőttek

szájából elhangzott babonákra – és bizony ha nem is tartják mindezt logikusnak, titokzatosnak annál inkább, s éppen ezért veszik őket komolyan. Tudják például, hogy a gyógyszer nem illik megköszönni, „mert akkor nem használ” (*Aszalt szilva*); a tükör előtt fésülködő kislány, nagyanyja intésére, hogy ne nézze magát sokáig a tükörben, mert kihullanak a fogai, zsémbesen jegyzi meg: „Ő beszél, akinek egy / foga sincs.” (*Tükör előtt*); vagy: „Bánatos a fekete cicánk, / ha kéményseprőt lát, mert / nincs gombja, amit megfoghatna.” (*Babona*).

Az állatos versikék közül, melyek különben is közkedveltek a gyerekek körében, egy az egyben kiemelhető az *Állatkertben* és a *Zebra az autósóban* című, melyek nem véletlenül kerültek a kötetben egymás melletti oldalakra, hisz itt a kis- és a nagytetvért fantáziája kalandozik a zebra körül, mégpedig olyan szinten, hogy a gyerekolvasó el is hihetné, hogy mindez megvalósítható. Mert mitől is olyan csikosak a zebrák? Hát attól, hogy „meghemperegtek / az utakra frissen / mázolt zebracsíkokban”, a vadlovak meg azért nem, mert „a sárban futkároznak”, vagy „más / öltöztetőnőjük van”. A *Zebra az autósóban* című versből egyértelműen kiderül, hogy az iskolás testvér továbbviszi a kistesó gondolatait – ő hagyná, hogy a zebrája kedvére henteregen a pocsolyában (mert az jó, neki is jó lenne, ha lehetne), aztán elküldené, hogy „mosakodjon le végre / egy autósóban / és aztán nézzen tükörbe.” A két vers jól kidolgozott, a két gyerek gondolatmenete tisztán követhető. Ezen a két oldalon nemcsak a legteljesebb az illusztráció, de ügyesen egybe is fogja a két zebrás verset. Hogy a gyerekek milyen egyszerűen veszik „emberszámba” az állatokat, bizonyítja a *Foltos nyakorján* című versike, amelyből kiderül, hogy a zsiráfot régen éppen így akarták elnevezni, „de ő ezt a nevet / kikérte magának.”

A felnőttek elejtett szavai, megjegyzései gyakran kész kihívást jelentenek a gyerekek számára, és ha nincs, aki megmagyarázná őket, hát találnak rá magyarázatot (*Seprű, Lókötő, Ágy alatt*): „valaki / az egész világot / alánk söpörte”, mondja a gyerek a *Seprű* című versben, míg álmában repülő szőnyegen utazik az anyjával. És ezzel megvan, mit jelent az: szőnyeg alá söpörni a dolgokat. A kötetet olvasva csavaros eszű gyerekek mondásai, filozofálása, derít bennünket jókedvre (*Nem szeretem, Egyenes, London, A jó oldal*), és megállunk egy pillanatra: valóban ilyen furcsák lennének némely helyzetekben, hogy a gyerek így ránk csodálkozik (*Stokedli, Kiegett villanykörte*)? Némely versikének a gyerekszerelmek a témája (*Szelfi, Kockás ing, Platánfa, Zsepi*), s ezekben, főleg az óvoda és a kisiskola Rómeók, igen felnőttesen vállalják a szerelmet: „Nekem ő már a negyedik csajom, / de nem akartam megbántani.” (*Szelfi*); vagy: „Ezután mindig a kockás ingemben / fogok járni suliba, / mert az tetszik Tamarának.” (*Kockás ing*).

Az igazi szeretet, az összetartozás, az egymásért való kiállás, a szerető családban élő gyerek versikéje a *Ha én* című, mely nem mondható egyértelműen skan-

dináv típusúnak, ám jó, hogy a kötetbe került, hisz gyermeki, tiszta líraiságával külön színfoltja a könyvnek: „Ha én lóvá változom, / a mama friss mező lesz, / az apu pedig forrás. / Ha én eső leszek, / és annyit esem, hogy / a folyók is kiöntenek, / elárasztva a szántóföldet, / vagyis anyut, / apu bárkává változik, / és felvesz minket a fedélzetre.”

A *Zebra az autósóban* összesen negyvenhét verset tartalmaz, és ennyi vers elég is ahhoz, hogy a felnőtt olvasók (hisz a versek zömét tulajdonképpen nekik „címezték” a gyerekek, azaz a szerző) elgondolkodjanak azon, hogyan látják őket a legkisebbek, a gyerekek, az unokáik – ha beszélnek, ha tesznek valamit vagy nem tesznek, ha viselkedésüket pillanatnyi érzéseik, vagy akár indulataik irányítják. Mert a gyerek figyel, töpreng, következtetéseket von le, próbálja megérteni, ami számára érthetetlen ugyan, de érdekli, érinti, s közben alakul a gondolkodásmódja, a saját kis éne, s ezzel együtt, a személyisége.

(Anser Társaság, Hetény, 2020)

Lovak (olaj, fa, é. n.)

Baán Tibor

Az irónia mentsvárai

Kocsis Klára: *Kóbor bolygó*

A magyar líra halmozódó adósságai között óhatatlanul fel kell figyelünk Kocsis Klára sajátos távlatot, történelmi eszmélést kínáló versköteteire. Az 1950-es születésű író, újságíró, szerkesztő neve az olvasók előtt, ha másért nem, emlékezetes interjúkötetei kapcsán (*Isten kegyelméből – interjúkötet Tillai Aurél karnaggyal, 2007; Derűs borúlátó – interjúkötet Tüskés Tiborral, 2008; A megátalkodott magyar – interjúkötet Tóth István fotóművésszel, 2016*) alighanem ismerős. Más a helyzet a költővel, hiszen a vers szép lassan kikerült, szinte a gyanússá vált közéleti költészet lefokozásával egy időben, az irodalmi érdeklődés főútvonaláról. Igazságtalanul persze, hiszen a költő benne él a valóságban, mi több véleménye is van róla.

„Az emberi lét, az emberi valóság sohasem csak egyéni...” – mutat rá Fülep Lajos. József Attila ugyanezt a gondolatot így fogalmazza meg: „Hiába fűrésztöd önmagadban, csak másban moshatod meg arcodat.”

Kocsis Klára ars poeticájában a közéletiség, a közgond felvállalása eddigi három kötetében (*Kelet-európai noteszlapok, 2003; Karácsony Pannóniában, 2015; Jaj a szigeteknek! 2018*) magától értetődően válik személyes vallomássá. Érvényes mindez a legújabb kötetre, a *Kóbor bolygóra* is, amelyben a korábban is felfedezhető irónia válik egyre hangsúlyosabbá.

Kocsis Klára is azt a Közép-Kelet-európai iróniát működteti, amely Örkény István és a lírában Ladányi Mihály révén került a fiatalabb, azóta már idősebb nemzedékhez. Az irónia a „közötte lenni” pozíciójában szándékoltan él a kétértelműség nyelvi lehetőségeivel. Egyszerre elfogad és elutasít. Ha az utóbbi minőség kerül túlsúlyba, az egyenes út az abszurd világtétel felé. Példa lehet erre bizonyos megszorításokkal Páskándi Géza életműve. Az abszurdban az irónia gyúanyagának robbanása meglehetősen kemény ítélkezést jelent. Kocsis Klára verskötetének első ciklusa (*Séta Abszurdisztában*) nem utolsósorban az etikához fellebbez egy olyan korban, amely nem szívesen foglalkozik ilyesmivel. A versek központi témája, hogy a „gyarmatokon” másképpen múlik az idő, mint máshol. Másfajta módon élnek az emberek. A fogalom a periféria és a centrum évezredes ellentétét mint életformát és lelkiállapotot értelmezi. Más kérdés, hogy ez a különbségtevés (hol szabadabb az ember), épp a migrációval kapcsolatos fejlemények miatt átalakulóban van. Alapvetően az erőszak kultuszának felerősödése jelenti – és ennek felmutatása e lírában igaz fegyvertény – a problémát. A *zuhanó vonat* ezt

a kérdést így exponálja: „akár pofozó vagy akár felpofozott/ győztes soha nincs/ csak vesztesek viaszpanoptikumából/ vicsorog rád / a múltjelen/ keserű tőle a szád vagy édes”. A vers humoros indítása: „a pék lánya összefog a/ hentes lányával és/ közösen veri a cipész lányát” fokozatosan csap át a drámai végkifejletbe, ahol már nem létezik mérce, vagyis sérül az igazság és ezáltal a szabadság, amely természetesen rendet jelent. De miféle rend az, ahol az *ellenversben* már a következő történetekkel találkozunk: „mint szakadékba zuhant vonat/ meggondolva magát/ visszamászik/ a felrobbantott viadukt sínére”. Ahogy látjuk, itt minden megtörténhet és annak ellenkezője is. A költészet mint a társadalmi zavar modellezése egyfajta „jövőkutatás”, amely akarva-akaratlan a fordítottságról szól, a cirkuszról, ahol már semmi sem igaz, minden csak mintha, olyasféle virtuális valóság, ahol a ciklus címadó *séta abszurdisztában* szerint „gyarmati üveggyöngyökkel kivert/ Fabergé-óriástojás-demokrácia...” kínálja magát eladásra, megvételre.

Az *Asztronauták* című ciklusban az eddig ugaroltatásra ítélt lírai elem (a költő nő korábbi lírai szólama) vegyítve az iróniával ezúttal sem optimista, de a Jóisten említése mégis kilépést jelent az öngyötrő hiábavalóság köreiből. Az *asztronauták* című versben így: „a Jóisten csak mosolyog/ a pondró-ember szkafanderbe bújt/ erőlködésén/ lehatolnak az idő mélyébe/ védák mohos kövein szökellnek/ síkos szánkhja számok szánján csúszkálnak/ nekivadult sarki kutyafalka-iramlással/ hogy elérjék a téridő végső betonfalát/ a hóhér halált/ a semmi pihenését/ méhében szunnyad a teremtés/ a talán-mag/ ekkor végre visszabiccent kegyesen a Jóisten/ asztronauták”. Kétségkívül kevesen írnak erről a témáról így, ilyen hitelesen, felelősséggel. Pedig olyan időket élünk, mikor vissza kell találnunk az elvesztett emberséghez, az emberi felelősséghez. Ez persze szembenézést jelent. Kocsis Klára versei erre a nem túl népszerű feladatra vállalkoznak, hogy ébresszék – amíg lehet – az alvókat.

(Kairosz Kiadó, Budapest, 2020)

Bölöni Domokos

Az otthonosság gyökerei

Barabás László: Az otthonosság gyökerei. Népismereti írások, néprajzi tanulmányok

A kötet borítóján olvassuk: „Fütyöggetés és asszonyszínház, jávorfából muzsika és lakodalom, gúzssekér és székely harisnya, eklézsiakövetés és királynékereső, pünkösdi virágzás és csutakhúzás, farsangtemetés és bethlemes játék – megannyi szép és jó szokás, mely mind-mind az otthont jelenti. A földet, amelybe belegyökerezünk. Akarjuk vagy nem, érezzük és mindenüvé magunkkal visszük azt a különös nedvet, amely e gyökereken keresztül átszivárogva életet ad. Olyant, ami más, mint a többi élet. Mert az tudja és tárja fel Barabás László mindazok épülésére, akiket még érdekel.”

Így válik közérthetővé az új könyv címe. Dr. Barabás László címzetes főiskolai tanár, néprajzkutató. László 1947-ben született Parajdon. Szovátán érettségizett 1965-ben. 1970-ben szerzett magyar nyelv és irodalom szakos tanári oklevelet a kolozsvári Babeş–Bolyai Tudományegyetemen. 1976-ig tanárként, majd 1991-ig újságíróként, szerkesztőként dolgozott. 1991-től a marosvásárhelyi Kántor-Tanítóképző Főiskola tanára, 1993–2014 között annak igazgatója, a Károli Gáspár Református Egyetem tanára.

Gazdagon feltarisznyálva indult a tudásszerzés rögzítő útjára. Már egyetemista korától érdekelték szülővidéke és a tágabb erdélyi tájak népszokásai, azóta gyűjti, dokumentálja és értelmezi a szokásvilágot. Később fotósokkal, filmesekkel szövetkezve rögzítette az erdélyi magyarság gazdag, színes hagyományait. Első népszokás-monográfiája az 1980-as évek elején elkészült, de csak a változások után, 1998-ban jelenhetett meg *Forog az esztendő kereke – Sóvidéki népszokások* címmel, melyet a hazai és nemzetközi szakma az utóbbi évtizedek egyik legjobb néprajzos könyveként értékelte. Ezt követte az *Aranycsitkók, maszkurák, királynék – erdélyi magyar dramatikus népszokások* és a *Kapun belül, kapun kívül* című kötet 2000-ben, majd 2009-ben a „nagy könyv”: *Akiket fog a figura – farsangi dramatikus szokások, népi színjátékok Maroszáron*.

Barabás László a nyelvjárás, a helyi identitástudat, a csűrök és házak, a székelykapu, a székely harisnya, a húsvétifenyőág-állítás szokásának elterjedése és több más jellemző alapján megállapította, hogy létezik egy közép-erdélyi kulturális régió, amely átmenetet képez a belső székelység és a mezőségi magyarság kultúrája között. Ennek két övezete van: a mezőségi és székelyes alrégió – így tehát legutóbb Mezősámsondtól Korondig, Magyarótól Nagykendig vizsgálódott.

Összesen 125 településen gyűjtött, 915 népszokás hiteles leírását és társadalmi-kulturális és identitásbeli összefüggésekbe helyezett elemzését végezte el.

„Akiket fog a figura, azoknak még felnőtt korukban is van kedvük játszani, szeretnek, akarnak, és tudnak játszani. Egyszer-egyszer ünnepélyesen, szertartásosan, halálos komolyan – ha kell, még a halállal is –, máskor bohóckodva »üzik az eszüket«, komédiáznak. Valami nagy-nagy baj lehet, amikor az embereket nem fogja a figura, nem tudunk, vagy nem merünk játszani, elveszítjük homo ludens minőségünket”.

Aki így ír, száz gyökérrel kapaszkodik az erdélyi tájba, a székely falu világába. Parajd szülőtte így emlékezik gyermekkorára: „A hátsó udvarban apám ezermesterkedő »műhelye«, az árnyékalja körül nem csak forgácsot és kérget, hanem fakigyókat, fasárkányokat, hadvezéri bogbuzogányokat szedhettem össze, és az egyik szerszámnyélben, amit félig készűlten a kézvonópadon hagyott apám, ráismertem Kinizsi Pál kardjára. A pajták előtt nemcsak a tehénlepényeket és lócitromokat szedgettem lapátra, hanem bebújtam a rönkök és deszkahalmok közé, a méterfarakások mögé, megmáztam terméskőhegyeket és mindig találtam faricskálni való érdekes deszkadarabot, fényes patkószöveget vagy rozsdás, de szerencsét hozó lópatkót, kőpásztort és fenyőtoboz-juhokat. A minden heti sepregetéssel, takarítással a kapun belüli világ lassanként az enyém is lett, otthonosan mozoghattam benne.”

Az új kötet értelemszerűen a szülőföldről szóló című fejezettel indul, a szerző szépírói vénája az emlékezésben, riporteri és filmes beleérzése pedig abban mutatkozik meg, ahogyan maga is „cselekvő részesévé” válik az éppen rögzített szokásnak. Az eseményt: a számbavett s leírt, megjelenített és elemzett szokást nem a tudós kutató hűvös távolságtartásával szemléli, hanem itthoniként, aki maga is hajnalozott annak idején, vagy közvetlenül értesülhetett szüleitől, nagyszüleitől, az öregektől olyan szokásokról, amelyek azóta kihaltak. És ezeket egyik-másik falu hajlamos embereivel mintegy feltámasztják, ismét életre hívják. Úgy, ahogyan régen volt, amiként az emlékezet még őrzi.

Dr. Keszeg Vilmost idézzük: „A szokások Barabás László általi megjelenítésében egyszerre látjuk az eseményt s az esemény »gyűjtését« mint eseményt. A szerző, a szokás résztvevőjeként és kutatójaként, a szokáspárhuzamok és a szakirodalom ismerőjeként minden nehézség nélkül tud beszélni a hagyományról, a hagyományt megelőkről és a hagyományra összpontosító tudományról. (...) A cselekvők, a résztvevők perspektíváját követve, a szerzőnek új szokáselemeket új megvilágításban sikerült megjeleníteni. A szokásleírásokra jellemző személytelenség, szenvtelenség itt felszámolódik. Középpontban az alkalom áll, nem az eseményről elvonatkoztatott, absztrahált szokásmodell, hanem az ember. Barabás Lászlónak sikerült tetten érnie a kommunikáló, a virtuskodó, a játszó, a hagyomány nyújtotta biztonságban élő-mozgó embert.”

Barabás László a marosvásárhelyi és a nagykovácsi főiskolán néprajzi, művelődés-történeti és ezekkel összefüggő tantárgypedagógiai szakdolgozatok (mintegy 150) témavezetője, 1993 óta szervez egyházzszolgálati és népismereti nyári táborokat Erdély különböző vidékein főiskolák hallgatói részére. A főiskolai oktató munka mellett végzett néprajzi gyűjtő- és kutatómunkájának eredménye 6 kötet, 50 tanulmány, 110 néprajzi írás, kisebb közlés, 20 néprajzi kisfilm. Ezekre a munkákra több mint 110 publikáció hivatkozik. Emlékezéseit, riportjait, tanulmányait szaklapokban, kiadványokban, évkönyvekben, de napi- és hetilapok hasábjain is szívesen tette közzé a szerző. A kötet szerkesztését azért is hasznos ismertetni, mert ezzel a szerzői művet minden oldalról felmutató kaleidoszkóp jellege mellett az egymást követő nemzedékek pontos tájékozódását, szakmai eligazítását is szolgálhatjuk (zárójelben a fejezet írásainak címe és a megjelenés éve): *Szülföldön, Sóvidéken* (A kapuban 1998 Füttyögtess, András! 1988, Asszonyszínház Alsósófalván 1987, Siklódi Jávorfá muzsika 1987, Pálpataki lakodalom 1998, A gúzssekér. Sóvidéki leányok cselédsorsa 1984, A sóvidéki székely harisnyáról – Miben is jártam? 1985, Harisnyaszabók mestersége 1987, Búcsú a székely harisnyától? 1992), *Eklézsia-követés a székely „protestáns Szentföldön”* 1992) *Szomszédolás néprajzi tájakon* (Murokország belső térképe 1991, Magyarok és cigányok Karácsonyfalván 1997, Királynékeresőben a Bucsin-tetőn innen és túl 1999, Pünköszi virágkozás a maros-széki Mezőségen 1988–1999, Marosszék – néprajzi táj és kulturális régió 2008, A Mezőség néprajzi körvonalai és belső tagolódásának kérdései 2007) *Népszokások életvilágában* (Farsangi életszínjáték Szászánadason és Pipében 1994, Három nap maszkuravilág Ditróban 1993, Csutakhúzás a Nyáradmentén 1995, Farsangtemetés a Sóvidéken 1982–1992, Kalendáris szokások Siklódon 1993, Egy székely betlehemes játék halála és feltámadása 1993, Állandó és változó a maros-széki húsvéti szokásokban 1980–2007 *Elődök nyomában* (A költészet szentegyházában. Petőfi az erdélyi népi kultúrában 2010, A kalendáriumi népszokások gyűjtésének és kutatásának kezdetei Székelyföldön – A néprajzkutató Kriza János 2014, A farsangi dramatikus szokások, népi színjátékok kutatása a magyar folklórban 2007).

A könyvet gazdag képanyag dokumentálja. Az V. tábla fekete-fehér képei archív felvételek, a VI. táblán Elekes János fotója, a többi (színes) felvételt a szerző készítette.

(Mentor Könyvek, Marosvásárhely, 2015)

Bakacsi Ernő

Egy elkésett recenzió

Falunk tíz éve (Szerkesztette: Darvas József)

Könyveim között kerestem valamit, amikor az egyik polcon megakadt a szemem a *Falunk tíz éve* című kötetben. Emlékeztem erre a könyvre, régi emlékeket idézett fel. 1955-ben a *Szabad Föld* pályázatot hirdetett, a megadott téma falunk tíz év alatt történt változása. Azaz mi történt a falunkban a „felszabadulástól” napjainkig. Hihetetlen mennyiségű, több ezer pályázat érkezett be a szerkesztőségbe. Én is pályáztam egy verssel, azóta a „nagy mű” elkallódott. A legjobb pályázatokból összeállítottak egy könyvet, *Falunk tíz éve* címen, és a rengeteg pályázó nevét egy külön füzetben is megjelentették. A könyv ára hat forint volt, a füzeté négy. Ezt a csomagot én is megvásároltam, ekkor láttam először kinyomtatva a nevem.

Lapozgattam a könyvet és megállapítottam, hogy ezt én még el sem olvastam. Mindig akadt valami ennél fontosabb, érdekesebb, megfeledeztem róla, a „majd később elolvasom” csoportba került. A háromszáz oldalas könyv előszavát Darvas József írta, 1956 márciusában jelent meg a Szikra Kiadó gondozásában. Hogy a szerzők mit írtak, sejtettem, de hogyan hat ez most, több mint hatvan év után rám, mit mond nekem, és mit mondhatna egy mai fiatalnak, ha elolvasná? Ez izgalmas kérdés volt. Elolvastam. Persze azt kaptam, amit vártam: a rendszer kritika nélküli dicséretét. Még zömmel igaz is, amit írtak. Talán egy pályázó dobta el a sulykot, ő olyat állít, ami biztos, hogy nem úgy történt.

Mindenki a múlttal kezdi. Ez természetes, hiszen csak úgy lehet valamit állítani, ha van mivel összevetni. Ecsetelik a cseléd- és zsellérsorsot. Leírják, hogy földet kaptak, portát, új házat építettek, tanulhat a gyerek, villanyt kapott a falu, épült kövesút, kultúrház, bővítették az iskolát. Persze a párt az isten, a kommunisták példát mutatnak, Rákosi elvtárs törődik a néppel. A Szovjetunió legyőzhetetlen, példát mutat, a szovjet katonahős, segítette a szegényt, a gyerekeket. A kulák mind népnéző, a csendőrz kizárólag az urakat szolgálja, a gazdag mind fősvény és kizsákmányoló. Némelyek azért leírják, hogy bizony a tszcs-ben (a tsz elődje, alacsonyabb rendű szervezet) akadtak problémák, de leküzdötték a nehézségeket. Minden nagyon jó, van még gond, de azokkal megbirkózunk, csak így, előre! Rákosi elvtárs megmondta, hogy ne együk meg az aranytojáshoz tojót tyúkot. Hasonló következtetéseket lehet levonni ebből a könyvből.

Olvasás közben József Attila sorai jutnak eszembe, hogyan is írta a költő? „Az igazat mondd, ne csak a valódit!” Most úgy is mondhatnám, hogy ezek az írások kettős mércével mérik a történelmet. Mert a valóznak hiányzik a másik fele, hogy

igaz legyen az állítás. Senki egy szót sem ír arról, hogy a dicsőséges szovjet katonák sok ezer nőt erőszakoltak meg. A lányát megbecstelenítéstől védeni akaró apát jobb esetben csak megverték, legtöbbször lelőtték. Hogy a katonák raboltak, nemcsak élelmet, órát, sokszor értelmetlen dolgokat is. 1945 nyarán, az alföldi tanyákon már alig volt élő állat. A mai napig jól emlékszem arra, amikor az udvarunkon lelőtték az utolsó süldőnket, elsírtam magam mondván apámnak: már egy sincs, ez volt az utolsó. Hogy a tanácselnökök a párttitkárokkal karöltve önkényeskedtek, azt soroltak be kuláknak, akit akartak. Erre csak egy példa: a második szomszédunknak 24 hold földje volt, rossz homok, amely alig termett nyolc mázsa rozst holdanként, és volt tizenhárom gyereke. A tanyasoron ők voltak a legszegényebbek. Lajos bácsit mégis börtönbe csukták, mert nem tudta teljesíteni a beadást. Igen, a beadást. Tudják a mai fiatalok, hogy mi volt az? És a békekölcsön, melyet mindenkinek jegyeztetni kellett. Addig jártak a nyakára, agitálták, ha kellett megfenyegették, amíg nem jegyzett, azaz fizetett. Emlékszem, az újságok nagybetűvel hozták, hogy Puskás Ferenc ötezer forintot jegyzett, példát mutatott. Ekkor egy munkás átlagkeresete Magyarországon ezerkettőszáz forint volt. Persze Öcsi megtehetette, mint világhírű labdarúgó, nem keresett rosszul. Hogy semmiségekért, mondvacsínált ürüggyel büntették a parasztot, hogy minél hamarabb adja fel és lépjen be a téeszbe. Ilyen ok volt például, hogy a tanyában találtak amerikai szövőlepke hernyójával károsított fát, hogy nem „szarvasba” volt rakva az istállótrágya. A munkásnak ott volt a sztahanovista mozgalom. A falusi iparosságnak a szövetkezet. A mai napig nem értem, hogy mi volt abban a jó, az előremutató, a gazdaságosabb, hogy mondjuk egy település három borbélyja, négy suszterja, két szabója egy szövetkezetet alkotott. Nem lett jobb a településnek, nem kerestek többet a tagok, legfeljebb az addigi egymás becsülését gyűlölet váltotta fel. Egy valami mégis változott, majdnem elfelejtettem: el kellett tartani az elnököt és a párttitkárt, akik ugye a hatalom emberei voltak. A „kékcédulás” szavazásról és más praktikákról nem is beszélek.

Ezek az évek voltak a Rákosi-korszak legbrutálisabb évei. Akik írták ezeket a dolgozatokat, tisztában voltak ezekkel az anomáliákkal. Tehát hazudtak. Önmagukat csapták be és hízelegtek a hatalomnak, netán maguk is részesei voltak annak. És itt meg kell állnom egy pillanatra, mert beugrott valami. A történelem folytonossága megköveteli, hogy néha visszapillantsunk, összehasonlítást tegyünk. Azért kell az igaz történelmet tanítani, nem meghamisítani, hogy az utókor tisztán lásson, jó döntéseket tudjon hozni. Mert mi történik most? A Tanácsköztársaság és a Rákosi-éra országrontó gazembereinek, külföldi érdekek kiszolgálóinak unokái, dédunokái jelentkeztek, a hatalom megszerzését akarják. Más a címer, mások a jelszavak, más a megbízó, de a cél ugyanaz! Hamis ígérekkel, hazugsággal, alaptalan állításokkal kiszolgálni a megbízókat, hogy a konc

maradékán maguk is lakmározzanak. Az erőszakot, a törvénytelenység elkövetését nem is rejtik véka alá, nyíltan hangoztatják, fenyegetőznek vele. Ne felejtjük, a most igazságosztó, mosolygós bácsi, amikor a hatalom csúcsán volt, ilyeneket mondott, hogy: „El lehet menni. Itt lehet hagyni ezt a kurva országot. Nem kormányoztunk három évig, nem csináltunk semmit. Hazudtunk reggel, éjjel, nappal és este.” Hogy megvetette, nem adott állampolgárságot a határainkon kívül rekedt magyar testvéreinknek. Hogy az ünneplő, nem tüntető, békés polgárokat rendőrök verték, volt, akinek a szemét kilőtték, megalázták, lovas rohamot vezényeltek ellenük. És a gazember végrehajtó parancsnokokat kitüntették. Hogy a nemzeti ünnepen a parlament épületét kordonnal zárták el, meg sem lehetett közelíteni, az emberek ott nem ünnepelhetek. Most kijelenti, hogy a neki nem tetsző honfitársait földönfutóvá teszi. A vazallusai börtönnel fenyegetik a nem velük tartó értelmiséget, sőt még az egyszerű választópolgárt is.

Tény, hogy az ötvenes években már nagyon sok munkás és paraszt szülő gyermeke tanult az egyetemeken. Sok fiatal került a városokba, fővárosba ipari tanulónak, kezdő munkásnak. *Falunk tíz éve* című könyv megjelenése után alig fél év múlva köszöntött ránk 1956. október 23., és feleletet adott a kötet íróinak és a hozzájuk hasonlóan félrevezetett embereknek, hiszen az egyetemisták, a harcoló munkásgyerekek, a „pesti srácok” gyerekeik, barátaik fiai voltak.

(Szikra Kiadó, Budapest, 1956)

Kalafatics Zsuzsanna

„s egy nemzedéket / Vakít, őrjít és veszejt e korcs világ” – Bárdköltészeti szerepfelfogások

Viczai Péter: Viszockij nyomában avagy a Nord-jelenség. Versek, dalok, anekdoták

1980-ban, épp a moszkvai olimpia idején halt meg a korlátokat semmibe vevő, meg nem alkuvó, szertelen, szabadságszerető költő-énekes, Vlagyimir Viszockij, aki már életében legendává vált. Szimbolikusnak, egyben sorsszerűnek tekinthető, hogy halála egybeesik a szovjet világ politikai és kulturális szétesésének, a birodalom meggyengülésének nyilvánvalóvá válásával. E korszakhatárnak is tartott esemény 40. évfordulójára látott napvilágot a Hungarovox Kiadó jóvoltából Viczai Péter *Viszockij nyomában, avagy a Nord-jelenség* című könyve, mely egy két évvel korábban, 2018-ban megjelent kötetének (*Gennagyij Nord, avagy az „Ismeretlen Viszockij”*) átdolgozott, kiegészítette változata. A szerző, Viczai Péter Oroszországban is elismert Viszockij-kutató, aki rendkívül sokat tett a költő személyiségének és munkásságának magyarországi megismertetéséért és népszerűsítéséért. Az elmúlt évtizedekben rendszeresen szervezett a Brezsnyev-korszak ikonikus alakját középpontba állító kiállításokat, felolvasásokat, szerkesztett tanulmány- és fordításköteteket, maga is fordította Viszockij verseit, előadásokat tartott és számos ismeretterjesztő írást szentelt a Vozneszenszkij által a „Haza lelkiismeretének” nevezett bárdnak.

A 135 oldalas könyv két jól elkülöníthető részből áll. Az elsőben található írások mintegy kalauzul szolgálnak a bárdok világába, mivel bennük a szerző számot vet a Viszockij-jelenséggel és hatásával, így Gennagyij Nord dalköltészetével és előadásával. Viczai olvasmányos stílusának köszönhetően az orosz kultúrában kevésbé jártas olvasók is jól követhetik és könnyen megérthetik, hogy miért került e két név egymás mellé, milyen vonások rokonítják e két művészt. A kiadvány második részében Nord műveiből kapunk ízelítőt, még hozzá két nyelven. A kiválasztott művek egyrészt eredeti nyelven is szerepelnek, másrészt Viczai Péter fordításában magyarul is olvashatjuk őket. Ez a megoldás több előnnyel is jár, többek közt azzal, hogy az oroszul tudók így egybevethetik a szövegeket, értékelhetik a fordítói megoldásokat, valamint kedvet kaphatnak a saját változat létrehozásához. A szerzőt elsősorban és nem titkolt módon az ismertközlés szándéka vezérli, ezzel magyarázható, hogy az egyes tanulmányokban, valamint az előszóban és utószóban gyakran találkozhatunk Viszockijjal kapcsolatos jellegzetes fordula-

tokkal, publicisztikai klisékkel. Ezzel együtt azonban írásaiban olyan problémák, irodalomtörténeti és -elméleti szempontok is felvillannak, amelyek a Viszockij-kutatás meghatározó irányvonalai közé tartoznak. Gondolok itt a több mint 700 verset magába foglaló, enciklopédikusan sokrétű költői életmű tematikus, műfaji és stilisztikai megközelítésére, a lírai hősök szerepeinek a számbavételére, a tematikus ciklusok összeállításának lehetőségére, a viszockiji művészet gyökereinek és párhuzamainak a vizsgálatára.

A kötet másik hőse Gennagyij Nord kortárs alkotó, akinek a neve ugyan jól ismert Oroszországban, de korántsincs olyan kultusza, mint a példaképének tekintett Viszockijnak. Mint az a könyvből és a szerző nyilatkozataiból, interjúiból is kiderül, Viczai Péter és Nord jó barátok, s nem csak Viszockij iránti lelkesedésük kapcsolja őket össze. Közös pontot jelent a hatvanasok nemzedékéhez tartozó Rimma Kazakova személyének és munkásságának tisztelete is. A szovjet-orosz költőnő lakásán ismerkedtek meg, ahol Viczai többször is vendégeskedett a kétezres évek elején. Ez idő tájt pedig itt, Kazakova lakásának egyik szobájában élt a kanadai emigrációjából 14 év után hazatérő Nord. Később az előadóművész gyakran énekelte Kazakova megzenésített verseit. Ezek közül *A város* Viczai Péter fordításában a könyvben is olvasható.

A könyv középpontjában a szerzői dalok költő-énekesei állnak, akiket az orosz kultúrában bárdoknak neveznek. A szerzői dal műfaja az olvadás időszakában, az ötvenes években jelent meg a nem hivatalos kultúra részeként. Gyökereit tekintve azonban sokkal korábbi időszakra nyúlik vissza, hiszen az énekelt vers szinte minden nép kultúrájában, költészeti múltjában megtalálható. A bárd többféle művészeti ág szintézisét valósítja meg, mivel egy személyben dalszerző, saját szövegeinek megzenésítője és előadója. Az előadásmódtól az előadó színpadi jelenlétéig mindent a személyesség elve határoz meg. Mélyen intim és vallomásos jellegű művészet, amely azonban képes a közösség érzetét kialakítani a befogadóval, az előadás mindenkor hallgatójával, így csökkentve és leküzdve az előadó és közönség közötti távolságot. A szerzői dal műfajának rendkívüli népszerűségéhez az is hozzájárult, hogy képviselői kendőzetlenül, a cenzúrával és a hatalom hivatalos álláspontjával szembe helyezkedve beszéltek a szovjet kor emberének problémáiról. Nem véletlen, hogy Viszockij verseit az illegálisan, szamizdatban megjelenő, a brezsnyevi korszak utolsó nagy irodalmi botrányát kioktóató *Metropol almanachban* (1979) is megtaláljuk.

A szerzői dalnak több korszakát különböztetik meg, ahogy erre Birjukova nyomán Viczai Péter is utal. Viszockij az alapítók, a műfaj klasszikusai közé tartozik Bulat Okudzsavával, Alekszandr Galiccsal és Jurij Vizborral egyetemben. A második vonulatot Birjukova bárd-médiának nevezi, s olyan előadóművészeket, dal- és zeneszerzőket sorol ide, mint például Alekszandr Rozenbaum, Jurij Antonov és

Alekszandr Zsurbin. Rájuk már kevésbé jellemző a spontaneitás. A harmadik csoport képviselői pedig inkább már énekesek, őket (köztük Borisz Grebenscsikovot, Viktor Cojt, Jurij Sevcsukot) bárd-rock néven emlegetik.

Viczai Péter írása csak megerősíti azt, hogy mennyire összetett a Viszockij-jelenség, milyen sokirányú kutatást kell folytatnia annak, aki ezt a komplex művészi teljesítményt meg szeretné ragadni és le szeretné írni. A könyv szerzőjének megközelítésében három szempont válik hangsúlyossá. Az egyik a karizmatikus személyiségű bárd alakja köré szövődő mítosznak a vizsgálata, annak a bemutatása, hogy a Taganka színésze miként vált korának bálványává, hogyan alakult ki és tart napjainkig is a Viszockij-kultusz. Különösen érdekes Viszockij magyarországi recepciójának a felvázolása, a legfontosabb magyar interpretációk megemlézése, melyek Földes Hobo László, Horányi László és Sipos Mihály nevéhez fűződnek. Viszockij verseinek közel felét lefordították már magyarra, a fordítók között Baka István, Baranyi Ferenc mellett ott találjuk Marosi Lajost, Szöllősi Dávidot, Cseh Károlyt és Viczai Pétert is.

A kortársai úgy tekintettek Viszockijra, mint olyan emberre, aki mindig, minden körülmények között igazat mond. Ez a megközelítésmód jelentősen hozzájárult mind a költői szó, mind a költő személyének szakralizálásához. Pjotr Vajl és Alekszandr Genisz szerint Viszockij nemcsak alkotó, hanem hős is, saját életének lírai hőse, ez pedig egyedi viselkedésmódot jelent. Ahogy fogalmaznak: „Viszockij mindig »Viszockijt« alakította.” Ez a szerep azonban sokféle elemből, köztük a törvényen kívüli, az iszákos fenegyerek, a lovag, a romantikus lázadó, a népi hős, a folyton úton levő vándor stilizált alakjából tevődik össze.

Viczai másik hangsúlyos szempontja a Viszockij-dalok nyelvi kifejező eszközeinek, szókészletének vizsgálata. A harmadik megközelítési irány pedig a bárd zenei világának, zenei kódrendszerének összetevőit tárja fel. A szerző vázlatos áttekintése felsorakoztatja mindazokat a zenei műfajokat (rögtönzött többszólamú karének, szon, románc, operett, kocsma-, katona-, tolvaj- és börtöndalok) és stílusokat (orosz népzene, jazz, swing, kabarézene, rock and roll), amelyek hatással voltak Viszockij előadói művészetének formálódására.

Nord zenéje és előadói karaktere inkább a könnyűzene világához áll közel, ahogy erre Viczai Péter párhuzamai (Korda György, Karel Gott, Szenes Iván, Gilbert Becaud, Maurice Chevalier, Charles Aznavour, Toto Cutugno) is rámutatnak. Ugyanakkor amiatt, hogy Nord is gyakran saját szövegeit zenésíti meg és adja elő a csak rá jellemző egyedi, érzelemvezérelt stílusában, munkássága a bárdok művészetével szintén rokonítható. A könyv szerzője néhány tematikus, műfaji és motívumbeli hasonlóságot fel is villant Viszockij és Nord alkotásiban, jelezve, hogy a téma még elmélyültebb feltárára vár. Nord pályája Viszockij jegyében indult, Viczai részletesen beszámol kettejük találkozásáról. Viszockij halála évében, 1980-

ban, Kalinyingrádban az akkor 26 éves Nord előadta néhány dalát a költőt vendégül látó baráti körben. A pályakezdés legendásított története szerint az ott elhangzó rövid viszockiji mondat „Írj!”, hatással volt a fiatal tehetség gondolkodásmódjára és művészetére, mondhatni, eldöntötte a sorsát. Nord Viszockijhoz hasonlóan sokoldalú művész, volt televíziós és rádiós műsorvezető, szerepelt tévéfilmekben és sorozatokban, ismert szonénekes, verseket és dalokat ír. Ez idáig 23 verseskötete és 34 zenei albuma jelent meg. Viczai Péter válogatásába elsősorban az áradó érzelmű, felfokozott emocionális töltetű versek és dalszövegek, az aforisztikus, anekdotikus humoreszkek, illetve a humoros, ironikus négysorosok kerültek.

Nord a dalköltészet állandó témáit szövegezte meg: szerelem, halál, barátság, természet, élet. Hosszabb alkotásainak lírai hőse gyakran vall Oroszországhoz való mély kötődéséről (*Kupolák, Szent Oroszhoz!*), az idő és a szerelem múlása miatti fájdalmáról (*Ennyi volt, Üres szavak...*). A hol melankolikus, hol patetikus hangvételt mintegy ellensúlyozzák a *Viccek és aforizmák* és a *Négysorosok* című részben közölt komikus, vicces szövegek. Különösen ezeken érződik, hogy mennyire közelinek érzi a fordító Nord világát és humorát, így fordítói megoldásai egyéni kreativitásról tanúskodnak. Az azonban erős túlzás, hogy ezek a sztereotípiákra épülő, férfiközpontú szösszenetek valódi humorremekművek lennének.

Viczai Péter Nord alkotásaiból válogatva külön kiemeli a „ljaguhiknak” nevezett négysorosokat. A műfaji megjelölés Nordtól származik, egyik versének a címében is szerepel ez szó, amely az orosz népnyelvben békát jelent, arra asszociál. A ljaguhik valójában szórakoztató, anekdotikus, ironikus, csipkelődő versek, amelyek gyakran emlékeztetnek a kabarétréfákra, viccekre. Viczai Péter a bevezetőben ki is tér arra, hogy vonzzák ezek az anekdotikus, humoros történetek, ugyanakkor fordítói kihívást is lát a szójátékok, csattanók magyar nyelvi megfelelőjének megtalálásában. Ha Viczai Péter fordítói teljesítményét tesszük mérlegre, akkor összességében elmondható, hogy rá is jellemző a formahűség, ami egyébként a magyar versfordítói hagyomány része. Ugyanakkor jól egyensúlyoz az értelmi és a zenei megfelelés követelményei között, nem mindig ragaszkodik az eredeti szöveg mondatfűzéséhez, kifejezéseinek szó szerinti fordításához. Érezhetően fontos a fordító számára az, hogy a magyar olvasó felé úgy közvetítse az orosz kulturális kontextust, hogy a befogadás ne okozzon nehézséget.

Noha a választott művek nem győznek meg arról, hogy Nord költői tehetsége olyan átható és sokszínű lenne, mint elődjéé, az azért elmondható, hogy eddigi életműve érdekes színfoltja a kortárs bárdköltészetnek. Viczai Péter célkitűzése, azaz Viszockij költői, dalszerzői hagyatékának az ápolása és továbbörökítése, Nord munkásságának a megismertetése, úgy vélem, sikerrel megvalósult.

(Hungarovox Kiadó, Budapest, 2020)

Jahoda Sándor

Erős vár

Káliz Sajtos József: *Vár a szülőföld. Válogatott és új versek*

Jubileumi verseskötettel jelentkezett Káliz Sajtos József költő – aki tavaly töltötte be a 70. életévét –, mégpedig a *Vár a szülőföld* című verseskötettel, melyet a Hungarovox Kiadó adott közre a múlt esztendőben, és a költőnek válogatott, valamint új verseit tartalmazza.

Ajándék, mellyel meglepem (...) magam és az olvasóközönséget – gondolhatta Káliz Úr. És ha jobban belegondolunk, valóban ajándék és valóban meglepetés, hiszen akik ismerik az ő költészetét, azoknak ajándék; de ugyanakkor meglepetés is azoknak, akik eddig nem ismerték a költő műveit.

Vár a szülőföld. Sokatmondó cím. Egyszerre jelenti azt is, hogy: vár, vagyis erődítmény, védett otthon: a szülőföld, és egyszerre azt is, hogy: bárhol is van a költő, oda várja vissza – a szülőföld. „Aranyló őszben úszik a falvam” (50.) – írja szépen Káliz. Sok, hasonlóan szép sort, sorokat, sőt verseket olvashatunk a költőtől, ebben a kötetben.

Vannak csóóris – hangsúlyozom – *hangulatú* versei is a költőnek. Ezen nem tudunk meglepődni, lévén, hogy nemrégiben Fejér megyében megalakult a *Csoóri Sándor Társaság*, amelynek Káliz lett az elnöke, sőt a társaság létrehozásának az ötletét is ő adta. A kötődés érthető. Hiszen Káliz is vállaltan a népi-nemzeti irodalom jeles művelője és képviselője. Ráadásul 2005-ben az ő szerkesztésében jelent meg Csoóri Sándor *Ünnep a hegyen* című kötete.

„Minden sejtelmes, már-már népmesei” (18.) – ezekben a versekben. De olykor-olykor bizony: *rémesei*. A haza-, a nemzet- és a nyelvféltés okozta fájdalom, elkeseredettség, aggodás is kicseng a sorok közül.

Erős várunk nékünk az Isten... – írta volt Luther. És a szülőföld – tehetné hozzá Káliz Úr –, ahol minden tekintetben otthon van; Sárróna egész vidékén, múltjában, jelenében. A művelt és tanult költő „1981-től nyelvjáráskutatással is foglalkozik. A Magyar Nyelvtudományi Társaságnál jelent meg a *Sárvíz menti nyelvatlasza*, majd két éve a *Sárvíz menti tájszótár*.” (H. b. szöveg)

Hogyan is tette fel a kérdést Tamási Áron az *Ábelben*? *Mi célra vagyunk a világon?* – *Azért vagyunk a világon, hogy valahol otthon legyünk benne.* Úgy tűnik, Káliz Sajtos Józsefnek ez soha nem volt kérdés. Káliz komoly férfiú. Aki komolyan, sőt a legesleg-komolyabban veszi a hitét, a nemzetét, a történelmet, a művészeteket, a nyelvet, és persze – saját magát is.

Az egész kötet voltaképpen a *búcsúzásról* szól; szembenézés a szeretett tájjal;

visszatekintés a felmenőkre – különösen az anyához fűződő viszony átélése/megélése. Aztán ott van a búcsúzás a szerelemtől, a pártól – a másiktól; és az élettől is. Másrészt ott a félelem a teljes, a névtelenségbe hullt elmúlástól. „Éltem én?.../Vagy csak átsuhantam/ e fölfordult/ világon?...” (58.)

Költői feladat számára a felidézett táj (a múlt), az emlékek megtisztítása. Valóban búcsúzik a költő, de ott van benne a remény. És ott van az igazán költői feladat számára; maga az írás, az alkotás.

És a megmaradás igénye, vágya: „Állok a deszkapallón,/ mint régen/ – S az arcom ott ring/ a Sárvíz tükrében (10.) Én ezt úgy érzékelem, hogy a költő szeme itt – mint a „lélek tükre” – rezzenetlen. A költészet varázslata ez: a megjelenített múlt – mely örök.

Ezzel a válogatott kötetel, persze, Káliz Sajtos Józsefnek még nem ért véget a küldetése. Fontos és igényes mű a *Vár a szülőföld*. Vár-juk a folytatást!

(Hungarovox Kiadó, Budapest, 2020)

Róma, Tiberis sziget (Visioni d'Italia-sorozat, fametszet, 1931)

Gáspár Aladár

Igazságkereső

mikor az igazságot kereste
 kezét mindig a szívére tette
 s nem a fejére bár hallotta már
 hogy igazul szólni csakis arról
 lehet ami tiszta ami ismert
 és másoktól tudta azt is hogy
 ha kezével a szívét kérdezi
 nem jut majd semmilyen lényegeshez
 meg ha meggondolatlanul ítélkezik
 vagy könnyelmű hitetlen közönnyel
 illetén véleménye hamis lesz
 hisz az ész csak hittel jártható
 nélküle nincs érvényes igazság
 s hite csak annak van aki tudja
 honnan jött valója honnan való
 ez az egyedi lét őslényege
 s ez a teremtés indítéka is
 az ember a teremtés közben él
 azzal működik és emelkedik
 aki teremt azt öröm járja át
 s az örvendező alkotni képes
 az öröm a szárnyalásból fakad s
 szárnyalni csak korlátlanul lehet
és az korlátlan aki súlytalan
aki senkiről semmiről se tud
 csak így emelkedhet önfeledten
 ezért tud szállni fel a végtelenbe
 de korlátlan hely még a lélek is
 s a lélek helye az igaz ember
 aki ezt látja
 ezt gondolja
 ezt hiszi
 az végre felismeri hogy
az igazság
 mégsem a gondolatban
 nem az ismeretben
 hanem a hitben
 és az eredetben
 meg az emelkedésben
 a teremtésben
 az örömben
 a korlátlan létezésben
 az önfeledt végtelen
 szárnyalásban tehát
az emberi lélekben kereshető

E számunk szerzői

Aknay Tibor (1944) Budapest
 Antal Attila (1956) Nyíregyháza
 Aux Eliza (2000) Eger
 Baán Tibor (1946) Budapest
 Baka Györgyi (1951) Érd
 Bakacsi Ernő (1938) Eger
 Balajthy Ferenc (1946) Székesfehérvár
 Baricz Lajos (1958) Marosszentgyörgy
 Bartal Klára (1940) Székesfehérvár
 Bátorligeti Mária (1954) Miskolc
 Bene Zoltán (1973) Szeged
 Bencze Mihály (1954) Négyfalu
 Bertha Zoltán (1955) Debrecen
 Biernaczky Szilárd (1944) Érd
 Bíró József (1951) Budapest
 Bognár Anna (1987) Budapest
 Bozók Ferenc (1973) Mosonmagyaróvár
 Bölöni Domokos (1946) Marosvásárhely
 Bugya Anikó Judit (1997) Eger
 Búzás Huba (1935) Veszprém
 Csatáné Bartha Irénke (1941) Eger
 Csáky Anna (1938) Győr
 Csepcsányi Éva (1985) Eger
 Csiki Melinda (1979) Szováta
 Csontos Márta (1951) Sándorfalva
 Darabos Csenge Judit (1995) Budapest
 Demeter József (1947) Ballószög
 Dezső Ilona Anna (1961) Nagyrábé
 Domonkos László (1951) Budapest
 Fazekas József (1946) Járdánháza
 F. Balogh Erzsébet (1955) Eger
 Fábián Tibor (1974) Nagyvárad
 Fecske Csaba (1948) Miskolc
 Fellinger Károly (1963) Jóka
 Finta Éva (1954) Sárospatak
 Forgács Fanni (1995) Eger
 Gacsályi József (1944) Szekszárd
 Galda Gábor Attila (1997) Eger
 Gažik Viktória (1999) Pozsony
 Gáspár Aladár (1946) Dunaújváros
 Gósi Vali (1954) Győr
 Hadnagy József (1950) Debrecen
 H. Hadabás Ildikó (1949) Budapest
 Halász Erika (1995) Újfehértó
 Jahoda Sándor (1976) Budapest
 Jámor Ildikó (1955) Eger
 Jóna Dávid (1968) Mány
 Kaiser László (1953) Budapest
 Kalafatics Zsuzsanna (1966) Budapest
 Káliz Sajtos József (1950) Soponya
 Kelemen Erzsébet (1964) Szeged
 Kerék Imre (1942) Sopron
 Kégl Ildikó (1976) Miskolc
 Király Béla (1957) Budapest
 Kocsis Klára (1950) Budapest
 Konczek József (1942) Pomáz
 Kovács Jolánka (1958) Muzslya
 Ködöböcz Gábor (1959) Eger
 László Zsolt (1963) Székesfehérvár
 Lencsés Károly (1976) Nyíregyháza
 Lipcsei Márta (1943) Nagyvárad
 Lukáts János (1943) Budapest
 Madarász Imre (1962) Üröm
 Máriás József (1940) Nyíregyháza
 Mészáros József (1946) Budapest
 Mészely József (1956) Mosonmagyaróvár
 M. Fehérvári Judit (1962) Debrecen
 Mihályi Molnár László (1953) Szepsi
 Molnár G. Krisztina (1958) Gyöngyössolymos
 Mózes Huba (1941) Miskolc
 Nagygyörgy Erzsébet (1964) Tiszakécske
 Nagy Zita (1987) Eger
 Nánia Csilla (1997) Kézdivásárhely
 Németh András (1956) Budapest
 Németh István Péter (1960) Tapolca
 Olasz Valéria (1956) Győr
 Ország György (1952) Budapest
 Pataki István (1953) Bihar
 Petrusák János (1970) Nyíregyháza
 Péntek Imre (1942) Zalaegerszeg
 Péter Erika (1947) Békéscsaba
 Pósa Zoltán (1948) Balatonföldvár
 Radnai István (1939) Budapest
 Saitos Lajos (1947) Székesfehérvár
 Sajgó Szabolcs (1951) Budapest
 Sebestény-Jäger Orsolya (1969) Budakalász
 Serfőző Simon (1942) Eger–Budapest
 Sipos Erzsébet (1956) Eger
 Sólyom Sándor (1943) Keszthely
 Szabó Dárió (1996) Szászvár
 Szakolczay Lajos (1941) Budapest
 Szallós Kis Csaba (1998) Kolozsvár
 Száraz Pál (1954) Nagyföldemes
 Szenté B. Levente (1972) Székelykeresztúr
 Szilágyi Ferenc (1952) Érmihályfalva
 Szíki Károly (1954) Eger
 Sz. Tóth Gyula (1945) Budapest
 Szűcs-Gáspár Borbála (1938) Várpalota
 Szűk Balázs (1960) Debrecen
 Tamás Tímea (1962) Nyíregyháza
 Török Nándor (1965) Budapest
 Udvarhelyi András (1944) Budapest
 Vasas Tamás (1989) Budapest
 Vanyó Írisz (1996) Sajósenye
 Veszélka Attila (1955) Szeged
 Vései József (1949) Szany
 Vitéz Ferenc (1965) Debrecen

E számunk illusztrációi Gáborjáni Szabó Kálmán (1897–1955) festő- és grafikusművész munkái.